DEBORAH FELDMAN

~~NEORTODOX~~

SCANDALUL PE CARE L-AM PROVOCAT
RENUNȚÂND LA RĂDĂCINILE MELE HASIDICE

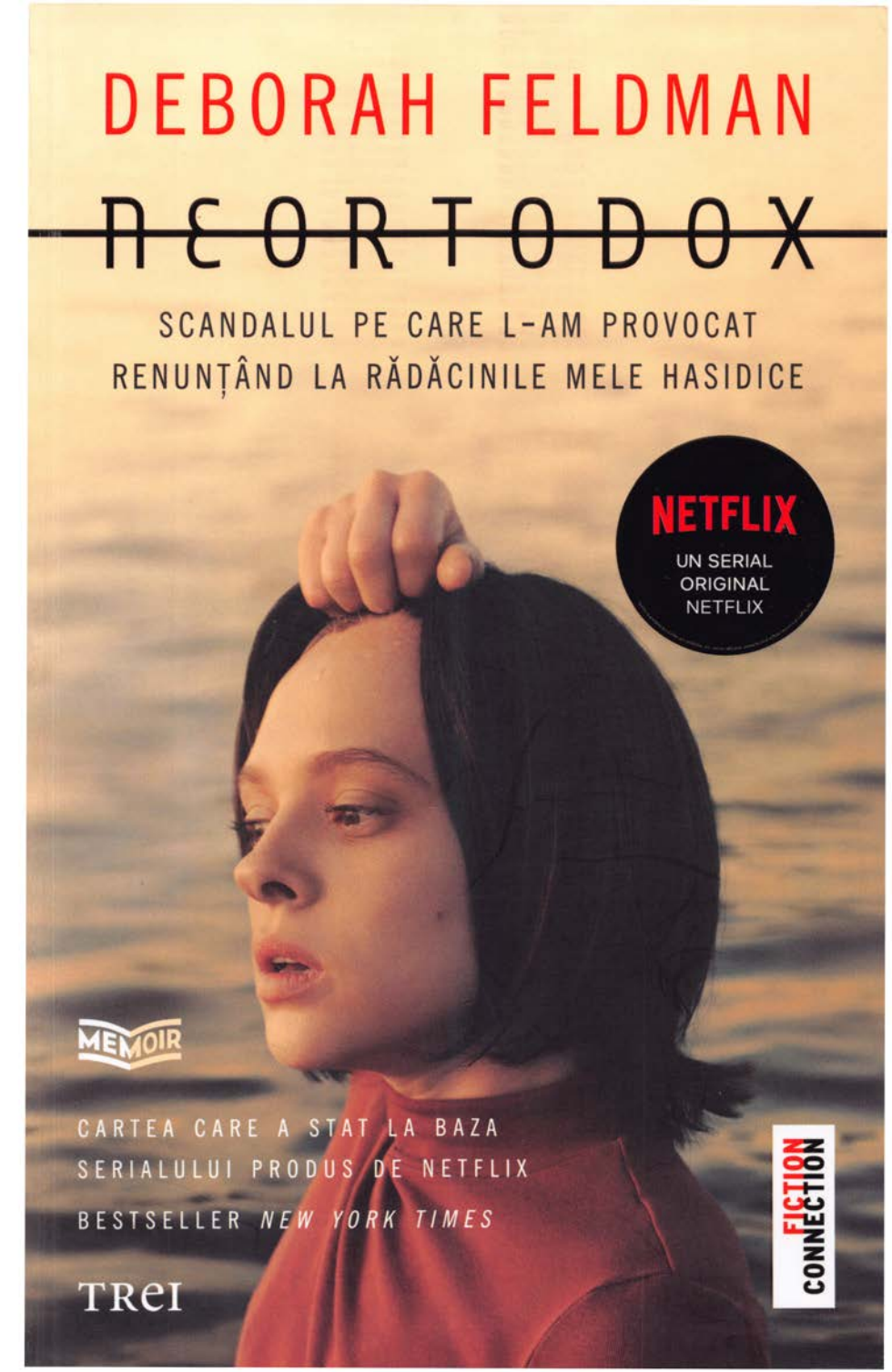

MEMOIR

CARTEA CARE A STAT LA BAZA
SERIALULUI PRODUS DE NETFLIX
BESTSELLER *NEW YORK TIMES*

TREI

FICTION CONNECTION

„Stilul realist al lui Feldman ascunde percepții pătrunzătoare."

NEW YORK TIMES

„Elocvent și atrăgător (...) Fără nicio îndoială, fetele din tot Brooklynul cumpără această carte, o ascund sub saltea și o citesc după ce se stinge lumina... și se gândesc, poate pentru prima dată, la propria evadare."

HUFFINGTON POST

„O poveste de maturizare sensibilă și memorabilă."

PITTSBURGH POST-GAZETTE

„*Neortodox* este o poveste unică despre maturizare, reușind să se adreseze direct oricui s-a simțit vreodată outsider în propria viață."

SCHOOL LIBRARY JOURNAL

FICTION CONNECTION

COLECȚIE COORDONATĂ DE
Magdalena Mărculescu

DEBORAH FELDMAN

~~NEORTODOX~~

SCANDALUL PE CARE L-AM PROVOCAT RENUNȚÂND LA RĂDĂCINILE MELE HASIDICE

Traducere din limba engleză și note de
Vali Florescu

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Alexandra Fusoi

Coperta:
© Netflix 2021. Used with permission.

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mirela Voicu

Corectură:
Oana Apostolescu
Irina Botezatu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FELDMAN, DEBORAH
Neortodox: Scandalul pe care l-am provocat renunțând la rădăcinile mele hasidice / Deborah Feldman; trad. din lb. engleză de Vali Florescu. - București: Editura Trei, 2021
ISBN 978-606-40-0985-2

I. Florescu, Vali (trad.)

291

Titlul original: Unorthodox: The Scandalous Rejection of My Hasidic Roots
Autor: Deborah Feldman

Copyright © 2012 by Deborah Feldman
Originally published by Simon & Schuster, Inc.

Copyright © Editura Trei, 2021
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-0985-2

Numele și datele de identificare ale tuturor persoanelor care apar în această carte au fost modificate. Deși toate întâmplările descrise sunt adevărate, anumite evenimente au fost comprimate, contopite sau rescrise cronologic pentru a proteja identitățile persoanelor implicate și a asigura continuitatea narațiunii. Toate dialogurile reproduc cât am putut de exact conversațiile reale care au avut loc, așa cum mi le amintesc.

Nota autoarei

Satu Mare, sau Satmar în idiș, e un oraș aflat la granița dintre Ungaria și România. Vă întrebați cum a fost posibil ca o sectă a hasidismului să poarte un nume inspirat de cel al unui oraș din Transilvania? Ei bine, în misiunea sa de a salva evrei de vază de la moarte sigură în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, avocatul și jurnalistul evreu maghiar Rudolf Kasztner i-a salvat viața rabinului din acest oraș. Ulterior, rabinul a emigrat în America și a adunat în jurul său un mare număr de supraviețuitori, punând bazele unei secte hasidice căreia i-a dat numele inspirându-se din cel al orașului său natal. Alți rabini supraviețuitori i-au urmat exemplul, numindu-și sectele după orașele de unde veniseră, din dorința de a păstra amintirea satelor și a comunităților șterse de pe fața pământului în timpul Holocaustului.

Evreii hasidici din America s-au reîntors cu zel la o moștenire ce se aflase pe punctul de a dispărea, începând să se îmbrace cu veșminte tradiționale și să vorbească doar în idiș, așa cum făcuseră și strămoșii lor. Mulți s-au opus hotărât creării statului Israel, considerând că genocidul evreilor a fost o pedeapsă divină pentru păcatul de a se fi lăsat asimilați și pentru sionism. Dar, mai important decât atât, evreii hasidici s-au concentrat asupra reproducerii, dorind să-i înlocuiască pe cei mulți care au pierit și să se refacă demografic. Până în ziua de azi, comunitățile hasidice continuă să crească rapid, ca o răzbunare supremă împotriva lui Hitler.

Prolog

În ajunul zilei în care am împlinit 24 de ani, i-am pus mamei mele câteva întrebări. Ne-am întâlnit la un restaurant vegetarian din Manhattan, de genul celor care se declară organice, cu ingrediente direct de la producător și, în ciuda pasiunii mele recente pentru tot ce înseamnă porc și crustacee, abia aștept simplitatea pe care o promite meniul. Chelnerul care ne servește e cât se poate de limpede neevreu, cu părul blond ciufulit și ochii mari și albaștri. Ne tratează ca pe niște ființe de stirpe regală fiindcă ne aflăm în Upper East Side și suntem gata să cheltuim 100 de dolari pe un prânz alcătuit aproape exclusiv din legume. Mi se pare amuzant că habar n-are că amândouă suntem niște persoane care nu aparțin acestui loc și că prezența noastră aici i se pare firească. N-am crezut niciodată că va veni această zi.

Înainte de întâlnire, i-am spus mamei că am niște întrebări pentru ea. Deși în ultimul an am petrecut împreună mai mult timp decât în toată adolescența mea, până acum am cam evitat să vorbesc despre trecut. Poate că nu voiam să știu. Poate că nu voiam să descopăr că nu știu ce informație care mi se spusese despre mama era falsă sau poate nu voiam să accept că e adevărată. Dar dacă vreau să-mi public povestea vieții e nevoie de sinceritate maximă, și nu doar din partea mea.

Acum fix un an am părăsit definitiv comunitatea hasidică. Am 24 de ani și încă mai am în față toată viața. Viitorul fiului meu e plin de posibilități. Mă simt ca și cum aș fi ajuns la linia de start a unei curse chiar

la timp ca să aud pistolul. Când mă uit la mama, înțeleg că s-ar putea să existe și asemănări între noi, însă diferențele îți sar mult mai tare în ochi. Ea era mai în vârstă când a plecat și nu m-a luat cu ea. La ea a fost mai degrabă vorba de o luptă pentru siguranța zilei de mâine decât pentru fericire. Visurile noastre plutesc deasupra ca niște nori și ale mele par mai mari și mai bogate decât cirusul ei subțire ca un fuior de pe bolta cerului de iarnă.

Din câte-mi amintesc, mi-am dorit întotdeauna totul de la viață, tot ce mi-ar fi putut oferi. Dorința asta mă desparte de cei care sunt dispuși să accepte mult mai puțin. Eu nici măcar nu pot concepe cum e posibil ca oamenii să aibă dorințe atât de mici, ambiții atât de înguste și de limitate, când posibilitățile sunt practic infinite. Nu îmi cunosc atât de bine mama încât să-i înțeleg exact dorințele; din câte știu, ei i se par mari și importante și vreau să-i respect convingerea. Dar un lucru e sigur: în ciuda tuturor diferențelor dintre noi, există ceva care ne unește, și anume alegerea pe care am făcut-o amândouă, pentru o viață mai bună.

Mama s-a născut și a crescut într-o comunitate de evrei germani din Anglia. Deși familia ei era religioasă, nu era și hasidică. A fost un copil cu părinți divorțați și îmi povestește că în adolescență era o fată neliniștită, stângace și nefericită. Îmi spune că șansele ei de a se mărita, cu atât mai mult de a-și găsi un soț înstărit, erau foarte mici. Chelnerul îi pune în față o farfurie cu batoane de mămăligă prăjite și niște fasole neagră, iar ea își înfige furculița într-un baton.

Când a apărut șansa de a se mărita cu tatăl meu, i s-a părut un vis frumos. Familia lui era bogată și era disperată să-l însoare. Avea surori care așteptau să se însoare el ca să-și poată începe și ele viața. El avea 24 de ani, și era de neconceput ca un evreu de familie bună să fie necăsătorit până la vârsta asta. Cu cât îmbătrâneau, cu atât mai puține șanse aveau să se mărite. Rachel, mama mea, a fost ultima speranță a tatălui meu.

Toată lumea din jurul ei a fost încântată, își amintește mama. Avea să plece în America! Li se oferea un apartament superb, nou-nouț, complet mobilat. Familia lui urma să plătească totul. Ea avea să primească haine și bijuterii frumoase. Urma să aibă multe cumnate, care abia așteptau să-i devină prietene.

— Deci s-au purtat frumos cu tine? o întreb, referindu-mă la mătușile și la unchii mei, care, îmi amintesc, m-au tratat mereu cu superioritate, din motive pe care nu le-am înțeles niciodată.

— La început, da, spune ea. Cum să zic, eram noua lor jucărie din Anglia. Fata slăbuță și frumoasă, cu accent ciudat.

Ea le-a salvat pe toate cele mai tinere. Au scăpat de soarta de a ajunge fete bătrâne. La început, au fost recunoscătoare să-și vadă fratele însurat.

— Eu am făcut un *mensch* din el, îmi zice mama. M-am ocupat să arate mereu îngrijit. Nu era în stare să aibă grijă de el, dar am avut eu. L-am făcut să arate mai bine; nu mai aveau de ce să se rușineze cu el.

Singurul sentiment pe care îmi amintesc că l-am avut mereu față de tata era acela că îmi era rușine cu el. Pe

vremea când îl știam eu, era mereu neîngrijit și murdar și avea un comportament neadecvat și copilăresc.

— Ce părere ai despre tata acum? o întreb. Care crezi că e problema cu el?

— A, nu știu. Cred că e în lumea lui. Bolnav psihic.

— Serios? Zici tu? Nu ești de părere că era pur și simplu retardat mintal?

— Păi, la un moment dat, după ce ne-am căsătorit, a fost la un psihiatru, iar psihiatrul mi-a spus că e destul de sigur că tatăl tău are o tulburare de personalitate, dar că nu-și poate da seama clar despre ce e vorba, fiindcă tatăl tău a refuzat teste suplimentare și nu s-a mai întors niciodată să-i dea un tratament.

— Nu știu ce să zic, spun gânditoare. Tanti Chaya mi-a zis odată că în copilărie a fost diagnosticat cu retard mintal. Mi-a zis că IQ-ul lui era 66. În condițiile astea, nu prea poți face mare lucru.

— Dar nici măcar n-au încercat, insistă mama. I-ar fi putut da un tratament.

Încuviințez.

— Deci la început s-au purtat frumos cu tine. Și pe urmă ce s-a întâmplat?

Mi le amintesc pe mătușile mele vorbind-o de rău pe mama pe la spate, spunând lucruri pline de venin.

— Păi, după ce agitația inițială s-a potolit, au început să mă ignore. Făceau diverse chestii, fără să mă implice și pe mine. Mă priveau cu dispreț fiindcă veneam dintr-o familie săracă, iar ele se măritaseră toate cu soți bogați și veneau dintr-o familie înstărită și duceau vieți cu totul diferite de a mea. Tatăl tău nu era în stare să câștige bani, și nici eu, așa că eram susținuți financiar de

bunicul tău. Însă el era zgârcit și ne calcula la centimă prețul coșului zilnic. Era foarte inteligent acest *zeide* al tău, însă nu înțelegea oamenii. Era complet rupt de realitate.

Încă mai simt o înțepătură în inimă când cineva spune ceva rău despre familia mea și simt instinctiv nevoia să-i apăr.

— Pe de altă parte, *bubbe* a ta mă respecta, vedeam limpede asta. Nimeni n-o asculta niciodată și în mod sigur era mai inteligentă și mai deschisă la minte decât o considera lumea.

— A, sunt total de acord!

Sunt încântată c-am găsit, în fine, un punct asupra căruia să fim de acord, un membru al familiei despre care avem aceeași părere.

— Așa se purta și cu mine; mă respecta chiar și atunci când toți ceilalți mă considerau pur și simplu dificilă.

— Da, păi... din păcate, însă nu avea... puterea să facă nimic.

— Așa e.

Așa că, în cele din urmă, mama n-a mai avut niciun punct de sprijin. Nu tu soț, nu tu familie, nu tu casă. La facultate simțea că e o ființă vie, care are un țel și o direcție în viață. Atunci când nu mai ai niciun motiv pentru care să rămâi, pleci; te duci într-un loc în care poți fi util, unde oamenii te acceptă.

Chelnerul se apropie de masă cu o negresă de ciocolată, în care e înfiptă o lumânare.

— Mulți ani trăiască..., începe să cânte încet, privindu-mă preț de o clipă în ochi.

Cobor privirea, simțind că mă fac roșie la față.

— Suflă în lumânare, mă îndeamnă mama, luând aparatul foto în mână.

Îmi vine să râd. Pun pariu că ospătarul crede că sunt exact ca orice altă fată care își serbează ziua de naștere cu mama ei la restaurant și că așa facem în fiecare an. Oare bănuiește cineva că mama a lipsit de la aproape toate aniversările mele? Cum crede oare că poate reînnoda atât de ușor firul? Oare i se pare firesc? Pentru că mie nu mi se pare, câtuși de puțin.

După ce devorăm amândouă negresa, face o pauză și se șterge la gură. Îmi spune că a vrut să mă ia cu ea, însă n-a putut. Nu avea bani. Familia tatei a amenințat-o că, dacă încearcă să mă ia cu ea, o să-i facă viața un chin. Chaya, cea mai în vârstă dintre mătușile mele, a fost cea mai rea, îmi zice mama.

— Veneam să te văd și ea mă trata ca pe ultimul gunoi, de parcă n-aș fi fost mama ta și nu eu te-aș fi născut. Ce drept avea să facă asta, fără să-mi fie măcar rudă de sânge?

Chaya se măritase cu fiul cel mare al familiei și imediat începuse să controleze absolut totul, își amintește mama. Mereu trebuia să fie șefa; ea aranja totul și-și exprima peste tot părerile.

Iar când mama l-a părăsit definitiv pe tata, Chaya m-a luat în primire și pe mine. A hotărât că am să locuiesc cu bunicii, că o să merg la școala Satmar, că am să mă mărit cu un băiat bun din secta Satmar, dintr-o familie religioasă. Tot Chaya a fost cea care, în cele din urmă, m-a învățat să devin stăpână pe propria mea viață, să devin mână de fier, așa cum era ea, și să nu las pe nimeni să mă forțeze să fiu nefericită.

Chaya a fost cea care l-a convins pe Zeidy să stea de vorbă cu pețitoarea, am aflat, deși pe atunci abia împlinisem 17 ani. În esență, ea era pețitoarea mea; ea a fost cea care a hotărât cu cine trebuie să mă mărit. Aș vrea să pot da vina pe ea pentru tot ce am îndurat în urma acestei decizii, dar știu că n-ar fi corect. Știu cum merg lucrurile în lumea noastră și cum oamenii se trezesc luați pe sus de puternicul torent al tradițiilor noastre ancestrale.

August 2010
New York

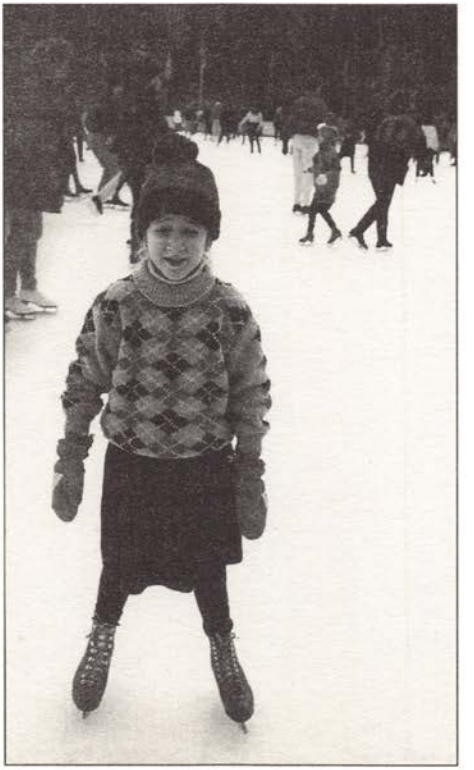

1

În căutarea puterii mele secrete

Matilda își dorea tare mult ca părinții ei să fie buni, iubitori, înțelegători, cinstiți și inteligenți. Faptul că ei nu aveau niciunul dintre aceste atribute o necăjea destul de rău...
Fiind așa de mică și de firavă, singurul avantaj pe care-l avea Matilda în fața celorlalți membri ai familiei era agerimea neobișnuită a minții ei.

Din *Matilda*, de Roald Dahl[1]

Tata mă ține de mână în timp ce bâjbâie după cheile de la depozit. Străzile sunt ciudat de pustii și de tăcute în zona asta industrială din Williamsburg. Deasupra noastră, stelele licăresc stins pe cerul nopții; în apropiere, câte o mașină vâjâie ca o nălucă pe autostradă. Cobor privirea spre pantofii mei de lac ce bat darabana nerăbdători pe trotuar și-mi mușc buza, ca să-i fac să înceteze. Sunt recunoscătoare că mă aflu aici. Tatty nu mă ia cu el în fiecare săptămână.

Una dintre multele sarcini ocazionale ale tatei este să aprindă cuptoarele brutăriei cușer a lui Beigel, la

1 Roald Dahl, *Matilda*, ediția a VI-a, trad. Christina Anghelina, Ed. Arthur, 2020, București, pag. 50. (*N.r.*)

terminarea Șabatului. Toate activitățile comerciale evreiești trebuie să se oprească în timpul Șabatului, iar legea cere ca tot un evreu să fie cel care le pune iar în mișcare. Tata se califică fără probleme pentru o slujbă cu cerințe atât de simple. Muncitorii neevrei lucrează deja când ajunge el acolo, pregătind aluatul, împărțindu-l în chifle și franzele și, când tata străbate depozitul și începe să apese pe întrerupătoare, se aud un zumzet și un bâzâit ce cresc în intensitate pe măsură ce înaintăm în încăperile ca niște hrube. Săptămâna asta m-a luat și pe mine cu el și mi se pare palpitant să fiu înconjurată de toată agitația asta și să știu că în centrul ei se află tata, iar toți oamenii ăștia îl așteaptă să vină ca să-și poată relua activitatea obișnuită. Mă simt importantă pur și simplu știind că și el e important. Muncitorii îl salută din cap când trece pe lângă ei, zâmbindu-i chiar dacă a întârziat, și mă mângâie ușor pe cap cu mâinile lor înmănușate, pline de făină. Când tata termină cu ultima secție, întreaga fabrică palpită în sunetul făcut de malaxoare și de benzile transportoare. Podeaua de ciment vibrează ușor sub tălpile mele. Mă uit la tăvile care alunecă spre cuptor și ies la celălalt capăt cu chifle aurii așezate în șiruri perfecte, în timp ce tata face conversație cu muncitorii, ronțăind la un *kichel*[2] cu ou.

Lui Bubby îi plac la nebunie. Când mergem la brutărie, îi aducem mereu și ei. În camera din față a depozitului se află rafturi pline cu cutii sigilate și împachetate, cu diverse produse de brutărie gata să fie expediate dimineața și, în drum spre ieșire, luăm câte putem căra. Găsim aici celebrele brioșe cușer cu bombonele colorate

2 Fursec tradițional evreiesc.

deasupra; bucăți de *babka*[3], și cu aromă de scorțișoară, și de ciocolată; prăjituri cu șapte straturi, cu margarină din belșug; minifursecuri alb-negru, din care îmi place să mănânc doar partea cu ciocolată. Orice alege tata în drum spre ieșire va fi livrat mai târziu la casa bunicilor mei și trântit pe masa din sufragerie ca un premiu, iar eu am să gust din toate.

Ce-ar putea egala o asemenea bogăție, această abundență de dulciuri și de prăjituri revărsate pe o față de masă de damasc, ca bunurile de la o licitație? În seara asta am să adorm imediat, cu gustul de glazură încă între dinți și fărâmițele delicioase încă topindu-mi-se în colțurile gurii.

E unul dintre cele câteva momente plăcute pe care le împărtășesc cu tatăl meu. De cele mai multe ori, nu-mi oferă motiv să fiu mândră de el. Cămășile lui au pete gălbui la subraț, deși Bubby e cea care îi spală majoritatea rufelor, iar zâmbetul lui e prea larg și prostesc, ca de clovn. Când vine să mă viziteze acasă la Bubby, îmi aduce batoane de înghețată Klein cu glazură de ciocolată și mă privește atent cât le mănânc, așteptându-mi cuvintele de apreciere. Probabil că asta crede el că înseamnă să fii tată — să mă răsfețe cu dulciuri. Apoi pleacă la fel de brusc cum a apărut, să facă vreun alt „comision" de-ale lui.

Știu că lumea îi dă de lucru de milă. Îl angajează să-i ducă în diverse locuri cu mașina, să livreze pachete, orice consideră ei că ar putea face fără să greșească. El nu pricepe asta; e convins că le face celor din jur niște servicii deosebit de importante.

---

3 Chec tradițional polonez. (*N.r.*)

Tata face multe comisioane, dar singurele la care mă lasă să vin cu el sunt vizitele ocazionale la brutărie și cele, și mai rare, la aeroport. Drumurile la aeroport sunt și mai captivante, dar au loc doar de câteva ori pe an. Știu că e ciudat că mă bucur să vizitez aeroportul în sine, când știu că n-am să mă sui niciodată într-un avion, dar mi se pare palpitant să stau lângă tata în timp ce așteaptă persoana pe care trebuie s-o întâmpine, privind oamenii ce se grăbesc încoace și-ncolo cu bagajele scârțâind asurzitor în urma lor, știind că toți se duc undeva, că au o destinație precisă. Ce minunată e lumea asta a lor, mă gândesc, în care păsările de metal ating pentru un scurt răstimp pământul, după care reapar, ca prin farmec, la un alt aeroport aflat în cealaltă parte a planetei. Dacă am o dorință, aceasta ar fi să călătoresc întruna, de la un aeroport la altul. Să mă eliberez din închisoarea vieții petrecute în același loc.

După ce tata mă lasă acasă, e posibil să nu-l mai văd un timp, poate chiar săptămâni întregi, asta dacă nu-l întâlnesc întâmplător pe stradă, situație în care îmi ascund fața și mă fac că nu-l văd, ca să nu mă strige și să-mi prezinte persoana cu care vorbește. Nu pot să suport privirea intrigată și plină de milă pe care mi-o aruncă oamenii când află că sunt fiica lui.

— Deci ai o *maideleh*? țâțâie aceștia din buze condescendent, ciupindu-mă de obraz sau ridicându-mi bărbia cu un deget îndoit.

Apoi mă privesc atent, căutând un semn că sunt într-adevăr odrasla acestui bărbat, ca să poată spune mai târziu:

— *Nebach*, biata de ea, ce vină are ea că s-a născut? Se vede pe fața ei că nu-i întreagă la minte.

Bubby e singura persoană care e de părere că sunt cât se poate de întreagă la minte. Îți dai seama clar că nu pune asta la îndoială. Ea nu judecă oamenii. Nici despre tata n-a avut nimic de spus, dar poate că în cazul lui pur și simplu n-a vrut să recunoască adevărul. Când povestește despre cum era tata la vârsta mea, îl descrie ca pe un copil năzdrăvan și adorabil. Întotdeauna a fost prea slab, așa că făcea tot ce ținea de ea ca să-l convingă să înghită ceva. Îi dădea să mănânce orice își dorea, dar tata n-avea voie să se ridice de la masă până nu-și golea farfuria. Odată își legase copanul de pui cu o sfoară și îl atârnase pe fereastră, să-l mănânce pisicile din curte, ca să nu fie nevoit să rămână lipit de scaun ore întregi, în timp ce restul lumii era afară și se juca. Când s-a întors Bubby, i-a arătat farfuria goală, la care ea l-a întrebat: „Și oasele? Nu poți să mănânci și oasele". Și așa a aflat.

Aș fi vrut să-l admir pe tata pentru ideea lui ingenioasă, dar micul meu balon de mândrie a plesnit atunci când Bubby mi-a zis că nu era destul de deștept să gândească în perspectivă și să tragă sfoara înăuntru, ca să poată pune oasele roase înapoi pe farfurie. Mă așteptam ca, la 11 ani, să fie capabil să execute cu mai multă iscusință un plan care ar fi putut fi minunat.

Când a devenit adolescent, neobrăzarea lui nevinovată nu mai era fermecătoare. Nu putea sta liniștit la yeshiva, așa că Zeidy l-a trimis în tabăra de instrucție militară a lui Gershom Feldman, în nordul statului New York, unde se ocupau de copii dificili — ca o yeshiva normală, însă cu bătăi dacă te purtai urât. Nu l-a lecuit pe tata de comportamentul lui bizar.

Poate că, la un copil, excentricitatea e mai ușor de iertat. Dar cine poate explica ce e în mintea unui adult care adună luni de zile prăjituri, până când mirosul de mucegai devine insuportabil? Cine poate explica șirurile de sticle din frigider, toate pline cu antibiotice roz pentru copii și pe care tata insistă să le înghită în fiecare zi, pentru nu știu ce boală nevăzută, pe care niciun doctor nu o poate depista?

Bubby încă mai încearcă să aibă grijă de el. Gătește special pentru el vită, chiar dacă Zeidy nu mai mănâncă vită de la scandalul de acum zece ani, când s-a dovedit că o carne de vită cușer nu era de fapt câtuși de puțin cușer. Bubby încă gătește pentru toți băieții ei, chiar și pentru cei însurați. Acum au neveste care să aibă grijă de ei, dar tot mai vin seara la masă, iar Bubby se poartă de parcă e cel mai firesc lucru din lume. La ora 10, în fiecare seară, șterge blaturile de la bucătărie și-și declară „restaurantul" închis.

Și eu mănânc aici și chiar și dorm de cele mai multe ori, fiindcă se pare că mama nu mai e cu noi și pe tata nu te poți baza să aibă grijă de mine. Când eram foarte mică, îmi amintesc că mama îmi citea înainte să adorm povești din cărți, despre omizi flămânde și Clifford, câinele mare și roșcat. În casa lui Bubby nu găsești decât cărți de rugăciune. Înainte de culcare, spun rugăciunea *Șema*.

Mi-ar plăcea să citesc iar cărți, fiindcă acelea sunt singurele amintiri frumoase pe care le am, când îmi citea mama, însă engleza mea nu e prea bună și nu am cum să fac rost singură de cărți. Așa că, în loc de asta, mă hrănesc cu brioșe de la Beigel și cu *kichel* cu ou. Bubby găsește atâta plăcere și încântare în mâncare, că nu pot să nu fiu cucerită și eu de entuziasmul ei.

Bucătăria lui Bubby e, practic, centrul lumii. Aici se adună lumea pentru a pălăvrăgi și a bârfi, în timp ce Bubby toarnă ingredientele în mixerul electric sau amestecă în oalele aflate în permanență pe aragaz. Discuțiile serioase au loc cu Zeidy în spatele ușilor închise, dar veștile bune sunt întotdeauna împărtășite în bucătărie. De când mă știu, am fost mereu atrasă de mica încăpere cu faianță albă, adesea încețoșată de aburi de la gătit. Când învățam să merg, coboram încetișor scările, de la apartamentul nostru de la etajul al treilea la bucătăria lui Bubby de la etajul al doilea, punând cu grijă picioruşele dolofane de bebeluș pe fiecare treaptă acoperită cu linoleum și sperând ca la sfârșitul caznei mele să mă aștepte o răsplată, sub formă de jeleu cu aromă de cireșe.

Bucătăria asta e locul în care m-am simțit mereu protejată. De ce anume n-aș putea spune, ce pot afirma e însă că în bucătărie nu aveam acel sentiment familiar că sunt un suflet rătăcit într-un tărâm ciudat, unde nimeni nu știe cine sunt sau ce limbă vorbesc. În bucătărie simțeam că am ajuns în locul de unde mă trăgeam și nu voiam să mai fiu târâtă vreodată înapoi în haos.

De obicei mă cuibăresc pe micul taburet de piele înghesuit între masă și frigider și mă uit la Bubby cum amestecă aluatul pentru tortul de ciocolată, așteptând să-mi dea, ca de fiecare dată, să ling spatula. Înainte de Șabat, Bubby îndeasă în mașina de tocat, cu un pisălog de lemn, bucăți întregi de ficat de vită, adăugând din când în când ceapă caramelizată și ținând un castron la gura mașinii, în care să iasă pasta cremoasă de ficat. În unele dimineți, amestecă într-o cratiță cacao olandeză de calitate extra cu lapte integral și le dă în fiert, pregătindu-mi

o ciocolată caldă consistentă și neagră, pe care o îndulcesc cu zahăr cubic. Ouăle ei jumări sunt presărate cu bucățele de unt; *boondash*-ul ei, sau varianta ungurească a friganelelor, e întotdeauna crocant și perfect rumenit. Îmi place mai mult s-o privesc pregătind mâncarea decât s-o mănânc efectiv. Îmi place cum se umple de arome casa; acestea se răspândesc încet prin apartamentul stil vagon, intrând pe rând în fiecare cameră, ca un tren delicat al mirosurilor. Dimineața, când mă trezesc în odăița mea aflată în celălalt capăt al casei, trag aer în piept nerăbdătoare, încercând să ghicesc ce mâncare face Bubby în ziua respectivă. Se trezește mereu devreme și în clipa în care fac eu ochi ea a început deja să gătească.

Dacă Zeidy nu e acasă, Bubby cântă. Fredonează cu vocea ei subțire și delicată, în timp ce bate expert cu telul un turn pufos de bezea într-un castron strălucitor de inox. Ăsta e un vals vienez, îmi spune, sau o rapsodie maghiară. Cântece din copilăria ei, zice ea, amintiri din Budapesta. Când Zeidy se întoarce acasă, se oprește din fredonat. Știu că femeile n-au voie să cânte, dar în familie este permis. Și totuși Zeidy nu e de acord cu cântatul decât în ziua de Șabat. De când a fost distrus Templul, spune el, n-ar trebui să cântăm sau să ascultăm muzică decât dacă e o ocazie specială. Uneori, Bubby ia vechiul casetofon pe care mi l-a dat tata și pune iar și iar muzica de la nunta verișoarei mele, cu volumul dat la minim, ca să audă dacă vine cineva. La cel mai mic sunet de scârțâit dinspre hol îl oprește.

Tatăl ei a fost un *Cohen*, îmi amintește ea. Își cunoștea arborele genealogic până la preoții Templului. *Cohenii* sunt celebri pentru vocile lor frumoase și profunde. Zeidy

nu poate lega două note, dar îi place să îngâne melodiile pe care le cânta tatăl lui pe vremea când era în Europa, melodiile tradiționale de Șabat pe care vocea lui lipsită de muzicalitate le face de nerecunoscut. Bubby clatină din cap și zâmbește la tentativele lui. A renunțat de mult să mai cânte cu el. Când cântă Zeidy, îi face pe toți ceilalți să cânte fals, iar murmurele lui asurzitoare și monotone acoperă glasurile tuturor celorlalți, până când nu-ți mai dai deloc seama ce cântec trebuia să fie. Doar unul dintre băieți a moștenit vocea ei, zice Bubby. Restul sunt la fel de afoni ca tatăl lor. Îi spun că am fost selectată să cânt un solo într-un cor de școală, că poate de la familia ei am moștenit vocea puternică și limpede. Vreau să fie mândră de mine.

Bubby nu mă întreabă niciodată cum mă descurc la școală. Nu pare interesată de activitățile mele. Aproape că pare că nu vrea să afle cu adevărat cine și ce sunt. Așa se poartă cu toată lumea. Cred că e din cauză că toată familia ei a fost ucisă în lagăre de concentrare și nu mai are energia de a se conecta emoțional cu oamenii.

Singura ei grijă e să mănânc destul. Destule felii de pâine de secară unse cu un strat generos de unt, destule farfurii cu supă de legume consistentă, destule bucăți de ștrudel de mere, fragede și rumenite să-ți plouă în gură. Pare că Bubby îmi pune mereu mâncare în față, chiar și în cele mai nepotrivite momente. Ia gustă friptura asta de curcan la micul dejun. Încearcă salata asta de varză murată la miezul nopții. Indiferent ce gătește, asta primesc. Nu avem pungi de chipsuri în cămară, nici măcar cutii de cereale. Tot ceea ce se servește în casa lui Bubby e făcut de mâna ei.

Zeidy e cel care mă întreabă de școală, dar asta doar ca să afle dacă mă port frumos. Tot ce vrea să afle e că mă port așa cum trebuie, ca să nu zică nimeni că are o nepoată neascultătoare. Săptămâna trecută, înainte de Yom Kippur, m-a sfătuit să mă căiesc ca să pot începe noul an transformată, ca prin farmec, într-o fată liniștită, care se teme de Dumnezeu. Era primul meu post; deși, conform Torei, am să devin femeie la 12 ani, fetele încep să țină post la 11 ani, ca să vadă cum e. La trecerea de la copilărie la maturitate mă așteaptă o nouă lume, cu reguli noi. Anul ce urmează e un soi de perioadă de încercare.

Mai sunt doar câteva zile până la următoarea sărbătoare, Sukot[4]. Zeidy are nevoie de mine să-l ajut să construiască suka, o colibă de lemn în care vom mânca în următoarele opt zile. Ca să facă acoperișul din bambus, are nevoie de cineva care să-i dea fiecare tulpină pe rând cât stă cocoțat pe scară și rostogolește prăjinile grele deasupra grinzilor pe care tocmai le-a bătut în cuie. Cepurile păcănesc asurzitor când intră în lăcaș. Nu știu cum se face, dar mie îmi revine mereu sarcina asta, care poate deveni plictisitoare după ore întregi de stat la baza scării, întinzând prăjinile una câte una în mâinile lui Zeidy.

Și totuși îmi place să mă simt utilă. Chiar dacă prăjinile au cel puțin zece ani vechime și au stat tot anul în

4 Sukot (Sărbătoarea Corturilor, a Colibelor sau a Tabernacolelor) este o sărbătoare biblică celebrată în a 15-a zi a lunii ebraice Tishrei (de la sfârșitul lunii septembrie până la sfârșitul lunii octombrie). Este o sărbătoare a recoltelor și a recunoștinței, care se ține după încheierea secerișului și după culesul roadelor de toamnă, în amintirea celor 40 de ani de pribegie în pustie. Sărbătoarea ține șapte zile, prima și ultima dintre acestea fiind zile de odihnă. Sukot este pluralul de la *suka* (colibe sau corturi) și denumește o construcție temporară cu pereți acoperiți de „sacah" (ramuri de copaci ori lăstari de bambus).

pivniță, încă mai au un miros dulceag, de lemn proaspăt. Le răsucesc în mâini și le simt reci în palmă, lustruite de atâția ani de folosință. Zeidy le ridică atent, una câte una. Nu sunt multe sarcini casnice de care e dispus să se ocupe, dar își face timp pentru orice muncă legată de pregătirea pentru sărbători. Sukotul e una dintre sărbătorile mele preferate, pentru că îl petrecem afară, în vremea răcoroasă de toamnă. Pe măsură ce zilele devin tot mai scurte, profit de fiecare frântură de soare ce cade pe veranda lui Bubby, chiar dacă sunt nevoită să mă înfofolesc cu mai multe pulovere ca să mă protejez de frig. Mă întind pe un pat alcătuit din trei scaune de lemn și-mi ridic fața spre soarele ce reușește să se strecoare prin aleea îngustă dintre casele placate cu gresie feruginoasă, cu ziduri comune. Nimic nu mă alină mai mult decât să simt soarele palid de toamnă pe piele și rămân acolo până când razele se sting încet și dispar dincolo de linia întunecată și prăfoasă a orizontului.

Sukotul e o sărbătoare care ține mai multe zile, dar cele patru zile din mijloc sunt relativ neceremonioase. Nu există interdicții legate de condusul mașinii sau de cheltuitul banilor în acele zile, numite Hol Hamoed, așa că ele se petrec ca orice altă zi a săptămânii, însă nu ai voie să muncești, așa că majoritatea oamenilor se duc în vacanțe cu familia. Verișoarele mele pleacă în fiecare an de Hol Hamoed și sper ca unele dintre ele să mă ia și pe mine cu ele. Anul trecut am fost în Coney Island. Anul ăsta, Mimi zice c-o să mergem să patinăm în parc.

Mimi e una dintre puținele mele verișoare care se poartă frumos cu mine. Cred că e din cauză că tatăl ei e

divorțat. Acum, mama ei e măritată cu un alt bărbat care nu e din familia noastră, însă Mimi continuă să vină des acasă la Bubby ca să-și vadă tatăl, pe unchiul meu Sinai. Mă gândesc uneori că familia noastră e împărțită în două, o parte cu probleme și cealaltă parte cu oameni perfecți. Doar cei cu probleme vorbesc cu mine. Dar nu contează, Mimi e extrem de amuzantă. E la liceu, are voie să călătorească singură și-și usucă părul de culoarea mierii cu föhnul, răsucindu-și vârfurile.

După două zile agitate, în care o ajut pe Bubby să servească felurile pregătite pentru sărbătoare, cărând tăvile cu mâncare de la bucătărie la cort și înapoi, a venit și Hol Hamoed. Mimi trece dimineață să mă ia. Sunt gata îmbrăcată și i-am urmat instrucțiunile la literă. Dres gros și o pereche de șosete deasupra, un pulover gros peste cămașă să-mi țină de cald, mănuși cu un deget pufoase pentru mâini, plus căciulă. Mă simt aiurea și ca un butoi, dar bine pregătită. Mimi poartă o haină șic de lână de culoare gri-închis, cu guler și mănuși de catifea, și sunt geloasă pe eleganța ei. Eu arăt ca o maimuță de la circ, iar greutatea mănușilor îmi trage comic brațele în jos.

Patinajul e ceva magic. La început îmi menţin cu greu echilibrul pe patinele închiriate, sprijinindu-mă de mantinelă în timp ce dau roată, dar mă prind destul de repede ce trebuie să fac și, după aceea, parcă aș zbura. Împing cu fiecare picior pe rând și apoi închid ochii și alunec lin, ținându-mi spatele drept, cum mi-a zis Mimi. Nu m-am simțit în viața mea atât de liberă.

Aud râsete, dar par să vină de departe, acoperite de vâjâitul aerului pe lângă urechi. Zgomotul patinelor

zgâriind gheața e mai puternic și mă pierd în ritmul lui. Mă mișc repetitiv, ca în transă, și-mi doresc ca viața să poată fi mereu așa. De fiecare dată când deschid ochii, mă aștept să fiu în altă parte.

Două ore mai târziu, îmi dau seama că sunt lihnită. E un nou soi de foame, poate foamea provocată de o epuizare încântătoare, iar golul din sufletul meu e, pentru prima oară, unul plăcut. Mimi a adus sandviciuri cușer. Ne ghemuim pe o bancă de lângă patinoar să le mâncăm.

În timp ce mestec fericită pâinea de secară cu ton, observ la o masă de picnic de lângă noi o familie și mai ales o fată cam de vârsta mea. Spre deosebire de mine, pare cât se poate de adecvat îmbrăcată pentru patinaj, cu o fustă mult mai scurtă și dres gros, în culori aprinse. Are chiar și apărători din blană pentru urechi.

Mă vede privind-o și se dă jos de pe bancă. Îmi întinde mâna cu degetele strânse peste palmă și, când le deschide, văd un baton de ciocolată învelit în poleială argintie. N-am mai văzut niciodată așa ceva.

— Ești evreică? o întreb, ca să fiu sigură că e cușer.

— Îhâm, zice ea. Merg chiar și la școala evreiască. Știu alfabetul. Mă cheamă Stephanie.

Iau ciocolata de la ea prudentă. Hershey's, scrie pe ea. În idiș, *Hersh* înseamnă „cerb". E, de asemenea, un nume răspândit în rândul băieților evrei. Sufixul *ey* îl face un nume drăgăstos, de alint. Mă întreb ce fel de om e acest Hershey, ce simt copiii lui, dacă sunt mândri de el când îi văd numele tipărit pe poleiala batoanelor. Ce păcat că n-am avut și eu noroc de un asemenea tată! Înainte de a putea deschide ciocolata să văd cum arată

pe dinăuntru, Mimi îmi aruncă o privire severă și clatină din cap.

— Îți mulțumesc, îi spun lui Stephanie, strângând batonul în pumn până nu se mai vede.

Ea își dă capul pe spate și fuge înapoi la masa ei.

— Nu poți să mănânci ciocolata asta, mă anunță Mimi imediat ce Stephanie nu ne mai poate auzi. Nu e cușer.

— Dar e evreică! Mi-a zis chiar ea! De ce nu pot s-o mănânc?

— Fiindcă nu toți evreii mănâncă doar cușer. Și chiar și cei care o fac, de multe ori acceptă și alimente care nu sunt destul de cușer. Uite, vezi semnul ăsta de pe ambalaj? Scrie OUD. Adică laptele e cușer. Dar nu și *cholov Yisroel,* adică laptele cu care e făcut n-a fost verificat de un rabin, așa cum trebuie. Zeidy ar fi îngrozit dac-ai aduce așa ceva în casa lui.

Mimi îmi ia ciocolata din mână și o aruncă în coșul de gunoi de lângă noi.

— O să-ți iau eu alta, zice. Mai târziu, când ne întoarcem. Una cușer. De pildă, o napolitană La-Hit; îți place, nu?

Încuviințez, învinsă. Când termin sandviciul cu ton, mă uit visătoare la Stephanie, care face sărituri pe podeaua de cauciuc. Vârfurile zimțate ale patinelor ei scot un zgomot surd de fiecare dată când aterizează, în poziție perfectă. *Cum e posibil să fii evreu și să nu păstrezi rânduiala cușer?* mă întreb. *Cum poți să știi alfabetul și totuși să mănânci ciocolată Hershey's? Nu știe că e greșit?*

Tanti Chaya mă privește cu cel mai dezaprobator aer posibil. E așezată la masa de sărbătoare chiar lângă

mine și mă învață cum să-mi mănânc supa fără să sorb zgomotos. Privirea ei ca de gheață e suficient de înfricoșătoare ca să mă ajute să învăț rapid. Trăiesc cu spaima de a-i atrage atenția; niciodată n-are nimic bun de spus. Tanti Chaya a fost mereu cea care a hotărât toate lucrurile importante din viața mea, chiar dacă acum nu ne mai vedem prea des. Cu ea am locuit după ce mama ne-a părăsit definitiv, îndepărtându-se la volanul micuței ei Honde negre, în timp ce toți cei de pe stradă își scoseseră capetele pe geam să asiste la spectacol. Probabil că era prima femeie din Williamsburg cu carnet de șofer.

Am fost foarte nefericită când stăteam la tanti Chaya. Ori de câte ori plângeam, țipa la mine, dar cu cât mă străduiam mai tare să mă opresc, cu atât îmi curgeau mai tare lacrimile, trădându-mă. Am implorat-o să mă lase să stau cu Bubby și, deși bunicii mei erau în vârstă și terminaseră de crescut copii cu mult timp în urmă, într-un final mi s-a permis să mă mut înapoi cu ei. Zeidy încă mai ascultă sfaturile Chayei despre cum să mă educe și mă întreb și eu ce o face așa expertă, cu trei fiice care și-au luat rapid tălpășița imediat ce au terminat școala și, după ce s-au măritat, s-au mutat în Borough Park.

Înainte de Sukot, Bubby m-a trimis acasă la Chaya, la etajul al patrulea, s-o ajut la curățenia pentru sărbători. Chaya întinsese peste tot curse de șoareci, fiindcă, în ciuda vizitelor bisăptămânale ale omului care făcea deratizarea, am avut întotdeauna o problemă cu șoarecii, ca oricine locuiește într-o casă veche din Williamsburg. Chaya unge mereu benzile galbene și lipicioase ale capcanelor cu unt de arahide și le strecoară pe sub mobile. Când am ajuns, tocmai verifica toate capcanele. A scos

una de sub aragaz cu o mătură și prins de ea era un șoarece, care scotea un chițăit de ți se rupea inima și se zvârcolea disperat pe tăviță. Mi-am dat seama că, odată ce s-a prins, nu mai ai cum să-l scoți de acolo, dar tot mi-am dorit să existe o soluție mai miloasă, ca atunci când prinzi o insectă și-i dai drumul pe stradă. Însă înainte să apuc să zic ceva, Chaya a și ridicat capcana cu ambele mâini și a pliat-o dintr-o singură mișcare rapidă între palme, zdrobind pe loc șoarecele și omorându-l.

Am rămas câteva clipe prostită. Nu mai văzusem în viața mea pe cineva ucigând un șoarece cu atâta plăcere. Când Bubby găsea câte unul, era de obicei deja mort și atunci îl înfășura în pungi de plastic și-l ducea la pubela din curtea din față. Cu câteva luni în urmă, deschisesem sertarul șifonierului și găsisem acolo o familie de șoricei care-și făcuseră cuib într-un pulover împăturit: nouă viețăți rozalii ce se agitau întruna, toate de mărimea degetului meu mare, jucându-se fericite pe un dâmb de fărâmițe de folie de aluminiu și de hârtie, aduse, mi-am închipuit, de mama lor. I-am lăsat să stea o săptămână, fără să spun nimănui despre descoperirea mea. Într-o zi, au dispărut. În prostia mea, lăsasem zece șoareci, acum ceva mai măricei, să zburde în voie prin casa noastră, în timp ce Bubby se dădea de ceasul morții cum să scape definitiv de ei.

Nu vreau să spun că-mi plac șoarecii. Doar că nu-mi place să omor viețăți. Zeidy e de părere că o asemenea compasiune e nepotrivită și nu își are rostul. Adică e bine să ai compasiune, dar că eu n-o folosesc cum trebuie sau ceva de genul ăsta. Îmi pare rău de lucruri pentru care n-ar trebui să-mi pară rău. Ar trebui să am mai multă compasiune pentru cei care încearcă să mă crească, îmi

spune el. Ar trebui să mă străduiesc mai tare să-l fac să fie mândru de mine.

După părerea mea, toate mătușile și toți unchii mei sunt foarte duri cu copiii lor. Îi dojenesc, îi fac să se simtă prost și urlă la ei. Asta înseamnă *chinuch,* adică educarea copilului conform învățăturilor Torei. E răspunderea spirituală a părinților ca odraslele lor să fie învățate să se teamă de Dumnezeu și să respecte legea. Prin urmare, orice formă de disciplină e permisă dacă folosește acestui scop. Zeidy îmi amintește adesea că, atunci când îi dă o lecție aspră unui nepot, face asta doar dintr-un sentiment de obligație. Mânia adevărată e interzisă, îmi spune, însă adultul trebuie să o mimeze, de dragul *chinuch*-ului. În familia asta, nu ne îmbrățișăm și nu ne sărutăm. Nu ne facem complimente unul altuia. În schimb, ne urmărim cu atenție unii pe alții, mereu gata să atragem atenția asupra unei slăbiciuni spirituale sau fizice. Asta, spune Chaya, e compasiunea — compasiune în numele bunăstării spirituale a cuiva.

Iar Chaya are mai multă compasiune pentru bunăstarea mea spirituală decât orice alt membru al familiei. Ori de câte ori vine în vizită la Bubby, mă urmărește ca un uliu, arătându-mi la fiecare câteva minute ce fac greșit. Inima îmi bate repede când sunt în preajma ei; îi simt bătăile zvâcnindu-mi în urechi și acoperindu-i vocea. Nu e vorba că nu mă critică și alții din familie. Tanti Rachel mă privește mereu ca și cum aș avea fața murdară și am uitat să mă spăl, iar nenea Sinai îmi trage câte o palmă în cap când mă nimeresc în calea lui. Dar Chaya se uită drept în ochii mei când vorbește cu mine, cu gura strânsă, părând copleșită de un sentiment asemănător cu

mânia, pe care nu-l prea pot descifra. E mereu îmbrăcată în taioare scumpe și poartă pantofi asortați, reușind, ea știe cum, să nu se șifoneze și să nu se murdărească în timp ce servește sau chiar strânge masa. Când mă împroșc din greșeală cu câteva picături de supă pe guler, plescăie din limbă cu dispreț. Am sentimentul foarte clar că îi face plăcere să vadă ce frică mi-e de ea; îi dă sentimentul că este puternică. Ceilalți nu par să observe ce părere am despre ei, însă ea știe că mă bagă în sperieți și îi place. Sunt momente în care face pe drăguța cu mine, când mi se adresează cu un glas dulce și mieros, dar licărul de oțel din ochii ei mijiți, de un albastru-deschis, îmi sugerează altceva; mă întreabă dacă vreau s-o ajut să facă plăcintă cu vișine, după care nu mă scapă din ochi în timp ce frământ aluatul în castronul mare de inox, așteptând să fac ceva greșit.

Chaya e singura blondă naturală din familie. Deși am încă două mătuși care poartă peruci blonde, toată lumea știe că părul lor a început să albească mult înainte să se mărite. Doar Chaya are ten de blondă veritabilă: piele albă și perfectă și ochi de culoarea gheții cu tentă albăstruie. E foarte rar în Williamsburg să fie cineva blond natural și văd limpede că mătușa mea e mândră de frumusețea ei. Uneori îmi storc lămâie în cap și îmi masez bine șuvițele în speranța că se vor deschide la culoare, dar nu se vede nicio schimbare. Odată mi-am dat cu pastă Clorox pe un smoc de păr și a mers, dar mi-a fost teamă că o să se vadă, fiindcă era mult prea evident. E interzis să îți vopsești părul și n-aș fi putut suporta bârfele care ar fi urmat dacă privea cineva cu suspiciune noile mele șuvițe aurii.

Chaya l-a convins pe Zeidy s-o lase să mă ducă la alt psihiatru. Am fost deja la doi, ambii evrei ortodocși, cu cabinete în Borough Park. Primul a zis că sunt normală. Cel de-al doilea i-a spus Chayei tot ce-i zisesem, așa că mi-am ținut gura și am refuzat să mai scot un cuvânt, până s-a lăsat păgubaș. Acum Chaya spune c-o să mă ducă la o doctoriță.

Înțeleg de ce trebuie să merg la un doctor de nebuni. Și eu cred că e posibil să fiu nebună. Tot aștept ziua în care am să mă trezesc cu spume la gură, ca Esther, sora bunicului, care e epileptică. La urma urmei, Chaya sugerează că moștenesc vreo boală din familia mamei. Cu o asemenea moștenire genetică nefericită, sigur că abia îndrăznesc să sper că sunt sănătoasă la cap. Ce nu-nțeleg eu e, dacă doctorii ăștia m-ar putea ajuta, de ce nu m-au trimis părinții mei la unul dintre ei? Sau, dacă au făcut-o și n-a mers, de ce n-a mers?

Pe doctoriță o cheamă Shifra. Are o hârtie cu o diagramă pe ea, căreia îi spune enșagramă. E o listă cu nouă tipuri de personalitate diferite și doctorița îmi spune că poți avea un anume tip de personalitate, dar să ai și „aripi" în celelalte personalități, așa că, de pildă, poți să fii numărul 5, cu aripi în 4 și 6.

— Patru e individualistul, îmi spune. Asta ești tu.

Ce repede m-a și clasificat, în primele zece minute ale întâlnirii. Și ce e rău să fii individualist, independent și retras, cum zice ea că sunt? Oare asta e nevroza de care vrea să mă scape Chaya, ca să mă facă să semăn mai mult cu ea: să fiu rigidă, disciplinată și, mai presus de orice, docilă?

Plec furioasă, înainte de a se termina consultația. În mod sigur, „doctorița" va folosi asta drept dovadă că

sunt într-adevăr o problemă ce trebuie rezolvată, o personalitate indisciplinată care trebuie readusă la ordine. Mă plimb nervoasă pe Sixteenth Avenue, privindu-le pe femeile și fetele care își fac cumpărăturile pentru Șabat. Dinspre canale vine miros de hering stricat și strâmb din nas. Nu înțeleg de ce nu pot să fiu și eu ca restul fetelor, la care buna-cuviință pare pur și simplu înnăscută. Până și gândurile lor sunt cuminți și potolite, sunt sigură de asta. La mine, se citește imediat pe chip ce gândesc. Și chiar dacă nu spun niciodată cu voce tare ce gândesc, îți dai seama că sunt gânduri interzise. La drept vorbind, chiar în clipa asta am un asemenea gând interzis. Mă gândesc că trebuie să ajung înapoi în Williamsburg abia peste o oră și jumătate și că la doar câteva sute de metri de mine se află o bibliotecă publică pe lângă care am trecut de multe ori până acum. E mai sigur să mă furișez aici, într-un cartier în care nu mă cunoaște nimeni. Nu trebuie să mă mai tem atât de tare că am să fiu recunoscută.

În bibliotecă e așa de liniște și pace, că-mi simt gândurile umflându-se ca un balon, până la tavanul înalt. Bibliotecara aranjează un raft de la secțiunea de cărți pentru copii, unde din fericire nu se află nimeni. Îmi plac secțiunile de cărți pentru copii, fiindcă ai unde să te așezi și cineva a ales deja cărți pentru mine. Bibliotecarele îmi zâmbesc mereu când mă văd, cu o încurajare tăcută în ochi.

Nu am abonament la bibliotecă, așa că nu pot lua acasă cărți. Mi-ar plăcea să pot, fiindcă mă simt atât de extraordinar de fericită și de liberă când citesc, încât am convingerea că, dacă aș putea avea în permanență cărți, toate celelalte lucruri din viața mea ar deveni suportabile.

Uneori am sentimentul că autorii acestor cărți mă înțeleg, că au scris poveștile astea gândindu-se la mine. Altfel cum s-ar explica asemănările dintre mine și personajele din poveștile lui Roald Dahl: copii nefericiți, precoce, disprețuiți și neglijați de familiile și de cunoscuții lor, atât de superficiali cu toții?

După ce-am citit *James și piersica uriașă*, am visat să mă rostogolesc până ajung în pântecul unui fruct din grădina lui Bubby. Din câte îmi dau seama, în cărțile care au ca personaje principale copii, copii ciudați și neînțeleși ca mine, apare la un moment dat ceva care le schimbă viața și care-i ia pe sus și-i duce în lumea fermecată căreia îi aparțin de fapt. Și pe urmă își dau seama că vechea lor viață a fost doar o greșeală, că au fost mereu extraordinari și sortiți unui destin mai măreț și mai bun. În adâncul inimii, aștept și eu să cad într-o groapă care să mă ducă direct în Țara Minunilor sau să intru printr-un șifonier și să ajung în Narnia. Ce alte șanse aș putea avea? Pentru că e limpede că în lumea asta n-am să mă simt niciodată ca acasă.

Îmi încrucișez picioarele cu nerăbdare plină de încântare atunci când citesc despre Matilda, care își descoperă într-o zi la școală puterea, în acel moment de cotitură disperat pe care pare să-l aibă orice poveste, când crezi că nu mai există nicio speranță și apoi speranța se ivește iar, de unde nici n-ai fi bănuit. Oare am să aflu și eu într-o bună zi că am o putere despre care nu mi s-a spus? Oare zace adormită în mine chiar în clipa asta? Atunci toate astea ar avea un rost, dacă aș fi ca Matilda și aș pleca acasă în final cu domnișoara Honey.

Cărțile pentru copii au mereu final fericit. Fiindcă încă n-am început să citesc cărți pentru oameni mari, am

ajuns să accept convenția asta ca pe ceva firesc. În fizica imaginației, asta e regula: un copil nu poate accepta decât o lume dreaptă. Am așteptat mult timp să vină cineva care să mă salveze, exact ca în basme. A fost destul de dureros când mi-am dat seama că nimeni nu va ridica pantoful de cleștar pe care l-am lăsat în urmă.

Un vas gol zăngănește cel mai tare. Asta e vorba pe care o aud încontinuu, de la Chaya, de la profesoarele de la școală, din manualele de idiș. Cu cât e mai zgomotoasă o femeie, cu atât mai probabil e să fie săracă cu duhul, ca un vas gol ce vibrează cu un ecou puternic. Un recipient plin nu face zgomot; e prea doldora ca să mai sune. Sunt multe proverbe ce mi-au tot fost repetate toată copilăria, însă ăsta mă atinge cel mai tare.

Mă străduiesc, dar nu-mi pot reprima impulsul înnăscut de a riposta. Știu, nu e inteligent să vreau să am mereu ultimul cuvânt. De aici rezultă o sumedenie de probleme pe care le-aș putea cu ușurință evita dacă aș reuși să învăț cum să-mi țin gura. Însă nu izbutesc deloc să las erorile altora să treacă neobservate. Trebuie să comentez greșelile gramaticale și citatele incorecte ale profesoarelor mele, dintr-o datorie pe care simt că o am față de adevăr și care nu știu de unde-mi vine. Comportamentul ăsta m-a catalogat drept *mechitsef,* neobrăzată.

Acum merg la școala Satmar. Chaya e cea care a hotărât în ce clasă să mă pună; e directoarea școlii elementare. La început, celelalte eleve au fost invidioase, crezând că o să mă favorizeze, dar adevărul este că e încă o ocazie pentru Chaya să mă țină sub observație și să le dea bunicilor raportul despre mine. Zice că m-a pus în clasa elevelor

deștepte, ca să mă simt stimulată. Sunt 12 clase de a VI-a și fiecare dintre ele se diferențiază de celelalte prin ceva. Fetele din clasa mea sunt dedicate școlii și studioase și nu pricep dorința mea de a face lucruri palpitante.

Bat încet cu creionul în bancă în timp ce profesoara ne vorbește pe larg despre fragmentul din Tora pe care trebuie să-l discutăm săptămâna asta. Pur și simplu nu pot suporta să fac asta, să-i ascult glasul plicticos cu care vorbește de obicei, ore în șir. Ce bine-ar fi dacă și-ar da silința să facă lucrurile puțin mai captivante, ca să nu-mi mai fie atât de greu să stau nemișcată în bancă. Ei bine, dacă ea n-are de gând să ne asigure puțină distracție, am s-o fac eu.

Acum două săptămâni, cineva a descoperit sub calorifer un șoarece mort. A început nebunia, pentru că toate fetele voiau să iasă cât mai repede din clasă. Duhoarea era insuportabilă. Îmi amintesc cum a coborât Chaya la noi din biroul ei de la etajul al patrulea, să vadă ce-i cu agitația asta. A pornit fără grabă către fundul clasei, cu tocurile pătrate ale pantofilor răsunând puternic pe parchetul de lemn, cu brațele încrucișate lipite de spatele foarte drept. Și-a aruncat peste umăr eșarfa ce-i acoperea peruca blondă tunsă scurt, după care s-a aplecat să se uite sub calorifer. Când s-a ridicat, din mâna ei înmănușată atârna un boț inform gri, stafidit. Cineva de lângă mine și-a înăbușit un strigăt. Chaya a aruncat animalul mort într-o pungă cu fermoar, ținând buzele strânse și sprâncenele ridicate disprețuitor. Până și profesoara a părut vizibil șocată și era albă ca varul la față. Eu am fost singura care n-a amuțit de uimire.

Nu știu de ce e mătușa mea așa cum e. Nu e rudă de sânge cu familia mea și știu foarte puține despre trecutul ei. Tot ce știu e că și copiii ei sunt ciudați, ca și ea. Cu toții

au același comportament rece, aceeași ținută și aceeași atitudine rigidă. Iar ea e mândră de ei din acest motiv și vrea să fiu și eu la fel. E ca și cum ar crede că n-am să simt niciodată durere, așa că am să fiu mereu în stare să fac ceea ce se așteaptă din partea mea. Uneori cred că are dreptate. Însă nu sunt pregătită să șterg definitiv din viața mea posibilitatea de a avea parte de bucurie și să trăiesc ca ea înseamnă să renunț la orice emoție. Sunt convinsă că tocmai capacitatea mea de a avea sentimente profunde e cea care mă face o ființă ieșită din comun și e biletul meu spre Țara Minunilor. Nu va mai dura mult până când voi găsi pe noptiera mea o tinctură cu eticheta „Bea-mă". Până se va întâmpla, sunt prizonieră în sala asta de clasă. Trebuie să găsesc o cale de a-mi trece vremea mai repede.

Ce bine-ar fi dac-am mai găsi un șoarece! În timp ce bat încet cu creionul în bancă, îmi vine o idee care-mi provoacă furnicături reci, extrem de plăcute, pe șira spinării. Ce-ar fi dacă... nu, n-aș putea face așa ceva. Dar poate... nu, riscul e prea mare. Să pretind c-am văzut un șoarece, deși nu e niciunul? Dar dacă reușesc să-i păcălesc, cine m-ar putea arăta cu degetul? E neobrăzare să te sperii de moarte la vederea unui șoarece care aleargă pe parchet? Nimeni nu m-ar putea acuza de premeditare. Mă furnică brațele și picioarele de nerăbdare și emoție. Cum am să pun în practică micul meu renghi? Știu — am să-mi scap creionul pe jos. Pe urmă, când mă aplec să-l ridic, am să sar pe scaun, țipând îngrozită. Am să strig „Șoarece!" și gata, asta o să fie de-ajuns.

Mi se ridică stomacul în gât în timp ce rostogolesc încet creionul către marginea pupitrului și îl privesc cum cade cu zgomot pe jos, asigurându-mă că am o mină cât

se poate de plictisită și de adormită. Mă aplec sub bancă să-l ridic, rămân acolo preț de o clipă în care ezit chinuită de gânduri, după care sar pe scaun.

— *Aaaa!* strig. *Un șoarece! Am văzut un șoarece!*

Într-o secundă, toată clasa începe să țipe și fetele sar pe bănci, în încercarea de a evita rozătorul periculos. Până și profesoara pare îngrozită. O trimite pe eleva care e monitorul clasei să-l cheme pe administrator. Până când va inspecta clasa și va da verdictul că nu există șoarece, așa cum știu c-o să se întâmple, ora va fi suspendată.

Administratorul mă ia la întrebări, încercând să-și dea seama pe unde a venit și în ce gaură ar fi putut dispărea, fără să pară că pune vreo clipă la îndoială veridicitatea spuselor mele. Oare e din cauză că nu-și poate închipui că o fată cuminte, care învață la școala Satmar, ar fi în stare să pună la cale o asemenea neobrăzare? Sau e din cauză că frica și șocul de pe fața mea sunt parțial reale? Până și eu sunt uimită de propria mea îndrăzneală.

La pauză, toate colegele se adună în jurul meu cu o curiozitate morbidă, vrând să afle fiecare detaliu al pățaniei mele.

— Erai albă ca varul la față! îmi spun. Păreai de-a dreptul îngrozită.

Mare actriță mai sunt. O față albă și mâini tremurânde, care să se potrivească cu țipătul meu. Câte-aș putea face cu un asemenea talent — capacitatea de a-i convinge pe ceilalți că trăiesc emoții pe care de fapt nu le simt! E un gând care-mi dă fiori de plăcere.

Mai târziu, când Bubby și Zeidy află despre incident de la Chaya, râd. Doar Chaya se întoarce spre mine cu o privire bănuitoare în ochi, însă nu zice nimic. Pentru

prima oară, mă simt triumfătoare și o privesc liniștită. Deci asta e puterea mea. Poate că nu sunt în stare să mișc lucrurile cu puterea minții, ca Matilda, dar pot simula; sunt atât de convingătoare, că nimeni n-o să poată niciodată să afle adevărul.

— Bubby, ce înseamnă virgin?

Bubby ridică privirea spre mine de la aluatul pentru *kreplach*[5] pe care-l frământă pe blatul de fontă. E o zi umedă, perfectă ca să-ți crească aluatul. Aburii ce se ridică dinspre aragaz încețoșează ferestrele ude de la ploaie. Degetele mele pline de făină lasă urme pe sticla de ulei de măsline, cu poza ei ce înfățișează o femeie încolăcită artistic în jurul cuvintelor *extra virgin.*

— Unde-ai auzit cuvântul ăsta? mă întreabă.

Îi observ expresia șocată și-mi dau seama că am zis ceva greșit, așa că îi răspund bâlbâindu-mă:

— N-n-nu știu, Bubby, nu-mi amintesc...

Răsucesc sticla de ulei cu eticheta spre perete.

— Păi, ăsta nu e un cuvânt pe care ar trebui să-l știe fetițele, zice Bubby și își vede mai departe de aluatul delicat din făină de cartofi, pe care-l întinde cu mâna.

Turbanul roz de bumbac i s-a strâmbat, iar ștrasurile strălucitoare fixate în nodul lui i-au ajuns lângă urechea dreaptă, de unde i-a ieșit un smoc de păr alb. Când am să mă mărit, eu am să port turbane la modă, făcute din tricot plușat și strânse într-un nod elegant în creștet, și am să-mi rad ceafa, chiar dacă Bubby spune că o mănâncă de câte ori se rade.

5 Colțunași tradiționali evreiești, umpluți cu carne sau cu brânză. (*N.r.*)

Lui Bubby îi place mult să-mi povestească despre ziua în care Zeidy i-a cerut să se radă în cap. S-a întâmplat la doi ani după ce se căsătoriseră; pur și simplu, într-o zi a venit acasă și a zis:

— Fraida, vreau să te razi pe cap.

— Ce-ai, bărbate, a răspuns ea indignată, ai înnebunit la cap sau ce te-a apucat? Nu-ți ajunge că-mi acopăr părul cu perucă, cum nu făcea nici măcar mama în Europa, și acum vrei să-mi și rad de tot părul? N-am auzit în viața mea de așa o *frumkeit,* de așa o religie care să spună că femeia trebuie să se radă în cap.

— Dar, Fraida, a insistat Zeidy, așa a zis rabinul! E o regulă nouă. Toți bărbații le cer nevestelor să facă așa. Vrei să fiu singurul bărbat a cărui soție nu se rade în cap? *Nu*[6], vrei să ne faci familia de rușine? Vrei să afle rabinul că nu-mi pot convinge nici propria nevastă să respecte legile?

Bubby a oftat cu năduf.

— *Nu,* cine e rabinul ăsta? Că al meu nu e. Nici al tău n-a fost, înainte de război. Ce, dintr-odată avem un nou rabin? Și spune-mi cine e rabinul ăsta care zice că trebuie să mă rad în cap, fără să mă fi văzut măcar o dată? Spune-i că n-a văzut în viața lui așa femeie modestă și pioasă, chiar dacă am ceva păr în cap.

Și totuși, după multe rugăminți, în cele din urmă Bubby a capitulat și s-a ras în cap. Îmi spune mereu:

— Crezi că e cine știe ce să te razi în cap? Nu e mare lucru. M-am obișnuit imediat! Și sinceră să fiu, e mult mai comod, mai ales vara.

---

6 Păi? (idiș, în orig.).

Până la urmă, a fost mai bine așa, îmi spune. Uneori mi se pare că încearcă să se convingă și pe ea, nu doar pe mine.

— Și de ce-a hotărât rabinul să se radă femeile în cap, o întreb mereu, dacă în Europa n-o făcea nimeni?

Bubby șovăie o clipă înainte să-mi răspundă.

— Zeidy îmi spune că rabinul nostru vrea să fim mai *ehrlich*, mai pioși, decât a fost vreodată vreun evreu. Rabinul zice că, dacă facem tot ce putem ca Dumnezeu să fie mândru de noi, n-o să ne mai facă rău niciodată, cum s-a întâmplat în timpul războiului.

Și când ajunge aici, amuțește întotdeauna, amintindu-și de trecut.

Mă uit la Bubby acum și o văd trebăluind aplecată, așa cum face întruna, și o privesc cum își aranjează turbanul la loc cu o mână plină de făină, lăsând o urmă albă pe frunte. Începe să taie foaia de aluat de *kreplach* în pătrate pe care le umple cu brânză de vaci, apoi le împăturește în două, în formă de triunghiuri. Arunc colțunașii într-o oală cu apă clocotită de pe aragaz și îi privesc cum se luptă între ei să iasă la suprafață. Mi-aș dori să-mi pot lua înapoi întrebarea sau măcar să-i zic lui Bubby un *gut vurt*, ceva care s-o asigure că sunt o fată cuminte, care nu folosește cuvinte ce pot crea probleme. Însă n-am decât alte întrebări.

— *Oy vey*, zice Bubby oftând când încep să-i pun întrebări, de ce trebuie tu să știi mereu tot?

Nu știu de ce, dar e adevărat, chiar *trebuie* să știu. Vreau să știu despre cartea pe care o ține ascunsă în sertarul cu rufărie de corp, ediția broșată ieftină cu femeia bosumflată pe copertă, dar știu că o ține ascunsă cu un motiv, care e secret, așa că trebuie să nu pomenesc despre ea.

Și eu am secrete. Poate că Bubby știe despre ele, dar n-o să spună nimic dacă nici eu nu spun despre secretele ei. Sau poate că doar îmi imaginez că îmi e complice; e posibil ca înțelegerea asta să existe doar în capul meu. Oare Bubby m-ar da de gol? Eu îmi ascund cărțile sub pat, iar ea și le ascunde pe-ale ei în sertarul cu lenjeria intimă și, o dată pe an, când Zeidy inspectează casa înainte de Paște, scotocind printre lucrurile noastre, stăm cu inima cât un purice, îngrozite să nu ne afle tainele. Zeidy caută chiar și în sertarul meu cu rufărie de corp. Abia când îi spun că sunt lucrurile mele femeiești se oprește, nedorind să-mi încalce intimitatea feminină și trece la șifonierul bunicii. Și ea e la fel de stresată ca și mine în timp ce îi caută el prin lenjerie. Știm amândouă că mica noastră ascunzătoare de cărți laice l-ar șoca pe bunicul meu mai tare decât o grămăjoară de *chametz*, de drojdie interzisă. Poate că Bubby ar scăpa doar cu un reproș, dar eu sigur aș avea de îndurat toată mânia bunicului. Când *zeide* se înfurie, ai senzația că barba lungă și albă i se ridică și îi înconjoară chipul ca niște flăcări. Pălesc pe loc în dogoarea disprețului său.

— *Der tumeneh shprach!* tună la mine când mă aude vorbindu-le verișoarelor mele în engleză.

O limbă necurată, zice Zeidy, acționează ca o otravă asupra sufletului. Să citești o carte în engleză e și mai rău; îți lasă sufletul vulnerabil, un preș așternut la intrare pentru diavol.

Azi nu sunt în apele mele, ceea ce explică și scăparea. Săptămâna asta am sub saltea o carte nouă și curând (când Bubby n-o să mai aibă nevoie de mine s-o ajut la *kreplach*) am să închid ușa de la cameră și-am să scot la lumină minunatul volum legat în piele, cu mirosul lui

îmbătător de carte nouă. E un fragment din Talmud, cu traducerea englezească interzisă, și are mii de pagini, deci promite săptămâni întregi de lectură incitantă. Nu-mi vine să cred că am să pot, în fine, să descifrez străvechiul text talmudic conceput tocmai pentru a ține departe ignoranți ca mine. Zeidy nu mă lasă să citesc cărțile în ebraică pe care le ține încuiate în biroul lui: sunt doar pentru bărbați, îmi spune; fetele trebuie să-și vadă de bucătăria lor. Dar eu sunt extrem de curioasă să știu în ce constă învățătura lui și ce anume scrie în cărțile asupra cărora stă atâtea ore aplecat, înfiorat de încântarea pe care doar erudiții o pot trăi. Cele câteva fărâme de înțelepciune diluată pe care mi le predau la școală profesoarele nu reușesc decât să mă facă să tânjesc să aflu mai multe. Vreau să știu adevărul despre Rașela, nevasta rabinului Akiva, care a avut grijă de casă 12 ani în sărăcie în vreme ce soțul ei studia Tora în nu știu ce locuri îndepărtate. Cum a fost posibil ca fiica răsfățată a unui om bogat să se resemneze să trăiască în asemenea lipsuri? Profesoarele mele zic că era o sfântă, dar sunt convinsă că lucrurile sunt mult mai complicate de atât. În primul rând, ce-a făcut-o să se mărite cu un bărbat sărac și neînvățat ca Akiva? Nu poate fi vorba de faptul că era extrem de chipeș, fiindcă atunci ea n-ar fi fost de acord ca el să fie plecat 12 ani. Trebuie să existe un motiv și, dacă nu vrea să mi-l spună nimeni, atunci trebuie să-l aflu singură.

Am cumpărat traducerea Schottenstein a Talmudului săptămâna trecută de la magazinul iudaic din Borough Park. Nu mai era nimeni în prăvălioara luminată doar de licărirea palidă a soarelui, filtrată prin ferestrele murdare.

Șomoioagele argintii de praf păreau să plutească în razele de lumină, ridicându-se ușor în aer în curentul slab venit dinspre o gură de încălzire. M-am ascuns în umbra rafturilor copleșitoare și i-am bâiguit vânzătorului că vreau cartea pentru verișorul meu, care m-a rugat să i-o cumpăr. M-am întrebat dacă se vede oare cât sunt de stresată; eram convinsă că scrie mare pe fruntea mea că mint, așa cum mă avertiza mereu Zeidy. *„Der emes shteit oif di shteren,"* spune el. „Indiferent cât de convingător minți, fruntea te dă de gol!" Îmi imaginez cuvintele întipărite în pielea mea, licărind ca un neon în întuneric, și bretonul lung castaniu suflat de o adiere neașteptată.

Așa cum am dedus din numeroasele mele incursiuni de recunoaștere, în librăria micuță de pe New Utrecht Avenue lucrează un singur om. E bătrân, îi tremură mâinile și câteodată clipește des din ochi și, în timp ce-mi împacheta volumul mare și greoi în hârtie cafenie, nu-mi venea să cred c-am reușit. Poate că omul ăsta nu știe să citească pe frunte sau poate c-am reușit să-mi iau un aer tâmp, privindu-l cu ochi inexpresivi și fără viață. Mi-a luat cei 60 de dolari, majoritatea în bancnote de un dolar și câștigați ca babysitter, și i-a numărat fără grabă, după care a încuviințat din cap. „E *gut*", a zis: puteam pleca. M-am străduit să ies din prăvălie relaxată și abia când am ajuns la jumătatea străzii am început să țopăi, nemaiputând să-mi țin în frâu bucuria. Fiorul ilicit al faptei mi-a făcut genunchii să tremure tot drumul cu autobuzul către Williamsburg. În mod sigur se vedea de la o poștă ce făcusem. Bărbații stăteau pe scaunele din față ale autobuzului, din fericire cu privirile întoarse în altă parte, dar femeile, cu capetele înfășurate în baticuri

și cu ciorapii lor groși, păreau că se uită acuzator la mine și la pachetul voluminos din poala mea.

Am pornit pe Penn Street, strângând la piept pachetul învelit în hârtie cafenie, cu picioarele tremurând, electrizată de un amestec de frică și triumf. Am evitat privirile trecătorilor, îngrozită să nu dau peste vreun vecin suspicios. Dacă mă întreba cineva ce am în pachet? Am trecut pe lângă băieți care făceau figuri pe bicicletele lor șubrede și pe lângă adolescenți care-și plimbau frații mai mici în cărucioare cu roți ce scârțâiau. Toată lumea era afară în ziua asta încântătoare de primăvară și ultimii câțiva pași mi s-au părut nesfârșiți.

Acasă, m-am grăbit să ascund cartea sub saltea, împingând-o cât mai departe, ca să fiu sigură. Am netezit așternuturile și păturile și am aranjat cuvertura astfel încât să atârne până la podea. M-am așezat pe marginea patului și m-a străbătut un val atât de puternic și de brusc de vinovăție, încât am rămas efectiv țintuită locului.

Voiam să uit că am trăit ziua asta. Tot Șabatul, am simțit că mă arde cartea sub saltea, ba dojenindu-mă, ba ademenindu-mă. Am rămas de piatră; era prea periculos, erau prea mulți oameni în jur. Ce-ar zice Zeidy dacă ar ști? Până și Bubby ar fi îngrozită, știam bine asta.

Duminica se întinde în fața mea ca o *krepela* nedeschisă, o zi pufoasă ca un aluat ce adăpostește o umplură secretă. Trebuie doar s-o ajut pe Bubby la gătit, după care o să am toată după-masa liberă să mi-o petrec cum vreau. Bubby și Zeidy au fost invitați azi la bar mitzvahul unui verișor, ceea ce înseamnă că o să am cel puțin trei ore în care am să fiu complet singură. În frigider mai e o felie de tort de ciocolată căruia sunt sigură că Bubby, cu memoria

ei șubredă, n-o să-i simtă lipsa. Ce mi-aș putea dori mai mult de la după-masa asta?

După ce pașii grei ai lui Zeidy se sting în josul scării și, de la fereastra dormitorului meu aflat la etajul al doilea, îi văd pe bunici urcând în taxi, scot cartea de sub saltea și o așez respectuos pe birou. Paginile au hârtia cerată, translucidă, și sunt înțesate de text: cuvintele originale ale Talmudului și traducerea în engleză, plus interpretările rabinilor, care ocupă jumătatea de jos a paginii. Cel mai mult îmi plac discuțiile, relatările conversațiilor pe care le-au avut rabinii de-a lungul vremii în legătură cu fiecare exprimare sfântă din Talmud.

La pagina 65, rabinii discută în contradictoriu despre regele David și Batșeba, soția pe care și-a luat-o pe căi necinstite, o poveste biblică misterioasă care mi-a stârnit mereu curiozitatea. Din fragmentele menționate, deduc că Batșeba era deja măritată când i-a atras atenția lui David, însă el a fost atât de fermecat de ea, că l-a trimis cu bună știință pe Urie, soțul ei, în primele rânduri ale armatei ca să fie ucis în război, lăsând-o pe Batșeba liberă să se recăsătorească. Apoi, după ce a luat-o în sfârșit pe biata Batșeba de nevastă legiuită, a privit-o în ochi, unde a văzut chipul propriului său păcat și a fost scârbit. Pe urmă, David a refuzat s-o mai vadă pe Batșeba, și ea și-a trăit restul vieții în haremul regelui, ignorată și uitată.

Înțeleg acum de ce nu am voie să citesc Talmudul. Profesoarele mele mi-au spus mereu „David nu are păcate. David a fost un sfânt. E interzis să-l vorbești de rău pe cel mai iubit fiu al lui Dumnezeu, uns conducător". Să fie acesta același strămoș celebru la care se referă Talmudul?

Aflu că David nu doar că și-a făcut de cap cu multele sale soții, dar că a avut și tovarășe de viață cu care n-a fost căsătorit. Acestea se numesc concubine. Șoptesc cu glas tare noul cuvânt, *con-cu-bi-ne,* și nu mi se pare că sună a păcat, așa cum ar trebui; mă face să mă gândesc la un copac înalt și impozant. Arborele de concubine. Îmi imaginez femei frumoase agățate de crengile lui. *Con-cu-bi-ne.*

Batșeba n-a fost o concubină, fiindcă David a făcut-o femeie cinstită luând-o de soață, dar Talmudul spune că a fost singura femeie aleasă de David care n-a fost virgină. Îmi aduc aminte de femeia superbă de pe sticla de ulei de măsline, extra virgin. Rabinii spun că Dumnezeu îi juruise lui David să aibă parte doar de fecioare și că, dacă ar fi rămas cu Batșeba, care mai fusese măritată, și sanctitatea lui ar fi fost pângărită.

Se spune că regele David e etalonul, cel cu care suntem cu toții comparați în viața de apoi. Dar zău, cât de grav e să am câteva cărticele în engleză ascunse bine, față de păcatul de a avea concubine?

În clipa asta nu sunt conștientă de faptul că tocmai mi-am pierdut inocența. Am să-mi dau seama mulți ani mai târziu. Într-o zi, am să privesc în urmă și am să înțeleg că, așa cum a existat un moment în viață în care mi-am dat seama care e puterea mea, a existat și un moment anume în care am încetat să mai cred în autoritatea de necontestat și am început să trag propriile mele concluzii despre lumea în care trăiesc.

La vremea aceea, problema cu faptul că mi-am pierdut inocența a fost că-mi era greu să mă mai prefac. În sufletul meu a început să clocotească un conflict mistuitor între propriile mele gânduri și ce învățam la școală.

Uneori, această tensiune răbufnea peste masca mea liniștită, iar ceilalți încercau să mă salveze din flăcările curiozității, până nu ajungeam prea departe.

Luni dimineață nu aud alarma sunând și, când mă trezesc în sfârșit, e 8:40 și nu am timp decât să mă îmbrac rapid și să ies vijelios pe ușă. Îmi trag repede pe mine dresul negru gros pe care mi l-a spălat Bubby ieri și mi l-a uscat pe sârma de pe verandă; țesătura e țeapănă și înghețată de la aerul rece de toamnă și nu vrea deloc să ia forma picioarelor mele, făcând cute urâte la genunchi și la glezne. În baie, mă uit în oglinda crăpată, în lumina de neon, și încerc să-mi storc punctele negre de pe nas. Am părul turtit și fără formă și ochii mei privesc lumea neliniștiți și întunecați de sub pleoapele umflate.

Am uitat să-mi pun o cămașă pe sub pulover. Avem o nouă regulă, și anume că nu avem voie să purtăm haine tricotate direct pe piele. Acum, că ne-am făcut mari, ne spun profesoarele, trebuie să avem grijă să evităm hainele prea mulate pe corp. Aș putea avea necazuri din cauza asta, dar e 9 fără 10 și, dacă plec acum, ajung exact la timp ca să reușesc să intru în cantină, pentru rugăciunile de dimineață. Nu-mi permit să întârzii azi; am deja prea multe bile negre adunate. Nu mai contează bluza.

Intru alergând în școală exact în clipa în care asistenta de la secretariat dă să închidă ușa de la camera de rugăciune. Oftează când mă vede și știu că nu se poate hotărî ce să facă, dacă să mă lase să intru sau să mă pună să aștept în biroul directoarei, care să-mi dea mustrare pentru întârziere. Mă strecor pe lângă ea prin ușa întredeschisă, cu un zâmbet timid.

— Mersi, zic cu respirația tăiată, fără să-i iau în seamă strâmbătura.

În sala de la baza scărilor, o elevă de-a VIII-a a fost deja aleasă să conducă ședința de rugăciune. Mă strecor grăbită pe unul dintre scaunele goale din ultimele rânduri, lângă Raizy, care încă își trece un pieptăn prin părul șaten încurcat. Privesc în jos, către cartea de rugăciune din poală, dar fără să mă concentrez, așa că văd cuvintele de pe pagină ca în ceață. Îmi mișc buzele ca să pară că mă rog, când secretara-șefă vine pe culoar, ca să vadă dacă suntem atente la text. Raizy își ascunde pieptănul sub o pagină din cartea de rugăciune și cântă din toată inima, împreună cu celelalte fete.

Ne rugăm Dumnezeului poporului nostru, căruia îi spunem *Hașem,* textual, „Numele". Adevăratul nume al lui Dumnezeu este copleșitor de sfânt și de evocator; îndrăzneala de a-l rosti se plătește cu moartea, așa că avem o mulțime de alte apelative sigure pe care le putem folosi: Numele Sfânt, Singurul, Unicul, Creatorul, Distrugătorul, Atoateveghetorul, Regele tuturor regilor, Singurul Judecător adevărat, Tată îndurător, Stăpânul Universului, O, Mare Arhitect, o listă lungă de nume pentru toate atributele sale. Acestei divinități trebuie să mă încredințez, trup și suflet, în fiecare dimineață; pentru acest Dumnezeu, spun profesoarele mele, trebuie să învăț tăcerea, ca doar vocea lui să se audă prin mine. Dumnezeu trăiește în sufletul meu, și eu trebuie să-mi petrec viața curățându-mi bine sufletul de orice urmă de păcat, ca să merite să-l adăpostească. În fiecare zi ne pocăim; la fiecare rugăciune de dimineață ne cerem iertare dinainte pentru păcatele pe care le vom înfăptui în acea zi. Mă uit

în jur la celelalte fete, care probabil cred sincer în ticăloșia lor înnăscută, pentru că strigă și se vaită ca din gură de șarpe, rugându-l pe Dumnezeu să le ajute să alunge din conștiință *yetzer hara,* sau înclinația spre păcat.

Vorbesc și eu cu Dumnezeu, însă nu prin rugăciune. Îi vorbesc în gând și chiar și eu recunosc că nu mă înfățișez în fața Sa umilă, cum ar trebui. Îi vorbesc sincer, cum i-aș vorbi unui prieten, și îi cer întruna favoruri. Și totuși, simt că eu și Dumnezeu avem în general o relație destul de bună. În dimineața asta, în timp ce toată lumea se agită pătimaș în jurul meu, eu rămân calmă în marea de adolescente și-l rog pe Dumnezeu să facă ziua asta una suportabilă.

Sunt o țintă extrem de ușoară. Profesoarele știu că nu sunt o ființă importantă și că nu-mi va lua nimeni apărarea. Nu sunt fiică de rabin, așa că, atunci când se enervează, eu sunt țapul ispășitor perfect. Am grijă să nu ridic niciodată privirea din sidur[7] în timpul rugăciunii, însă Chavie Halberstam, fiica rabinului, îi poate da un cot prietenei ei Elky să-i arate hârtia igienică lipită de pantoful profesoarei și nimeni nu-i zice nimic. Dacă eu zâmbesc măcar, sunt imediat luată în colimator. De-aceea am nevoie ca Dumnezeu să fie de partea mea; nu mă apără nimeni altcineva.

În dimineața asta, în clipa în care intru în clasa mea de la etajul al treilea, sunt acostată de doamna Meizlish, profesoara noastră de idiș. Mă privește furioasă, cu sprâncenele împreunate. Când nu m-aude, îi spun doamna Meizel sau doamna Șoarece. Nu mă pot abține; numele ei

7 Cartea de rugăciuni evreiești, în ordinea calendarului religios. Cuvântul „sidur" (sau „Seder") înseamnă „ordine" sau „acord".

practic te provoacă să-l iei în râs, ca să nu mai zic că buza de sus i se ridică deasupra celor doi dinți din față într-un fel care o face să semene la propriu cu un rozător. Nu mă prea are la inimă.

— Nu porți cămașă pe sub pulover, strigă doamna Șoarece la mine de dincolo de catedra solidă de oțel din fața clasei, răsucindu-și capul spre mine astfel încât părul brunet împletit îi biciuiește spinarea, ca o coadă. Nici să nu te gândești să te așezi în bancă. Ai să mergi direct la directoare.

Mă retrag fără grabă, pe jumătate bucuroasă c-am fost dată afară de la oră. Dacă am noroc, directoarea o să fie ocupată toată dimineața, iar eu am să stau liniștită în biroul ei s-o aștept, în loc să-mi bat capul cu ora de idiș. E un compromis mulțumitor. Sigur, o să fiu certată; poate chiar trimisă acasă să mă schimb. Dacă Zeidy nu e acasă, aș putea să-mi petrec în mod plăcut o mare parte din după-masă sub pretextul „schimbatului". Poate chiar să termin cartea asta nouă pe care o citesc, despre o indiancă tânără care se îndrăgostește de un colonist american, în secolul al XVII-lea. Dar există mereu posibilitatea să fie acasă. Și atunci o să vrea să știe de ce nu sunt la școală și nu pot suporta expresia de dezamăgire cruntă de pe fața lui, de care am parte ori de câte ori află că nu sunt eleva model care ar vrea el să fiu.

— *Nu,* Devoireh, se vaită rugător. Nu poți și tu să fii o fată bună pentru *zeide* al tău, să am și eu parte de un pic de *nachas*, un dram de mândrie?

Idișul lui e destul de chinuit, are accent european și un ritm, atotprezent, insuportabil de trist, care mă face să mă simt bătrână și obosită ori de câte ori îl aud.

Poate că n-ar trebui să-i cer asta lui Dumnezeu, n-ar trebui să-l rog să fiu trimisă acasă să mă schimb doar ca să scap câteva ore de la școală, dacă există riscul să fiu obligată să mă așez la masa din sufragerie și să îndur morala bunicului despre supunere și onoare.

Biroul lui rebbetzin Kleinman e un dezastru. Apăs cu umărul ușa care scârțâie și reușesc s-o deschid, împingând din prag mai multe cutii cu plicuri și broșuri, ca să pot intra în vârful picioarelor, având grijă să nu răstorn vreuna dintre cutiile deschise aflate pe marginea biroului ei. Pare că nu există niciun loc liber unde m-aș putea așeza; în afara scaunului ei, nu mai există decât un taburet de lemn plin cu cărți de rugăciune. Mă cocoț pe pervaz, în partea unde vopseaua nu se cojește prea tare, și mă pregătesc pentru o lungă așteptare. Am o rugăciune specială pentru aceste ocazii, Psalmul 13, preferatul meu, și îl repet mereu de 13 ori în asemenea situații. „Privește, răspunde-mi, Hașem", murmur încetișor în ebraică. Sunt cuvinte pline de patimă, dar momentele disperate cer măsuri disperate. Plus că e cel mai scurt psalm din carte, deci cel mai ușor de memorat. *Te rog să nu-i spună nimic lui Zeidy,* mă rog în gând. *Convinge-o să se mulțumească să mă certe și îți promit că n-am să mai uit niciodată să-mi pun și cămașa. Te rog, Doamne.* „Ca să nu zică vrăjmașul meu: «L-am biruit!»"

Afară, secretarele bârfesc zgomotos, devorând gustările pe care le-au confiscat în timpul rugăciunii de dimineață de la cei câțiva copii care nu reușiseră să mănânce micul dejun și speraseră să reușească, înainte de prima oră, să bage ceva în stomacurile care chiorăiau. Următoarea pauză va fi abia la 10:45. „Până când îți vei ascunde fața de mine, Hașem?"

Aud pași în fața biroului și mă îndrept repede de spate în timp ce directoarea își trage cu greu trupul cu gabarit depășit în încăpere, roșie la față de efort. Rostesc în minte finalul psalmului: *„Cânt lui Hașem, căci mi-a făcut bine"*. Îi ia câteva minute să se instaleze în fotoliul uriaș din spatele biroului, respirând zgomotos și greoi chiar și după ce s-a așezat.

— Ia zi, spune ea, întorcându-se să mă cântărească bine din ochi, ce ne facem noi cu tine?

Îi zâmbesc timid. Nu e prima oară când mă aflu în biroul ăsta.

— Profesoara ta spune că nu reușești deloc să respecți regulile. Nu pricep de ce nu poți să fii și tu ca toate celelalte. Nimeni nu pare să aibă vreo problemă să poarte cămașă pe sub pulover. Tu de ce ai?

Nu-i răspund. Nu trebuie să-i răspund. Toate întrebările ei sunt retorice; știu din experiență. Trebuie să stau pur și simplu cuminte, cu capul plecat și o expresie umilă și spășită și să aștept. Peste câteva clipe, o să se calmeze și o să devină mai amabilă, încercând să ajungă la un compromis. Îmi dau seama că s-a săturat să tot fie nevoită să mă pedepsească. Nu e una dintre directoarele care savurează pânda și vânătoarea, cum era cea care avea obiceiul să mă lase să aștept în fața biroului ei ore întregi, în clasa a VI-a.

E gata să dea verdictul.

— Te duci acasă și te schimbi, zice rebbetzin Kleinman, oftând înfrântă. Și să nu te mai prind că încalci vreodată regulile decenței.

Mă furișez recunoscătoare afară din biroul ei și cobor cele patru etaje, câte două trepte odată. Clipa în care

soarele de primăvară îmi atinge fața e ca o gură de vin pentru *kiddush* făcut de Zeidy; prima gură de aer curat pe care o iau mă gâdilă lent și îndelung pe gât.

La intersecția dintre Marcy Avenue și Hooper Street, traversez pe partea opusă fără măcar să mă gândesc, ca să evit impunătoarea biserică catolică din colțul străzii. Îmi feresc ochii de statuile seducătoare ce mă privesc de dincolo de curtea închisă. Dacă te uiți direct la biserică e ca și cum te-ai uita la cel necurat, zice Bubby când trecem pe lângă colțul străzii; e o invitație deschisă adresată Satanei. Pe Hewes Street traversez înapoi, grăbind pasul fiindcă le simt ochii în spate și îmi imaginez siluetele de piatră prinzând viață, târându-se pe Marcy Avenue și sfărâmându-se câte puțin la fiecare pas.

Îmi încrucișez brațele la piept și mi le frec ca să scap de pielea de găină. În graba mea, aproape că mă ciocnesc de un bărbat care merge în direcție opusă, murmurând rugăciuni pentru sine, cu perciunii legănându-i-se. Ca să-l feresc, trebuie să fac un pas în rigolă. Ce ciudat, observ brusc, nu mai e nicio femeie pe stradă. N-am mai fost niciodată pe stradă la ora asta, când toate fetele sunt la școală și mamele se ocupă de curățenie și pregătirea mesei. Williamsburgul mi se pare gol și pustiu. Grăbesc pasul, sărind peste băltoacele cu apă murdară pe care proprietarii magazinelor o varsă în stradă. Singurul sunet care se aude e ecoul asurzitor al propriilor mei pași sacadați pe asfaltul crăpat.

Cotesc la stânga pe Penn Street, trecând pe lângă băcănia din colț a domnului Mayer și urc în salturi scările de la intrarea în casă. Împing ușile duble grele, ciulind urechile, dar nu aud nimic. Închid ușile cu grijă, pentru

orice eventualitate. Pantofii mei țăcăne ușor în timp ce urc scările, dar dacă Zeidy e în biroul lui de la parter, nu mă aude. Iau cheia pe care mi-o lasă Bubby sub preș când pleacă și, norocul meu, luminile sunt stinse și în casă e liniște și pace.

Mă schimb rapid și-mi închei o cămașă Oxford albastră cu mânecă lungă până sus de tot, până când simt gulerul strâns în jurul gâtului. Îmi pun puloverul înapoi peste cămașă, scot colțurile gulerului frumos peste puloverul bleumarin de lână și mă întorc de două ori în fața oglinzii, să văd dacă am cămașa băgată bine în fustă. Arăt ca o fată rafinată, exact așa cum vrea Zeidy să fiu, exact așa cum spun mereu profesoarele că e Chavie, fiica rabinului. Rafinată, ca o țesătură scumpă, ca un porțelan bun, precum vinul.

Mă grăbesc înapoi spre școală, pe străzile pustii. Bărbații își târșâie picioarele spre casă, venind de la orele de studiu ca să ia prânzul pregătit de nevestele lor, evitându-mă pe trotuar și ferindu-se ca de ciumă să mă privească. Îmi vine să mă fac mică, mică.

Când intru în clădirea școlii, răsuflu ușurată. Din banca mea, unde mă aflu în siguranță, mă uit pe fereastra ce dă înspre Marcy Avenue și mă minunez din nou de absența culorii și a vieții de pe bulevard, atât de contrastantă cu zumzetul făcut de 1 000 de fete adunate în blocul ăsta pătrățos, de cinci etaje. Din când în când, câte un tânăr îmbrăcat din cap până-n picioare în negru cotește de pe Marcy Avenue către *shul*-ul[8] de pe Rodney Street, aranjându-și cu mâinile perciunii[9] ce-i atârnă

8 Sinagogă (idiș, în orig.).
9 În original, *payos*.

pe lângă obraji, ca să-i stea răsuciți în spirale îngrijite. Bărbații mai în vârstă își poartă perciunii strânși bine în jurul urechilor și-și folosesc în schimb mâinile pentru a-și netezi bărbile bogate, ce le flutură ca niște steaguri în vânt. Cu toții pășesc grăbiți, cu capetele plecate.

În comunitatea noastră, e foarte important să ai un comportament evlavios. E imperativ ca în orice moment să dăm dovadă de cucernicie, să fim mesageri veritabili ai lui Dumnezeu. Înfățișarea este totul; are puterea de a ne influența și sufletul, dar în egală măsură ea spune lumii că suntem diferiți și că trebuie să ne lase în pace. Mă gândesc că motivul principal pentru care evreii hasidici Satmar poartă o vestimentație atât de aparte și de săritoare în ochi e dorința de a-i face atât pe membrii comunității, cât și pe cei din afara ei să nu uite de prăpastia uriașă dintre cele două lumi, a noastră și a lor. „Asimilarea", spune mereu profesoara noastră, „a fost de vină pentru Holocaust. Dacă încercăm să ne amestecăm cu ceilalți, Dumnezeu ne va pedepsi pentru că l-am trădat."

— *Alo.*

Doamna Meizlish pocnește din degete sub nasul meu. Tresar.

— De ce nu te uiți în carte? mă întreabă severă.

Răsfoiesc stresată manualul spiralat de pe pupitrul meu, căutând fragmentul la care suntem. Doamna Meizlish a atras acum atenția întregii clase asupra mea și așteaptă teatral să mă pregătesc. Simt cum mi se înroșesc obrajii. Cred că am ajuns la *berachos*[10] și știu că am undeva

10 Binecuvântări (idiș, în orig.).

aici „Ghidul Binecuvântărilor". Îl caut și eu la fel de teatral, în timp ce doamna Meizlish încuviințează ușor din cap.

— Care e binecuvântarea pentru căpșune? întreabă doamna Meizlish, încă aflată lângă banca mea, pe tonul cântat al rugăciunilor în idiș.

— *Bo-rei pri ha'ad-am-ah,* cântă clasa la unison.

Șoptesc și eu cuvintele fără mare tragere de inimă, ca să mă audă, sperând c-o să se întoarcă în centrul clasei și așa să nu mai fiu nevoită să mă uit la bărbia ei, acoperită de punctișoare negre de păr.

După pauză, urmează lecția zilnică despre decență. Doamna Meizlish continuă de unde am rămas povestea Rașelei, nevasta cea sfântă a rabinului Akiva, și restul clasei se uită vrăjită la ea. Doamna Meizlish chiar se pricepe să spună povești, cu vocea ei groasă de bariton, pe care și-o modulează într-un ritm mereu schimbător, ce te ține permanent în priză. Se oprește întotdeauna la cele mai captivante părți din poveste ca să-și aranjeze niște fire ieșite din coada împletită sau să-și culeagă o scamă invizibilă de pe fustă, în timp ce suspansul crește și fetele o privesc neliniștite, cu gura căscată.

Rașela, nevasta lui Akiva, n-a fost doar o femeie cu adevărat virtuoasă, ci și o persoană ieșit din comun de modestă, atât de modestă încât o dată — și ajunsă aici doamna Meizlish face o pauză de efect — și-a prins fusta de gambe cu ace ca să nu i se ridice în adierea vântului și să-i dezvelească genunchii.

Mă înfior când aud. Nu pot să nu mă gândesc întruna la imaginea unor gambe de femeie pline de puncte însângerate și în mintea mea acele intră întruna în carne, iar și iar, și de fiecare dată tot mai adânc, sfâșiind mușchii și

crestându-i pielea. Oare chiar asta a vrut Dumnezeu de la Rașela? Să se mutileze ca nimeni să nu-i zărească genunchii?

Doamna Meizlish scrie cuvântul *ERVAH* pe tablă, cu litere mari.

— *Ervah* se referă la orice parte a corpului unei femei ce trebuie acoperită, începând cu clavicula și sfârșind cu încheieturile de la mână și genunchii. Atunci când o zonă *ervah* e expusă, bărbații sunt obligați să plece imediat. Rugăciunile și binecuvântările nu pot fi rostite atunci când o porțiune *ervah* a trupului e descoperită. Vedeți, fetelor, urmează doamna Meizlish, cât de ușor e să cazi în categoria *choteh umachteh es harabim,* a păcătosului care îi face și pe alții să păcătuiască, pur și simplu nerespectând cele mai înalte standarde de decență? De fiecare dată când un bărbat zărește orice părticică din corpul tău despre care Tora spune că trebuie să fie acoperită, păcătuiește. Mai mult decât atât, tu ești cea care l-a făcut să păcătuiască. Tu ești cea care va răspunde pentru acest păcat în Ziua Judecății de Apoi.

Când clopoțelul sună sfârșitul orelor, am ghiozdanul deja pregătit și haina în mână. În clipa în care profesoara ne dă semnalul, ies imediat din clasă, sperând să ajung măcar la etajul al doilea înainte să se facă îmbulzeală pe scări. Cum mă așteptam, cobor în fugă primele două etaje, dar când o iau spre palierul de la etajul al doilea mă opresc, pentru că prin ușile date în lături se înghesuie grupuri-grupuri de eleve ce se împing și se înghesuie în îmbulzeala de pe scări. Sunt nevoită să cobor încet câte o treaptă, așteptând să se miște celelalte fete, care nu se grăbesc. Mi se pare că durează o veșnicie să cobor ultimele două etaje și mă simt ca și cum mi-aș ține respirația, până

când pot să mă extrag în fine din mulțime și să alerg spre primul etaj, croindu-mi drum către ieșire, printre grupulețele de eleve de clasa I. Pornesc drept prin curtea din față, cu zidurile ei înalte de cărămidă terminate cu sârmă ghimpată, cobor în goană treptele largi de piatră și arunc o singură privire în urmă către garguiele fără cap ce se înalță din turnurile clădirii de piatră în paragină.

Trag cu nesaț în piept aerul proaspăt de primăvară în timp ce alerg pe Marcy Avenue, în timp ce pantofii mei plescăie zgomotos pe caldarâm și las în urmă mulțimea care merge alene, grăbindu-mă să fiu prima care ajunge acasă. Străzile sunt pline, înțesate de elevele cu fuste plisate, ce se revarsă peste rigolele murdare. Mașinile claxonează când trec fără viteză pe lângă ele. Simt cum gulerul cămășii îmi intră în carne; îmi deschei nasturele de sus și-mi desfac gulerul, inspirând adânc. Nu sunt bărbați în jur la ora asta, când strada e a mea și doar a mea.

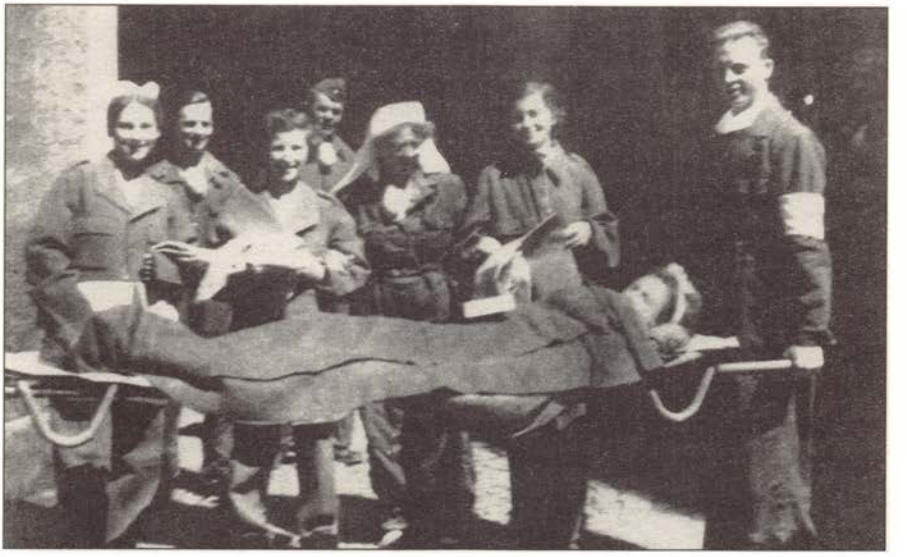

2

Vârsta inocenței mele

Hasidicii au avut mari conducători — așa-numiții țadici, cei drepți. Fiecare comunitate hasidică avea propriul său țadic, iar oamenii se duceau la el cu toate problemele lor și el le dădea sfaturi. Ei îi urmau orbește pe acești conducători.

Din *The Chosen*, de Chaim Potok

Zeidy se trezește la ora 4 dimineața ca să se ducă să studieze Tora la sinagoga de peste drum. Cam pe la ora la care mă trezesc eu, la 8, el vine acasă ca să ia un mic dejun spartan, alcătuit din pâine prăjită din grâu integral, brânză cheddar și o felie de ardei verde. Stă vizavi de mine la măsuța de la bucătărie și îl privesc curioasă cum mănâncă, făcând un adevărat ritual din mișcările extrem de precise cu care își taie mâncarea în bucățele și mestecă gânditor. Adesea, e atât de cufundat în procesul de a mânca încât nu răspunde când îi vorbesc.

După fiecare masă spune rugăciunea și apoi se retrage în biroul său de la parter, ca să lucreze, din câte înțelegem, la cine știe ce proiect imobiliar sau financiar în care e implicat în momentul acela. Nimeni nu știe cu ce anume se ocupă Zeidy de fapt. *E negustor sau cărturar?*

Mă întreb mereu: care e oare locul său în străvechiul compromis dintre tribul lui Isahar și cel al lui Zabulon?

Dintre întemeietorii celor 12 triburi, Zabulon a fost un negustător pe mare, iar Isahar un discipol al studiului Torei și, ca Isahar să-și poată întreține familia, iar Zabulon să facă o faptă bună care să-i fie răsplătită în viața de apoi, au făcut un târg: Zabulon îl va susține pe Isahar financiar dacă va beneficia de 50 la sută din răsplata adusă lui Isahar de învățătură. S-a făcut o înțelegere, ce a fost respectată vreme de mii de ani, iar în Williamsburgul de azi acest aranjament e încă înfloritor.

Williamsburgul e înțesat de grupuri de studiu numite *kollel*. Acestea sunt pline de tineri serioși aplecați asupra textelor străvechi, în vreme de familiile lor primesc un stipendiu special din partea membrilor mai înstăriți ai comunității. Acești cărturari sunt uneori numiți *Benk-kvetshers,* ceea ce înseamnă textual „care se îngrămădesc în bancă", din cauza numărului mare al celor ce se înghesuie în băncile primitive de lemn ce umplu clădirile *kollel*.

Dacă nu ești bogat, poți foarte bine să studiezi Talmudul. Și vei avea parte de prestigiu. Orice fată de vârsta măritișului vrea să se cupleze cu un tânăr învățat strălucit, ca să se poată lăuda cu soțul ei în fața prietenelor și să primească de la tatăl ei bogat o avere care să-i permită să trăiască în lux. Banii și erudiția au făcut mereu casă bună. Și așa a fost de generații ce se pierd în negura timpului.

În comunitatea noastră, Zeidy e considerat atât cărturar, cât și om de afaceri. Ziua cufundat în rapoarte financiare și seara în studiul Talmudului, se pricepe se pare

la ambele, dar excelează oare în vreunul dintre aceste domenii? Nu știu mare lucru despre viața lui Zeidy. Poate că avem bani, dar în mod sigur nu-i cheltuim. Bubby îl roagă de ani de zile să schimbe covorul albastru ponosit din sufragerie, dar Zeidy insistă că *luxus*, luxul, nu e un lucru de care trebuie să te bucuri în viața asta. „Scopul vieții", spune el, „e să-ți dezvolți mintea, și nu să-ți răsfeți corpul. Luxul nu va face decât să-ți înăbușe percepțiile și să-ți amorțească sufletul."

Oare lux înseamnă să o scutească pe Bubby de chinul îngrozitor de a curăța firimiturile de *challah* și petele de suc de struguri intrate în țesătură? Săraca de ea, cât își mai dorește parchet!

Eu port haine de căpătat, în vreme ce restul fetelor de la școală etalează cele mai în vogă ținute, de la magazinul Friedman. Știe toată lumea că nu se mai poartă pliseurile și că acum sunt la modă hainele din materiale ecosez, dar când am să ajung să le port și eu o să fie deja demodate.

Zeidy zice că trebuie să-mi îndur suferința cu demnitate, ca pe un stindard. „Faci parte dintre cei aleși", spune, „și asta e o haină mai regală decât oricare alta pe care ai găsi-o într-un magazin de confecții."

Fiecare fată de spiță evreiască, spune Zeidy, e o *bas melech,* o fiică de rege. Dacă tatăl tău ar fi o persoană atât de importantă, mă întreabă Zeidy, cum e un rege, l-ai face de rușine umblând cu haine rupte și murdare? Nu, susține el convins, lovindu-și exaltat palmele de masă, ar trebui să te porți cum se cuvine cuiva de obârșie regală, fiindcă restul lumii se uită la tine ca să vadă ce înseamnă adevărata măreție. Iar noi, explică Zeidy mai departe, suntem poporul ales al lui Dumnezeu și trebuie să ne

purtăm așa cum se cade să se poarte odraslele unui monarh ilustru, ca să nu ne facem de râs tatăl adevărat, din ceruri.

Profesoarele de la școală ne repetă această metaforă foarte des. Uneori mă simt tentată să-l întreb pe Zeidy dacă eu ar trebui să alerg pe străzi strigând ca o bezmetică, așa cum s-ar cuveni să facă fiica tatălui meu adevărat, cel biologic, care se plimbă fără țintă în cămăși pătate, vorbind de unul singur, însă n-o fac niciodată, fiindcă nu vreau să văd privirea îndurerată a lui Zeidy când îi amintesc de suferința sa. Când te gândești că Zeidy a supraviețuit războiului ca să aducă pe lume cât mai mulți copii evrei, pentru a-i înlocui pe cei pierduți, și tocmai copiii lui îi provoacă atâta suferință!

Tata nu a fost prima nenorocire ce s-a abătut asupra familiei noastre, și nici ultima. Chiar recent, fiul unchiului Șulem a înnebunit la vârsta de 17 ani. Căderea nervoasă a lui Baruch l-a afectat foarte tare pe Zeidy. Fusese copilul-minune al familiei; rabinii și profesorii îi lăudau geniul ieșit din comun în interpretarea Talmudului. Până să fie diagnosticat cu schizofrenie paranoidă acută, Baruch își pierduse deja capacitatea de a alcătui propoziții coerente și vorbea într-o limbă ciudată, pe care nu o înțelegea nimeni. Zeidy l-a ținut luni de zile închis într-o cameră din biroul său, strecurându-i printr-o mică deschizătură a ușii tăvi cu mâncare pregătită de Bubby. N-a vrut să-i dea drumul, temându-se de efectul pe care l-ar avea asupra familiei un alt nebun de legat lăsat să bântuie pe străzile din Williamsburg. Într-o noapte, Baruch a reușit cumva să scape, spărgând ușa cu pumnul, și a ieșit cu brațele pline de răni însângerate. Scotea strigăte

guturale, care-i ieșeau fără încetare din gât și păreau niște țipete de animal sălbatic ce suferă. A distrus toate lucrurile pe care a pus mâna. Paramedicii au fost nevoiți să se lupte cu el corp la corp și să-l sedeze. Am urmărit scena de pe palierul de la etaj, cu lacrimile prelingându-mi-se pe obraji.

Mai târziu, când Bubby a terminat de strâns dezastrul lăsat de el, s-a așezat, lividă, la masa de la bucătărie. Am auzit-o vorbind în șoaptă la telefon în timp ce împăturam niște șervete. Baruch făcuse caca peste tot, lăsând grămăjoare ordonate de excremente pe covor. M-a durut inima pentru Bubby, care nu crezuse niciodată că e o idee bună să-l țină încuiat în odaia de la parter, dar acceptase, așa cum făcea ori de câte ori Zeidy lua o decizie unilaterală.

Și totuși, am înțeles de ce a făcut-o Zeidy; în comunitatea noastră era de neconceput să internezi o persoană bolnavă mental într-o instituție de profil. Cum puteam avea încredere că un azil condus de neevrei poate îngriji un evreu hasidic, asigurându-i toate lucrurile de care are nevoie? Nici nebunii nu sunt scutiți de obligația de a respecta legile și obiceiurile iudaice. Într-un fel, Zeidy a avut curaj să-și asume sarcina de a avea grijă de sufletul lui Baruch, chiar dacă nu era pregătit cum se cuvine să înfrunte efectele psihozei acestuia. Mi-a fost milă de Baruch, care în mod sigur avea să fie închis într-un loc ciudat, cu oameni care nu-l puteau înțelege, și care n-avea să mai poată reveni vreodată în sânul singurei colectivități pe care o cunoscuse vreodată.

Copiii sunt cei care îți aduc cea mai mare *nachas*, cea mai mare mândrie, spunea mereu Zeidy, dar și cea mai

mare durere. El e de părere că *Tzaar gidul bunim,* suferința pe care ți-o aduce creșterea copiilor, e testul suprem al credinței. Dumnezeu ne dă copii ca să ne chinuim toată viața să le asigurăm cele necesare, să-i protejăm și să-i transformăm în slujitori devotați ai lui Hașem.

Zeidy vine dintr-o familie care a cunoscut oprimarea. Strămoșii lui au trăit generații la rând în Europa de Est, îndurând pogromuri nu foarte diferite de persecuția din timpul lui Hitler. Nu pot pricepe cum e posibil să poată perpetua la rândul său oprimarea cineva care a avut de-a face cu atât de multă durere și pierderi. Zeidy se închide în sine, refuzându-și bucuriile nevinovate, și totuși pare că privarea în sine îi aduce mulțumire. Oare sentimentul de vinovăție e cel care îi face pe bunicii mei să-și provoace întruna singuri suferință, să îndure poveri chinuitor de grele, fără să accepte, măcar o dată, că și le-ar putea ușura?

Cred că durerea îl face pe Zeidy să se simtă curat, purificat. În fiecare seară de vineri își lipește palmele de peretele dinspre răsărit al sufrageriei și-și rostește rugăciunea personală către Dumnezeu și, atunci când se roagă, lacrimile îi curg șiroaie pe obraji precum ploaia, cum n-am mai văzut la alt bărbat, și cred că asta îl face să se simtă mai bine, îl ajută să-și trăiască viața fără să se simtă scârbit de belșugul din jurul său. Zeidy crede că sufletele se nasc pe lumea asta ca să se purifice pentru lumea ce va să vie, iar chinurile vieții îi aduc o mare alinare. Însă pe mine lipsurile nu mă fac deloc să mă simt așa. Mă fac să mă simt murdară și arțăgoasă, iar plânsul îmi înăbușă gâtul și nările până când nu mai pot respira de durere. Și totuși, continui să trăiesc așa, cum fac toți copiii și

nepoții lui Bubby și ai lui Zeidy. Suntem și noi părtași la pierderile suferite de ai noștri.

— Am supraviețuit doar ca să vă puteți naște voi, îmi amintește mereu Bubby.

Zeidy e și el de acord.

— De multe ori m-am întrebat de ce am fost lăsat să trăiesc, spune el meditativ. Dar cu timpul mi-a devenit limpede că trebuie să am copii și nepoți și că e responsabilitatea mea să mă asigur că vor ajunge evrei demni de acest nume, *ehrliche Yidden,* astfel încât supraviețuirea mea să aibă un rost. Nu pot concepe ideea de a irosi acest dar prețios pe care l-am primit, când atât de mulți alții nu l-au primit.

Scoate niște mâncare rămasă în frigider și o amestecă într-o crăticioară pe foc, pe post de cină. N-o lasă pe Bubby să arunce niciun fel de mâncare.

Bubby taie părțile stricate ale legumelor și le pune înapoi în frigider. În frigider avem prăjituri și plăcinte proaspete, făcute pentru ocazii speciale și, după ce au fost tăiate și savurate, Bubby strânge toate firimiturile și le pune iar la păstrare. Tânjesc după un alt soi de gustări, cum ar fi batoane de ciocolată și chipsuri, iar acum, că sunt în creștere, mă simt în permanență flămândă și în pauzele dintre mese îmi chiorăie de multe ori mațele.

Foamea pe care o resimt e fizică, dar e și mai mult decât atât; e o gaură care cere să fie umplută cumva, iar mâncarea e opțiunea cea mai convenabilă. Cum să explic relația pe care o am cu mâncarea pe care mi-o pune Bubby în farfurie? În jurul fiecărui fel de mâncare creez fantezii complicate, născocind povești despre cum a apărut, alimentând un apetit insațiabil, mai chinuitor

decât durerea firească a foamei. În mine e o prăpastie căscată ce amenință să crească dacă n-o astup cu orice pot. Mâncarea e o soluție de moment, dar tot e mai bună decât să rămân cu ditamai golul în mine.

În ultima vreme m-am trezit făcând cele mai ciudate lucruri. Când Bubby și Zeidy sunt plecați și rămân singură în casă, nu pot să nu mă gândesc întruna la prăjiturile din congelator. Prezența lor mă atrage așa de puternic, încât ajunge să mă distragă și nu mai reușesc să mă concentrez nici la cea mai captivantă carte. Deschid congelatorul vinovată și mă uit cu jind la tăvile cu plăcintă cu mere, negrese, ciocolată de casă cu alune și chec marmorat, învelite în folie de aluminiu și puse una peste alta. Doar o feliuță, îmi spun, trăgând cu grijă de pe raft tava de deasupra. Însă odată ce prăjitura se află despachetată în fața mea, pe masa din bucătărie, nu mă pot opri să nu tai întruna feliuță după feliuță, îndesându-le în gură cu degetele și înghițindu-le cât de repede pot, îmboldită de spaima de a nu fi prinsă în flagrant delict. În timp ce mă îndop cu bucăți mari de negresă cu glazură, mă uit cum în jurul meu cad firimituri și, după ani de zile, aveam să-mi aduc aminte sentimentul de disperare pe care-l aveam când mă vedeam pusă într-o asemenea situație. Mai târziu, frec din răsputeri podeaua bucătăriei, hotărâtă să îndepărtez orice dovadă a faptei; mă simt la fel de vinovată că am mâncat pe ascuns ca și pentru faptul că citesc. Rămân cu sentimentul permanent că am făcut un lucru îngrozitor, dar tot mi-e foame.

Mă hotărăsc ca, atunci când am să fiu mare, să nu mă zgârcesc niciodată la mâncare. Uneori simt nevoia, extrem de simplă, de a savura o roșie proaspătă, cu coaja

tare și pulpa fragedă. Șterpelesc monede de 25 de cenți din *pushka*, o cutie în care Bubby pune banii de dat de pomană, și-mi cumpăr felii rozalii de pepene verde pe care le mănânc pe verandă, lăsând să cadă în ghivece zeama care se scurge și semințele negre. Câteva săptămâni mai târziu, printre petunii apar câteva vlăstare, pe care Bubby le culege curioasă și, după ce le cercetează cu atenție, le cataloghează drept buruieni.

În curte, răsadurile de căpșune încep să înmugurească de-a lungul potecii de calcar, și trandafirii sălbatici își croiesc drum șerpuind în susul gardului de sârmă ghimpată din spate. Rugul de mur californian atârnă greu peste verandă. Bubby e îngrijorată că n-o să lase soarele să ajungă la lalelele ei, însă Zeidy spune că nu-l putem tăia, fiindcă e un arbust fructifer și legea biblică interzice tăierea arborilor fructiferi. Chiar și tăierea crengilor e problematică.

Până la Paște, fructele o să se pârguiască și-o să cadă peste toată veranda, fărâme terciuite mov-închis ce vor păta mocheta de iarbă artificială. N-avea destule de curățat biata Bubby!

Librăria ebraică din Borough Park vinde cărți cu care Zeidy nu e de acord. Îi place să citesc în idiș istorioare ținător ilustrate despre țadici legendari care fac minuni previzibile prin rugăciune și exercițiul credinței și ale căror povești plicticoase se revarsă pe mai mult de 20 de pagini de limbaj monoton. Aduce acasă săptămânale în idiș, periodice care prezintă știri din reviste și enciclopedii vechi, teze depășite despre politica anilor 1950 sau melodiile cantorilor evrei. Știu că în idiș se scriu și

alte lucruri, însă ele sunt interzise. De fapt, există o întreagă literatură idiș pe care nu voi avea niciodată voie s-o citesc. Șalom Alehem e interzis în casa asta; a fost un *apikores,* un așa-numit evreu care neagă tradițiile. Cei din secta Satmar nu citesc nimic scris de evrei necredincioși, nici măcar dacă e scris în idiș, limba sfântă.

Și totuși, librăria ebraică vinde absolut orice are legătură cu evreii și mă simt cumva mai puțin vinovată dacă aduc acasă o carte de acolo decât una de la bibliotecă. Am sentimentul că, dacă aș fi prinsă, ar fi un păcat mai mic. Sunt șocată de tonul lipsit de respect din *Tevi Lăptarul*; cine ar fi bănuit că o carte scrisă în idiș ar putea vreodată să fie atât de idioată și de jignitoare? Am considerat mereu idișul o limbă protocolară, dar se pare că există multe cuvinte idiș care au ieșit din uz, fiindcă idișul care se vorbește azi în Williamsburg n-are nicio legătură cu idișul lumesc și necuviincios al secolului al XIX-lea. Îmi ard obrajii când o citesc.

De departe, cel mai tare m-a captivat *Cel ales*. Am deschis-o la prima pagină în librărie, fără mari așteptări. Judecând după copertă, ce înfățișa un evreu hasidic cu perciuni, care ține în mână o carte de rugăciuni, mi-am imaginat c-o să fie o poveste plicticoasă despre un băiat evreu cuminte. Dar când am văzut străzile familiare din Williamsburg descrise în primul capitol drept „pătrate crăpate de ciment... înmuiate de verile sufocante", alături de descrieri ale celorlalte forțe etnice ce domină micul meu cartier aglomerat din Brooklyn, sensibilitatea mea literară a fost alertată pe loc. O carte despre lumea mea! Termeni și referințe pe care, în fine, le pot înțelege! Ce senzație nouă minunată, să te cufunzi în paginile unei

cărți și să-ți dai seama că ai uitat complet de sentimentul familiar de alienare și de confuzie! Cât de ușor era să mă identific cu personajele și întâmplările din *Cel ales*, pentru că ele încă existau în jurul meu chiar în acel moment. Evident, Williamsburgul lui Chaim Potok se schimbase, însă esența lui, istoria, era aceeași. Eram sigură că, dacă mă prinde Zeidy citind cartea asta, nu se va putea supăra. La urma urmei, era o carte despre noi. Poate că, la urma urmei, dacă exista o carte despre noi, atunci poate că nu eram chiar atât de ciudați.

Deși am auzit de multe ori istoria micii noastre comunități Satmar, nu știu prea multe despre trecutul mișcării hasidice în sine, și *Cel ales* a fost prima mea incursiune cutremurătoare în trecut. Încep să înțeleg legătura dintre personajele spurcate la gură ale lui Șalom Alehem și mine. Pe vremuri, mă credeam cât se poate de diferită de poveștile din diaspora, dar se pare că există un fel de legătură între evreii hasidici și o anumită naivitate provincială sau chiar ignoranță. E o inocență prețuită de hasidici, care o numesc puritate și virtute, și poate fi o veritabilă provocare pentru cel ce se dedică învățăturii și trebuie să facă eforturi să-și păstreze inocența în timp ce-și ascute mintea studiind Talmudul. Brusc, îl văd pe bunicul meu cu alți ochi. Întotdeauna l-am considerat sclipitor de inteligent, dar el este recunoscut pentru geniul în interpretarea Talmudului. Chaya clatină adesea din cap și oftează din cauza asta, spunându-mi că Zeidy n-o să fie niciodată în stare să-și folosească inteligența și învățătura în viața de zi cu zi. Cunoștințele lui practice sunt inexistente, zice ea. Și totuși, dacă asta e ceea ce-și dorește? Dacă asta e calea pe care și-a ales-o în viață, să

meargă pe urmele strămoșilor săi, care au intrat orbește în capcanele întinse de necredincioși[11], punându-și speranța de supraviețuire în Dumnezeu și nu în propriile lor puteri? Geniul poate fi valorificat doar în studierea Torei. Pentru toate celelalte, trebuie să te bazezi pe credință.

Pentru că e prima oară când citesc *Cel ales,* sunt aproape în toate privințele de partea lui Danny, băiatul hasidic. Argumentele talmudice ale tatălui său îmi sunt familiare și perspectiva lui Danny mi se pare intuitiv corectă, chiar înainte să stau bine s-o analizez. Pentru fiecare atitudine sionistă și reformatoare pe care o introduce personajul lui Reuven, am deja pregătit un contraargument. Mai târziu, la maturitate, aveam să recitesc cartea, să văd chiar și filmul și să înțeleg că atunci, copil fiind, nu eram pregătită să accept argumente care ar fi putut submina orice alegere făcută pentru mine și care mi-ar fi spulberat chiar bazele existenței. Aveam să înțeleg că, fie și numai pentru a putea supraviețui, trebuia să cred în tot ce mi se spunea. Mult timp n-aveam să fiu pregătită să accept că viziunea mea asupra lumii ar putea fi greșită, dar nu privesc înapoi spre ignoranța mea cu rușine. Exact această inocență s-a străduit Zeidy să mi-o întipărească în suflet, această dulce naivitate copilărească a strămoșilor mei, pe care ar fi trebuit să o păstrez și la maturitate și chiar la bătrânețe și la care aveam să renunț aproape în

11 Autoarea folosește de-a lungul cărții doi termeni care înseamnă „neevreu", extrem de populari: *gentile* și *goy*. *Gentile* este un termen derivat din ebraicul *goy*, care înseamnă „națiune". Pluralul *goyim*, mai ales articulat, *ha-goyim*, „națiunile", însemna inițial celelalte națiuni ale lumii în afara celei evreiești. Cei doi termeni nu sunt întotdeauna folosiți exclusiv cu conotații negative. În traducere, au fost redați în funcție de context, prin *goi, necredincios* ori *neevreu*.

întregime, cu excepția acelei rădăcini elementare din miezul ființei mele. Mulți ani mai târziu, chiar și după ce am văzut lumea cu ochii larg deschiși, aveam să-mi păstrez inocența din inimă.

Trosc. Ador sunetul pe care îl scoate coaja de nucă atunci când cedează în sfârșit la strânsoarea mea, despicându-se frumos în jumătate. Spărgătorul de nuci mi-a făcut deja bășici în palmă, unde îl strâng tare în ambele părți, făcând coaja dură să crape. Fac *haroset* pentru Seder, iar Zeidy spune că de Paște e interzis să folosești nuci gata curățate, pentru că există totuși riscul să fi intrat în contact cu *hameț*, așa că ne curățăm singure nucile. Mă rog, adică eu. Bubby rade hreanul pentru *marror*-ul amărui, cu fața întoarsă de la castron ca să se ferească de mirosul înțepător. Are ochii roșii și înlăcrimați. Ierburile amărui vor fi mâncate mai târziu, pentru a comemora munca de sclavi la care au fost forțați evreii în Egipt, dar cred că Bubby le-a retrăit deja chinurile.

Își mai șterge o lacrimă și trage adânc aer în piept înainte să atace din nou, cu zel renăscut, tuberculul încăpățânat. Hreanul e greu de ras, iar Bubby are în castron doar o mică grămăjoară de *marror*. Fiind mică de statură, stă aplecată deasupra vasului și se căznește din toate puterile. Când mă gândesc la Bubby, nu o consider o femeie puternică din punct de vedere fizic, deși a făcut 11 copii și a trecut printr-un iad de neimaginat în lagărele de concentrare. Nu doarme prea bine și în majoritatea zilelor mi se pare că nici n-apucă să termine o treabă că deja apare alta de care trebuie să se apuce. Borșul făcut în casă, murăturile pe care le pune singură,

până și nucile trebuie sparte înainte de a fi folosite la *haroset.*

Nu mai pot suporta.

— Stai așa, Bubby! Mi-a venit o idee. Nu pleca, mă întorc imediat.

Alerg în dormitor și scotocesc prin sertarul de jos de la șifonier până când găsesc ceea ce caut. Îmi pun ochelarii de înot și clipsul de nas, rămășițe ale aventurilor verii trecute.

— Vezi? îi zic cu o voce stridentă, nazală. Acum pot să rad *marror*-ul fără să-mi fac griji că mă ustură ochii.

Ochelarii sunt aburiți pe la margini, dar o văd pe Bubby cutremurându-se de râs în timp ce-mi întinde răzătoarea.

Îmi pun și niște mănuși de cauciuc și frec hreanul viguros de latura zimțată a răzătorii. Și, cum mă așteptam, aproape că nu simt deloc iuțeala. De cealaltă parte a mesei, Bubby se ocupă cu eficiență de nuci, ținând spărgătorul de nuci într-o mână, iar cu cealaltă le aruncă, încă întregi, în castronul de *haroset.* Clatină din cap, deopotrivă mirată și amuzată, uitându-se la mine cum rad temeinic hreanul, până la rădăcină. Sunt extrem de mândră când văd că sunt utilă în bucătărie, chiar dacă într-un mod atât de neobișnuit.

— Vezi? Acum ai *marror* să faci tot ce ai nevoie cu el.

Lumea începe să sosească pentru Seder imediat ce Bubby a șters blaturile acoperite cu plastic din bucătărie. Toată mâncarea a fost pusă în borcane speciale de Paște, așezate unele peste altele în frigiderul tapetat cu foiță de aluminiu. Prima care sosește e mătușa Rachel, cu cele trei fiice după ea.

— *Gut yontif, gut yontif,* spune Rachel tare, fără a se adresa cuiva anume.

O sărută pe Bubby pe obraz, dar privirea îi fuge peste tot, oprindu-se critic asupra mesei lungi, care scârțâie ușor în mijloc, unde au fost inserate extensiile.

— Mami, *tishtech*[12]-ul tău nu e destul de lung ca să acopere și extensiile, trebuie să pui două. Uite, se vede îmbinarea.

Rachel țâțâie din buze dezamăgită.

— Mă duc să mai aduc o față de masă, mă ofer eu.

Rachel se uită deja dincolo de mine în oglindă, aranjându-și o șuviță a bretonului perucii de culoare caramel, care-i intră în ochiul stâng. Degetele ei lungi, cu încheieturi fine, netezesc cu gesturi sigure zona dată generos cu fixativ. Rachel e singura din familie care poartă doar peruci din păr sută la sută natural, fără măcar un fir sintetic în ele, deși Zeidy ne avertizează mereu că indulgența într-o privință duce la indulgență și în altele. Ne atrage atenția că nu e bine să o luăm pe calea înșelătoare a *pritzus*-ului, sau a promiscuității, unde e suficient un singur pas greșit ca să te tragă Satana în prăpastie. Toată lumea știe că Rachel e vanitoasă, că își cumpără haine de designer de la Saks și nu reduse, de la Daffy's, că își aranjează perucile după ultima modă și că înainte de Șabat se machiază în așa fel încât să țină și a doua zi. Într-o zi, am auzit-o chiar pe sora ei Chavie șoptind că nici nu se mai rade pe cap și că acum i-a crescut deja părul de vreo 8 centimetri. Poate că la asta se referă Zeidy când vorbește despre calea *pritzus*-ului: probabil că Rachel s-a

12 Față de masă (idiș, în orig.). (*N.r.*)

gândit să-și lase părul să crească abia după ce a hotărât să împingă până la limită indulgența. E greu să te oprești la foarte puțin, asta înțeleg, dar soluția lui Zeidy la această problemă nu e chiar pe placul femeii obișnuite. Dac-ar fi după el, ne-ar obliga să renunțăm la orice gest de vanitate, însă așa ceva ar fi nerealist.

Roiza și Baila au părul aranjat în bucle mari, ce încă tresaltă de la bigudiurile calde folosite de mama lor și sunt prinse bine cu bentițe de catifea identice. Fetele cele mai apropiate de vârsta mea stau cu afectare pe marginea canapelei acoperite cu husă de plastic, ținând brațele cuminte încrucișate în poală. Le privesc cu invidie fustele pepit și puloverele moi de cașmir negru asortate. Eu n-am primit haine noi de sărbători. Îmi netezesc pliurile de catifea ale rochiei cu talie înaltă, căpătată de la una dintre fiicele mătușii Faigy. Tivul e ușor ros, astfel încât catifeaua grena pare rozalie la margini.

Baila e fiica cea frumoasă, fiindcă are părul blond. Se spune că e moștenire de familie, dar eu abia dacă mă aleg vara cu câteva șuvițe decolorate în părul meu castaniu-cenușiu. Roiza e cea brunetă, dar are ochi mari, albastru-deschis, și piele albă strălucitoare. Toate avem pometii proeminenți, ca niște mere, ai lui Bubby.

Dar, la drept vorbind, nu semăn cu niciuna dintre ele. Ele seamănă cu Weissmanii, familia lor dinspre tată — sunt solide, au ochi alunecoși ce privesc în toate direcțiile și un zâmbet de superioritate. Eu semăn cu Bubby. Sunt singura care seamănă foarte bine cu ea. Majoritatea celorlalți au genele bunicului meu, genele familiei Mendlowitz, nasul mare, ochii albaștri și părul roșu-aprins. Eu am ochii lui Bubby, cenușii, cu pleoape

grele, plini de taine; părul ei, nici blond, nici șaten, însă des și sănătos, cum îl are și ea în poza de pașaport; zâmbetul ei, abia schițat, cu buzele strânse. Doar Bubby și cu mine avem genele neamului Fisher.

În timp ce o ajut pe Bubby să schimbe fața de masă, se aude un ciocănit la ușă și, fără să mai aștepte vreun răspuns, intră mătușa mea Chavie, cu bebelușul adormit pe umăr. Roiza și Baila vin în fugă să-i ia copilul, extaziindu-se în fața băiețelului adormit, în timp ce Chavie și Rachel se sărută ca surorile și se retrag în bucătărie cu Bubby, să bârfească în ungurește.

Le privesc pe fete, care nu mai au ochi decât pentru bebeluș. Când îl mângâie pe obraz, copilașul se strâmbă ușor. Îl cheamă Shimon. E un *muzinka*, un copil unic la părinți, născut târziu. Chavie și Mordechai erau căsătoriți de 17 ani când l-au făcut. Toată lumea a fost extrem de fericită când s-a născut. Bubby a plâns la ceremonia de circumcizie. Nu există blestem mai mare decât blestemul de a nu avea copii, mi-a zis Bubby în ziua în care ne întorceam acasă după ce fuseserăm s-o vizităm pe Chavie la spital. Cum s-a întâmplat cu tanti Sarah, biata de ea, care a murit fără să fi avut copii.

— Blestemat fie ticălosul ăla de Mengele, fiul diavolului, care i-a ars măruntaiele cu acid, zice ea, scuipând de deochi și fluturând din mână, pentru a se feri de necuratul.

Când vine acasă de la Centrul Medical Maimonides, Shimon are o ață roșie groasă legată la încheietura mâinii drepte. Niciun deochi n-o să se atingă de pruncul ăsta.

Câteodată mă gândesc să port și eu o ață roșie, dar, zău așa, ce să vadă deochiul la rochia mea ponosită de

catifea, la părul meu, drept și moale, care n-a avut de-a face în viața lui cu un ondulator? Mă întreb cum mi-ar sta cu o bentiță de catifea în păr.

La ora 21:30, bărbații se aud troncănind pe scări, flecurile abia puse ale pantofilor noi de sărbătoare ciocnindu-se zgomotos de clemele metalice cu care e fixat linoleumul. Mă duc să deschid ușa și trec cu toții pe lângă mine, mai întâi Zeidy, urmat de unchii și verișorii mei.

— *Gut yontif, gut yontif!* se aude un cor de urări festive în jurul meu.

Fiii lui Bubby o sărută pe obraz; ginerii ei se mulțumesc să încline din cap respectuos. Îi sărut mâna zbârcită lui Zeidy și-i urez *yontif* fericit. Zeidy e deja îmbrăcat cu *kittel*-ul lui alb și o văd pe Bubby clătinând din cap când observă materialul șifonat. Ceilalți își pun și ei *kittel*-urile, pregătindu-se de seder, și-și încheie, de jos până sus de tot, nasturii veșmintelor albe lungi de in, după care le leagă în talie cu o cingătoare. Se așază în șir în partea dreaptă a mesei, lăsând femeile să ocupe scaunele aflate mai aproape de bucătărie. În seara asta, ei sunt pe post de îngeri — de-asta și poartă *kittel*-urile albe —, însă mie mi se pare că pur și simplu sunt îmbrăcați în rochii.

În timp ce Zeidy pregătește cele trebuincioase pentru *kiddush*, aduc pernele de Paște și le așez pe fotoliul impozant din capătul mesei, astfel încât Zeidy să se poată apleca așa cum cere Hagada, în timp ce mănâncă din pască. Ceilalți se adună și ei în jurul mesei, adulții în față și copiii în spate. Bubby a scos argintăria ei cea mai bună, care acoperă toată masa, fiecare sticlă turnată în argint și fiecare sfeșnic întrecându-se în frumusețe cu celelalte, iar candelabrul de alamă strălucește atât de tare, că mă dor

ochii dacă îi țin deschiși. Ne ridicăm cu toții în picioare la *kiddush*, fiecare cu propria sa cupă de argint plină până la buză cu vin. După binecuvântare trebuie să bem tot vinul, până la ultima picătură, ca să facem loc pentru următoarea cupă, însă eu abia dacă reușesc să iau o gură fără să mă strâmb. Bubby face personal vinul pentru Paște și în ultimele două săptămâni am asistat la fermentarea lui în frigider. Roiza râde când îmi zărește expresia.

— Ce s-a întâmplat? întreabă aplecându-se spre mine. E prea tare pentru tine?

— *Nu!* strigă Zeidy din față.

Are auzul excelent.

— Ce faceți, pălăvrăgiți? De Paște?

Nu răspund, dar îi dau un cot Roizei drept răspuns. Știm cu toții că n-avem voie să vorbim cel puțin până la începerea mesei. Până atunci, trebuie să stăm cuminți pe scaune în timp ce Zeidy se chinuiește să citească Hagada. Sper că n-o s-o lungească prea mult cu *drashah*-ul, predica anuală care e mereu despre același lucru, însă anul ăsta are ditamai publicul, ceea ce-l ține în priză. E prima seară de Paște, și asta înseamnă că ultima îmbucătură de *matzo* trebuie mâncată înainte de ora 1:00 dimineața. E deja 22:30. E evident că Zeidy n-are ce face și trebuie să bage viteză.

Și, cum mă așteptam, Zeidy se oprește după *Mah nishtanah,* pune semn în Hagada și închide cartea, pe care o pune deoparte. E deja gata să ne spună povestea.

— Hai că începe, îmi șoptește Roiza în ureche. La țanc.

— Roiza Miriam! strigă Zeidy.

Ține morțiș să ne strige pe toți cu numele complet. Susține că, dacă n-ar fi el, părți din numele noastre ar fi

uitate, le-am uita chiar și noi, iar cei după care am primit numele ar pieri cu totul.

— Devoireh! V-ar prinde amândurora bine să fiți atente la ce am de spus.

Zeidy o să ne povestească despre perioada pe care a petrecut-o în armata maghiară în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. De regulă nu vorbește despre experiența lui din timpul războiului, dar o dată pe an simte că se cuvine s-o facă, mai ales într-o seară ce comemorează toate persecuțiile la care au fost supuși strămoșii noștri. Cred că încearcă să ne spună că motivul pentru care sărbătorim Paștele e unul încă actual și adevărat; nu contează dacă e vorba de eliberarea de sub jugul egiptean sau de sub cizma nazistă. Ideea e că ar trebui să ne bucurăm de libertatea pe care o avem chiar în clipa asta și să nu considerăm că ni se cuvine de drept. Zeidy ne avertizează mereu că libertatea noastră poate dispărea în orice clipă și că suntem la mila lui Dumnezeu.

Îl aud cum începe cu partea amuzantă, ca să capteze atenția copiilor. Da, da, știu, e total ridicol ca Zeidy să fie repartizat ca bucătar militar, când el abia dacă e în stare să-și încălzească ciorba. A trebuit să o întrebe pe fata care spăla vasele cum se face *kraut pletzlach*. Să mori de râs, nu alta.

— Trei mese pe zi a trebuit să pregătesc, pentru o armată întreagă. În secret, firește, găteam și mâncare cușer. Când nu știam ce să fac, le rugam pe fetele de la bucătărie să gătească ele și eu spălam vasele în locul lor. Abia dacă aveam timp pentru rugăciune și, când aveam, rareori găseam un loc în care să mă ascund și să fiu în siguranță.

Răsfoiesc paginile cu margini aurii ale Hagadei mele, cu coperta scumpă din piele de vacă, pe care e înscris cu

litere aurii numele lui Bubby. Fraida. Zeidy e singurul care îi zice așa. Însă ea nu-i spune lui pe nume, îi spune doar *meyn mahn* sau „soțul meu".

— De Paște nu aveam făină să fac *matzo*, ci doar cartofi. Așa că mâncam cartofi în loc de *matzo*, jumătate de cartof de persoană, pe care-o înmuiam în apă cu sare din belșug.

Mă uit la Bubby. Văd că și ea se simte la fel ca mine. Și-a acoperit partea de chip dinspre Zeidy cu mâna plină de bătături și, deși se uită în jos spre masă, o văd cum clatină din cap exasperată. A auzit istorisirea asta de mult mai multe ori decât mine.

Bubby își spune foarte rar povestea. Bubby, care și-a pierdut întreaga familie în război, ale cărei rude au fost ucise cu brutalitate în camerele de gazare de la Auschwitz în timp ce ea trudea în fabricile din Bergen-Belsen. Bubby, care era pe punctul de a muri de febră tifoidă când a venit ziua eliberării.

Bubby e cea care aprinde o lumânare *yahrzeit* pentru fiecare dintre ei, de la bebelușul Mindel la Chaim, adolescentul de 14 ani. Însă nu vorbește aproape niciodată despre asta.

Zeidy știe c-a avut noroc să scape înrolându-se în armată, chiar dacă s-a ales cu barba și perciunii tăiate.

Când e dat din mână-n mână platoul cu hrean, Bubby își pune o porție generoasă. Eu mă fac că-mi pun cu lingura o grămăjoară în farfurie, dar am grijă să iau de fapt doar câteva fire. Miroase oribil. Scot vârful limbii prudentă, atingând încet firicelele albe din lingură. La primul contact, mai că aud un sfârâit în clipa în care planta îmi arde limba. Simt cum mi se umplu pe loc ochii de lacrimi.

Când mă uit la Bubby, o văd mestecându-și porția conștiincioasă. Mă întreb cum de e atât de pregătită să-și amintească de gustul amar al captivității fără să fie de fapt pregătită să sărbătorească și eliberarea din captivitate. Nu știu dacă truda ei se va sfârși vreodată. După Hagada, va trebui să servească mâncarea, să aștepte până în zori, când bărbații vor încheia în sfârșit ceremonia, moment în care va trebui să strângă masa și să pună totul în ordine înainte de a se duce la culcare.

— *Au! Au! Au!* strigă din senin Roiza, arătând spre gâtul ei.

Face semn disperată după apă.

— Ce s-a întâmplat? o întreb. E prea puternic pentru tine?

— *Nu!* zice Zeidy. Terminați odată cu discuțiile astea *shtissim*[13]!

Când cele opt zile de Paște s-au încheiat și farfuriile obișnuite s-au reîntors în dulapurile golite, Zeidy începe să marcheze zilele de *omer*, numărătoarea celor 49 de zile ce se vor scurge până la Șavuot, sărbătoarea ce comemorează ziua în care poporul evreu a primit Tora pe muntele Sinai. În timpul acestei perioade sfinte, numite *sefirat*, nu avem voie să ascultăm muzică, să ne tăiem părul sau să ne îmbrăcăm cu haine noi. E o perioadă sumbră, ce se desfășoară, ironia sorții, pe fundalul vremii superbe de primăvară.

În aceste zile, Zeidy e și mai introspectiv decât de obicei. După ceremonia de *havdala* ce are loc după sfârșitul

13 Prosteşti (idiş, în orig.).

Șabatului, rămâne mult timp la masă, mirosind picăturile căzute ale lumânării galbene împletite de *havdala* și turnând vin peste ele, ca să le audă sfârâind. Mașina de spălat vase se cutremură furioasă, scoțând aburi fierbinți în timp ce maldărul de vase de Șabat e lustruit lună, iar mugetul aspiratorului uriaș pe care îl folosesc pentru a curăța covorul acoperă orice zgomot.

Bubby și cu mine suntem în dormitor și împăturim lenjeria, când îl auzim pe Zeidy strigând din bucătărie, cu glasul aproape înăbușit de zumzetul ciclului de clătire al mașinii de spălat.

— Fraida, ai pus o prăjitură la cuptor? Simt miros de ars.

Bubby țâțâie din buze dezaprobator, grăbindu-se spre bucătărie.

— Ce prăjitură? Tu crezi că eu am timp să fac o prăjitură, de *motzei Șabat*[14]*?* Când am avut timp s-o fac, spune-mi, în cele zece minute de când ai terminat rugăciunea de *havdala*? Înainte sau după ce-am pus o mașină de rufe la spălat?

O urmez pe Bubby în bucătărie și imediat văd ce a activat detectorul de fum. Pe capul lui Zeidy, căciula de nurcă trosnește și scoate fum gros; probabil a luat foc de la lumânare. Zeidy stă liniștit pe scaun, fără să știe, și continuă să miroasă lumânarea.

Bubby vine repede la el, mormăind enervată.

— Măi bărbate, *shtreimel*-ul tău arde, nu o prăjitură, îl boscorodește și, înainte ca Zeidy să apuce să protesteze, blana trosnește cu furie în chiuvetă, iar sfârâitul ei se stinge treptat sub jetul puternic al apei de la robinet.

14 Sfârșitul Șabatului (idiș, în orig.).

— Vezi, Zeidy? spun cu un surâs. Ești atât de sfânt, că până și *shtreimel*-ul tău arde.

Mai târziu, căciula boțită stă udă și posacă pe masa din sufragerie, mărturie a pietății și darului său de a cădea pradă meditației, două calități pe care mulți le-ar considera interșanjabile. Le istorisesc încântată povestea tuturor verișoarelor mele, care râd cu poftă închipuindu-și-l pe Zeidy stând nevinovat la masa din bucătărie, în timp ce *shtreimel*-ul îi pâlpâie vesel pe cap.

Duminică, Zeidy se duce să-și cumpere un alt model de căciulă, bodogănind supărat când vede cât costă (de la 2 000 de dolari în sus) și refuză s-o lase pe Bubby s-o arunce pe cea arsă, pentru eventualitatea că încă ar mai putea fi salvată. O cusătură ici, una colo, zice el, poate și periată ca lumea, și încă am s-o mai pot purta de Șabat. Bubby râde, fiindcă *shtreimel*-ul e atât de evident carbonizat și distrus, că n-ar mai putea fi purtat în veci și, când unchiul Tovyeh vine să meargă cu Zeidy la magazinul de căciuli, o îndeasă bine într-un sac de gunoi și o aruncă în tomberonul de pe șantierul de construcții de vizavi.

Zeidy se întoarce acasă cu o căciulă nouă, mult mai înaltă decât oricare dintre vechile lui căciuli, fiindcă așa e moda, însă nurca e prea lucioasă și-ți dai seama că a vrut ceva mai ieftin. La *shtreimel*-urile scumpe blana pare mai moale și mai naturală, însă căciula asta e țeapănă și trufașă și foarte nepotrivită cu personalitatea lui Zeidy.

— N-am s-o port decât la nunți, zice și pune cutia cu căciula pe cel mai înalt raft al dulapului din sufragerie, în spatele celorlalte căciuli ale lui.

Zeidy e una dintre cele mai demne persoane pe care le cunosc și totuși mereu se îmbracă doar cu haine vechi

și ponosite. Ideea de a purta ceva nou și scump îl oripilează. Și eu tânjesc la demnitate, dar nu mă simt mândră de mine decât atunci când port haine noi și îngrijite. Ce fel de conștiință de sine are oare Zeidy, să fie în stare să impună respect chiar și când e îmbrăcat ca un cerșetor?

Știu că și Bubby e de aceeași părere cu mine. Zeidy n-o lăsa niciodată să le cumpere haine fiicelor sale când erau mici, așa că ea se ducea la marile magazine universale din oraș și se uita la cele mai noi modele, studiindu-le până la ultima cusătură, sub pretextul că le testa calitatea. În realitate, memora tiparul rochiei și mai târziu o recrea, într-o variantă mai modestă, la mașina ei de cusut, folosind cele mai fine materiale pe care le putea cumpăra. Dacă le cosea ea, Zeidy o lăsa să cumpere materiale. Era de acord cu metoda ei de a face economie; îi spunea că e *geshikt*. Era mândru că are o nevastă eficientă.

Așa că toți copiii lui Bubby erau mereu bine îmbrăcați și nimeni nu-i cunoștea secretul. Dat fiind că se știa că Zeidy e un om bogat, cine ar fi visat că rochițele cu tiv de dantelă și detalii rafinate nu au fost cumpărate de la magazinul Saks de pe Fifth Avenue?

În fotografiile de când era tânără mămică, bunica arată incredibil de elegantă și de feminină. Pantofii ei cu baretă la gleznă sunt delicați și au toc subțire, iar de sub fusta lungă și grațioasă i se zăresc gambele atrăgătoare. Încă avea talia subțire, chiar și după trei copii. Avea să-și păstreze silueta și după nașterea celui de-al 11-lea copil. Nașterile au fost atât de apropiate una de alta, că e o minune că a reușit să facă față, dar chiar și azi Bubby poartă tot mărimea S.

Dar după atâta timp, a obosit să se mai lupte pentru orice lucru. S-a resemnat și nu-l mai bate la cap pe Zeidy să cumpere haine noi. Și nici mașina de cusut n-o mai folosește. Mi-aș dori să o scoată de sub masa ei de lemn, măcar o dată, ca să-mi coasă și mie ceva, dar nu îndrăznesc s-o rog. Dacă sunt foarte norocoasă, una dintre mătușile mele o să-mi aducă o rochiță după nenumăratele sale vizite la Daffy's și o s-o lase în drumul ei acasă la Bubby.

Primăvara are farmecul ei, chiar și aici, pe străzile cenușii din Williamsburg. Copacii au înflorit, umplând fiece spațiu disponibil cu crengi bogate și grele, care se împing în coastele clădirilor placate cu gresie feruginoasă; miresmele lor se revarsă pe ferestrele lăsate deschise pentru a primi adierea vântului. Până când se va instala canicula înăbușitoare, cartierul meu e încremenit, pentru scurt timp, într-o perfecțiune trecătoare, o fantezie scăldată în rafale învolburate de petale trandafirii și albe ce cad, ca o ploaie, pe trotuarul însorit.

În mai, Zeidy se alătură altor bărbați pe drumul către parada antisionistă din Manhattan. De ziua Independenței Israelului, evreii hasidici Satmar vin din diferitele lor comunități pentru a-și demonstra opoziția față de statul Israel. În ciuda credinței generale că evreii susțin Israelul, rabinul Satmarului a insistat că trebuie să ne asumăm personal lupta pentru distrugerea Israelului, chiar dacă asta înseamnă să devenim martiri ai cauzei. Pentru rabinul nostru, sionismul e o rebeliune cum nu a mai fost alta în istorie. Cât de ridicolă e ideea că ne-am putea mântui din exil de unii singuri! Evreii credincioși îl așteaptă pe Mesia; nu se înarmează cu puști și săbii ca să-și rezolve singuri problema.

Parada e o priveliște ciudată. Nu înțelege nimeni de ce o persoană care arată în mod clar ca un evreu ar ține în mâini o pancartă pe care scrie *Să piară Israelul*. Dar eu înțeleg perfect. Am știut dintotdeauna că statul Israel n-ar trebui să existe.

Noi suntem cei care trebuie să ispășim păcatele de moarte ale sionismului, a zis rabinul Satmarului în manifestul său, *Vayoel Moshe*. Orice casă de evreu Satmar are un exemplar din această biblie antisionistă. Cartea spune istoria sionismului, cum s-a născut la începutul secolului XX, cum un mic grup de evrei a venit cu ideea bizară de a-și făuri o țară evreiască. La vremea aceea, toată lumea i-a considerat nebuni, dar rabinul a știut cât de departe vor ajunge. A anticipat ce avea să se întâmple.

Au încercat de multe ori să-și pună în practică țelurile diabolice, scrie el, însă abia după Holocaust au reușit să câștige suficientă influență politică și socială ca să obțină putere reală. Să folosești Holocaustul pentru a stârni compasiune e o jignire la adresa tuturor sufletelor care au pierit, spune Zeidy; e limpede că evreii aceia nevinovați n-au devenit martiri ca să preia controlul sioniștii.

Și Bubby e la fel de înverșunată împotriva sioniștilor. Îmi povestește despre evreii care au încercat să fugă în Israel ca să scape de naziști și cum sioniștii le-au întors vapoarele la sosire și i-au trimis pe toți înapoi în lagăre. Nu voiau să-și populeze noua țară cu evrei ignoranți veniți din *shtetl*[15]-uri religioase, îmi spune ea; își doreau un nou tip de evreu, educat, luminat, devotat cauzei. Așa că,

15 Termen idiș folosit pentru desemnarea orășelelor cu importante comunități evreiești din Europa Centrală și de Est înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. (*N.r.*)

spune ea, au luat copiii, care încă erau suficient de mici ca să poată fi modelați, și, când au auzit oamenii, și-au dat seama că, dacă există vreo șansă să supraviețuiască măcar copiii, merită să se despartă de ei.

La școală învățăm despre cum au fost bătuți și abuzați copiii până când și-au renegat credința și au jurat credință veșnică sionismului. Înțeleg că evreii și sioniștii sunt două lucruri diferite; nu poți fi și una, și alta. De fapt, sunt destul de sigură că doar evreii adevărați sunt hasidici, fiindcă dacă în gena ta există fie și o mică fărâmă neevreiască nu te mai califici drept evreu adevărat. Deși femeile nu au voie să ia parte la protest, aș merge bucuroasă și eu, măcar de dragul lui Bubby și al familiei pe care a pierdut-o în timpul războiului. Cineva trebuie să facă treaba și, dacă evreii „necredincioși" nu se sinchisesc, atunci mi se pare firesc ca noi să facem de două ori mai multe eforturi.

Am văzut fotografiile, toate. Portrete alb-negru ale surorilor și ale fraților lui Bubby, ale părinților și ale bunicilor ei; au murit cu toții. Le păstrez în sertarul de sus al comodei, învelite într-un șervețel, și le scot să mă uit la ele când mă simt în stare. Chipurile lor sunt atât de reale, că nu reușesc deloc să pricep. Bebelușul, o fetiță, ucisă la doi ani. *Cum e posibil?* îl întreb pe Dumnezeu. *Cum e posibil ca toate chipurile astea vii, care respiră, să nu mai fie? Ei sunt strămoșii mei!* De fiecare dată când mă uit la poze plâng și trebuie să le pun repede înapoi în șervețel, înainte ca hohotele mele tăcute să se preschimbe în bocete. Lui Bubby nu-i place să vorbească despre familia ei și nu vreau să fiu eu cea care să-i amintească de ei.

Sioniștii au folosit Holocaustul pentru a atrage compasiunea lumii, zice ea. Dar spune-mi, ce știu ei despre

Holocaust? Printre ei nu există niciun adevărat supraviețuitor al lagărelor, zice ea. Nici măcar unul. Și o cred, fiindcă ochii ei se umplu de lacrimi.

Rabinul ne-a interzis să călătorim în Israel. Până la venirea lui Mesia, n-avem voie să mergem în Țara Făgăduinței. La școală, avem reguli clare; nu ni se permite să mergem în vizită nici dacă avem rude acolo. Cei care ar face așa ceva ar fi excluși pe vecie din comunitate. Mi se pare o regulă deosebit de nedreaptă, să nu fim lăsați să vedem, măcar în treacăt, țara în care avem rădăcini atât de adânci, țara despre care vorbesc profesoarele noastre când ne povestesc despre istoria ei ilustră. Totuși, știu că există fete care au încălcat regulile, ale căror familii au recurs la tot felul de subterfugii și și-au adus fiicele în acel tărâm interzis. De fapt, peste doar două săptămâni, mii de evrei americani o să plece în excursie în Israel pentru Lag Ba'Omer, aniversarea morții rabinului Shimon Bar Yochai, marele înțelept din secolul al II-lea care a scris *Zohar,* cea mai importantă carte a Cabalei. Știu și că mătușa mea Chavie a fost acolo cu un an înainte să i se nască fiul, ca să se roage la mormântul rabinului Shimon. E o tradiție ca femeile sterpe să se roage acolo să aibă un fiu, promițând în schimb să se întoarcă la mormânt când copilul va avea trei ani și să-i taie pentru prima oară părul la sărbătoarea Lag Ba'Omer. Chavie îl va duce cu siguranță pe Shimon când va avea vârsta necesară, fiindcă știe toată lumea că a fost o minune că s-a născut și doar rabinului Shimon i s-ar putea datora o asemenea minune. Până și Zeidy a fost de acord cu eforturile lui Chavie; în scopul reproducerii, unele reguli pot fi încălcate, chiar dacă ele au fost scrise de rabinul Satmar.

Lag Ba'Omer e o sărbătoare foarte palpitantă. Pe fiecare stradă din Williamsburg, bărbații fac focuri de tabără uriașe și dansează în jurul lor până în zori, cântând melodii tradiționale, în timp ce femeile trag cu ochiul pe fereastră sau îi privesc de pe prispele de piatră. Flăcările ce se înalță spre cer aruncă o lumină portocalie ciudată pe chipurile bărbaților, ai căror perciuni reflectă lumina în timp ce se leagănă cu entuziasm în timpul dansului. Îmi place să rămân trează cât pot de mult ca să mă uit la ei, fiindcă scena e extrem de impresionantă și de fascinantă, chiar dacă nu înțeleg exact ce înseamnă.

Serviciul de pompieri trimite câte o mașină în fiecare colț de stradă ca să supravegheze focurile, iar pompierii stau lângă mașini, rezemați alene de ele, și urmăresc ce se întâmplă, cu expresii rezervate pe chipuri. În general, sunt obișnuiți să asigure protecția în timpul activităților noastre, iar unii dintre ei par să fie agasați de faptul că sunt chemați întruna să ne asiste la evenimente. Nu sunt prietenoși cu noi, fiindcă nici noi nu suntem prietenoși cu ei. Mi-ar plăcea să pot discuta cu unul dintre ei, dar mi-e că mă vede cineva. Ar fi considerat un comportament cu totul nepotrivit.

Așa că mă mulțumesc să-i privesc. Uniformele greoaie le atârnă pe corp, dar sunt roșii la sânge, în puternic contrast cu chipurile pe care sunt obișnuită să le văd. Ochii cu care privesc atât de detașați scenele din fața lor sunt limpezi și strălucitori, pentru că nu sunt ascunși de ochelari cu lentile groase sau căciuli. Mă gândesc că, dacă mă uit suficient de mult timp la ei, poate că o să-mi întoarcă privirea. Îl fixez pe unul dintre ei, transmițându-i telepatic să se uite în ochii mei, însă mesajul meu nu

ajunge la el. Nu-și dă seama la ce mă gândesc în spatele măștii care mă face să arăt exact ca toți cei din jurul meu. O dată în viață, iată că mă topesc în mulțime.

Uitându-mă la toți acești pompieri cu obraji perfect bărbieriți, simt o dorință puternică și disperată de a construi o punte peste prăpastia dintre noi. Dorința asta îmi arde fața și pieptul, ca și cum flăcările focului de tabără m-ar mistui, din interior spre în afară. Dacă cei din jurul meu ar ști ce părere am despre *goii* care fac treaba în locul nostru, ar fi îngroziți și chiar și eu mă simt rușinată pentru atracția mea de neînțeles față de ei. Nimic nu e mai periculos decât un *goi*, dar sunt atrasă de misterul unei lumi străine atât de apropiate și totuși atât de îndepărtate.

Pompierii nu mă văd așa cum îi văd eu pe ei. *Goii* pe care am să-i întâlnesc mai târziu în viață nu vor reuși să priceapă de ce sunt atât de fascinată de ei. Însă această dorință dureroasă și arzătoare mă va urmări mulți ani, reaprinzându-se ori de câte ori întâlnesc privirea unui bărbat a cărui bărbie strălucește, proaspăt rasă, și care mă privește drept în ochi fără repulsie sau rușine, fără să fie ascuns de umbra unei căciuli imense de blană.

Căldura de iunie vine devreme, cu umezeală de rouă picurând de pe frunzele arțarilor cu coroane grele, înșirați de-a lungul străzii. Zeidy coboară în grădină să taie flori pentru Șavuot, fiindcă tradiția cere să ne decorăm casa cu flori și ferigi în amintirea felului în care a fost împodobit muntele Sinai cu flori pentru această zi. În timp ce Zeidy taie trandafiri rozalii mici și îndesați și irișii delicați, Bubby îl privește de pe verandă, strigându-i să aibă grijă,

jelind culorile ce îi vor dispărea din grădină. Zeidy nu înțelege deloc cât de fericită o fac florile, însă doar când cresc în pământ. Într-o zi sau două, aceste flori frumoase o să-și plece neputincioase corolele, iar viața lor o să se sfârșească brusc, scurtată cu cruzime. Pentru ce altceva am avea o grădină, zice Zeidy, dacă nu pentru a aduce prinos Torei?

De Șavuot mâncăm prăjitură cu brânză cremoasă cu crustă dulce de biscuiți și colțunași *kreplach* triunghiulari umpluți cu brânză de vaci, pe care Bubby îi scoate din frigider și îi prăjește într-o tigaie, în unt topit. După ce așteptăm o jumătate de oră, trecem la mâncărurile cu carne, platouri cu felii de curcan afumat asezonate cu sos de roșii, copane de pui sotate în ceapă caramelizată și pateu de ficat. Alimentele cu lactate și cele cu carne se mănâncă separat dintr-un motiv simbolic; pe muntele Sinai, evreii au fost de acord să respecte legile Torei, chiar și pe cele care implicau sacrificii semnificative, una dintre ele fiind porunca de a separa laptele și carnea. „Vom face tot ce a zis Domnul", au spus evreii pe muntele Sinai, fără să crâcnească, demonstrând o credință oarbă de care Zeidy spune că trebuie să fim mândri. Cu toții am fost pe muntele Sinai, zice Zeidy la sfârșitul mesei, când toată lumea se bate pe burta plină. Midrașul spune că toate sufletele evreiești au fost de față atunci când i-a fost înmânată Tora poporului ales, iar asta înseamnă că, și dacă nu ne mai amintim, am fost și noi acolo și am ales să acceptăm răspunderea să fim printre cei aleși. Așadar, continuă Zeidy, dacă oricare dintre noi ar refuza să respecte oricare dintre legi, asta ar însemna că suntem niște fătarnici, dat fiind că am fost prezenți atunci când

a fost făcut legământul. Sufletul evreiesc nu cunoaște dispensa.

Mă întreb oare cât de bătrân e sufletul meu dacă a fost prezent pe muntele Sinai. Oare am zis da pentru că voiam să mă integrez? Fiindcă mă regăsesc în cel care s-a temut să-și spună gândul diferit, cu voce tare.

Și totuși, legământul pe care l-am încheiat noi cu Dumnezeu cu atât de mult timp în urmă nu e același cu cel pe care l-a făcut Zeidy cu rabinul, acum 50 de ani. Când rabinul Satmarului și-a anunțat planurile de a întemeia în Williamsburg o *kehillah,* o comunitate, Zeidy i-a jurat credință chiar înainte să cunoască implicațiile acestui legământ și, astfel, și-a legat întreaga familie, și toate generațiile ei viitoare, de această comunitate. Pe când se afla în Europa, familia lui Zeidy nu trăia așa. Nu erau extremiști; erau oameni educați, care aveau case cu parchet și covoare persane și care călătoreau liber pe continent.

Rabinul a fost cel care a hotărât că eu n-am voie să citesc cărți în engleză sau să port culoarea roșu. Ne-a izolat, a făcut în așa fel încât să nu ne putem amesteca niciodată cu cei din afară. Dacă eu n-am fost de față când s-a făcut legământul, de ce sunt totuși obligată să urmez aceste reguli? Oare Zeidy chiar se așteaptă ca eu să pășesc în umbra rabinului la fel de orbește cum a pășit el, într-un moment în care era speriat și singur, așa cum erau toți supraviețuitorii, și nu exista niciun alt loc care să pară sigur?

3

Zorii cunoașterii

Trebuie să faci asta ca fiica ta să crească știind măreția lumii, știind că Williamsburg și casele ei dărăpănate nu sunt lumea întreagă.

Din *În Brooklyn crește un copac*, de Betty Smith[16]

Între terminarea școlii și tabăra de vară sunt trei săptămâni în care nu se întâmplă nimic, trei săptămâni lungi, de arșiță insuportabilă. Ies afară doar câteva minute să mă așez pe prispă și chiar și la umbră simt că mă cuprinde imediat letargia, părul mi se turtește din cauza umidității și-mi piere cheful de orice. Mă mănâncă picioarele pe sub dresul gros de lână care, ironia sorții, nici măcar nu mă protejează de țânțari. Sunt dependentă de înghețatele italiene roz-aprins de la băcănia Mayer. Mănânci la ele de te plictisești și în clipa când răzuiesc și ultima fărâmiță de pe hârtia de ambalaj mi se face rău de la stomac de la atâta aromă de cireșe.

Exact în clipa în care mă gândesc că am să mor de plictiseală, vine să stea cu noi vărul meu Moshe. E din cauză c-a fost exmatriculat de la yeshiva, o aud pe Bubby

16 *În Brooklyn crește un copac*, trad. Alexandra Columban, Editura Youngart, București, 2019, pag. 109–110. (*N.r.*)

șoptind la telefon când crede că am adormit. Băiatul ăsta ne face mereu probleme, zice oftând.

A doua zi de dimineață, la 5:30, îl aud din dormitorul meu pe Zeidy trezindu-l pe Moshe ca un sergent de armată.

— Scularea. E ora pentru rugăciuni. Hai. Să mergem. Vino. Răsare soarele. La prima rază de soare începem rugăciunea. Ridică-te. Îmbracă-te.

Îl ia de ureche pe băiat să-l tragă jos din pat și-l aud pe Moshe împiedicându-se orbește în timp ce-și caută hainele, iar Zeidy răcnește la el. Moshe e aici pentru o cură de disciplină à la Zeidy, tratamentul ideal pentru firile mai nărăvașe din familie. Cu cei 12 frați ai lui pentru care trebuie să-și facă griji, părinții lui Moshe au destule pe cap.

Zeidy își dorește ca el să-și găsească o *shidduch* avantajoasă, să încheie o căsătorie aranjată, dar slabe speranțe să vrea vreo fată să se mărite cu un băiat de 18 ani care nu e la yeshiva. Nu se zărește nici urmă de barbă pe chipul lui cu piele delicată și nu-mi dau seama dacă e din cauză că a făcut el ceva ori încă nu i-au dat tuleiele. Ar fi un delict cu adevărat major dacă ar încerca să împiedice să-i crească barba și ideea că ar fi în stare de așa o trăsnaie mă umple de încântare.

Îl tachinez în legătură cu lipsa părului său facial.

— Spune-mi adevărul, zic, ți le scoți cu mâna? Sau folosești un aparat de ras? Poate o pensetă!

— Tacă-ți gura, turnătoare mică ce ești, mârâie la mine. Habar n-ai de nimic. Vezi-ți de treaba ta.

Cu toate astea, seara, după rugăciune, vine la mine în cameră, îmi cotrobăie prin lucruri și mă ia peste picior.

Știe că n-ar trebui să stea de vorbă cu mine fiindcă sunt fată, dar și că Bubby n-o să-l certe, iar Zeidy e încă plecat să studieze la *kollel*. Mai târziu, am să-l aud pe Zeidy dojenindu-l sever în legătură cu indecența fraternizării cu femeile.

— Ce treabă ai tu să vorbești cu fetele, zice Zeidy cu un glas șoptit și mânios, după ce l-a tras pe Moshe deoparte, când ar trebui să-ți petreci fiece clipă liberă cu cartea sfântă a Torei și concentrându-te asupra viitorului tău? Spune-mi și mie, ce fată o să se uite la un băiat ca tine, care nu poate sta liniștit măcar un *shiur*, nu mai zic o zi întreagă la școală?

Îi arunc o privire. Moshe nu zice nimic, se uită pur și simplu în pământ, la picioarele lui care freamătă cuprinse de nervozitate, cu un aer de suferință autentică și adâncă pe chip, pe care îl recunosc.

Cuvintele mustrătoare ale bunicului nu prea au efect. Moshe continuă să-și lase baltă *seforim*-ul ca să vină să discute cu mine și, cu un amestec de milă și curiozitate, îi permit. Seara, când Bubby se duce să-și viziteze prietenele, îi arăt lui Moshe cum să-și facă bezele la grătar pe aragaz. Înfigem bezelele cușer în țepușele de metal pe care Bubby le folosește ca să facă shish kebab, așa că firește că acum au devenit *fleishig*[17]. Nu le putem mânca împreună cu amestecul nostru de cacao cu lapte și sirop de ciocolată.

Moshe mă învață cum să facem farse la telefon.

— Alo? Da, vă sun de la Con Edison. Avem niște probleme în zona dumneavoastră și vă rugăm să verificați

17 Mâncare preparată din carne sau produse din carne (idiș, în orig.).

dacă vă merge frigiderul. A, da, merge? Bine, atunci duceți-vă să vă puneți adidașii și fugiți după el!

Trântesc receptorul în furcă și izbucnim într-un râs isteric. Mă doare burta de râs, dar într-un mod plăcut.

Într-o seară, Moshe îmi spune: Hai să formăm la întâmplare numere fără taxă, cu cuvinte amuzante, cum ar fi 1-800-BOGEYMAN. Uneori, ajungem să sunăm și la câte un număr care chiar există; la 1-800-TOILETS se oferă să ne repare instalațiile sanitare.

— Hei, ia fii atentă, zice el, apoi formează 1-800-FATLADY și pune telefonul pe difuzor.

Se aude un glas de femeie, dar îmi dau seama că e un robot. Respiră ciudat și precipitat.

— Groasă... dolofană... zemoasă..., zice femeia în șoaptă și eu apăs repede pe butonul de închidere.

Moshe râde zgomotos la reacția mea și mă simt, cumva, păcălită. Atmosfera din jur s-a schimbat.

— Câți ani ai, Devoiri? mă întreabă el.

— Treișpe, de ce?

— Pe bune? Ai treișpe ani? Nu-mi vine să cred. Eram sigur că ai șaptișpe. Arăți mult mai mare!

— Nu. Am treișpe ani.

Scot cu dinții ultima bucățică de bezea rămasă pe țepușă. Moshe mă privește lingându-mi buzele și clatină din cap mirat.

— Ce?

— Nimic. Pur și simplu nu-mi vine să cred că ești atât de mică.

Dimineață, Zeidy mă ia deoparte și mă întreabă dacă în ultimul an am învățat la școală regulile *yichud*-ului. Sigur că da, am învățat câteva reguli. Știu că o fată nu

poate sta neînsoțită într-o cameră cu un bărbat, chiar dacă mai sunt și alte femei acolo. Poate sta însă cu doi sau mai mulți bărbați. Dacă vreodată ajungi într-o asemenea situație cu un bărbat, trebuie să lași ușile neîncuiate. Să nu vă atingeți. Firește, să nu cântați. Dar Zeidy și Bubby ne lasă pe Moshe și pe mine singuri fără probleme dacă las ușa deschisă, așa cum trebuie oricum s-o las. În plus, Moshe e vărul meu. Zău așa, suntem rude. Regulile astea sunt doar de ochii lumii.

Când Bubby se duce la căminul de bătrâni Aishel ca să le dea de mâncare pacienților, eu fug repede pe stradă până la băcănia Mayer, să-mi iau o înghețată italiană. Nu mă pot hotărî — cu aromă de cireșe sau de lămâie. Lămâia are gust limpede și acrișor, cireașa are o dulceață grețoasă, ce persistă în pata roz-închis de pe limbă și dinți.

În timp ce stau lângă ușa glisantă a lăzii frigorifice, Rodrigo, băiatul mexican care lucrează pentru domnul Mayer, se atinge din greșeală de mine în drum către partea din spate a prăvăliei. Culoarele sunt înguste și mă feresc într-o parte, automat. Cireșe, mă hotărăsc și înșfac înghețata roșie din frigider. Înainte de a apuca să închid ușa glisantă, simt o mână pe fund. Am o senzație clară de ciupitură, însă doar pentru o fracțiune de secundă, așa că nu pot fi sigură, însă când mă întorc pe călcâie îl văd pe Rodrigo dispărând în bezna cu iz de mucegai a camerei din spate.

Rămân o clipă împietrită, cu o mână pe înghețata italiană și spatele spre frigider, ca să mă protejez. Simt că-mi ia foc fața. Umilința îmi ustură gâtul. Mexican nenorocit! Chiar pe strada mea!

Mă întorc grăbită, cu pași alimentați de furie, în zona de la intrarea în prăvălie, țăcănind indignată cu tocurile pe parchetul de lemn tocit. La tejghea, bătrânul Mayer e aplecat deasupra registrelor lui, cu ambele mâini tremurându-i de la Parkinson și cu vârful bărbii lungi, alb-gălbui, atingând ușor foile cu margini zdrențuite ale registrului.

Trântesc două monede de 25 de cenți pe tejgheaua solidă. Știu că nu se cuvine să le dai direct comerciantului: nu e permis. Domnul Mayer nici măcar nu ridică privirea. Fac o scurtă pauză, neputând să mă hotărăsc dacă ar trebui să-i spun ce s-a întâmplat sau să uit toată povestea. E atât de jenant.

— Domnule Mayer.

El nu ridică ochii. Cred că e posibil să fie cam surd de bătrânețe. Și mai hotărâtă să-i captez atenția, ridic vocea.

— Domnule Mayer!

Ridică ușor capul și mă privește prin lentilele bifocale ale ochelarilor.

— Spuneți-i băiatului mexican să nu mai pună mâna pe clienți.

Domnul Mayer se uită la mine fără nicio expresie, cu ochii mari cercetându-mă din orbitele îngălbenite. Mă gândesc că poate nu m-a auzit, dar pe urmă îi văd buzele tremurând și încercând să spună ceva, însă nu reușește să articuleze niciun cuvânt. Preț de o clipă, șocul i-a încremenit mâinile cu degete uscate ca niște gheare, ce par suspendate deasupra tejghelei până când se întinde și ia în palmă cele două monede de 25 de cenți, iar cu cealaltă mână împinge către mine o linguriță de lemn învelită în hârtie albă. N-are de gând să zică nimic. Iau fără tragere

de inimă linguriţa şi ies pe uşa prăvăliei, iar clopoţelul sună frenetic în timp ce ies.

Ajunsă acasă, mă ghemuiesc pe prispa de la intrare şi mă uit la porumbeii care se bat pe firimiturile pe care le-a lăsat Bubby în curtea din faţă. Îngheţata italiană se află, încă nedesfăcută, în mâinile mele făcute căuş, cu ambalajul tot mai moale pe măsură ce îngheţata se topeşte. Încep să se prelingă picături de lichid rozaliu, ce-mi curg printre degete şi mi le pătează cu şiroaie roşii. Simt că-mi vine să vomit.

Ar trebui să spun cuiva. Poate că, dacă-i spun lui Zeidy, o să se ducă personal la băcănie şi o să urle la domnul Mayer şi de data asta băcanul o să asculte şi o să înţeleagă că nu-şi poate lăsa pur şi simplu angajaţii să facă orice doresc. Ar trebui să se facă dreptate. Sunt o fată evreică; măcar în sânul comunităţii mele ar trebui să mă simt în siguranţă.

Dar cum am să găsesc curajul să-i spun lui Zeidy? Ce cuvinte să folosesc ca să-i descriu ce-am trăit? Mi-e ruşine doar când mă gândesc la asta. Şi, dacă i-aş spune şi el ar fi de părere că e, cumva, vina mea? Oare nu l-am provocat chiar eu? Nu vreau să-i văd expresia de dezamăgire de pe chip.

Mi-au amorţit mâinile de la ambalajul rece din palmă şi răceala îmi urcă în braţe şi apoi în umeri şi în piept. Tremur violent, de parcă aş vrea să mă scutur de un duh nevăzut. Ajunge să-mi închipui doar gustul îngheţatei greţos de dulci cu aromă de cireşe şi mi se face rău. Arunc ambalajul înmuiat şi încă nedesfăcut în pubela metalică. Când mă ridic să intru în casă, observ că gresia de sub picioarele mele s-a pătat de la picăturile scurse, care s-au înnegrit.

Șabatul ține cel mai mult în luna iunie și săptămâna asta îmi petrec după-masa pe canapea din cauza unei dureri abdominale misterioase care nu răspunde deloc la doza obișnuită de antiacid a lui Bubby. Zeidy nu spune binecuvântarea de *havdalah* până la 10:30 în noaptea de sâmbătă, dar la ora 11:00 Rachel și Tovyeh vin cu copiii tocmai din Borough Park pentru Melaveh Malkah, masa de după Șabat. Iau câteva pastile de Tylenol, iar durerea îmi amorțește, devenind un zvâcnet surd, și mă alătur verilor mei la masa din sufragerie, unde mâncăm ouă jumări și salată de legume, în timp ce Moshe e trimis la pizzeria cușer de pe Marcy Avenue, unde sâmbătă seara e de obicei coadă până în stradă.

Când Moshe se întoarce cu cutia imensă de carton pătată de grăsime, Zeidy și Tovyeh sunt deja adânc cufundați în nu știu ce controversă legată de Talmud și, după ce am terminat de împărțit pizza copiilor, Zeidy îmi face semn să vin mai aproape. Vrea să-i aduc din pivniță un vin de Burgundia, de la Kedem, cu etichetă galbenă. Ezit. Mi-e frică să cobor singură la subsol pe întuneric. Știu că sunt șobolani în pivniță; uneori, intră chiar și pisici vagaboande, care încep să se joace cu ei până-i omoară.

— Nu vreau să mă duc singură, zic.

— Bine atunci, o să meargă Moshe cu tine. Dar ai grijă să iei vinul care trebuie. Moshe! Du-te cu Devoireh în pivniță și aprinde luminile, ca să vadă. Uite cheile.

Și îmi întinde inelul pe care se află cheile de la toate încuietorile din casă.

Moshe și cu mine coborâm tropăind cele trei etaje până în pivniță, ultimele trepte fiind învăluite în beznă

și, sunt sigură, pânze de păianjen. Simt deodorantul pe care-l folosește Moshe, puternic de te trăsnește, deși n-ar trebui să folosească produse parfumate. Are pasul mai greu decât al meu. Mă întreb de ce ne lasă Zeidy să mergem în pivniță singuri. Sunt sigură că e o încălcare a regulilor, dar Zeidy nu ne-ar lăsa niciodată dac-ar fi așa, deci bănuiesc că e în ordine.

Moshe bâjbâie la siguranțe, încercând să găsească pe întuneric întrerupătorul. În cele din urmă, dinspre becurile înșirate de-a lungul țevilor din tavan se revarsă o lumină portocalie slabă, ce luminează pivnița rece și umedă. Mormanele de vechituri se văd mai limpede acum — valize vechi puse una peste alta, un cărucior antic cu o roată lipsă, saltele vechi — și, în spate, lada de vin.

Nici cu lumina improvizată nu văd prea bine și scot sticlă după sticlă, în căutarea vinului de Burgundia pe care tot nu-l găsesc, în timp ce Moshe nu face nici cel mai mic gest să mă ajute, mulțumindu-se să se plimbe de colo colo prin spatele meu.

Cred că am găsit ce căutăm, vinul Kedem cu etichetă galbenă. Mijesc ochii să mă asigur că văd bine, apoi i-l întind lui Moshe.

— Poftim. Du-l sus. Sting eu luminile și încui în urma noastră.

Moshe îmi ia sticla și o pune pe jos.

— Ce faci? Podeaua e din ciment! Ai putea sparge sticla! Zeidy o să fie furios.

Dau să înșfac sticla, însă Moshe mă apucă de ambele încheieturi.

— Ce... ce faci? zic cu glasul spart.

Îl simt că mă conduce spre perete și nu mă zbat, pentru că am brațele paralizate de șoc. Un deget încă mai ține inelul greu de chei. Așa cum stă atât de aproape de mine, îi simt pe frunte răsuflarea cu iz de sos de roșii, iar trupul lui pare neașteptat de masiv și de solid. Strânsoarea lui pe încheieturi e fermă și dureroasă, iar antebrațele mele par fragile ca niște crenguțe. Eu, care sunt în stare să urc un etaj pe scări cu un aparat de aer condiționat în brațe.

Chicotesc stresată. Îi cercetez chipul, să văd dacă nu e doar un joc prostesc pe care îl joacă acest băiat rău care a fost dat afară de la yeshiva și vrea să mă bage în sperieți în pivniță. Însă chipul lui nu e destins ca de obicei și nu mă privește cu mina amuzată și neinteresată pe care i-o știu. Are maxilarul încordat și ochii îngustați.

Ridic genunchiul să-i dau un șut, dar el îmi lipește picioarele de perete cu coapsele solide, zdrobindu-mă cu greutatea lui. O mână îmi ridică încheieturile deasupra capului, iar cealaltă bâjbâie după fermoarul rochiei mele de casă. Mi-o dă jos dintr-o singură mișcare rapidă și mă aplec instinctiv ca să mă acopăr, de data asta țipând.

— Încetează! Te rog, încetează! Ce faci...? Ești nebun, ce...

Moshe îmi acoperă gura cu mâna și îi simt sudoarea sărată. Îl simt împingându-mă la podea, cu o mână pe umărul meu și cealaltă pe mijloc. Îmi amintesc de inelul de chei și îl folosesc, înfigându-i cheile în pelvis și împingându-le orbește în el.

Marginea ascuțită a unei chei își găsește un punct de sprijin în grăsimea de pe abdomen, și împing și răsucesc, încheietura mâinii fiind singura parte a corpului care are un pic de libertate de mișcare, iar eu o folosesc pe toată,

deși îl aud făcându-mă cum îi vine la gură. Corpul i se zvârcolește deasupra mea, îndepărtându-se ușor în timp ce caută arma din mâna mea. Gem încetișor când îi înfig cheia rapid și adânc în pelvis și el sare de pe mine, cu mâinile lipite de corp, gemând.

Îmi trag fermoarul la loc în timp ce alerg să scap de aici, strecurându-mă printre mormanele de vechituri, fugind zgomotos în sus pe scările de lemn ce scârțâie și ieșind în lumina puternică de la parter. Am uitat de vin.

Ajunsă în apartamentul de la etaj trec pe lângă sufragerie și încerc să mă strecor în camera mea, însă Zeidy mă vede și mă strigă.

— *Nu*, Devoireh!

Mă privește întrebător.

— Ai adus vinul?

Încuviințez în tăcere.

— I l-am dat lui Moshe, zic.

Și, cum mă așteptam, Moshe intră pe ușă gâfâind, cu vinul de Burgundia în mână, și îl pune pe masă cu zâmbetul lui caracteristic, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Se întoarce să se uite la mine, cu o privire autoritară dincolo de care se simte un soi de mândrie și forță, iar eu îi întorc spatele, cu mâinile lipite de obrajii fierbinți.

Odată ajunsă în camera mea, nu aprind lumina, ci mă întind în semiîntunericul sfâșiat doar de o rază slabă de lumină portocalie ce se strecoară dinspre felinarul din fața ferestrei, făcând umbra crengilor de arțar să deseneze modele pe pereții odăii mele înguste. Îmi trec mâinile pe curbele corpului, lăsând degetele să coboare pe linia gâtului, printre sâni și apoi le las să zăbovească pe stomac, încercând să văd dacă arsura dinăuntru se poate simți

pe piele. Îmi simt pielea rece, catifelată și calmă. Rămân culcată în pat multă vreme, chiar și când zgomotele dinspre sufragerie încep să se stingă și aud lumea tropăind cu pași greoi în jos pe scări și ieșind în stradă prin ușile duble. Îl aud pe Tovyeh urcându-se în mașină și o clipă mai târziu torsul Dodge-ului Durango mare și albastru dispare în noapte.

O aud pe Bubby pregătindu-se de culcare, pe Zeidy studiind în sufragerie și, în cele din urmă, pe Moshe intrând în dormitorul lui, la ora 2 dimineața. Rămân mult timp trează, cu mâinile așezate pe burtă, încă îmbrăcată, cu urechile ciulite, dar din gât nu îmi iese niciun sunet. În zori, adorm.

Vineri seară, când stau la masa de Șabat și-l ascult pe Zeidy cântând imnurile tradiționale, izbucnesc în suspine asurzitoare, sufocante, făcându-l să se oprească în mijlocul versului. Nimeni nu poate înțelege ce-i cu pornirea mea bruscă spre crize de isterie; Zeidy îmi spune că ar trebui să mă rog pentru *menuchas hanefesh,* pace în suflet.

— Ce motiv ai putea avea să plângi? mă întreabă cu blândețe, ridicând ochii din cărțile lui sfinte.

E adevărat, îmi vine să strig, n-am de ce să plâng atunci când mă compar cu tine și cu durerea pe care poți s-o revendici tu.

Dacă i-aș spune de ce plâng, aș putea să par nerecunoscătoare. Oare e vina lui Zeidy că Dumnezeu m-a trimis într-o lume în care nu există loc pentru mine? Cum să-i explic despre prăpastia imensă care amenință să mă înghită dacă n-o umplu cu *ceva, orice*; cum să-i spun

despre mândrie și dorință și despre suferința pe care o simți când *nu ai*?

Toate lucrurile din lumea asta despre care crezi că îți aparțin nu sunt de fapt ale tale, spune Zeidy. Îți pot fi luate în orice clipă. Nu mi-e de cine știe ce folos să îmi imaginez că cele câteva bunuri pe care le am mi-ar putea fi furate în toiul nopții. Un părinte, un frate sau o soră, o casă, o rochie — toate aceste lucruri sunt bunuri; pe termen lung, ele nu contează. Zeidy spune că știe asta fiindcă știe ce înseamnă să pierzi absolut tot. El spune că singurul lucru de valoare pe care îl poți obține în viața asta este *menuchas hanefesh,* seninătatea interioară care rezistă chiar și în fața persecuției. Strămoșii noștri au fost atât de puternici, încât își puteau păstra calmul absolut și în cele mai dificile împrejurări; schingiuirea cumplită a trupului și spaima de nedescris n-au reușit să le tulbure seninătatea. Atunci când ai credință, spune Zeidy, poți înțelege cât de neînsemnată e de fapt viața în perspectiva mai largă. Privind din punctul de vedere al vieții de apoi, suferința noastră e minusculă, dar dacă ai sufletul atât de apăsat încât nu poți vedea dincolo de ce se află în fața ta, atunci nu vei putea fi niciodată fericit.

Cum să-mi găsesc o asemenea pace sufletească pe care să n-o poată distruge absolut nimic? Lumea din jurul meu e atât de reală și de tangibilă, încât nu-i pot rezista; raiul nu prea pare o perspectivă minunată.

Săptămâna asta, Moshe a primit în fine o ofertă de căsătorie. Zeidy e extrem de încântat că există cineva care ar putea fi interesat de nepotul în care aproape că renunțase să-și mai pună speranța. Însă atunci când sunt sunată din partea fetei și sunt întrebată despre caracterul

băiatului, nu-l laud, așa cum cere obiceiul. Sfidez cu nerușinare tradiția, îl fac poamă rea, nebun, *shlechter*. Și când *zeide* află ce-am făcut, mă ia deoparte ca să țipe la mine, însă înainte să apuce să-și termine dojana, bat cu palmele în masă și răbufnesc.

— Ce-i? Ce s-a întâmplat?

— A încercat să... A încercat să...

Dar nu știu ce a încercat să facă. Mă las păgubașă și plec de la masă, chiar dacă îl aud că strigă după mine să mă întorc, dar nu sunt obligată să vorbesc dacă nu vreau. Acum am dreptul de a pleca.

Zeidy o roagă pe tanti Chaya să discute cu mine și ea reușește să mă facă să-mi deschid sufletul, folosind cuvinte pline de blândețe, iar eu îi povestesc, nu chiar tot, dar suficient cât să o văd că se schimonosește la față și șoptește încet:

— Animale. Sunt niște animale.

— Cine?

— Băieții. Băieții tineri. Nu știu ce-o fi fost în mintea lui Zeidy, de l-a adus să stea în casă cu tine.

În cele din urmă, Moshe s-a logodit cu o fată din Israel. Știe toată lumea că o *shidduch* e chiar ultima soluție. Tații din Israel sunt atât de săraci, că sunt gata să-și dea fiicele după oricine care poate să plătească. Moshe va trebui să se mute în Israel ca să trăiască lângă familia nevestei lui și n-o să mai fiu obligată să dau niciodată ochii cu el.

Bubby tocmai vorbește la telefon cu una dintre fetele ei când descopăr pe chiloții mei sângele gros și vâscos și îi aud vocea prin ușa de la baie, tânguindu-se amarnic.

Vreau să aștept până pune telefonul în furcă înainte de a-i da vestea că sunt pe moarte, dar sunt prea îngrozită ca să mă pot stăpâni, așa că deschid ușa crăpând-o ușor și-i fac semn să închidă telefonul. Ea își roagă interlocutoarea să aștepte puțin și vine la mine cu o expresie ușor agasată pe față.

— *Nu*, ce s-a întâmplat, *mamaleh*? întreabă grăbită, trăgându-și turbanul înapoi pe ureche.

— Sângerez, îi spun abia șoptit, așteptând să o văd că intră imediat în priză, șocată la maximum, poate chemând Hatzolah, echipa de voluntari ai serviciului de urgență, ca să mă ducă imediat la spital.

— Poftim, *mamaleh*, zice ea vioaie, deschizând sertarul de jos al dulăpiorului de la baie.

Scoate o chestie care arată ca o bucată lungă și îngustă de vată și mi-o întinde.

— Pune-ți asta în chiloți, zice, și mă duc eu imediat la farmacie să-ți iau niște tampoane.

Nu înțeleg cum de poate fi atât de calmă. Îmi spune că nu e mare lucru că din mine curge o tonă de sânge, fiindcă se pare că toată lumea pățește asta, și e un lucru sănătos. E ca și cum corpul tău se curăță singur, zice ea. O să-ți treacă în câteva zile.

Când îmi aduce o cutie de Kotex de la farmacie, îmi spune s-o țin ascunsă în fundul șifonierului, ca să n-o vadă nimeni. Despre asemenea lucruri nu se vorbește, zice ea. Nu folosește nimănui.

E destul de greu să faci un secret din faptul că îți tot schimbi tampoanele, ca pe bandaje, la câteva ore odată. Trebuie să le împachetez în hârtie și într-o punguță de plastic, cum mi-a arătat Bubby, înainte de a le arunca

relaxată la coș, ca să nu bănuiască nimeni nimic. Mă simt ciudat de deprimată, ca și cum aș fi căpătat cumva un alt trup, iar cel nou nu îmi prea place. Abia aștept să se termine sângerarea, așa cum mi-a promis Bubby că se va întâmpla. Sper să nu mi se mai întâmple niciodată.

În curând, nu mai pot conta pe corpul meu să rămână la fel în fiecare zi, subțire și uscățiv, cum era. Acum mi se pare că, în fiecare zi, hainele îmi stau altfel, iar imaginea mea din oglindă e mereu alta. Mă simt tot mai frustrată de incapacitatea mea de a controla ce face și cum arată corpul meu.

Prietenele mele au devenit obsedate de diete, aducându-și pentru prânz casolete de plastic cu salată iceberg în locul covrigului obișnuit cu cremă de brânză. Oricât aș încerca, nu pot rezista gustului catifelat al untului de arahide pe pâine albă sau felului în care se sfărâmă delicat glazura de ciocolată a batonului de ciocolată cu vanilie.

Unele fete cam exagerează cu dieta. Chani Reich își petrece toate pauzele alergând pe holuri ca să ardă calorii pe care nu pare să le consume. Bruchy Hirsch e de săptămâni întregi în spital fiindcă a leșinat o dată la ore. Nici măcar părinții ei n-au reușit s-o facă să mănânce.

Castitatea este cea mai mare realizare a unei tinere. Și într-adevăr, fetele caste sunt de obicei și cele mai slabe și își ascund trupurile de privirile curioșilor, păstrându-și inocența și puritatea copilărească. Cât timp, mă întreb, pot fetele să mai amâne clipa în care vor deveni femei?

La urma urmei, peste nu foarte multă vreme, toate vom deveni mame. Acești ani reprezintă amurgul

copilăriilor noastre, ultimele noastre momente lipsite de griji înainte să ne începem viața adevărată.

Plec în tabăra de vară cu noua mea lenjerie de corp și o rezervă consistentă de tampoane maxi, simțind că acum sunt și eu una dintre fetele cele mari, că pentru mine va începe acum o perioadă extrem de importantă. Tabăra se întinde pe un teren aflat în colțul cel mai îndepărtat al unei văi umede și înăbușitoare din Catskills, aflate la mulți kilometri distanță de șoseaua principală. Satmarilor le place să stea cât se poate de departe de neevreii care locuiesc tot timpul anului în Catskills și nu vor să putem ajunge pe jos în oraș sau să interacționăm cu vreo persoană din afară, așa că ne petrecem verile în mijlocul unei proprietăți la care nu poți ajunge decât pe un drum rudimentar de pământ, greu de găsit, ce se întinde pe kilometri întregi.

Pământul e moale și umed, cu ciuperci răsărite la umbră, unde apa de ploaie se adună în adâncituri, iar băltoacele ca niște iazuri care se formează se scurg pe dâmburi săptămâni în șir până ajung să sece și să se evapore în aerul umed. Doar zonele mai înalte și mai întinse de câmpie sunt păstrate uscate, pentru activitățile de tabără.

Îmi aleg patul de jos, de sub Layala, o fată solidă cu păr blond și ochi albaștri, care încearcă tot timpul să atragă atenția asupra sa. Când supraveghetoarea de noapte iese pe verandă să ia aer și să stea de vorbă cu celelalte fete de serviciu, ridic picioarele și lovesc cât pot de tare în salteaua ei, iar rama metalică a patului vibrează. Layala începe inevitabil să strige, iar asta le face pe toate fetele din SN (cum le spunem celor care sunt „de serviciu

noaptea", un soi de tură de noapte) să vină în fugă, luminând cu lanternele printre paturi și încercând să vadă care-i sursa agitației. Eu rămân culcată, sub plăpumioara subțire de vară, cu ochii închiși, respirând măsurat și fără grabă, întruchiparea nevinovăției.

Vara e anotimpul când poți să-ți dai frâu liber. Fac tot ce n-am voie să fac. Când avem oră de înot, rămân în pat și mă ascund în baie când vin supraveghetoarele să verifice dacă n-a rămas cineva în urmă. Nu-mi place deloc să înot în rochița de baie lungă albastră, cu o emblemă cu palmier care să-mi aducă aminte că sunt o fată Satmar. Asta înseamnă numele rabinului: *Teitelbaum* înseamnă în germană „palmier", iar simbolul se află pretutindeni — pe cabane, autobuze, articole de papetărie și costume de înot. În clipa în care mi se udă, rochița de înot îmi atârnă greu în jurul genunchilor, plesnindu-mi gambele la fiecare pas.

Unele fete își răsucesc cracii și mânecile costumului de înot și se culcă pe prosopul pe care l-au întins pe cimentul fierbinte, încercând să prindă cele câteva raze ce se strecoară peste îngrăditura înaltă. Zidurile semețe de cărămidă aruncă o umbră deasă care acoperă aproape toată zona piscinei. Mai toată lumea e bronzată deja în a doua săptămână de tabără — toată lumea, se pare, în afară de mine, care nu reușesc deloc să scap de albeața bolnăvicioasă a pielii. În timp ce Layala se face cafenie și mai zveltă, eu nu mă pot lăuda decât cu genunchii acoperiți de coji de zgârieturi și pistrui pe nas.

Adun rapid bile negre, pentru că nu mă duc la *shiur*, predica zilnică, și sunt dojenită că am ațipit în timpul rugăciunii. Singura clădire din tabără în care nu te topești

de zăpușeală e sala de mese uriașă, în care mănâncă în schimburi toată tabăra. Aici pot încăpea 1 500 de oameni odată și pe tavan se află șiruri de aparate de aer condiționat ce bâzâie non-stop și, din fericire, fac aerul rece să circule prin încăperea ca o peșteră.

Înainte și după fiecare masă ne spunem cu voce tare rugăciunile și o fată e aleasă să ne conducă, la microfon. Aștept toată vara să fiu aleasă, însă doar fetele cuminți ajung în față. Dau probă ca să joc în piesa de teatru de la serbare și îi uluiesc pe consilieri cu dicția mea puternică și clară, dar primesc doar un rolișor, în vreme de rolurile importante ajung la Faigy și Miriam-Malka, fete cuminți ai căror tați sunt oameni cu influență. Poate că dacă Zeidy s-ar implica mai mult, atunci lumea ar simți că trebuie să dea socoteală pentru felul în care mă tratează, dar Zeidy nu știe asemenea lucruri și, din cauză că știu că n-o să li se ceară socoteală, consilierilor nu le pasă dacă sunt sau nu fericită. Din când în când, la rugămintea mea, Bubby îmi mai trimite câte un pachet cu autobuzul care vine în Catskills vinerea, dar nu este niciodată ca pachetele pline cu dulciuri pe care le primesc alte fete. Ea îmi trimite pandișpan învelit în folie de aluminiu și prune proaspete. Dar tot e mai bine decât nimic. E un mod de a arăta că și de mine îi pasă cuiva, așa cum le pasă de toate celelalte.

E vara în care Milky și Faigy fac duș împreună și restul clasei șușotește despre ele, cu mâna la gură, critic. Layala îmi spune povești șocante despre cele două fete care se împroașcă reciproc cu apă în cadă, în costume de baie, cu ușa închisă. Într-o noapte, se strecoară în patul meu în timp ce fata care e SN trăncănește în fața cabanei

și toate celelalte dorm, îmi pune o mână pe sâni și îmi cere să îi pipăi și eu pe ai ei, ca să văd dacă sunt mai mari. Firește că sunt mai mari, drept care mă privește victorioasă, de parcă ar fi un lucru cu care să se mândrească, de parcă ar fi câștigat un concurs. La jumătatea taberei, mă mut în altă cabană. Aleg un pat deasupra lui Frimet, care e tăcută ca un șoricel, în afara momentelor în care plânge în pernă; atunci scoate niște sunete ca un scârțâit abia audibil, cum fac roțile de cauciuc ale unui camion de jucărie.

Există două tabere de vară în clipa asta, una pentru cei ca mine, proveniți din familii care îl susțin pe Zalman Leib, mezinul rabinului Satmar, și una pentru cei care vin din familii care îl susțin pe Aaron, fiul cel mare. Amândoi se luptă să moștenească dinastia după ce rabinul actual va trece la cele veșnice, iar lupta, care durează deja de mult timp, a devenit una urâtă.

Golda se află în tabăra pentru aroniți, cum îi numim, așa că, deși ne petrecem tot anul la școală împreună, nu ne mai vedem toată vara. Vine să mă viziteze de ziua mea de naștere și, după ce coboară din autocarul mare cu aer condiționat, care oprește la toate coloniile și taberele hasidice din Catskills, ne îndepărtăm cât putem de zgomotele de tropăieli de picioare și aplauze ce vin dinspre cabanele principale, ca să putem rămâne singure.

O luăm la pas prin *gan yehudah,* câmpia întinsă din fața taberei, unde iarba e lăsată să crească înaltă, ca să nu se vadă ce se află în spatele ei, deși ne aflăm în Kerhonkson, New York, și cei mai apropiați vecini se află la 30 de kilometri. Golda și cu mine stăm turcește și ne facem coronițe împletite din buruieni, iar buricele

degetelor ni se pătează de la firele de iarbă pe care le despicăm. Amândouă urâm taberele. Ne enervează să strigăm din toți rărunchii fără motiv. Ne enervează să ne jucăm toată ziua pe cimentul fierbinte jocurile pe care consilierii le inventează pentru noi. Golda compune cântece. Eu scriu în jurnale. Mi-ar plăcea să pot cânta și eu ca ea, sau măcar să arăt ca ea, să am pielea măslinie și zâmbetul ei cald și frumos care îi ridică pometii, preschimbându-i în două movilițe strălucitoare, și dinții ei, ca niște diamante ce sclipesc în soare. Golda e frumoasă, chiar și cu cele câteva coșuri apărute pe frunte. Cred că va avea o viață de vis, că o să i se întâmple lucruri fabuloase, fiindcă are chipul pe care îl are, chipul unei femei pe care o așteaptă lucruri ieșite din comun.

La un moment dat ațipesc, iar vorbele Goldei curg pe fundalul viselor mele ca niște ideograme chinezești, apoi pălesc. Soarele îmi arde țesătura hainelor, și hainele mă ard pe mine. Fermoarul de metal al fustei se încinge. Golda moțăie și ea lângă mine. Prin ochii întredeschiși îi văd părul negru licărind în soare, cu buruieni încâlcite în el. Simt că mă mușcă de picior o furnică și mă doare, nu ca o înțepătură de țânțar, ca pișcătura unei pensete minuscule, și mă scarpin. Simt sângele prelingându-mi-se în jos pe picior și trecând prin dres, iar țesătura se usucă imediat și se face scorțoasă.

Tresărim, și eu și Golda, când auzim sunetul unei sirene. Câmpul e pustiu, ca și parcarea de dincolo de el. Toată lumea e în cabana principală, unde asistă la o partidă de *machanayim*, o variantă ceva mai modestă de dodgeball. Vaierul sirenei se aude ba mai aproape, ba mai departe, cu volumul inegal, și îți zgârie urechile.

Vine de la un megafon. Golda și cu mine ne uităm prin perdeaua de iarbă și îl vedem pe domnul Rosenberg, unul dintre puținii bărbați din tabără, împreună cu doamna Halberstam, directoarea dizgrațios de obeză a taberei, în capot de casă și cu turban, traversând greoi câmpul; doamna Halberstam ține megafonul într-o mână.

Golda și cu mine ne privim una pe alta uimite. Oare să ne ridicăm? Să ne culcăm în iarbă, să nu ne vadă? Ce caută aici?

— *Maidlach!* auzim în megafon glasul spart al doamnei Halberstam.

Cu noi vorbește!

— Ieșiți imediat de pe câmp, fetelor. Vă rog, ieșiți imediat.

O văd acum, cu pete roșii în obraji și ochii mijiți aproape închiși. Nu are de gând să mai facă niciun pas în plus, dar e limpede că ne vede. Probabil că am dat de bucluc pentru că nu suntem unde ar trebui să fim. Sau poate că se tem de căpușe. Iarba de aici nu e cosită aproape niciodată.

Golda și cu mine ne târâm picioarele și ieșim de pe câmp. Încercăm să ne luăm o expresie nevinovată, în timp ce ne ținem dinții încleștați, ca să ne înăbușim chicotitul. Doamna Halberstam pare panicată și nu e o priveliște prea plăcută. Domnul Rosenberg pare excesiv de sever, are ochii larg deschiși și se holbează la noi, iar barba portocalie nepieptănată îi stă țepănă. Cei doi ne conduc afară de pe câmp în tăcere.

Mă întreb de ce au fost trimiși cei mai importanți oameni din tabără să ne pedepsească pentru o infracțiune atât de neînsemnată.

Se opresc la marginea câmpului, iar doamna Halberstam se întoarce să ni se adreseze, în timp ce domnul Rosenberg stă în spatele ei într-o demonstrație de sprijin tacit, cu privirea lui de om nebun fixată asupra noastră, răsucindu-și cu ambele mâini perciunii portocaliu-închis cu mișcări foarte rapide, ce-i trădează furia.

— Ce făceați aici? întreabă doamna Halberstam.

— Nimic. Trăncăneam și noi, ca fetele, răspunde Golda sfidătoare.

Nu se teme niciodată de persoanele care dețin autoritatea, mai ales când n-au autoritate asupra ei. Diseară o să se întoarcă în cealaltă tabără, unde trebuie să răspundă altor superiori.

Doamna Halberstam se enervează și mai tare.

— Voi aveți idee cum se vede că stați aici așa amândouă? Ce-i cu voi? Ce vreți să creadă lumea despre voi? Vreți să fiți trimise acasă?

Sunt total nedumerită. Golda arată de zici că tocmai ar fi fost pălmuită. Ce naiba o vrea să zică?

— Uitați care-i treaba, nu făceam decât să stăm de vorbă. Suntem prietene. Nu ne-am văzut toată vara. Ea e din cealaltă tabără, zic, încercând s-o liniștesc.

Directoarea se oprește și se uită la Golda. Domnul Rosenberg face un pas spre ea. Vorbesc amândoi în șoaptă.

— Așa e? o întreabă pe Golda, care dă din cap că da.

— Și dacă voiați să vorbiți, de ce-ați venit tocmai aici, pe câmp? De ce nu puteați să vă așezați la una dintre mesele de picnic? Sau măcar într-o zonă cu iarbă cosită? Asta dovedește că n-ați venit aici doar ca să vorbiți! declară doamna Halberstam triumfătoare.

Oare ce altceva crede că am fi putut face? mă întreb. Îmi storc creierii, încercând să pricep de ce anume ne acuză.

Golda pare la fel de perplexă ca mine. Suntem amândouă speriate.

Încep să plâng, silindu-mă să lăcrimez, ceea ce nu-i puțin lucru pe vremea asta. Mă descurc de minune când e vorba să plâng la comandă și ajung în scurt timp la hohote. Amândoi se înmoaie vizibil când văd limpede că mă căiesc sincer.

— Uite ce e, spune doamna Halberstam, dacă vreți să vorbiți, duceți-vă și stați la mesele de picnic de lângă sala de mese. Ce-are dacă vorbiți acolo? Stați acolo, ca niște fete cuminți, și să nu vă mai prindem vreodată singure în *gan yehudah.*

Golda și cu mine plecăm cât putem de repede și ne așezăm la una dintre mesele de picnic, aruncând o privire în urmă să vedem dacă se uită la noi. Când ei o cotesc în altă direcție, oftăm ușurate în același timp. Mă așez pe scaunul din fața Goldei, frământându-mi mâinile în poală. Nu vorbim. Prietenia noastră pare pângărită acum. Știm amândouă că am fost acuzate de ceva, dar nu suntem sigure de ce anume. Știm că e ceva cu adevărat cumplit, dar cum ne putem apăra de o acuzație pe care nu o înțelegem? Starea de bună dispoziție de mai devreme a dispărut.

Golda pleacă acasă în după-masa aceea împreună cu restul fetelor și nu mai am nicio veste de la ea toată vara. Însă data viitoare când mă invită cineva să merg în *gan yehudah,* refuz politicos și încep să mă întreb dacă or exista fete care se duc acolo din alte motive decât pur și simplu pentru că își doresc puțină liniște și pace. La

urma urmei, chiar *e* singurul loc din tabără care îți oferă intimitate.

Layala mă imploră să mă întorc la ea, în cabana de unde plecasem. Putem fi prietene speciale, zice, și ea o să aibă grijă de mine, fiindcă e o fată voinică și toată lumea se teme de forța ei. Până și vocea îi e răgușită, o voce care sugerează putere, și plină de amenințări.

Cu două săptămâni înainte de sfârșitul taberei, partea de nord a statului New York e infestată de nori de muscuțe, rezultat al ploilor abundente care au inundat văile. Pământul e sub asediu; roiuri de muscuțe minuscule se năpustesc asupra noastră precum molima. Ne intră în gură și în nas; le tragem în piept când respirăm. Una îmi intră în ochi și fac o infecție. Mă trezesc cu ochii lipiți și sunt nevoită să-mi șterg secreția verde cu un șervețel cald ca să-i pot deschide. Mă uit în oglindă și-mi văd ochiul fixându-mă, umflat și roșu, dorindu-și să se ascundă în orbită și să-și plângă de milă.

Mă gândesc la cele zece plăgi pe care le-a trimis Moise asupra egiptenilor. Am învățat la școală că, deși faraonul era gata să-i lase pe evrei să plece după prima dintre ele, plaga sângelui, Dumnezeu i-a împietrit, de fiecare dată, inima. În acest fel, Moise avea să poată să trimită zece molime, fiecare mai uluitoare și mai brutală decât cea de dinaintea ei, ca să arate până unde se întinde puterea lui Hașem.

Nu-mi dau seama dacă asta seamănă mai mult cu a treia sau cu a opta: păduchi sau lăcuste. Muscuțele sunt peste tot, așa cum erau și în Egipt. Fetele merg prin campus orbește, cu ochii închiși și buzele strânse, ca să se ferească de atacul lor. Însă muscuțele ni se bagă oricum

în nas, cum a pătruns țânțarul în creierul lui Titus, și sunt îngrozită că o să-mi facă găuri în craniu și o să-mi coboare în creier ca niște viermi, până când toată materia cenușie îmi e devorată și din mine rămâne doar o carcasă goală, fără rost.

Oare sufletul meu se află în creier? Dacă dispare creierul, oare asta înseamnă că-mi dispare și sufletul? Ce sunt eu, dacă nu mai pot să gândesc sau să vorbesc? Dar neevreii, care nu au suflete? În ce mod sunt ei diferiți de noi? Profesoara mea spune că evreii au o scânteie, un *tzelem Elokim,* care ne face în chip irevocabil speciali. Cu toții purtăm în noi o mică fărâmă de lumină, care este Dumnezeu. De-asta încearcă în permanență Satana să ne ademenească; vrea să ne fure acea lumină.

Mă întreb, oare el a adus musculițele astea, năpasta asta sinistră, supranaturală? Sau e o pedeapsă trimisă de Dumnezeu? Mă uit la fața mea albă în oglindă, fața unei fete evreice, odraslă a poporului ales, și mă întreb unde am greșit atât de grav încât să fiu pedepsită în așa hal.

Tabăra e compromisă. Suntem trimise acasă cu o săptămână mai devreme decât trebuia. Autocarul iese tăcut de pe autostradă și intră în Williamsburg, ale cărui străzi sunt vizibil ticsite de evreii hasidici care s-au întors mai devreme din Catskills. Pe întregul Lee Avenue sunt înșirate autocare din care coboară pasageri năuci cu bagaje hărtănite. Băieții își netezesc hainele de la costumele negre șifonate și-și perie pălăriile cu degetele umezite înainte să se îndrepte către casă. Fetele sunt întâmpinate de tații lor, care le ajută să încarce cutiile de carton lipite cu scotch maro în portbagajele mașinilor lor de familie.

Munții Catskills ne-au dat afară, ne-au trimis prematur înapoi în măruntaiele umflate și umede ale statului. Aici, aerul e încărcat de praf și de gaze de eșapament și se mișcă fierbinte în jurul nostru, ca respirația unui animal furios. Pe pasarela de deasupra autostrăzii, cu bagajul între picioare, ridic ochii către cerul urât și cenușiu, doar ca să văd dacă e același cer care mă privea când eram în tabără, indiferent și neutru. Probabil nu sunt molime, ci doar capricii ale naturii. Probabil nu sunt consecințe, ci doar urâțenie. Probabil că pedeapsa e ceva care vine de la oameni, și nu de la Dumnezeu.

În săptămâna de dinainte să înceapă școala, am timp să îmi văd de ale mele. Printre vizitele cu Bubby la magazine, să-mi cumpăr pantofi și dresuri pentru noul an, iau autobuzul către Borough Park, hotărâtă să strecor în casă câteva cărți. N-am citit nimic toată vara; ar fi fost prea periculos să duc cărți cu mine în tabără. E plăcut să am iar timp pentru mine și suficientă intimitate cât să nu-mi fie teamă că îmi aude cineva gândurile.

Biblioteca încă mai are lista de lecturi școlare obligatorii expusă la vedere, iar cărucioarele gem sub greutatea noilor volume broșate, ale căror cotoare strălucesc pe raft. Înșfac cel mai recent volum Harry Potter, apoi primul volum din trilogia la modă a lui Philip Pullman și, ca să știu o treabă, și o carte recomandată de bibliotecă: *În Brooklyn crește un copac*. Încă îmi amintesc cât de tare mi s-a încălzit sufletul și cum am vibrat când am citit *Cel ales*; a fost ca atunci când mănânc cu poftă supa de pui a lui Bubby, într-o zi rece de iarnă. La urma urmei, nu sunt și eu o fată născută și crescută în Brooklyn, exact așa cum

susține că e și eroina acestei cărți? Cât de diferite putem fi, dacă trăim pe aceleași străzi sufocate de praf?

Și în Williamsburgul lui Francie literatura era la fel de nelalocul ei ca și într-al meu. Cuvintele elegante sar cu părere de rău din pagină, însoțind-o pe eroină, care trăiește într-o sărăcie lucie, în mediul ei irespirabil de aglomerat. Lumea ei e aproape prea plină de suferință ca să mai aibă loc în ea pentru frumusețea frivolă a poeziei clasice și a literaturii. O urmăresc visătoare pe Francie atingând pe parcursul cărții trepte tot mai înalte de confort material, în timp ce face pași mici, dar constanți pentru a scăpa de sărăcia extremă în care se naște, însă simt în permanență o greutate în stomac la gândul că s-ar putea ca finalul fericit la care sper să nu vină niciodată. Și, pe măsură ce sunt tot mai absorbită de evenimentele din viața ei, sunt și mai afectată atunci când ea dă greș sau e dezamăgită, fiindcă simt că, dacă ea reușește să scape din toate astea, atunci am să pot și eu, cumva, să scap — să ies din lumea asta îmbâcsită în care se pare că sunt sortită să rămân toată viața.

În cele din urmă, Francie pleacă la facultate și nu știu dacă trebuie să interpretez asta drept un triumf. Ce înseamnă, că toate visurile ei se vor împlini? Eu n-am să pot niciodată să merg la facultate, o știu. Acest cuvânt e cenzurat în manualele noastre. Educația, ni se spune, nu duce la nimic bun. Din cauză că educația — și facultatea — e primul pas pe drumul către promiscuitate, despre care Zeidy m-a încredințat că e un șir nesfârșit de pași greșiți care pot duce un evreu atât de departe de Dumnezeu, încât sufletul lui să ajungă într-o veritabilă comă spirituală. Da, educația îmi poate ucide sufletul,

știu, dar oare unde s-a dus Francie după facultate și oare s-a mai întors vreodată? E posibil să părăsești vreodată cu adevărat locul din care vii? Nu e mai bine să rămâi unde te-ai născut, decât să riști să încerci să te integrezi în altă parte și să nu reușești?

Liceul începe luni. Mai am trei ani de școală, de copilărie. Mă hotărăsc să plec din Brooklyn într-o zi. Nu pot fi una dintre fetele alea care-și irosesc toată viața în cartierul ăsta mic și sufocant de locuințe ieftine identice, când dincolo de el există o lume întreagă care abia așteaptă să fie explorată. Nu știu cum, dar poate că scăparea mea se va afla la capătul multor pași mici și hotărâți, ca și în cazul lui Francie. Poate că o să-mi ia ani de zile. Dar știu și sunt sută la sută sigură că am să scap de-aici.

4

Inferioritatea rudelor mele

V-ați fi putut aștepta să fiu bucuros de inferioritatea rudelor dumneavoastră? Să mă felicit pentru speranța de a avea rude a căror poziție în societate este atât de net sub nivelul meu?

Din *Mândrie și prejudecată*, de Jane Austen[18]

Mă țin cu mâna dreaptă de o bârnă din tavan aflată la vedere, în vreme ce mâna stângă mi se sprijină pe umărul femeii de lângă mine, aflată în echilibru precar, și mă chinui să nu mă clatin pe pantofii cu toc în fundul stranei înguste a sinagogii. E noaptea de Simha Tora, am zărit un loc în față și, ca toți ceilalți din *shul*, aștept ca rabinul Satmar să-și facă intrarea la 15 metri sub mine. Mă aflu în zona dedicată femeilor, o galerie îngustă ce înconjoară sinagoga, și mă uit prin găurelele din peretele despărțitor alcătuit din panouri cu șipci de lemn, să-i văd pe bărbații ce dansează sub noi. Mă întreb ce s-ar întâmpla dacă lemnul subțire ar ceda și toate femeile care se sprijină de el s-ar prăbuși în abis. Ce scandal, să se amestece bărbații și femeile într-un loc atât de sfânt,

18 Jane Austen, *Mândrie și prejudecată*, trad. Ana Almageanu, Ed. Eminescu, București, 1970, pag. 215. (*N.r.*)

într-o seară atât de sfântă. Îmi înăbuș cu greu un chicot închipuindu-mi scena, iar femeia posacă de vârsta a doua ghemuită în fața mea se întoarce și mă privește furioasă.

E prima dată când asist la această sărbătoare și nu sunt sigură că e pe gustul meu. Înghesuiala din galeria neîncăpătoare e copleșitoare. Mii de femei au venit din tot orașul, îmbrăcate în cele mai bune haine de sărbătoare, cele măritate gătite cu baticuri de mătase albă, iar fetele tinere în costume proaspăt apretate și cu tunsori perfecte, la baza urechii. Toate se îngrămădesc înnebunite una într-alta, în încercarea de a zări măcar o frântură din dansul rabinului. Pentru că avem doar 14 ani, eu și prietenele mele avem puține șanse de succes în competiția cu femeile măritate, mai în vârstă, pentru cea mai bună perspectivă, dar demnitatea nu e chiar atât de importantă pentru noi, așa că nu ne deranjează să ne răsucim în cele mai aiurea poziții ca să prindem un loc ca lumea.

Mai sunt doar două minute până la miezul nopții.

Cât de absurd mi se pare totul, în timp ce-mi privesc prietenele contorsionându-și trupurile și întinzându-și gâturile ca să vadă mai bine; cât de ridicol e să depui atâta efort ca să vezi, printr-o găurică de mărimea unui vizor, un moșneag legănându-se înainte și înapoi cu un pergament în mână. M-am plictisit și mă doare ceafa, iar rabinul nici n-a sosit încă. Îi văd pe bărbații de sub noi foindu-se într-o mare de șaluri de rugăciune; se mișcă lent, legănându-se lateral, în stânga și-n dreapta. Sinagoga și-a depășit cu mult capacitatea legală, dar polițiștii parcați afară, a căror tăcere a fost probabil cumpărată, stau comod la volan, lăsând impresia că asigură

protecția. La fiecare zece minute, mai leșină câte cineva de căldură și e chemat Hatzolahul. Îl văd pe unul dintre bărbați aruncându-și șalul de rugăciune și strigând după o targă, iar victima e dusă într-o odaie alăturată. Femeile din jurul meu se agită nerăbdătoare, încă așteptându-l pe rabin. Pentru ele, toate astea sunt o simplă ațâțare, un preludiu la clipa binecuvântată în care rabinul nostru va dansa cu mireasa lui divină, Tora.

Chiar dacă nu reușesc să mă las cuprinsă de fervoarea mulțimii, știu că probabil par absorbită de eveniment; ce alt motiv aș avea să mă împing și să mă îngrămădesc așa ca să ajung în față, dacă nu pentru a mă lăsa pătrunsă, atât cât e posibil, de extaz divin? Trebuie să fiu văzută aici. Nicio femeie din Williamsburg nu ar rata ocazia de a asista la dansul anual al rabinului Satmar.

Bărbații cântă fără cuvinte. Sunt cele șapte cântece Simha Tora, și toate sunt linii melodice primitive, legate prin silabe fără sens. Însă aceste sunete sunete clasice evreiești, expresii ale emoției pure și animalice, care transcend orice limbă. În noaptea asta, nu e nevoie de cuvinte. Mii de bărbați își ridică mâinile către ceruri și tropăie ritmic din picioare pe pardoseala de piatră, cântând *„Oy yoy yoy yoy, yei ti ri rei ti ri rei ti ri rei oy yoy!"* și *„Ay yay yay yay, ay di ri ra ra ay di ri ra ra..."*. Sunt aproape vrăjită și eu de forța tuturor acestor glasuri împreunate; preț de o clipă, am senzația că acești bărbați pot șterge granița dintre cer și pământ cu cântecul lor extatic. Nu mai văd în jurul meu oameni; sunt înconjurată de sfinți; toate păcatele sunt pentru un scurt răstimp șterse cu buretele. Eu sunt singura care rămâne muritoare, supusă greșelii. Poate că, până la urmă, încep să

înțeleg însemnătatea divină a acestui eveniment; poate că singurul motiv pentru care l-am disprețuit până acum e ignoranța mea crasă și faptul că asupră-mi nu s-a pogorât lumina sfântă ce pare că-i scaldă în strălucirea ei pe toți ceilalți. Simt că asta ar putea fi noaptea în care am să înțeleg în sfârșit care e rolul meu, că avem un destin comun, și să scap definitiv de îndoielile ce mă despart de neamul meu.

Am venit aici cu cinci prietene, cea mai exclusivistă bisericuță din clasa noastră de a IX-a. Și regina albinelor, Miriam-Malka, e aici, cu numele ei ce mă umple de invidie cu melodicitatea lui, cu părul ei lung, roșcat și strălucitor și gropițele ei adânci. Sunt convinsă că statutul ei regal derivă pur și simplu din numele minunat, acea combinație inimitabilă ce are rarul avantaj de a nu fi purtat de sute de alte fete din Williamsburg. (Eu sunt una dintre cele câteva zeci de fete de clasa a IX-a cu numele de Devoiri și una dintre cele probabil 100 de fete din școală; numele meu comun nu are pic de tentă aristocratică.) Privind-o cum se leagănă fără pic de efort, agățată de grinzile din tavan, cu un picior pe brațul unui scaun și celălalt rezemat de peretele despărțitor, și văzând-o cum se uită prin gaura cea mai de sus a panoului, îmi doresc să am și eu siguranța ei. Miriam-Malka aparține acestei lumi; ăsta e habitatul ei natural.

Miriam-Malka, personajul influent care te omoară cu blândețea ei, fata pe care toată lumea și-o dorește ca aliată, e capricioasă când vine vorba să le aleagă pe cele care să-i țină companie și sunt norocoasă să mă aflu în anturajul ei fabulos, dar pentru a putea rămâne în cercul ei trebuie să dovedesc în permanență că merit. Mă aflu

aici în noaptea asta nu ca să-l văd pe rabin, ci ca să-i arăt ei că sunt ca restul fetelor din grupul nostru și că nimic nu mi se pare mai palpitant decât să merg la sinagoga înțesată de lume în noaptea de Simha Tora.

— Șșșt, a venit rabinul, șoptește emoționată o femeie și-mi dă un cot în coaste ca să tac, deși nici măcar nu vorbeam.

Galeria femeilor amuțește pe loc. Încerc să mă uit iar prin peretele despărțitor, dar alte zece femei mă împing ca să ajungă la același vizor, așa că până la urmă sunt nevoită să fac uz de genunchi pentru a mă putea băga înapoi în grămada din față. Jos, marea de bărbați s-a împărțit în două ca să-i facă loc rabinului și au lăsat un mic spațiu liber, toată lumea împingându-se și îmbulzindu-se în spatele șirului de *gabbaim*, tinerii studenți solizi de la yeshiva care-i servesc permanent de escortă rabinului. *Gabbaim* își înlănțuie brațele, formând un scut uman în jurul rabinului, ca să împiedice mulțimea să se năpustească în față. Toți vor să-l atingă pe rabi Moshe, să-i strângă mâna, să-i sărute franjurii șalului alb-gălbui de rugăciune drapat pe cap și pe corp sau pur și simplu să se uite în ochii lui sfinți, sticloși din cauza vârstei. Îl văd și eu, fragil și încovoiat, ținând pergamentul strâns la piept și legănându-se abia perceptibil în micul spațiu eliberat pentru el. Din unghiul în care stau, e cât o furnică în masa fremătătoare de bărbați, cu trupul plecat și aura așa de slabă, încât pare nesemnificativă. Valul tangibil de respect ce vibrează în întreaga sinagogă este cel care proiectează un nimb de grație eterică asupra acestui bătrân puțin la trup și fragil. Cu credința nestrămutată a atâtor oameni îndreptată direct asupra lui, n-are cum

să nu capete un aer divin, însă eu sunt copleșită nu atât de rabin, cât de mulțimea exultantă pe care o domină și amploarea credinței lor. Aproape că-mi doresc să mă rog și eu alături de ei, doar ca să pot fi una dintre ei și să simt și eu ce simt ei, însă bărbatul aflat jos arată prea banal ca să stârnească în sufletul meu acel zel absolut, care nu simte deloc nevoia să pună întrebări.

Plec după al treilea dans, deși mai sunt încă patru până în zori, când se încheie sărbătoarea. E deja ora 3:30 și nu m-am descurcat niciodată prea bine la ore atât de târzii. Sunt obosită să mă tot lupt cu celelalte femei ca să obțin un loc pe care nici nu-l doresc de fapt. Și mai trebuie și să-mi găsesc drumul către casă în întuneric. Îmi iau la revedere de la prietenele mele, șoptindu-le scuza că trebuie să mă întâlnesc cu bunica afară, însă oricum nu mă pot auzi în vacarmul ăsta. Cobor pe scările în josul cărora se spune că ar fi fost împinsă și și-ar fi găsit moartea unica fiică a primului rabin; pruncul din pântecul ei, care urma să moștenească dreptul de a conduce mult-râvnita dinastie Satmar, deja vizată de alții, a fost ucis cu doar câteva săptămâni înainte de data la care ar fi urmat să se nască. Nu-mi place deloc să pășesc pe treptele astea singură. Parcă o văd pe Roize, unica și mult-îndrăgita fiică a rabinului, stând în capătul scărilor cu pântecul ei mare de gravidă și privindu-mă cu ochii inconfundabili ai familiei Teitelbaum. Durerea ei e vie în mine. Spre deosebire de ceilalți, eu nu pot să uit. Asta se întâmpla pe vremea când Satmar era o comunitate încă tânără, pentru care nici nu prea merita să te lupți. Iar acum, fiii actualului rabin se ceartă ca niște copii care se bat pentru un tron de plastic. Și mă întreb unde e acum, în comunitatea asta ce se

consideră sfântă, dragostea frățească pe care Dumnezeu le-a poruncit evreilor să și-o poarte unii altora? Pe vremuri, când trăiau în Europa, spune Zeidy, nu-i trecea nimănui prin cap să se bată ca să devină rabin. Ba chiar de multe ori refuzau această funcție, când li se oferea. Ca să meriți să devii rabin, trebuie să fii un om smerit. Nu cauți să obții putere sau recunoaștere. Dar în ziua de azi rabinii au Cadillacuri negre cu șofer și își construiesc băi rituale private în locuințele lor luxoase. Sunt vedetele culturii hasidice. Copiii schimbă între ei cartonașe cu rabini și se dau mari că sunt rude cu rabinii. De Purim, sărbătoarea veseliei, își lipesc cu scotch bărbi lungi și albe de vată, se costumează în haine de blană artificială și merg sprijinindu-se într-un baston de lemn lustruit. Ce poate visa mai mult un copil dacă nu să devină rabin, sau măcar soție de rabin?

Plec grăbită spre casă, străbătând străzile întunecate din Williamsburg, și în afară de câte un evreu hasidic Lubavici rătăcit, venit în vizită din Crown Heights, nu e nici țipenie, iar în clipa în care ajung la colțul străzii mele, vraja s-a risipit, așa cum m-am obișnuit să se întâmple și întreaga noapte pare să fie doar o străfulgerare trecătoare în ceea ce a devenit un tipar de revenire la realitate. Clipa mea de șovăială n-are nicio șansă să străpungă în vreun fel rețeaua dură de cinism care mi-a trasat deja conștiința.

Nu vreau să fiu niciodată nevastă de rabin. Nu dacă asta înseamnă să fiu ca *bubbe* și să trebuiască să mă supun mereu voinței soțului meu. Tânjesc după putere, însă nu pentru a-i stăpâni pe alții, ci doar ca să pot avea control asupra propriei mele vieți.

Luni, la școală, toată lumea pare să fi uitat de Simha Tora. N-o să-l mai vedem pe rabin un an întreg; și nici la sinagogă nu vom merge. Fetele nu se duc la *shul*. Noi ne rugăm acasă sau la școală; nu contează unde sau cum. Doar rugăciunile bărbaților sunt organizate; doar ele contează. Ne începem cursurile ca de obicei și ne petrecem prima oră recitând rugăciunile de dimineață din *siddurim*, cartea noastră de rugăciuni evreiești. Nu știu de ce, n-am reușit niciodată să învăț să citesc sau să vorbesc în ebraică suficient de rapid ca să pot ține pasul cu ritmul tumultuos al clasei, așa că mă mulțumesc să-mi mișc buzele și să scot câte un sunet când și când, ca să pară că mă rog. Când eram mai mici, aveam melodii speciale pentru fiecare rugăciune, ceea ce mă ajuta să-mi amintesc cuvintele. Acum, că am trecut de 12 ani, nu mai avem voie să cântăm, în nicio împrejurare. Absența melodiei îmi răpește orice bucurie în timpul rugăciunii și, deși fac mecanic gesturile, ca să nu atrag atenția supraveghetoarei asupra mea, nu mai simt nimic când mă rog.

Anul școlar a început acum de-a binelea. Deși cursurile au început oficial în septembrie, ultima lună a fost atât de plină de sărbători, inclusiv Rosh Hashanah, Yom Kippur și Sukot, încât n-am făcut ore decât în câteva zile înghesuite printre ele. Acum e mijlocul lui octombrie și următoarea vacanță mai lungă va fi cea de Paște, de la începutul primăverii. Deși în față ni se întinde un lung șir neîntrerupt de zile de școală, prietenele mele și cu mine ne bucurăm totuși pentru că suntem în fine la liceu, poziție însoțită de o anume doză de putere și de privilegii.

Clasa noastră e spațioasă și pe pereți sunt petice cu plăci de faianță albă; fetele spun că, înainte de a fi

transformată în sală de clasă, era o toaletă. Încă se mai văd instalațiile și țevi tăiate care ies din pereți pe ici, pe colo. Pe vremuri, înainte ca zona să fie complet ocupată de familiile Satmar și piața imobiliară locală să se prăbușească, aici era PS 16, școala de stat din Cartierul de Est. Clădirea goală a intrat în posesia Academiei Talmudice Unite Satmar și a fost transformată într-o școală privată pentru fete.

Această structură gotică masivă — rabinul a decretat că garguii sunt idoli și, ca urmare, au fost decapitați prompt — are formă pătrată și conține peste 80 de săli de clasă. A trecut aproape o jumătate de secol de când a fost cumpărată și între timp s-a aglomerat foarte tare; în multe dintre sălile de curs au fost montați pereți despărțitori, iar în fiecare clasă se află între 30 și 40 de eleve. Fiind una dintre clasele cu cele mai multe eleve (37), nouă ni s-a repartizat una dintre cele mai spațioase săli, cu loc în spate ca să jucăm *kugelech*, un joc asemănător cu cel de jacks[19], în care se aruncă în diverse configurații cinci zaruri metalice aurii. Eu nu mă prea descurc la asemenea jocuri; de obicei nu rezist mai mult de trei partide.

În timp ce colegele mele își pregătesc manualele și rechizitele pentru lecția următoare, eu mă uit pe geam; n-am fost până acum în partea asta a clădirii. De la fereastra clasei, văd trecerea peste autostrada Brooklyn–Queens și clădirea triunghiulară situată în mijloc, în care se află biblioteca publică. Clădirea impunătoare de cărămidă

19 Joc pentru copii, cu piese metalice sau de plastic cu șase colțuri. Jucătorii, așezați pe podea, aruncă în aer o minge de mici dimensiuni și apoi încearcă să ridice cât mai multe piese înainte să prindă din nou mingea.

roșie se înalță singuratică în mijlocul intersecției, acoperită și învăluită în iederă și înconjurată de un gard înalt din fier forjat. Intrarea se află pe Division Avenue, cu fața spre autostradă și trei rânduri de trepte late de piatră ce duc către ușa gotică maiestuoasă. Știu că elevele Satmar care sunt nevoite să treacă pe lângă bibliotecă în drum spre școală au grijă s-o ia prin spatele clădirii și rareori ajungem în zona unde se află ușa de acces. Ne este interzis să intrăm în bibliotecă.

Zeidy spune că limba engleză acționează asupra sufletului ca o otravă lentă. Dacă o vorbesc și o citesc prea mult, sufletul meu o să fie pângărit până în punctul în care n-o să mai reacționeze la chemarea divină. Zeidy insistă mereu să vorbesc în idiș, limba strămoșilor mei, plăcută lui Dumnezeu. Dar idișul nu e altceva decât o amestecătură de germană, poloneză, rusă, ebraică și alte câteva dialecte. Pe vremuri, multe dintre ele au fost considerate la fel de profane ca engleza. Cum de a ajuns brusc idișul limba purității și a neprihănirii?

Zeidy nu știe, dar eu nici măcar nu mai gândesc în idiș. Cărțile despre care el susține că sunt niște șerpi veninoși mi-au devenit prieteni apropiați. Am fost deja coruptă; doar că mă pricep s-o ascund. Acum, privind spre bibliotecă de la fereastra clasei, mă întreb dacă oare s-au adeverit cuvintele lui Zeidy, că toate aceste cărți mi-au amorțit treptat sufletul, până când n-am mai fost receptivă la evlavia celor aflați chiar în fața mea. Asta ar explica incapacitatea mea de a fi mișcată de dansul rabinului de Simha Tora; toți cei din jurul meu sunt încă neprihăniți și nepângăriți, însă eu am fost murdărită de cuvinte și am devenit oarbă și surdă la orice lucru sfânt.

Aveam zece ani când m-am furișat ultima oară în clădirea interzisă, deși chiar și la vârsta aia înțelegeam cât e de important să mă feresc să fiu văzută. Biblioteca era destul de pustie. Liniștea făcea încăperile spațioase să semene cu niște peșteri. Le-am explorat timid, fără să pot scăpa de un sentiment de jenă provocat de siguranța absolută a faptului că Dumnezeu e cu ochii pe mine. Îmi e prea frică să mă mai întorc acolo, fiindcă am mult prea mult de pierdut. Statutul meu social, clădit cu mare grijă, s-ar nărui pe loc. Dacă ar afla Miriam-Malka, nu m-ar ierta niciodată. Nu vreau să îndur trei ani de suferință la școală din cauza unei singure greșeli stupide. Dar evident, mă gândesc, găsesc eu o soluție să împac și capra, și varza.

De obicei, iau autobuzul spre oraș, spre filiala din Mapleton a bibliotecii, aflată la o jumătate de oră de mers. E puțin probabil să dea cineva peste mine acolo, așa că mă simt mai în siguranță, și am tot timpul din lume să mă uit liniștită pe rafturile din spate înainte să vin la recepție, în față. Noul meu card e din plastic alb lucios și are pe el logoul bibliotecii; când ajung cu el acasă, îl strecor între somieră și saltea, ca să nu-l găsească nimeni. Tot acolo pot să ascund și cărți subțiri, broșate; pe cele cartonate le bag în spatele șifonierului.

Sunt trezită din reverie de liniștea mormântală care se așterne brusc asupra clasei. Doamna Friedman, care ne predă ora a doua, stă în picioare la ușă, așteptând să fie primită cu respectul cuvenit; toate elevele stau în picioare, drepte băț, lângă băncile lor, până când intră profesoara. Eu sunt la fereastră, și nu lângă bancă, unde ar fi trebuit să fiu, iar profesoara își drege glasul, privindu-mă

sugestiv. Mă întorc grăbită la locul meu, roșie toată. Am atras deja atenția tuturor asupra mea.

Doamna Friedman e spiță regală Satmar; numele ei de fată e Teitelbaum și e vară de-a doua cu însuși rabinul. *Rebbish,* așa li se spune norocoșilor care se pot lăuda că au vreo legătură cu familia rabinului. Cu basmaua legată strâns pe cap, cu umerii încovoiați și chipul nemachiat, doamna Friedman îți inspiră sfințenie. Restul clasei stă cuminte în bănci, cu stiloul și hârtia pregătite pentru lecție, prezența imperială a profesoarei impunându-le automat obediența totală.

Derech eretz, scrie doamna Friedman cu creta pe tablă, cu litere mari evreiești. Azi, în cea de-a doua oră, vom învăța despre codurile de onoare. Doamna Friedman ne asigură că, până la absolvire, o să știm exact cum se cuvine să ne comportăm în orice formă de interacțiune dintr-o societate hasidică.

— Prima regulă, de bază, a *derech eretz* este să vă adresați întotdeauna unei persoane mai în vârstă decât voi la persoana a treia. De exemplu, nu trebuie să folosiți niciodată cuvântul *tu* sau *dumneavoastră,* ci să spuneți *profesoara* sau *directoarea.*

Zeidy e mai în vârstă decât mine. Trebuie să încep oare să-i vorbesc la persoana a treia? Cum ar fi oare? mă întreb. „Oare Zeidy vrea și lămâie la ceai?" Și Bubby? Nu pot să-i vorbesc la persoana a treia: e mult prea impersonal. Mă simt ca și cum codurile de onoare încearcă să ne distanțeze de cei pe care-i iubim; referindu-mă la ei la persoana a treia, mă asigur că vârsta are prioritate în fața legăturilor de sânge și personale. Nu-mi place deloc ideea. Nu suport să-i îndepărtez pe cei câțiva oameni de care mă simt apropiată.

După cinci minute, cu precizie de ceasornic, îmi pierd orice urmă de concentrare și chipul profesoarei îmi apare ca în ceață, iar buzele i se mișcă, dar fără să se audă niciun sunet. Când sună clopoțelul, am senzația că n-au trecut decât câteva clipe, în care mi-am decorat castelul din viitor cu catifele bogate și biblioteci cu lambriuri de stejar, cu șifoniere care sunt toate intrări în regate ca Narnia. Mă pierd în labirintul opulent al minții.

Deși am renunțat la gândul că aș putea și eu să ajung, intrând pe ușa ascunsă din fundul unui șifonier, într-o lume de vis, încă nu mi-am pierdut speranța că totuși mă așteaptă un viitor măreț, dacă nu într-un univers fermecat, măcar într-o lume din afara acesteia.

După un prânz anost în cantina deprimantă, fără ferestre, urc cele patru etaje și mă întorc în clasă. Urmează ora mea preferată: engleza. Cuvântul e doar un eufemism pentru scurtul răstimp din fiecare zi în care ne primim doza reglementată guvernamental de educație seculară. E singura oră la care strălucesc.

Noile mele profesoare de engleză sunt „fete moderne" importate din Borough Park. Nu sunt, Doamne ferește, absolvente de facultate, însă au diplome adevărate de liceu. Mai educate decât poate visa orice elevă Satmar să ajungă, aceste fete moderne au crescut într-un mediu hasidic mai puțin restrictiv, pe care noi, în Satmar, nu-l considerăm chiar autentic. Ca fete Satmar, nu le datorăm cine știe ce respect acestor profesoare, dat fiind că ele sunt otrăvite de o educație excesiv de laică și de o atitudine neglijentă față de religie. Comportamentul inadecvat din timpul orei de engleză nu e niciodată pedepsit

la fel de sever ca atunci când are loc în timpul celei de idiș.

Domnișoara Mandelbaum e înaltă, are părul blond-deschis și și-l poartă în coadă de cal. Spre șocul nostru, e dată cu luciu pe buze (e prea roz ca să fie strugurel, se vede de la o poștă). Zâmbește larg, cu toată dantura, dezvăluindu-și o bucată indecentă din gingia superioară. Are vocea răgușită, de parcă n-ar fi dormit de zile întregi, și îmi dau seama, după mișcările ei smucite, că e foarte stresată și își dorește mult să ne fie pe plac. Ne predă literatură și înțelegerea textului citit. Astăzi, domnișoara Mandelbaum ne împarte tuturor o povestire de cinci pagini, cu aproape toate rândurile înnegrite de cenzorul școlii.

Durează un secol până terminăm de citit povestirea, pentru că fetele citesc foarte prost. Aceste povestiri săptămânale, multe dintre ele de nivel de clasa a IV-a, sunt singura lor lectură aplicată. Deși îmi place la nebunie să citesc, nu pot să suport orele astea de literatură, fiindcă termin de citit povestirea în gând în două minute și pe urmă trebuie să stau și să aștept tot restul orei, până când colegele mele reușesc cu mare greutate s-o parcurgă și ele. După zece minute de reverie neîntreruptă, domnișoara Mandelbaum mă vede uitându-mă pe geam, cu bărbia sprijinită pe braț și legănându-mi absentă picioarele. În timp ce Frimet rostește cuvintele chinuit, împărțindu-le în silabe aiurea care, atunci când sunt pronunțate consecutiv, nu par să aibă nicio legătură cu cuvântul în cauză, profesoara îmi face semn cu degetul îndreptat spre povestirea din mâna ei, amintindu-mi să stau „cu ochii în text". Cu un limbaj gestual improvizat, îi arăt că am citit deja

toată povestirea. Îmi dau seama după expresia de dispreț de pe fața ei că e convinsă că mint, că a tras concluzia că sunt o proastă care nu știe să citească, deci n-aveam cum să fi terminat de citit. Îi cere lui Frimet să se oprească.

— Devoiri, acum citește tu.

— Bine, zic, unde am rămas?

Ruchy, care stă în fața mea, se întoarce să-mi arate și încep să citesc un pasaj din textul ciopârțit îngrozitor despre un băiețel și cățelul lui. După două fraze, ridic ochii și văd șocul întipărit pe chipul domnișoarei Mandelbaum. Venind din Borough Park, nu se așteaptă să găsească aici o elevă care să fie în stare să citească decent, nu mai zic rapid, cu ușurință și cu inflexiuni adecvate. Îmi dau seama că se întreabă cum a fost posibil să ajung să știu atât de bine engleză.

Restul clasei știe deja că citesc perfect și se amuză de reacția surprinsă a profesoarei. Le place când citesc, pentru că felul în care interpretez povestea, cu voce clară, însuflețită și expresivă, chiar face ora distractivă. Însă domnișoara Mandelbaum pare agasată.

— Ei bine, e limpede că n-ai nevoie să exersezi, însă celelalte fete au. Să le lăsăm și pe ele să citească, pe rând.

Clasa geme în timp ce Esty începe să citească, rostind abia auzit cuvintele. Vorbește în șoaptă, ca să nu se audă când greșește. Domnișoara Mandelbaum îi cere să vorbească mai tare, dar zâmbim toate, știind că n-o să aibă succes. Esty se dă foarte timidă, stă cu umerii aplecați în față și se face roșie ca focul în obraji, iar profesoara se lasă păgubașă. Zâmbesc în sinea mea. Jocul a început.

Domnișoara Mandelbaum trece de la o elevă la alta, cerându-i fiecăreia să citească tare și răspicat, însă toate

adoptă schema lui Esty. Într-un final, n-are ce face și îmi cere să citesc eu, ceea ce fac bucuroasă, vizibil încântată. Restul clasei își acoperă fața cu palmele, ca să-și ascundă râsul.

Iată cum mi-am creat propria nișă, inedită, de popularitate. N-am nici cea mai mică intenție să fiu o elevă ascultătoare la ora de engleză anul ăsta. În vreme ce orice gest spectaculos la ora de idiș n-ar reuși decât să facă din mine o proscrisă, îndrăzneala în timpul orei de engleză mă va face o adevărată eroină, chiar dacă una căreia o să i se ducă buhul. N-am nimic de învățat care să nu merite ratat în schimbul distracției și a unui public plin de admirație.

Când sună de ieșire, îmi înșfac ghiozdanul și cobor în fugă cele patru etaje, sărind câte trei trepte odată, până când scap în sfârșit din custodia clădirii masive. Pe Marcy Avenue se revarsă grupuri-grupuri de eleve ce se întorc acasă, vorbind în șoaptă și coborând de pe bordură în stradă când trec bărbați. Însă majoritatea bărbaților știu că nu trebuie să se afle pe stradă la ora asta, când toate fetele din Williamsburg pleacă de la școală, trimise acasă să-și ajute mamele să pregătească masa de seară și să aibă grijă de frații lor mai mici.

Vin acasă, unde, ca de obicei, nu e nimeni. Bubby e plecată la căminul de bătrâni ca să ajute la hrănirea pacienților, așa că mă retrag la mine în cameră pentru un ceas neîntrerupt de lectură. Săptămâna asta am sub saltea *Fiicele doctorului March* — ediția subțire broșată, care e ușor de ascuns. Încă nu mă pot lămuri dacă Jo e băiat și Laurie e fată sau invers sau dacă amândouă personajele sunt băieți. Îmi place Jo.

Pare c-au trecut doar câteva minute când aud pașii grei ai bunicului urcând scările și-mi ascund repede cartea înapoi sub saltea, apoi bag frumos cearșaful în jurul ei ca să nu se vadă c-am umblat la ea.

Sunt o fată bună, sunt o fată bună, sunt o fată bună.

Îmi iau genul de expresie adecvată pentru o fată cuminte — supusă, modestă, la locul ei. Câteodată mi-e teamă că Zeidy, cu ochii lui albaștri pătrunzători și barba lui de un alb luminos, poate să vadă dincolo de teatrul pe care-l joc și că intuiția lui, un dar de la Dumnezeu, îmi va străpunge masca atent construită. Mi s-ar frânge inima dac-ar ști adevărul despre mine. Nu sunt acea *aidel maidel,* fata modestă pe care s-a chinuit atâta s-o modeleze.

Noile mele dresuri au cusături maronii groase la spate. Acum, când merg pe stradă, e limpede că sunt la liceu, fiindcă doar fetele de liceu au asemenea dresuri. Pe vremuri începeai să le porți în clasa a X-a, dar pe urmă rabinul a hotărât că elevele de a IX-a sunt prea mari ca să poarte dresuri simple închise la culoare. Profesoara mea zice că de fapt cusătura e făcută ca lumea să nu confunde dresul de culoarea pielii cu piciorul gol, deci semnalează că se vede o țesătură și nu, Doamne ferește, pielea expusă. Nu pricep cum ar putea cineva să ia dresul drept piciorul meu, având în vedere că pielea piciorului meu e foarte albă și dresul are o nuanță închisă, de cafea.

Dar sunt de părere totuși că gleznele mele par subțiri și drăguțe în noile dresuri, cu noii mocasini eleganți din piele maro, de care poartă toate fetele. Nu-mi vine să cred că sunt deja la liceu. Mai am doar trei ani de școală. Peste patru ani aș putea să fiu deja măritată.

Toate profesoarele de la liceu par să știe de mine sau despre mine, deși nu le-am întâlnit niciodată. Îmi acordă o atenție specială fiindcă nu stau cu părinții mei.

Sunt singura fată din clasă care nu locuiește cu părinții ei. Singura fată din toate clasele a IX-a, în afară de Raiza Ruchy Halpern, care stă cu mătușa ei, fiindcă părinții i-au murit când era mai mică. Toată lumea îi spune pe la spate *nebach* sau *rachmanus* și uneori mă îngrozesc la gândul că poate și mie îmi spun la fel. O amărâtă, un caz social, un nimic.

— Vă rog să nu mă tratați ca pe un caz social, îi spun profesoarei când se apropie de mine după oră și mă întreabă dacă simt nevoia să vorbesc cu cineva.

Situația mea diferită proiectează în jurul meu un soi de aură. Mi se face greață.

Prietenele mele sunt mai mari acum. Surorile lor se logodesc deja. Știu și ele că, dacă n-am părinți, înseamnă că o să-mi fie mai greu să mă mărit, iar asta înseamnă că sunt altfel decât ele. Diferența dintre noi e ca un elefant în mărime naturală apărut brusc în încăpere, care face pe toată lumea să se simtă aiurea.

Esty Oberlander are acasă o soră de 22 de ani, îmi șoptesc prietenele mele. A rămas cu părinții așteptând să se însoare fratele ei și, când i-a venit și ei rândul, avea deja 21 de ani, cu trei ani mai mult decât trebuia. Chiar dacă provii dintr-o familie de vază ca a Oberlanderilor și ai bani să-ți pui și-n cap, când ești o fată ajunsă deja la 21 de ani nu-ți e deloc ușor.

Nici mie n-o să-mi fie ușor, cu viitorul blocat de doi părinți renegați. Sunt nevoită să trec pe lângă tata pe stradă și să mă fac că nu-l văd, nici măcar când își flutură

mâna energic în direcția mea de pe celălalt trotuar, grăbindu-și nerăbdător picioarele uscățive către mine, cu cămașa pătată de cafea acoperindu-i strâmb burta. Mama duce o viață declarată de *goi*, și cine poate garanta că n-o să m-apuce și pe mine aceeași nebunie ca pe ea? Doar sminteala absolută poate explica de ce ar renunța cineva atât la Dumnezeu, cât și la modul de viață al poporului ales, cum a făcut ea.

Bine măcar că n-am și surori mai mari după care să aștept. Știu că Zeidy o să înceapă să-mi caute pețitori imediat după ce împlinesc 16 ani și n-o să aștepte prea mult.

Dacă n-ai rădăcini, n-ai nici drepturi moștenite. Valorăm atât cât valorează strămoșii noștri. Ne facem un nume, pentru copiii noștri. Și cine m-ar vrea pe mine, care n-am nume de transmis mai departe?

Mama a fost plecată de când mă știu. Dispariția ei misterioasă, surprinzătoarea ei abatere de la drumul drept, e subiectul unui scandal imens. Eu duc cu mine povara acelei rușini.

— De ce se întâmplă lucruri rele? o întreb pe Bubby. Sunt trimise de Hașem?

— Nu, nu de Hașem. Doar de Satana, răspunde Bubby, ștergând vasele cu un șervet de bucătărie cu pătrate roșii, în timp ce eu le pun la loc în dulapuri. Din cauza lui se întâmplă toate lucrurile rele.

Oare Satana l-a făcut pe tata greu de cap, cu o minte ca de copil năzuros, incapabil să aibă grijă de sine sau de mine? Oare Satana e cel care m-a aruncat, copil de pripas, neiubit, rod al întâmplării, în brațele bunicilor mei, deja istoviți de câți copii crescuseră?

Nu înțeleg. Nu Hașem e cel care controlează totul? Cum e posibil ca Satana să facă tot ce vrea pe domeniul lui? E limpede că, dacă el a creat totul, și pe Satana tot el l-a creat. De ce a făcut, oare, ceva atât de cumplit? De ce nu îl oprește?

— Hitler avea degetele de la picioare ca de găină, să știi, îmi spune Bubby. De-asta nu se descălța niciodată. Ca să nu vadă nimeni că e un *sheid,* o stafie.

Freacă bine resturile arse de tocană de pui de pe fundul unei tigăi de fontă, cu degete îngroșate de atâția ani de muncă în gospodărie. Nu cred că lumea asta e un loc chiar atât de simplu, în care oamenii răi sunt însemnați cu defecte fizice. Nu așa stau lucrurile. Oamenii răi arată exact ca noi. Nu poți afla adevărul despre ei doar descălțându-i.

La școală ni se spune că Dumnezeu l-a trimis pe Hitler să-i pedepsească pe evrei pentru că s-au emancipat. El a fost trimis ca să ne purifice, să-i elimine pe toți evreii asimilați, toți acei *frei Yidden* ce credeau că se pot elibera de povara jugului purtat de poporul ales. Acum noi le ispășim păcatele.

Primul și cel mai mare rabin Satmar a zis că, dacă devenim evrei model, cum eram în vremurile străvechi, atunci nu se va mai întâmpla niciodată ceva cum a fost Holocaustul, fiindcă Dumnezeu va fi mulțumit de noi. Dar cum îl mulțumim cu micile noastre eforturi, cu dresurile mai groase, cu fusta mai lungă? Oare doar de atâta are nevoie Dumnezeu ca să fie fericit?

Bubby spune că, oricum, istoria se poate repeta. Ea zice că lumea nu-și dă seama, dar evreilor li s-au întâmplat nenorociri ca Holocaustul secole de-a rândul, cam la

fiecare 50 de ani o dată. Acum ar fi momentul să se întâmple iar ceva, crede ea. Pogromuri, cruciade, Inchiziția, toate sunt același lucru. E ridicol să credem că ne putem controla soarta, zice ea. Însă nu o spune în fața lui Zeidy, care crede că rabinul Satmar ne poate scăpa de orice. La urma urmei, rabinul însuși a fost salvat în chip miraculos din lagărele de concentrare, și acum serbăm acea zi în fiecare an.

Bubby zice că toată lumea îi urăște pe evrei, chiar și cei care zic că nu-i urăsc. Așa a făcut Dumnezeu lumea, spune ea, nu se pot abține. Mă previne să nu am niciodată încredere într-un *goi*, indiferent cât de amabil pare.

E ciudat să-mi închipui o lume plină de oameni pe care nici nu-i cunosc și care deja mă urăsc, când sunt atât de tânără și încă n-am făcut nimic cu viața mea. Mama e o necredincioasă acum. Oare asta înseamnă că e și ea ca ei? Oare și ea mă urăște?

Bubby îmi ia în râs întrebarea. Un evreu nu poate fi niciodată un *goi*, îmi spune, oricât de mult s-ar strădui. Poate purta haine de *goi*, poate vorbi ca un *goi*, poate trăi ca un *goi*, dar va rămâne toată viața evreu. Până și Hitler știa asta.

Noaptea, după ce traficul străzii se domolește, stau trează în pat, îmi îndoi perna și-mi apăs muchia întărită în stomac, arcuindu-mi trupul în jurul ei. Îl întreb pe Dumnezeu dacă mă iubește. Oare o să trimită un alt *sheid*, un alt Hitler, să mă ucidă și pe mine? Oare el mi-a trimis durerea sfredelitoare din burtă, sau Satana?

Mă simt neiubită. De părinții mei, da, și de cei care mă resping pentru că sunt odrasla lor, și de mătușile și

de verii mei, care mă disprețuiesc pentru că le amintesc de scandalul din familie, dar în primul rând mă simt neiubită de Dumnezeu, care e limpede că m-a trimis aici și pe urmă a uitat complet de mine. Ce șansă am să fiu fericită, fără dragostea lui Dumnezeu?

Adorm îmbrățișând o pernă udă de lacrimi, iar visele zbuciumate îmi sunt însoțite de zăngănitul trenului suspendat. În timp ce ofițeri cu glugi pe cap, în uniforme SS, gonesc prin Williamsburg pe armăsari negri, sunt luată pe sus de mulțimi de oameni ce încearcă să scape, dar aud deodată huruitul distinct al unui elicopter și, când ridic ochii, văd o femeie despre care știu că e mama mea și care așteaptă să mă salveze. În timp ce ne îndepărtăm în grabă către orizontul dincolo de care stă să răsară soarele, cobor privirea înspre masa de oameni panicați de la picioarele noastre și mă simt, în fine, în siguranță.

Mă trezesc niște strigăte ce se aud dinspre stradă. Ceasul meu deșteptător arată ora 3. Mă dau jos din pat speriată și fug la fereastră. Bubby și Zeidy sunt și ei treji în odaia de lângă a mea; când întorc capul să mă uit prin geamul cu grilaj, îi văd pe amândoi privind pe fereastra de lângă a mea. Pe stradă, mai mulți bărbați în pijamale albe și papuci de casă aleargă înnebuniți pe carosabil, strigând:

— *Chaptz'em! Chaptz'em!*

Prindeți-l, strigă ei, prindeți hoțul care a intrat peste noi în toiul nopții. În timp ce ei strigă către toate casele din jur, tot mai mulți bărbați ies în fugă, în pijamale, pe scările caselor, să se alăture urmăritorilor.

— Ce s-a întâmplat? o întreb pe Bubby, privind spre fereastra ei.

— Au intrat în apartamentul de vizavi, al doamnei Deutsch, și i-au luat toată argintăria, zice ea, clătinând din cap cu tristețe. *Shvartzes,* un grup de tineri; din Broadway.

Se referă la cartierul afro-american aflat de cealaltă parte a căii ferate, unde n-avem voie să mergem niciodată. Șinele trenului suspendat au fost mereu o barieră între noi și diversele etnii ce populează partea asta din Brooklyn, asemenea unor buruieni sălbatice răsărite printre fabricile și depozitele abandonate. Williamsburgul e atât de urât, zice Bubby, încât cine și-ar dori vreodată să locuiască aici, în afara celor din clasa de jos?

Însă evreii se simt bine printre cei din clasa de jos. Bubby zice că e în interesul nostru să fim considerați săraci și proști, ca să nu stârnim gelozia și ciuda neevreilor. În Europa, zice ea, *goii* s-au supărat pe evreii care și-au uitat locul și s-au îmbogățit, devenind mai educați decât egalii lor neevrei.

Îi văd pe *shomrim,* paznicii comunității, parcându-și motoretele lângă casa de alături, cu gecile lor blindate, cu logo fosforescent pe spate, și dându-se jos de pe ele. Trei bărbați cu barbă târăsc de mâini un adolescent negru, pe care-l văd cum se lasă greu între ei.

— Dar băiatul ăsta nu poate avea mai mult de paișpe ani! zice Bubby uitându-se la inculpatul capturat. De ce trebuie să fure, ca să fie primit într-o bandă? Ah, ce trist, să intre în belele atât de tineri.

Membrii *shomrim* îl încercuiesc pe băiatul care tremură. Îi privesc lovindu-l fără milă cu picioarele până când acesta începe să plângă în hohote și să se vaite:

— N-am făcut ni'ca, jur! N-am făcut ni'ca! strigă întruna în apărarea sa, cerând îndurare.

Bărbații îl zvântă în bătaie și nu au deloc de gând să se oprească.

— Tu crezi că poți să vii aici și să faci ce vrei? De ce, ca să-ți impresionezi prietenii? Unde sunt prietenii tăi acum, hm? îl întreabă aceștia batjocoritor. Ce crezi tu, bă, jegosule, că poți să vii să faci ce vrei în cartierul ăsta? Uite că nu poți. Nu, n-o să chemăm poliția, dar o să avem noi grijă de tine așa cum trebuie, înțelegi?

— Da, da, înțeleg..., se tânguie băiatul. Vă rog dați-mi drumul, n-am făcut ni'ca!

— Dacă te mai prindem vreodată aici, te omorâm, auzi? Te omorâm! Spune-le băieților, amicilor tăi, să nu se mai apropie niciodată de noi sau o să vadă ei pe dracu', un drac mai negru decât sufletele lor.

Bărbații se dau înapoi și băiatul se ridică și dispare alergând în noapte. *Shomrim* se suie înapoi pe motociclete și-și scutură gecile lucioase. Într-un sfert de oră, peste stradă s-a așternut din nou liniștea de mormânt. Simt că-mi vine rău.

Bubby își retrage capul din fereastră.

— *Ah mazel*, zice, ce noroc că avem propria noastră poliție, când poliția adevărată nu e-n stare să prindă nici măcar o nucă atunci când cade din pom. Nu ne putem baza pe nimeni altcineva, Devoraleh, zice, doar pe noi înșine. Să ții minte asta.

Mă dojenesc iar în minte că am simțit compasiune când nu trebuia. N-ar trebui să-mi fie milă de adolescent, fiindcă el e dușmanul. Ar trebui să-mi pară rău de biata

doamnă Deutsch, care a tras o spaimă de moarte și a rămas fără toată argintăria ei prețioasă. Știu asta și totuși îmi șterg lacrimile rușinoase de pe obraz. Din fericire, nu mi le vede nimeni în întuneric.

Tata urcă scările tropăind și bate tare în ușa de la intrare.

— Mami! strigă el, cu glasul surescitat. Ai văzut? Ai văzut ce s-a întâmplat?

Când Bubby deschide ușa, îl văd în pragul ei pe tata în pijamaua lui mototolită și murdară, tremurând ciudat din tot corpul în timp ce țopăie în picioarele goale, fără stare.

— I-am fugărit! anunță victorios. Eram acolo când l-au prins.

Bubby oftează.

— Ce treabă ai avut să fugi desculț, Shia?

Din degetele lui de la picioare se prelinge sânge pe prețul de la intrare, însă tata, al cărui chip strălucește de exuberanță tembelă, nu observă.

— Du-te acasă, Shia, zice Zeidy cu mâhnire. Du-te acasă și te culcă.

Îi închide ușa în nas cu blândețe, aproape cu respect, și palmele lui mai zăbovesc o vreme pe clanță chiar și după ce auzim pașii tatei retrăgându-se pe hol.

Încerc să îmi evit tatăl. Cumva, am sentimentul că, distanțându-mă cât mai mult de el, pot evita mai ușor rușinea pe care mi-o provoacă retardarea și comportamentul lui ciudat. Mi-e greu când merg cu prietenele mele pe stradă de Șabat și trecem pe lângă femeia cu brioșe de pe Hooper Street, care are fire de păr crescute din negii

de pe bărbie, sau pe lângă Golly Nebunul, care fumează țigări împuțite în colțul dintre Keap Street și Lee Avenue și are o privire sticloasă și mișcări nesigure. Fetele fac caz și traversează ca să-i evite, iar eu mă întreb ce ar face dacă l-ar vedea pe tata rătăcind pe Lee Avenue, în direcția lor. Poate că s-a și întâmplat, fără ca ele să știe cine e.

Sunt furioasă în primul rând pe faptul că totul pare să se întoarcă împotriva mea în viața asta. Nu era destul că am părinți divorțați și mama a îngroșat rândurile necredincioșilor, dar să mai am și un tată nebun? Mă simt lipsită de orice speranță, fiindcă, oricât de tare aș încerca să fiu perfectă și oricât de tare m-aș integra, nu voi putea să rup niciodată legăturile cu el.

Nu înțeleg cum e posibil să fiu rudă cu acest bărbat, cu care nu semăn deloc, dar ceea ce nu pricep în ruptul capului e de ce nu încearcă nimeni din familie niciodată să-l ajute, să-l ducă la un doctor care să-i dea un tratament. Îl lasă pur și simplu să rătăcească aiurea pe străzi și să-și poarte singur de grijă, făcându-mă să mă simt aiurea.

Bubby zice că un copil cu probleme e o pedeapsă; Zeidy zice că e o încercare trimisă de Dumnezeu. Tratând problema în cauză, n-ai face decât să încerci să eviți suferința pe care Dumnezeu a simțit că meriți s-o înduri. Pe de altă parte, spune Bubby, când începi să te întrebi de ce problema respectivă e o problemă și începi să-i pui tot soiul de etichete înfricoșătoare, dintr-odată toată lumea știe că e o problemă și spune-mi, zice Bubby, spune-mi, cine se va mai căsători apoi cu ceilalți copii ai tăi, când tu ai un fiu cu o problemă diagnosticată medical? Mai bine nu știi, zice ea. Mai bine accepți pur și simplu planul lui Dumnezeu.

Au încercat să rezolve cât mai bine situația, cum s-au priceput. Când tata a împlinit 24 de ani și nicio pețitoare nu reușise încă să-i găsească o nevastă, Bubby și Zeidy au început să caute peste ocean, sperând să găsească o fată aflată într-o situație nefericită, care să fie gata să vină în America în schimbul promisiunii unei vieți confortabile. Le-au pregătit un apartament de șapte camere, aflat la al treilea etaj al casei lor placate cu gresie feruginoasă, cu parchet nou-nouț și tapete elegante, cu mobilă confortabilă și covoare luxoase. Banii nu erau o problemă; ei aveau să plătească pentru nuntă, pentru cheltuielile legate de drum și pentru orice și-ar dori acea fată. Și au găsit-o taman pe mama, copil al unei femei divorțate sărace, care trăia din milă la Londra și urma cursurile seminarului evreiesc pentru fete. A acceptat imediat ocazia de a pleca, de a se duce într-o nouă țară, în care o așteptau tot felul de posibilități.

Înainte să mă ia la ei, Bubby și Zeidy credeau că au terminat cu crescutul copiilor, dar când căsnicia părinților mei s-a destrămat, la scurt timp după nașterea mea, și mama a plecat pe nepusă masă să-și urmeze visul de a urma o facultate în America, eu am fost lăsată în grija lor. Poate altă pedeapsă? Mă întreb dacă nu cumva sunt și eu doar o iluzie a suferinței ce-i aduce lui Zeidy atâta satisfacție spirituală, dacă pentru bunicii mei nu sunt decât o încercare de la Dumnezeu, pe care trebuie s-o îndure smeriți și fără să se plângă.

Când citesc, îmi aleg din cărți părinții perfecți și-mi închipui cum ar fi să mă fi născut fiica lor și să trăiesc într-o cameră cu pereți roz și pat cu baldachin și o fereastră ce dă spre o peluză cu vegetație luxuriantă din suburbii.

Părinții mei imaginari mi-ar pune aparat de îndreptat dinții și mi-ar cumpăra haine frumoase. Aș merge la școli adevărate și poate chiar și la facultate. Aș juca tenis și aș merge cu bicicleta. Nu m-ar lăsa să țin capul plecat și să vorbesc în șoaptă.

De Șabat, resimt lipsa familiei mai tare decât în timpul săptămânii. La urma urmei, nu am frați sau surori mai mici de care să am grijă și nici mai mari, să-i vizitez. Șabatul e un moment care se petrece cu familia și eu n-am cu cine să mi-l petrec în afară de bunicii mei. De-asta aștept cu nerăbdare orice musafir; uneori, câte una dintre verișoarele mele căsătorite vine să-i întrebe de sănătate pe Bubby și pe Zeidy și reușesc și eu să mai uit puțin de plictiseală.

Însă imediat ce se pun pe făcut copii nu mai pot veni în vizită, fiindcă n-ai voie să duci nimic în brațe de Șabat. Pentru că n-au voie nici să folosească un cărucior, sunt țintuite în casă până se termină Șabatul.

În ultimele săptămâni, acesta a fost un subiect intens dezbătut la masa de Șabat, fiindcă un rabin din Williamsburg a hotărât de curând că e legal să cari ceva cu tine de Șabat, datorită noului *eiruv*. *Halacha* sau legea evreiască interzice să cari ceva personal cu tine pe domeniul public, dar cu un *eiruv,* un gard simbolic ce înconjoară proprietatea publică, această zonă e considerată privată și devine legal să duci copii, cheile casei și alte lucruri necesare.

Toți ceilalți rabini spun că noul *eiruv* nu e cușer. E imposibil, susțin ei, să creezi o „zonă privată" într-un loc cum e Brooklynul. Marea problemă, zic ei, e Bedford

Avenue, care traversează Williamsburgul și continuă kilometri întregi prin diverse alte cartiere din Brooklyn. Eu nu înțeleg care sunt implicațiile legale ale dezbaterii, dar știu că toată lumea doar despre asta vorbește.

La început, nimeni nu a folosit efectiv *eiruv*-ul, fiindcă oamenii erau sceptici, fiind convinși că va fi imposibil să rămână intact într-un cartier în care pe zidurile abia zugrăvite apar imediat graffiti, chiar înainte ca vopseaua să apuce să se usuce. Dar încet-încet, pe măsură ce tot mai mulți rabini au aprobat personal *eiruv*-ul, femeile au început să-și facă apariția pe străzi cu cărucioarele de copii în după-amiezile de Șabat și, ori de câte ori e zărită câte una, Zeidy vine acasă de la *shul* povestind că tot mai mulți oameni folosesc *eiruv*-ul. Grupuri de tineri hasidici furibunzi au început să aștepte pe bulevarde și să strige la femei când trec pe-acolo — femei care, după părerea lor sinceră, sfidează pe față legea Șabatului. Unii dintre ei aruncă și cu pietre, spune Zeidy supărat. E clar, se lamentează el, că acestor puști nu le pasă de *halacha*; nu le pasă decât că au un motiv pentru care să strige.

După ce a întors chestiunea pe toate fețele de unul singur, Zeidy crede de fapt că *eiruv*-ul e cușer, și nu există o părere religioasă pe care s-o respect mai mult decât pe a bunicului meu. Îi admir combinația unică de inteligență talmudică și lipsă de prejudecăți. Zeidy nu zice niciodată nu doar ca să zică nu, așa cum fac unii rabini. Un bun rabin, spune Zeidy, e cel care e în stare să găsească *heter*-ul, chichița din lege care permite flexibilitatea. Un rabin care nu cunoaște suficient de bine Talmudul va fi mereu înclinat către strictețe, fiindcă nu e sigur pe propria sa capacitate de a găsi acele chichițe.

Cu toate astea, Zeidy mă avertizează să nu folosesc *eiruv*-ul, deși el îl consideră perfect cușer. Dacă alții îl consideră un *aveirah,* un păcat, atunci ar fi posibil să încalc legea *ma'aras eyin,* în care o persoană pare că a păcătuit și îi induce în eroare pe alții, făcându-i să creadă c-au păcătuit și ei. Se teme de mulțimile de oameni ce se adună pentru a striga supărați la cei care, li se pare lor, au încălcat legea, țipând „Șabat, Șabat, Șabat sfânt!" iar și iar, pe un ton furios. Nu vrea să atragă asupra familiei lui o asemenea mânie, chiar dacă ea nu e de fapt justificată.

Nu-mi prea pasă, pentru că eu n-am un bebeluș cu care să mă plimb.

Marți, 11 septembrie 2001, întârzii la ore. La 10 și un sfert dimineața, străbat cele câteva sute de metri până la școală cu pas grăbit, dar când dau colțul pe Harrison Avenue, observ ceva ciudat. Cerul are o nuanță cenușie de rău augur și pare că mai are puțin și se prăbușește peste acoperișuri. Nu pare cer de ploaie, dar aerul e cumva întunecat, de parcă ar fi plin de praf, ca într-un șantier de construcții. La școală, ferestrele sunt deschise, fiindcă în clădire nu există aer condiționat și încă n-a sosit cu adevărat toamna. De obicei, zgomotul dinspre stradă acoperă glasul profesoarei și trebuie să închidem fereastra pentru oră, însă azi strada e straniu de tăcută. Nu se aude niciun pickhammer, niciun claxon, niciun camion care să hurducăie în viteză peste plăcuțele metalice de pe carosabilul străzii cu sens dublu. Nu se aude decât ciripitul stins al rândunelelor.

La ora 13, difuzorul pârâie ușor, în timp ce secretara se chinuie să pornească sistemul de comunicație internă, foarte rar folosit.

— Toate elevele pot pleca acasă.

Glasul se aude înăbușit, dar tare. Urmează un mic scârțâit insuportabil, care ne face să ne ducem mâinile la urechi, dar glasul secretarei se aude iar, de data asta mai clar.

— Vă rugăm să vă strângeți lucrurile și să mergeți spre ieșiri, în șir indian. Afară vă așteaptă autobuze, care vă vor duce acasă pe cele care locuiți mai departe de școală. Vă vom anunța când se reiau cursurile.

Mă uit în jur la colegele mele, bulversată. Orele nu sunt niciodată întrerupte decât dacă e un incendiu sau vreo altă urgență. Nu e în interesul nimănui să lași o mulțime de fete tinere să rătăcească în voie pe străzi. Însă nu se aude nicio alarmă. De ce suntem trimise acasă? Majoritatea fetelor sunt prea fericite că li s-a dat drumul de la ore ca să se întrebe de ce. Își închid fermoarul ghiozdanelor și se înșiruie pe holuri, chicotind vesele. Se pare că eu sunt singura curioasă să știe.

Pornesc spre casă gânditoare. Poate că Zeidy nici n-o să mă creadă când ajung acasă. Poate o să creadă că încerc să chiulesc de la școală. Ce-o să-i spun, că ni s-a dat brusc drumul să plecăm? Sună ridicol.

Zeidy nu e în biroul lui când străbat în vârful picioarelor holul de la intrare. Are ușa dată de perete, dar nu e nimeni la birou. La etaj, în bucătărie, Bubby frământă aluatul de *challah*, cu șorțul murdar de resturi lipicioase de cocă. Ține telefonul între ureche și umăr și nu zice nimic când intru zgomotos și-mi trântesc ghiozdanul pe scaun. Îi ascult conversația, dar nu spune mare lucru, mulțumindu-se să încuviințeze din când în când și să pună întrebări vagi de genul „De ce?" și „Cum?".

Într-un final, aud pașii grei ai lui Zeidy urcând scările. Are în mână ziarul împăturit. Zeidy nu aduce niciodată ziare laice acasă, dar uneori se mai duce la bodega mexicană de pe cealaltă parte a Broadway-ului ca să citească secțiunea de afaceri din *The Wall Street Journal,* dacă vrea să știe ceva legat de bursa de valori. Mă întreb de ce l-o fi adus acasă.

Îi face semn lui Bubby să pună jos telefonul.

— Uită-te aici, zice, întinzând ziarul pe blatul plin de făină.

Pe prima pagină pare să fie o fotografie cu Turnurile Gemene arzând. Nu înțeleg de ce ne arată Zeidy așa ceva.

— Ce-i asta? îl întreb.

— E un atac terorist. S-a întâmplat azi-dimineață, îți vine să crezi? Un avion a intrat drept în Turnurile Gemene.

— Azi-dimineață? întreb uluită. Pe la ce oră?

Acum e 2 și un sfert după-masă. Dacă un avion s-ar fi izbit în dimineața asta de o clădire, n-am fi aflat deja până la ora asta?

— Pe la 8 și ceva. Mă duc să cumpăr un radio ca să putem asculta știrile.

Sunt șocată. Zeidy nu ne lasă niciodată să ascultăm radioul. Trebuie să fie ceva grav; probabil de-asta ni s-a dat drumul acasă atât de devreme. Ne petrecem restul după-amiezii îngrămădiți în jurul micului radio în bucătărie, ascultând iar și iar același anunț: „În această dimineață, la ora 8 și 46 de minute, un avion a lovit frontal primul turn..."

— O să dea vina pe evrei, zice Zeidy, clătinând din cap. Așa se întâmplă mereu.

— Nu pe evrei, zice Bubby. Pe israelieni, nu pe evrei.

— Ba nu, Fraida, nu înțelegi? spune Zeidy încet. Pentru ei, e același lucru.

Bubby crede că va urma un alt Holocaust. Crede că vor exista revolte și americanii o să vrea să-i dea pe toți evreii afară din țară. Zice că a știut mereu că o să se întâmple din nou.

— Fă-ți *teshuvah,* mă roagă. Căiește-te, înainte de Yom Kippur. Lumea se poate întoarce cu fundul în sus într-o clipită.

Se spune că un pește dintr-un sat din New Square, care e o mică localitate hasidică din nordul statului New York, a vorbit. În timp ce se zvârcolea, crapul a deschis gura și i-a avertizat răstit pe evrei că trebuie să se căiască pentru păcatele lor, altfel va fi vai și amar de ei. Multă lume e panicată. Se pare că Moshe, vânzătorul de pește, tocmai omora și curăța de zor crapi ca să facă față cererii pentru sărbătoarea ce urma și, chiar când era pe punctul să coboare mâna cu satârul și să reteze capul peștelui, acesta a deschis gura și dinspre gâtlejul lui s-a auzit o voce. Întâmplarea a avut și martori; atât evrei, cât și neevrei ce muncesc în piață susțin că au auzit peștele vorbind. Și-a rostit numele și a afirmat că a fost trimis pe pământ să le reamintească evreilor că Dumnezeu continuă să-i vegheze și că îi va pedepsi pentru ticăloșiile lor. „Cereți iertare", a anunțat peștele, „sau urgia Sa se va abate asupra voastră și vă va prăpădi."

Dat fiind că se întâmplase imediat după atacul asupra Turnurilor Gemene și chiar înainte de Yom Kippur, sărbătoarea anuală a ispășirii păcatelor, povestea avea cu

atât mai mare priză. Ce altceva putea fi decât un avertisment? Era momentul să ne căim cu toții. Și iată, aveam dovada reîncarnării, chiar în fața noastră.

Amănuntele poveștii s-au răspândit rapid și se schimbau întruna. În fiecare zi mai venea cineva la noi să ne istorisească versiunea considerată adevărată. Însă adevărul nu avea importanță; ideea de bază era aceeași. Dacă peștele a vorbit, atunci totul a fost adevărat. Era un lucru care te băga în sperieți. Anul acesta, de Yom Kippur, era limpede că nimeni nu își va mai rosti rugăciunile de căință doar din obligație. Toți cei din jurul meu erau cât se poate de tulburați; luau totul extrem de în serios.

Și eu vreau să cred că peștele chiar a vorbit, însă nu din același motiv. Eu nu vreau să mă gândesc la păcatele mele și la avalanșa de pedepse pe care mi le-a pregătit Dumnezeu. Eu vreau să mă concentrez asupra magiei din poveste, asupra miraculoasei mărturii oferite de un pește, înainte de a-și da ultima suflare. Se spune că apoi ar fi fost servit la masa de dinaintea postului din casa vânzătorului de pește, în gelatina închegată în jurul pielii.

Zeidy nu crede în povestea peștelui vorbitor. El spune că Dumnezeu nu mai face minuni în zilele noastre. Preferă să-și împlinească lucrarea lăsând întâmplările să decurgă conform legilor naturii, astfel ca amestecul său să nu atragă atenția. Înțeleg scepticismul unora referitor la această poveste, dar nu sunt deloc de acord cu punctul de vedere al lui Zeidy. De ce ar înceta Dumnezeu brusc să mai facă minuni? Acel Dumnezeu care a despărțit apele din Marea Roșie și a adus mana în deșert nu și-a pierdut brusc orice apetit pentru spectacol. Prefer să cred în reîncarnare decât în iad. Ideea unei vieți de apoi e mult

mai suportabilă când ai posibilitatea de a te reîntoarce pe pământ.

Zeidy se va duce de Yom Kippur în New Square, așa cum face în fiecare an, în ciuda agitației generale legate de peștele vorbitor. El și rabinul Skverer se cunosc de foarte mult timp și la un moment dat Zeidy chiar a vrut să se mute acolo, dar Bubby s-a opus vehement. A zis că are un presentiment neplăcut legat de satul acela, chiar de pe vremea când era alcătuit din doar două rânduri de case de suburbie la limita de nord-vest din Rockland County. A avut dreptate. Acum, acolo există trotuare separate pentru bărbați și pentru femei, marcate clar în culori diferite. M-aș simți îngrozitor de umilită dacă aș fi nevoită să trăiesc undeva unde îmi e interzis să merg pe anumite trotuare.

Bubby și cu mine rămânem în Williamsburg și mergem împreună la *shul*, în singura zi din an în care e folosită galeria pentru femei. Toată lumea își va petrece întreaga zi de post rugându-se pentru iertare. Nu sunt genul care postește cu ușurință și faptul că-mi petrec toată ziua la *shul* nu reușește deloc să mă distragă de la foamea ce mă roade. În jurul meu, toți se căiesc, înspăimântați de gândul că astăzi li se hotărăște în ceruri viitorul.

La școală, am fost învățată că, dacă nu ne cerem iertare pentru păcatele noastre înainte de ultima trâmbiță a cornului de berbec de Yom Kippur, Hașem va face singur dreptate. Nimic de pe lumea asta nu e nemeritat, afirmă sus și tare profesoarele noastre; Dumnezeu ține seama de fiecare suferință în parte și o cântărește atent. Încep să înțeleg logica aflată la baza ideii că suntem răi din născare; prin urmare, cu cât suferim mai mult, cu atât trebuie să

fi fost mai răi. Însă Bubby și Zeidy sunt două dintre cele mai credincioase persoane pe care le cunosc, și viețile lor gem de suferință. Ce-au făcut, oare, ca să merite așa ceva?

Suferința de azi e cu totul altfel decât pe vremuri, îmi explică Bubby. Azi, dacă cineva n-are haine frumoase sau o mașină frumoasă, se plânge.

— Când eram copil, dacă aveam cu ce să ne astâmpărăm cât de cât foamea, eram fericiți, își amintește. Ne aveam unii pe alții, și asta era tot ce conta.

Deși lui Bubby nu-i place să vorbească despre trecut, uneori se mai lasă înduplecată și-mi povestește despre mama ei. O chema Chana Rachel și multe dintre verișoarele mele îi poartă numele. Chana Rachel era al cincilea dintre cei șapte copii ai familiei, dar, când s-a măritat, nu mai avea decât doi frați rămași în viață. Când era mică, asupra micii localități maghiare unde stăteau se abătuse o epidemie de difterie, iar bunica lui Bubby își privise neputincioasă copiii murind unul după altul, cu gâtul inflamat și plămânii rămași fără oxigen. După ce îi muriseră patru dintre copii și micuța Chana Rachel a făcut la rândul ei febră mare și i-au apărut pete pe piele, străbunica mea s-a văitat disperată și, cu o furie de om nebun, și-a băgat pumnul în gâtlejul fiicei și a rupt membrana ca pielea care-i înfunda gâtul și n-o lăsa să respire cum trebuie. Febra a cedat și Chana Rachel și-a revenit. Avea să le spună de multe ori povestea copiilor ei, însă doar Bubby a trăit destul cât să mi-o spună și mie.

Povestea asta mă mișcă mai mult decât aș putea spune. Mi-o imaginez pe mama acestei fetițe de șapte ani ca pe o *tzadekes*, o sfântă, atât de disperată să-și salveze copiii, că e în stare de orice. Bubby zice că rugăciunea la Dumnezeu

a ajutat-o pe fiica ei să se facă bine, și nu faptul că i-a rupt membrana ce o sufoca. Dar eu nu văd deloc lucrurile așa. Eu văd o femeie care a luat viața în propriile mâini și care a trecut la fapte! Mă emoționează nespus gândul că a ales să acționeze fără frică și că nu a rămas pasivă.

O asemenea femeie vreau să fiu și eu, o femeie care-și înfăptuiește propriile minuni în loc să aștepte să le facă Dumnezeu. Deși murmur cuvintele rugăciunilor de Yom Kippur împreună cu celelalte femei, nu mă gândesc deloc la ce înseamnă și categoric nu am de gând să cer îndurare.

Dacă Dumnezeu crede că sunt atât de rea, atunci să mă pedepsească, mă gândesc înciudată, întrebându-mă ce fel de reacție ar putea stârni în ceruri această cerere a mea. Hai, să Te văd, mă gândesc, deja furioasă. Arată-mi ce poți.

Având în vedere toată suferința care există pe lume, fără nicio motivație, e imposibil ca Dumnezeu să fie o ființă rațională. Ce rost are să faci apel la un smintit? Mai bine mă pun la mintea lui și-l provoc să-mi arate ce poate.

Simt că mă străbate un sentiment subit de pace și liniște interioară, acea revelație care ar trebui să aibă loc de Yom Kippur, pe care se spune că o trăiești atunci când căința ta a fost acceptată. Simt instinctiv că nu sunt atât de neputincioasă cum ar vrea unii să mă facă să cred că sunt. În conversația dintre Dumnezeu și mine, nu sunt neapărat neajutorată. Cu farmecul și puterea mea de convingere, aș putea chiar să-l fac să coopereze cu mine.

*

La școală, aud zvonuri șoptite despre o bibliotecă ebraică din Williamsburg, găzduită o dată pe săptămână în apartamentul cuiva, de unde poți împrumuta două cărți cușer, cenzurate, dintr-o serie de cărți disponibile, scrise de autori evrei. Îl conving pe Zeidy să mă lase să mă duc. Dacă pot face rost de cărți de la o bibliotecă cușer, nu voi mai fi nevoită să le ascund sub saltea. N-o să-mi mai bubuie inima în piept ori de câte ori aud un zgomot în apropierea camerei mele.

Când ajung la adresa cu pricina, holul sărăcăcios al clădirii e pustiu și iau liftul șubred până la etajul al cincilea. Văd din hol că ușa apartamentului 5N e întredeschisă, iar lumina dinăuntru se revarsă pe coridorul umed și rece.

Înăuntru, două liceene trec în revistă peretele plin de rafturi cu cărți. O recunosc pe una dintre ele, pe fata cu păr brunet și drept, cu maxilar lat și cu sprâncene negre ce se arcuiesc ascuțit deasupra ochilor de un verde-deschis. Mindy e în clasă cu sora mai mare a lui Raizy, cu un an mai mare decât mine, și se spune că e cea mai deșteaptă fată din școală. Scriitoare, așa se prezintă. Are mereu cu ea un jurnal, l-am văzut și eu. La cantină, scrie de zor în timp ce mușcă din sandviciul pe care-l ține cu stânga.

Probabil n-o să mă recunoască dac-o salut. Și e cu un an mai mare decât mine. De ce-ar vrea să discute cu mine?

Își alege două cărți groase și pleacă împreună cu prietena ei. Mi-aș dori să am și eu o asemenea colegă în clasă, una căreia să îi placă să citească, fie și doar cărți cușer.

Zeidy vine acasă ținând în mână unul dintre *pash-kevilin*-ii ce împânzesc strada — fluturași tipăriți pe un

ton furios, împotriva noilor „artiști" care s-au îndrăgostit de curând de Williamsburg. Williamsburgul n-ar fi trebuit să atragă niciodată acest gen de oameni, care se droghează până nu mai știu de ei, ascultă muzică la maximum și rătăcesc pe străzi în căutarea inspirației. Nimeni nu și-a închipuit că alții și-ar dori să trăiască într-un loc atât de urât și de înghesuit, cu miasme care se ridică din rigole.

Acum vor să pună stăpânire pe pământul nostru, strigă rabinii. Dau o lege internă, de embargou imobiliar. Nimeni nu are voie să închirieze sau să vândă la *artisten*, sau hipsteri, cum se autointitulează. Dar brusc, apar oameni dispuși să plătească un preț triplu ca să trăiască în magherniță insalubre, nezugrăvite de cine știe când. Cine poate refuza așa ceva?

Evreii hasidici ies în stradă să protesteze. Se aliniază în fața caselor opulente ale magnaților imobiliari putred de bogați de pe Bedford Avenue, ridicându-și amenințători pumnii și aruncând pietre în geamuri.

— Trădătorilor! le strigă. *Nisht besser fun a goy!*

Nu sunteți cu nimic mai buni decât *goii*.

Curioasă să-i văd pe acești noi vecini ai noștri, așa-zișii artiști, mă aventurez în partea de nord a Williamsburgului, către țărmul fluviului, care se pare că îi atrage pe toți ca un magnet.

Când ajung la Brooklyn Navy Yard, îmi apare în față Manhattanul, profilat dureros de strălucitor pe linia cerului senin, licărind ca niște bijuterii ce împodobesc decolteul fluviului. Mi se taie respirația când îl văd — un oraș fermecat aflat atât de aproape de casa mea, și totuși atât de departe. *De ce ar vrea cineva să plece din locul ăla*

fabulos ca să vină aici? mă întreb. *Ce are de oferit cartierul ăsta murdar în afară de libertatea de a te face nevăzut într-un ghetou autoimpus?*

Mă hotărăsc să mă aventurez de una singură în oraș. Mă uit pe hărți la bibliotecă — hărți de metrou, hărți de autobuz și hărți obișnuite — și încerc să le memorez. Mi-e teamă să nu mă rătăcesc; mai exact, mi-e teamă să nu mă scufund în oraș ca în niște nisipuri mișcătoare, să nu fiu absorbită în ceva din care să nu mai pot scăpa niciodată.

În timp ce trenul de pe linia J, a metroului rapid de legătură, începe să urce legănându-se pe șinele suspendate șubrede ce duc către Williamsburg Bridge, cobor privirea spre acoperișurile murdare, de culoarea noroiului, din Williamsburg și mă simt, în sfârșit, în stare să-i sfidez înfățișarea ternă și indiferentă. Nu mă așteptam să mă simt atât de bine evadând. Atât de bine, încât îmi vine să țopăi prin tot vagonul și să sar de la o bară de susținere la alta, copleșită de fericire.

În trenul de pe linia F nu mă mai simt deloc la fel de senină. Poate fiindcă mă aflu sub pământ, dar cel mai probabil din cauza celor două femei hasidice de vârsta a doua așezate în fața mea. Deși fețele lor rotunde și căzute sunt lipsite de orice expresie, știu că mă judecă și că se întreabă ce caut singură în oraș. Mă panichez brusc: dacă mă recunosc? Și mai rău, dacă știu pe cineva care mă cunoaște? N-aș putea suporta să se afle despre vizita mea în oraș.

Cobor la următoarea stație și ies pe Fourteenth Street, în apropiere de Union Square, o arteră sufocată de trafic și de pietoni, asaltată de claxoanele taxiurilor și de scrâșnetul frânelor de autobuz, de mirosul mâncărurilor cu

carne venit dinspre cărucioarele vânzătorilor. Zgomotul, imaginile, mirosurile sunt atât de copleșitoare încât, preț de o clipă, nu știu încotro să apuc. Apoi zăresc librăria Barnes & Noble și pornesc disperată spre ea, simțind cumva că, odată ce mă voi afla înăuntru, printre cărți, am să fiu în siguranță.

Peste tot sunt mese cu aranjamente atractive, care-mi spun ce aș vrea să citesc fără să fiu nevoită să mă chinui să-mi dau seama singură, ceea ce e foarte liniștitor. Cărțile noi nu mă atrag. Au coperte prea colorate și țipătoare. Îmi place să citesc povești petrecute cu multă vreme în urmă, pe ale căror coperte sunt poze cu femei cu nas subțire, îmbrăcate în mătase și dantelă. Simt că am mai multe în comun cu personajele din romanele de altădată decât cu eroinele din ziua de azi.

Mă hotărăsc să cumpăr o ediție ieftină de buzunar din *Mândrie și prejudecată*. Prima frază din carte mă captivează pe loc. „Este un adevăr universal recunoscut că un burlac, posesor al unei averi frumoase, are nevoie de o nevastă." Îmi dau imediat seama despre ce e cartea și nimic nu mă face mai curioasă decât tot ce ține de căsătorie și, mai important, de mașinațiile implicate în aranjamentul unei căsnicii. Nimeni dintre cunoscuții mei nu va vorbi despre căsătorie sau despre orice ar putea avea legătură cu subiectul în fața unei femei tinere, nemăritate. Abia aștept să vină clipa în care am să descopăr toate lucrurile importante; poate că această carte o să mă ajute să mă lămuresc.

Mândrie și prejudecată se dovedește a fi o experiență de lectură deosebit de plăcută. În primul rând, n-am întâlnit niciodată o carte cu un limbaj atât de ceremonios

și un ton atât de elegant. Și totuși, mi se pare captivantă; exprimările voit elaborate adaugă tensiune și suspans narațiunii. E primul meu contact cu Anglia previctoriană; deși mama s-a născut în Marea Britanie, cartea asta e despre o țară dintr-o cu totul altă epocă și, deși la început mi se pare un univers extrem de străin, mă trezesc curând că încep să găsesc multe puncte comune între lumea surorilor Bennet și a mea. De pildă, bârfa neobosită și uneltirile permanente ale personajelor feminine nu-mi sunt deloc necunoscute. Nu așa își petrec timpul și femeile din lumea mea, cu pălăvrăgeli nesfârșite despre alții, brusc înlocuite de o politețe exagerată atunci când dau nas în nas cu subiectul bârfei lor? Cât de palpitant e să mă pot identifica atât de ușor cu Elizabeth și să trăiesc odată cu ea nedreptățile strigătoare la cer, la ordinea zilei în societatea ei! Râd împreună cu ea de ipocrizia și obtuzitatea de care dau dovadă personaje ce se consideră a fi superioare.

La drept vorbind, nu mă deosebesc prea mult de un personaj din *Mândrie și prejudecată*. Și viitorul meu va depinde în totalitate de măsura în care voi avea norocul de a face o partidă bună. În comunitatea mea, statutul social și reputația sunt la fel de importante și se bazează pe criterii în egală măsură de neimportante; în vreme ce britanicii excesiv de rafinați par să fie în primul rând interesați de situația financiară a unei persoane, lumea mea pune accentul pe o monedă mai degrabă spirituală. Lucrul care mi se pare cel mai evident în gândurile și vorbele lui Elizabeth este frustrarea ei instinctivă; poate că și ea e furioasă pe faptul că e pusă în poziția umilitoare în care ajung mereu femeile, acel rol inevitabil de obiect ce urmează să fie ales de un bărbat, care deține toată

puterea. Cu siguranță este sub demnitatea unei femei cu asemenea inteligență și umor să defileze în fața celor mai distinși bărbați, în speranța de a obține câteva fărâme de atenție. E limpede că Elizabeth nu-și dorește deloc să atragă în mrejele ei un bărbat bogat; spre deosebire de celelalte personaje feminine din carte, ea dă dovada unei independențe de spirit care mă face s-o îndrăgesc. Sunt extrem de curioasă să aflu ce se va întâmpla cu ea, fiindcă, în mod ciudat, simt că soarta ei e strâns întrețesută cu a mea.

Mă întorc la paginile din *Mândrie și prejudecată* cât de des pot, uneori devorând câte un capitol întreg. La școală, mă fac că iau cuminte notițe, însă gândurile mele rătăcesc haihui. Orașul de provincie Netherfield prinde viață în imaginația mea, iar chipurile locuitorilor săi îmi apar în minte cât se poate de însuflețite.

Ce poveste m-ar putea interesa mai tare decât cea a unei tinere la vârsta măritișului, care refuză alegerile făcute de alții pentru ea și-și afirmă propria independență? Îmi dau seama că pe vremuri ăsta era tabloul general și n-aș fi fost singura nemulțumită de situația mea. Ce păcat că Elizabeth nu e aici să mă sfătuiască, să-mi explice cum aș putea pune cu succes în practică, în viața reală, revolta care ei îi reușește cu atâta grație în carte.

E al treilea și ultimul meu an de liceu. Absolvim mai repede, fiindcă nu are rost să irosim încă un an pentru o educație de care n-avem nevoie. Nu vom obține diplome de stat din New York, ci doar o bucată de pergament cu aer pompos, semnată de directoare și de rabin. La drept vorbind, nici n-aș avea ce face cu o diplomă, căci nu mi

se va permite niciodată să-mi găsesc de lucru altceva în afara celor câteva ocupații disponibile pentru femeile din societatea noastră. Mesajul e cât se poate de limpede și de răspicat: orice efort investit în educația mea de aici încolo ar fi o risipă inutilă.

Și totuși, în ultimul an de liceu o avem la engleză pe doamna Berger, cea mai educată profesoară din școală, care vine în fiecare zi din Queens, cu părul îndesat sub o pălărie cu boruri imense, pleoștite. Doamna Berger are două masterate și un aer de superioritate pe care nu-l suportă nimeni. Dar e în primul rând renumită pentru cât e de ursuză. Am privit-o și înainte, croindu-și drum cu coatele pe holurile înghesuite ale școlii și călcând apăsat cu tocurile grele pe podelele de gresie. Pe față i se citesc dezgustul și iritarea. Dacă i se pare că postul ăsta e cu atât de mult sub demnitatea ei, mă întreb de ce se mai întoarce în fiecare an.

Când intră în clasa noastră la începutul anului școlar, doamna Berger ne privește cu o expresie de dispreț plictisit.

— Ei bine, zice, niciuna dintre voi n-o să scrie următorul Mare Roman American, asta e sigur.

O rostește pe un ton înecat în dispreț, dincolo de care simt însă și epuizare și iluzii spulberate.

Îmi vine imediat s-o contrazic. Cine e ea să spună că niciuna dintre noi n-o să scrie niciodată ceva important? Ce, dacă nu scriem cărți, nu suntem demni de a fi considerați mari americani? Scrisul e mai important decât cititul? Cărțile evreiești valorează mai puțin decât cele în engleză? Cine e ea, să ne judece? Sunt eu însămi surprinsă de indignarea mea pătimașă, când de regulă eu

sunt cea care critică lipsa de ambiție culturală din jurul meu. Ce bine-ar fi dacă s-ar uita la mine și ar vedea că eu sunt excepția de la regulă și nu m-ar mai băga la grămadă, cum fac toți cei care mă văd prima oară.

Ne împarte o broșură, o copie după cărțile de gramatică pe care n-avem voie să le avem, în care cuvintele interzise sunt cenzurate.

— Prima mea regulă, zice, întorcându-se către tablă cu o bucată nou-nouță de cretă. Fără expresii colocviale, fără expresii idiomatice, fără eufemisme.

Și subliniază fiecare cuvânt cu o linie groasă albă.

N-am auzit niciodată aceste cuvinte, dar mă trezesc deodată cuprinsă de afecțiune față de femeia asta dură și încruntată, care ne privește cu o asemenea expresie de respingere înverșunată în ochi. Afecțiune pentru faptul că totuși continuă să vină aici an după an, oferindu-le elevelor o programă școlară pe care nu au pregătirea s-o învețe și nu sunt înclinate s-o folosească, fiindcă am așteptat toată viața mea de elevă să apară cineva care să-mi spună ceva ce nu știu.

O venerez pe femeia asta, care intră în fiecare zi în clasa noastră și aruncă noi ocări către grupul nostru indiferent, pentru că îmi oferă șansa de a-mi găsi o motivație, fiindcă am hotărât să-i demonstrez că merit toate eforturile ei. Dintre cele 300 de eleve cărora le predă anual, dintre miile cărora le-a predat în ultimii zece ani, dacă există măcar una singură care să o ia în serios, poate că va înțelege cât de important e faptul că se află aici, unde e mai apreciată decât va ști vreodată.

— Nimeni n-a luat niciodată 10 la mine și nici n-o să ia, ne anunță doamna Berger drept încheiere. Am dat

un singur 10 minus, anul trecut, pentru prima dată în cei 15 ani de când predau aici.

Știe toată lumea că Mindy l-a luat. A fost prima fată care a obținut această notă la doamna Berger.

Acum sunt hotărâtă să obțin acel 10 mult râvnit. Le aud pe colegele din jurul meu foindu-se interesate. O provocare, de orice fel, e ceva palpitant, ceva care sparge rutina. Toată lumea e încântată de idee.

În anul acela, obțin un 10, după câteva luni de eforturi. Când zăresc în fine nota scrisă cu cerneală roșie pe lucrarea pe care mi-o înapoiază doamna Berger, ridic ochii spre ea, victorioasă.

— Vedeți? Am reușit! Ați zis că n-o să reușească nimeni, dar eu am reușit!

În tonul meu se strecoară o urmă de condescendență, fiindcă, e-adevărat, o parte din mine e încântată că-i pot plăti cu aceeași monedă.

Doamna Berger mă privește absent, fără nicio reacție. O clipă mai târziu suspină adânc, coboară umerii resemnată și eu îi interpretez greșit gestul, drept recunoaștere a înfrângerii.

— Și ce-i cu asta? îmi răspunde, privindu-mă în ochi. Ce-o să faci cu zecele ăsta, acum, că îl ai?

Nu înțeleg tristețea cu care mă privește când continuă apoi să-mi dea note perfecte, 10 după 10, fiindcă, din punctul meu de vedere, ar trebui să fie mândră că rezultatele mele atât de bune îi oglindesc talentul pedagogic.

A fost un an școlar excelent pentru mine în general, atât la engleză, cât și la idiș. Știind că e ultima mea șansă, m-am pus în fine cu burta pe carte și am obținut media generală 10, pe care și-o dorea dintotdeauna Zeidy. Sunt

destul de neliniștită în legătură cu anul care vine, lucru de înțeles; doar notele foarte bune și recomandările mă pot ajuta să obțin slujba pe care mi-o doresc, cea de a preda engleză la școala generală. Mă obsedează gândul că ar fi contat foarte mult dacă m-aș fi avut pe mine ca profesoară când eram mică și că poate undeva, acolo, într-o clasă, există o fată exact ca mine, care vrea să știe mai mult decât are voie.

Mindy, cealaltă fată căreia îi plăcea să citească și să scrie, predă acum cunoștințe seculare la a VII-a. Toată lumea vorbește despre asta. E de-a dreptul șocant; ai fi crezut că, dacă va preda, având în vedere mediul din care vine, va preda religia. Mă întreb cum o fi reușit, cum de a lăsat-o familia să aibă o asemenea profesie. Mama ei poartă un *shpitzel* înfășurat în jurul capului, din care, doar în partea din față, iese o fâșie îngustă de păr sintetic. Nici măcar Zeidy n-ar fi îndrăznit vreodată s-o roage pe Bubby să poarte așa ceva. El se mulțumește cu o perucă.

Ca să fiu luată în considerare pentru un post de profesoară, trebuie să țin o lecție de probă la sfârșitul primăverii, pentru o clasă de a VIII-a. La lecție va asista doamna Newman, consiliera școlii, dar și Chaya, mătușa mea, directoarea. Toată lumea crede că am slujba garantată fiindcă mătușa mea e directoarea școlii elementare, dar cred că îi supraestimează influența. E o marionetă în mâinile autorităților masculine ce controlează școala și ocupă o poziție de falsă putere, ce vine la pachet cu un soi de jenă. Nu te prea poți mândri cu faptul că ești expertă în cunoștințe laice. Inițial, supraveghea clasele I–VIII, dar apoi, încet-încet, i-au restrâns atribuțiile și acum a rămas doar cu clasele VI–VIII. E cea mai bună directoare din școală vorbitoare de engleză și, prin urmare, cea mai

periculoasă. E singura care poartă doar perucă fără nimic altceva pe cap, fără pălărie, fără eșarfă. Nu se pune problema că ar putea fi luată drept păr adevărat, dar mulți sunt îngrijorați că ar putea părea o declarație de revoltă. Nu vor ca fetele Satmar să-și poarte perucile așa, simplu, fără niciun semn care să indice că părul e artificial.

La sfârșitul lui august, primesc înștiințarea. Am o slujbă, cea de a preda la clasa a VI-a. Am să câștig 128 de dolari pe săptămână. Îmi cumpăr o fustă dreaptă și un sacou de lână bleumarin, cu o cămașă bleu asortată. Îmi aleg niște pantofi bleumarin de piele cu toc pătrat care țăcăne pe podeaua de gresie proaspăt ceruită de pe holuri. Îmi amintesc clădirea asta, îmi amintesc de vremurile când mi-era frică de adulții puternici ce patrulau pe holuri, cei care aveau cheia de la liftul șubred, personalul care ne putea băga în bucluc, dacă așa avea chef. Acum *eu* am cheia de la lift și nu mai trebuie să urc pe scările înghesuite.

Elevele mă privesc cu venerație. Abia am împlinit 17 ani, dar în ochii lor sunt aproape o adultă, aflată în acea clipă de grație dintre inocența copilăriei și constrângerile vieții de femeie.

Mindy și cu mine ne împrietenim pe loc, așa cum am sperat mereu că se va întâmpla. Iată că, în sfârșit, ne aflăm pe picior de egalitate. După ce terminăm de predat, pornim către Lee Avenue Pizza, ne așezăm la măsuța din spatele tejghelei, cu câte o cafea fierbinte în mâini, și vorbim despre slujbele noastre și despre ce se mai întâmplă în cancelarie. Încet-încet, aflu că și Mindy ascundea acasă cărți, luate de pe unde putea, și că am citit cam aceleași titluri. Spre uimirea mea, aflu că ascultă chiar și radio FM la căști și-mi arată cum să-l prind și eu acasă.

La Radio Disney, pe frecvența 1560 AM, Lizzie McGuire cântă „What Dreams Are Made Of" și sunt imediat vrăjită. Toate posturile par să dea în buclă „Last Christmas" al trupei Wham! și o groază de melodii siropoase cântate de Britney Spears, Backstreet Boys și Shania Twain. Rămân trează ceasuri întregi noaptea cu căștile la urechi, ascultând melodii necunoscute, frivole, care nici nu știam că există. Îmi place muzica electronică și trance. Lui Mindy îi place teen pop-ul.

Cred că sunt îndrăgostită de Mindy. Îi scriu poezii. Visez să-i dăruiesc lumea. Ne cumpărăm floricele și limonadă cu gheață și ne așezăm pe una dintre băncile din spatele șantierelor de construcții, unde nu se aventurează nimeni, fiindcă de-acolo își cumpără droguri huliganii. Ne cuibărim una lângă alta pe băncile de sub schele și tremurăm de frig până la 4 dimineața, încercând să amânăm cât mai mult plecarea spre casă.

De un Șabat, în ianuarie, zăpada se așază în strat gros și pufos, iar Mindy nu vine ca de obicei în vizită și rămân singură toată după-masa. Duminică dimineață o sun și-i zic:

— Hai să ne petrecem ziua în oraș. Hai să ne urcăm pe furiș în trenul J și să rătăcim pe Broadway. Hai să mergem să vedem un IMAX. Și ce dacă ne vede cineva? Nu-mi pasă. O să ne acoperim bine fața cu fularele. N-o să ne recunoască nimeni.

Îmi place că și Mindy e, ca și mine, impulsivă. Poate chiar și mai și. Luăm metroul spre Manhattan și ținem capetele plecate în vagon, de teamă să nu fim recunoscute.

Ca să ajungem la Lincoln Center trebuie să ne croim drum cu greu prin mormane de zloată cenușie și prin

nămeți înalți, dar ne simțim ca într-o drumeție plină de aventură. Femeia de la recepția cinematografului Sony ne crede probabil niște ciudate: fuste lungi și dresuri groase bej, tunsori bob identice, cu părul ascuns sub bentițe. Caut sala 2. Mi se pare c-o văd, se află chiar la ultimul etaj al clădirii din sticlă și intrăm într-o mică sală de cinema cu un balcon, draperii roșii și scaune de catifea roșie. Când începe filmul, îmi dau seama că nu e câtuși de puțin un film IMAX, iar personajele nu sunt animate, așa cum par în afiș. Mindy e brusc speriată fiindcă i se pare că facem un păcat și mai mare dacă vedem oameni adevărați într-un film. Și eu sunt speriată de propria-mi îndrăzneală, cred, dar ar fi aiurea să plecăm acum.

Filmul se intitulează *Misterele fluviului*. Un copil e răpit în fața prietenilor săi și cred că i se întâmplă ceva rău. Apoi e ucisă o fată. Sunt omorâți o grămadă de oameni și toată lumea pare furioasă și plină de secrete. E primul meu film și încă nu prea înțeleg care e rostul lor: dacă vor să prezinte anumite lucruri, dacă sunt povești adevărate sau dacă sunt doar divertisment. Mă simt deopotrivă violată și vinovată; oare asta nu dovedește că m-am înșelat în tot acest timp, că independența și firea mea rebelă nu-mi vor provoca decât suferință?

Când ieșim, soarele e orbitor și razele lui se reflectă puternic în zăpada de pe pământ. Clipesc de mai multe ori în lumină, stând pe colțul dintre Sixty-eighth Street și Broadway, cu mâna înmănușată a lui Mindy în mâna mea. Niciuna dintre noi nu scoate niciun cuvânt.

După asta, nu mai mergem niciodată la cinema. Mai târziu, când încerc să-mi amintesc filmul, nu reușesc să văd fețele actorilor adulți, ci doar trupurile lor, încordate

de presimțiri negre. Nici mult mai târziu, după ce am văzut multe filme și sunt în stare să recunosc chipurile vedetelor, n-am să reușesc niciodată să-mi amintesc cum arăta Sean Penn în acel film sau fețele altor membri ai distribuției, la fel de cunoscuți. Oamenii din filmul acela mi se păruseră înfricoșător de reali. Neavând cadru de referință pentru vocile și expresiile lor, am crezut că personajele sunt la fel de vii ca Mindy și cu mine și că sunt prizoniere într-un tablou înfricoșător.

Poate că e adevărat ce se spune despre lumea celorlalți, mi-am zis la vremea aceea. Ce existență de coșmar, să trăiești în umbra unei asemenea violențe. Când am mai crescut, mi-am dat seama că pericolele prezentate în acel film există și în comunitatea mea, doar că sunt învăluite în taină și sunt lăsate să supureze. Și am ajuns la concluzia că o societate care vorbește sincer despre pericolele sale e mai bună decât una care le interzice cetățenilor săi să fie informați și pregătiți pentru a se putea feri de ele.

Dacă ești forțat să îți înfrunți temerile zilnic, acestea se dezintegrează, asemenea iluziilor optice pe care le privești de aproape. Poate că faptul că am fost mereu protejată m-a făcut mai temătoare și mai târziu voi păși cu prudență în lumea necunoscută, fără să mă cufund niciodată în ea complet, și, ori de câte ori simțurile îmi vor fi copleșite, am să mă retrag imediat în familiaritatea propriei mele vieți. Ani la rând aveam să rămân cu un picior într-una și cu unul în cealaltă, atrasă către universul exotic aflat de cealaltă parte a portalului, dar smulsă cu putere și trasă înapoi de clopoțeii de alarmă din mintea mea ce-mi semnalau posibile pericole.

5

Cu un țel clar în minte

Scopul pe care îl urmărea era firesc pentru o fată săracă și ambițioasă, numai că mijloacele cu care voia ea să ajungă nu erau tocmai bine alese.

Din *Fiicele doctorului March*, de Louisa May Alcott[20]

Peținoarea sună acum aproape în fiecare seară. Știu asta fiindcă răspunde Zeidy, se duce să vorbească în biroul său de la parter și de fiecare dată când ridic telefonul de sus, el tace și zice *alo, alo* cu glasul lui tremurat și obosit, așa că sunt forțată să pun receptorul încet în furca lui, ca să nu audă că am închis. Bubby își trage firul de la telefon după ea în baie, unde închide ușa și dă drumul la robinet, să nu se audă ce spune, prefăcându-se că vorbește cu una dintre fiicele ei, care a sunat să vadă ce face.

Oare ei chiar cred că nu știu ce se întâmplă? Am 17 ani. Știu cum merg lucrurile. Noaptea, Bubby și Zeidy discută în șoaptă în bucătărie și știu că vorbesc despre posibili soți pentru mine.

Zeidy și-ar dori să fie un tânăr pios, cu o familie care să țină la mare preț valorile Satmar, cineva cu care să fie

20 Louisa May Alcott, *Fiicele doctorului March*, trad. Ramona Popescu, Ed. Adevărul Holding, București, 2012, pag. 131. (*N.r.*)

mândru să fie asociat. La urma urmei, căsătoria înseamnă în primul rând reputație. Cu cât te măriți mai bine, cu atât mai respectat e numele familiei tale. Bubby își dorește un băiat care să nu se uite în pământ când vorbește cu ea, ca băiatul ăla *farfrumteh* cu care s-a măritat verișoara mea Kaila și care e atât de religios, că nu vorbește nici măcar cu bunică-sa, fiindcă e femeie. Eu îmi doresc un soț care să mă lase să citesc cărți și să scriu povești și să iau metroul până la Union Square ca să-i ascult pe cântăreții de pe stradă. Mindy încă are un frate de 24 de ani care trebuie să se însoare înaintea ei și știe că are timp, cel puțin doi ani, însă pe mine nu mă împiedică nimic. Ea e de părere că am să mă mărit cu un tip mai modern, care poate ascultă și el muzică laică în secret, care se uită la filme și se duce la bowling, cum fac evreii ortodocși moderni din Borough Park.

Acum am mai multă libertate decât aveam când eram la școală. Muncesc, ceea ce înseamnă că mi-am câștigat dreptul de a-mi petrece timpul nesupravegheată, fără să trebuiască să dau socoteală. Mă pot întâlni cu alte profesoare, ca să ne facem împreună planurile de lecții; mă pot duce să-mi cumpăr materiale didactice. Dar mi se pare că lucrul cel mai important pe care l-am obținut e un soi de încredere nefondată. M-am descurcat bine în ultimul meu an de școală, am obținut o slujbă prestigioasă și după cât se pare sunt tot ce și-au dorit vreodată Zeidy și Chaya să fiu. Mulțumită lor, cred ei, sunt azi ceea ce sunt. Se pare că șansele să am parte de o căsătorie avantajoasă s-au îmbunătățit mult ca urmare a rezultatelor pozitive și, deși nu sunt la curent cu ce se întâmplă, entuziasmul care mă înconjoară brusc este palpabil. Toate conversațiile în șoaptă, toate privirile — toate acestea îmi spun clar că sunt

cumva pregătită pentru un eveniment norocos. N-am fost în viața mea atât de conștientă de cum arăt. Când mă uit în oglindă, la noul meu chip, de adult, încadrat de noua mea tunsoare în trepte, ce-mi dă un aer mai matur, sentimentul propriei mele importanțe mă face să mă îmbujorez. Dar ceea ce trăiesc acum nu e cea mai frumoasă perioadă din viața unei fete, când întregul univers e plin de posibilități misterioase? Cele mai miraculoase lucruri se pot întâmpla atunci când încă nu știi ce va fi. Abia după ce totul a fost deja hotărât îți piere orice entuziasm.

Nu mă obosesc să aflu amănuntele discuțiilor aprinse dintre bunici și familia extinsă în legătură cu căsătoria mea. Înțeleg că nu mi-ar fi de niciun folos; n-aș face decât să înnebunesc de nesiguranță și anxietate. Ce trebuie să se întâmple se va întâmpla, indiferent de părerea mea; ce va dori familia mea, aia se va întâmpla. Cel mai bun lucru pe care îl pot face e să mă bucur cât mai mult de clipele de acum.

Zeidy nu-mi mai inspectează camera, cel puțin nu așa cum o făcea. Pot să citesc mai liniștită, fără teama de a fi descoperită. Acum mă duc la Barnes & Noble și-mi cumpăr ediții cartonate, cu banii munciți de mine. Primele cărți pe care le-am cumpărat au fost unele pe care le citisem deja de la bibliotecă și de care mi-aminteam cu drag. Noul meu exemplar din *Fiicele doctorului March* se află între două furouri din ultimul sertar, complet diferit de ediția ferfenițită pe care am ținut-o în mâini în urmă cu câțiva ani. Când eram mai mică, mă amuzau poznele acestor surori pline de viață, dar acum, la recitire, simt mici împunsături în inimă, pentru că înțeleg cu adevărat chinurile prin care trece Jo. E o femeie care nu se poate

adapta vremurilor în care trăiește, căreia i se pare că viața și destinul nu i se potrivesc. Ce blestem pe toate aceste personaje din cărțile copilăriei mele! Toate poartă povara durerii permanente a absurdității; presiunea exercitată de societatea care-și dorește ca ele să se schimbe seamănă cu o rochie care te strânge și pe care îți vine s-o sfâșii, ca să poți ieși din ea. În mod sigur, și eu am să fiu domolită și îmblânzită de societate, așa cum ar trebui să se întâmple și cu Jo. Dacă lectura acestei cărți oferă o promisiune, aceasta e că, într-un fel sau altul, vor găsi o cale să se integreze confortabil în lumea lor, chiar dacă ambele părți vor trebui să facă mici compromisuri. Poate că am să reușesc și eu să-mi găsesc un loc în lumea asta cu care am fost mereu în război. Acum, c-am devenit adultă și m-am schimbat, ca Jo, e posibil să fiu deopotrivă eu însămi și o tânără ce răspunde cerințelor societății. Până la urmă, încercările dragostei și ale căsătoriei au transformat-o pe Jo în femeia de societate care ea s-a opus atât de mult timp să devină. Poate că și firea mea se va domoli, ca prin farmec.

Marți vin acasă de la muncă la 4 și un sfert și afară se întunecă deja; cerul e împânzit de nori mov-cenușii, iar vârfurile crengilor golașe sunt înconjurate de un nimb trandafiriu. Bubby mă așteaptă la ușă și mă conduce în casă cu mișcări grăbite, cu glasul agitat și preocupat.

— Ce ți-a luat atât de mult, *mamaleh*? E târziu, trebuie să plecăm curând, hai, *schnell*, fă un duș, *mamaleh*, și aranjează-ți frumos părul. Și pune-ți taiorul bleumarin.

Sunt nedumerită. E vreun eveniment special în seara asta, de care am uitat? Vreo nuntă a unei verișoare, poate, sau un bar mitzvah?

— *Nu, nu, mamaleh*, hai repede, fă un duș, să mergem.

Când e surescitată, Bubby traduce cuvintele din maghiară și acestea sună ciudat.

Aștept să-mi explice, dar nu mai spune nimic. Mă conformez.

Când ies de la duș în halatul meu albastru cu fermoar și cu părul înfășurat într-un prosop în stil turban, sună telefonul, iar Bubby își apropie buzele de receptor și-l acoperă cu mâna ca să nu aud. Vorbește șoptit câteva momente, după care închide și-și ia o expresie gen „n-a fost nimic important", iar eu mă fac c-o cred.

În timp ce mă îmbrac în camera mea, bate la ușă și-mi spune fără s-o deschidă:

— Devoireh, la ora 6 ne ducem să ne întâlnim cu cineva. Usucă-ți părul cu föhnul și pune-ți taiorul bleumarin și cerceii cu perle. Ai farduri? Poți să te fardezi un pic. Nu prea mult, doar puțin fond de ten și de obraz.

Știe că am farduri, m-a văzut fardată, chiar dacă mă străduiesc să fie cât mai natural.

— Cu cine ne întâlnim? strig din cameră, încheindu-mi grăbită nasturii de la cămașă.

— Avem un posibil pretendent, și o să le cunoști pe mama și pe sora lui. O să mergi cu mătușa ta Chaya și cu unchiul Tovyeh; o să vină să te ia peste o oră.

Îmi încremenește mâna pe cămașa pe care tocmai voiam să mi-o bag în fustă. E prima mea „întâlnire". Știu că e primul pas în orice *shidduch*. Te întâlnești cu potențiala ta soacră, poate și cu o soră, după care se întâmplă același lucru cu băiatul. Și apoi, dacă ambelor părți le place ce văd, le fac cunoștință băiatului și fetei.

Vor să se asigure că sunt destul de frumoasă, că nu sunt grasă ori penibil de scundă sau desfigurată. Ăsta e,

de fapt, rostul întâlnirii. La ora asta au adunat deja toate fărâmele de informații despre mine. Acum vor să vadă ce haine port, dacă sunt o fată cuminte; știu ce am de făcut. După ce mi se usucă părul, îmi fac cărare pe mijloc și mi-l dau după ureche, într-un stil *aidel* pe care-l poartă toate fetele foarte cuminți. Îmi dau pe față cu puțin fond de ten, iar pielea capătă o tentă ușor portocalie. E un fard ieftin, de la magazinul de cartier; nu știu de unde să-mi iau niște produse mai bune. Îmi trec peste pomeți burețelul plat din cutiuța de fard CoverGirl, în urma căruia îmi rămâne pe obraji câte o dungă rozalie pe care trebuie să mi-o întind iritată cu degetele, ca să pară cât de cât naturală. Dar la sfârșit abia dacă se vede că sunt machiată; am fața cât de curată trebuie, luminată doar de licărul perlelor de la cercei.

Ne întâlnim la supermarketul Landau, cel cu lumină de neon care îmi face pielea să pară albă, ca de stafie, și când intrăm îmi frământ stresată mâinile în mănușile negre de piele. Chaya încearcă să mă liniștească.

— N-o să discutăm decât câteva minute. Nu e nevoie să vorbești prea mult, vor doar să vadă cum arăți și dacă ai un comportament plăcut, după care putem pleca. Nu vrem să facem o scenă în magazin și să atragem atenția asupra noastră.

Pun pariu că tot o să atragem atenția. Eu freamăt toată. Din fericire, azi e marți și nu o zi de cumpărături înainte de Șabat, când magazinele sunt aglomerate. Mai puțină lume de care să-mi fac griji. Ne plimbăm o vreme printre rafturi, dar nu văd pe nimeni, cu atât mai puțin o pereche mamă–fiică. Vitrinele cu produse congelate lucesc; frigiderele cu margini metalice înșirate au ușile de

sticlă aburite și îmi văd reflexia în ele; nu o recunosc pe fata cu buze palide și strânse și cu ochi lipsiți de expresie. Podeaua cu linoleum proaspăt lustruit pare periculos de alunecoasă sub tălpile pantofilor. Îmi culeg o scamă de pe reverul hainei, îmi aranjez niște fire de păr rebele, mă ciupesc de obraji ca să-i fac mai rozalii.

Viitoarea mea soacră așteaptă în raionul cu articole de hârtie de unică folosință. E o femeie scundă și uscățivă, cu fața zbârcită și buze atât de subțiri, că arată ca o linie desenată cu creionul pe piele. Îmi stă puțin inima când observ că poartă un *shpitzel*, bine strâns în jurul capului. Un batic lucios de satin cenușiu cu flori roz brodate, adunat generos la baza gâtului într-o fundă elegantă, are capetele lăsate să cadă pe spate. Aranjamentul îi face capul de două ori mai mare decât e și pare să stea într-un echilibru precar pe trupul mărunțel. Fiica ei — ten măsliniu, păr șaten-deschis — e și mai scundă decât ea și are fața pătrățoasă și ochi mici și sașii. Caninii îi încalecă buza de jos, astfel încât vârfurile lor sunt vizibile chiar și când ține gura închisă. Se uită lung la mine, fără să clipească. Oare la ce se gândește? mă întreb. Dacă sunt destul de frumoasă pentru fratele ei? *La tine nu te uiți?* îmi zic în gând. *Cine-o să se-nsoare cu tine, la halul în care arăți?* Gândul îmi dă un mic sentiment de triumf și îi întorc privirea calmă.

Chaya are o scurtă discuție cu femeia cu *shpitzel*, dar nu aud ce zic. Mă gândesc, cu o soră atât de urâtă și o mamă atât de banală, ce pot să aștept de la un băiat înrudit cu ele? N-oi fi nici eu cine știe ce zână, dar, din punctul meu de vedere, oamenii ăștia arată ca niște țărani. N-am ce căuta lângă ei. Oare Chaya nu mă înțelege deloc?

Limuzina veche ne așteaptă în fața supermarketului și mă strecor înăuntru, ca să mă așez tocmai în spate, întorcându-mi fața spre depozitele ce se înșiruie de-a lungul estuarului East River și spre luminile de pe Williamsburg Bridge, ce clipesc deasupra lor. Respirația mea aburește geamul și îl șterg cu mănușa de piele. Chaya îi dă șoferului adresa și o aud aranjându-și fusta și partea din față a perucii. Îi place să arate mereu impecabil, chiar și atunci când n-o vede nimeni. Și fără să mă uit la ea, știu că are spatele perfect drept, stă cu bărbia împinsă-n față și tendoanele gâtului îi pulsează de încordare.

Nu are de gând să-mi spună ce sunt atât de curioasă să aflu și sunt prea mândră s-o întreb. De-a lungul anilor, Chaya m-a făcut să mă rușinez că-mi arăt slăbiciunea. Pentru ea, emoțiile sunt o slăbiciune. Din punctul ei de vedere, nu trebuie să am niciun sentiment; nu trebuie să-mi pese ce se va întâmpla cu mine. Abia când taxiul cotește pe Penn Street zice abia murmurat:

— O să te anunț dacă am vreo veste.

Nu-i răspund. La etaj, Bubby e deja în pat și Zeidy e încă la sinagogă, unde studiază. Mă dezbrac cu grijă, așezându-mi hainele pe cufărul de la piciorul patului. Îngenunchez și stau așa o vreme, cu genunchii zgâriați de covorul aspru trandafiriu, mângâind eșarfa cu pătrățele aflată în vârful teancului, cea pe care mi-a cumpărat-o Chaya, ca să se asorteze cu noua mea haină. O *kallah maidel* trebuie să aibă haine elegante, mi-a spus ea. E un semn că ești pregătită să te măriți. N-am fost în viața mea răsfățată cu atâtea lucruri noi și frumoase. Am o poșetă neagră lucioasă și pantofi de piele italienești. Cercei cu perle, cu clips, și un colier de argint cu numele

meu în ivrit ca pandantiv. Toată copilăria și adolescența am tânjit după zorzoanele pe care le vedeam mereu la prietenele mele, dar pe care nici măcar nu îndrăzneam să spun că mi le doresc, și în mod sigur nimeni nu s-ar fi obosit măcar să-mi răspundă. Și iată că, în ultimele șase luni, primisem brusc în dar toate lucrurile pe care orice fată tânără și le-ar putea dori, și pentru ce? Ca să devin brusc prezentabilă, bănuiesc. Sau poate ca să mă îmbuneze. Dacă motivul e cel din urmă, nici măcar nu vreau să insist asupra gândului, fiindcă în adâncul sufletului știu că sunt momită, asemenea unui copil, să sar după bomboana legănată prin fața mea. Recunosc fiorul pe care-l simt când sunt în sfârșit copleșită cu grijă și atenție. Cred că, din cauza asta, s-ar putea să devin prea distrasă ca să mă mai gândesc și la altceva.

A doua zi, când mă întorc de la școală, nu e nimeni acasă. Luminile sunt stinse și frigiderul e deprimant de gol. La cină, mănânc murături cu pâine și sunt prea agitată ca să pot citi. Stau întinsă în pat și mă minunez cât de repede a venit clipa asta, cum am simțit mereu că e foarte departe și acum a venit, și fiecare răsuflare mă aduce tot mai aproape de un vârf de munte, de o stâncă de pe care cu siguranță o să mă arunc. Adorm devreme, visând cai care galopează peste viroage, iar licărele orbitoare ale vehiculelor ce trec pe stradă și zăngănitul trenului suspendat mă trezesc când și când, ca niște copite ce se apropie și se îndepărtează de capul meu.

Mă trezește brusc scârțâitul ușii de la intrare. După ce aud pașii lui Zeidy și ai lui Bubby, ușa se trântește cu zgomot și aud cum e tras zăvorul, apoi e răsucit butonul

rotund al clanței, apoi e pus lanțul. E trecut de miezul nopții. O aud pe Bubby vorbind, dar nu-mi dau seama ce spune. Adorm la loc, înainte ca ei să ajungă la etaj.

Joi dimineață văd că nimeni n-are de gând să-mi spună nimic, iar eu sunt prea mândră să-i întreb direct. Dar Chaya mă sună la muncă și-mi spune că în seara asta o să avem o întâlnire, doar eu cu el.

— Să-ți iei cea mai frumoasă rochie, zice ea, și nu-ți face griji. Totul o să fie bine. L-am cunoscut pe băiat aseară, zice, cu Bubby și Zeidy. Ne-am dus la Monroe, să ne vedem cu el. E foarte drăguț. Crezi că te-am lăsa să te vezi cu oricine?

Aș vrea s-o întreb cum arată, dar firește că nu spun nimic. Plec mai devreme de la muncă și în drum spre casă pășesc elegant, ca o *kallah maidel*, și mă întreb dacă lumea din jur își dă seama. Dacă ar ști că în seara asta am prima mea întâlnire, s-ar uita la mine altfel; cel care ar trece pe lângă mine m-ar privi de două ori, poate mi-ar da și niște sfaturi, m-ar scuipa de deochi.

Mi-aduc aminte de femeia cu *shpitzel* de la magazin și-mi stă iar inima. Încerc să-mi închipui cum ar putea arăta un fiu al acelei femei și văd în minte un tip corpolent, cu barbă rotundă, poate castanie, poate cu accente roșiatice. Îmi imaginez niște nări largi, ochi mici și apropiați și picioare crăcănate. Un tip cu aer patern, dar cum ar putea un băiat să fie patern? Și totuși nu reușesc deloc să scap de imaginea asta, care mă însoțește la duș și când mă săpunesc jenată, de parcă bărbosul ar continua să mă privească.

Încerc să-mi conving părul șaten drept și care-mi ajunge până la umeri să se răsucească într-o buclă. Mă

șochează cât de banal e chipul meu din oglindă. E o veritabilă pedeapsă pentru mine, care nu sunt deloc banală în adâncul sufletului, să am fața asta, fața asta albă și neinteresantă, cu gură mică și pleoape grele, o față cu pometi exagerat de proeminenți. Oare o să fie în stare să-și dea seama, atunci când mă vede, cât sunt de minunată cu adevărat? O să mă vrea? Sunt hotărâtă să-l farmec.

Bubby se întoarce de la Aishel, mă vede pregătită și încuviințează din cap.

— Arăți atât de *elegante*, zice, pronunțând cuvântul cu accent unguresc. Ai niște *chinus laba* de invidiat.

Bubby o dă mereu pe ungurește când se emoționează. *Chinush laba*, sau gambele fine, sunt o comoară pentru o femeie, zice ea mereu. Scoate din sertarul mesei de toaletă un colier de aur la baza gâtului și mi-l întinde.

— L-am purtat la nunta mea. Îl am de la *tante* a ta, femeia al cărei nume îl porți. În seara asta vreau să-l porți tu.

N-am avut niciodată o bijuterie de aur. Îmi închei colierul cu grijă la gât și-l așez în scobitura gâtului, între oasele claviculei, acum ascunse cast de gulerul rulat al puloverului meu de lână bleu.

Urcă și Zeidy să se îmbrace și Bubby i-a așezat deja haina de la cel mai bun costum de gabardină pe canapea. Își pune pantofii de Șabat proaspăt lustruiți și noul lui *shtreimel*. Mă bucur că în seara asta îl poartă pe cel nou. Nu l-am văzut purtându-l decât la nunți. E limpede că, dacă pune atâta preț pe cum arată în seara asta, trebuie că i se pare o ocazie importantă.

Chaya și Tovyeh vin să ne ia pe la 18:30; Chaya e învăluită în cea mai bună capă de Șabat a ei, tivită cu

blană, și-a ciupit obrajii până i-au rămas urme roșii și poartă cea mai blondă perucă pe care o are. Peruca e dată cu fixativ și adunată într-o creastă înaltă peste frunte. Îmi netezesc părul îngrijorată. Poate ar fi trebuit să-mi dau și eu cu fixativ.

— Ești gata de plecare? mă întreabă veselă.

— Unde mergem? Credeam că întâlnirea o să aibă loc aici, în sufragerie.

— Nu, *mamaleh,* mergem acasă la Chavie. E mai mult loc la ea.

Bubby își pune haina de miel.

— Suntem gata cu toții.

Casa mătușii Chavie se află la câteva sute de metri, așa că nu luăm mașina lui Tovyeh. Ce imagine le oferim trecătorilor, mergând toți cinci unul lângă altul; ocupăm tot trotuarul. Îmi lipesc mânecile hainei, ca să-mi fac un soi de manșon în care să-mi încălzesc mâinile, și am umerii zgribuliți din cauza frigului mușcător de ianuarie. Cu toții merg extrem de hotărâți și trebuie să țin pasul cu ei, încercând să calc cu pas sigur, *țac, țac, țac,* dar la un moment dat, pe Marcy Avenue, mă lasă curajul, încep să tremur vizibil și îmi aud pașii ezitând și ieșind din ritm.

Mai avem cam 100 de metri. Dacă au ajuns deja? Dacă mi se înmoaie genunchii când intru în sufragerie? Văd deja casa lui Chavie, cu ferestrele dinspre stradă luminate. Sunt sigură că îmi tremură picioarele, dar când mă uit în jos mi se par bine ancorate. Îmi admir preț de o clipă gleznele subțiri, după care gustul amărui mi se ridică iar în gât.

Mă hotărăsc să nu mă uit direct la el, la viitorul meu *chassan,* dar pentru că nu știu unde se va afla în clipa în

care intru eu, trebuie să nu ridic niciodată privirea și să nu mă uit în ochii nimănui, ci să rămân cu privirea în podea, jucând sfiala.

În casa lui Chavie e cald, iar lumina care vine de la aplicele de pe pereți are o nuanță gălbuie intensă.

— N-au ajuns încă, îmi spune de la fereastră, unde stă înfășurată în perdeaua de dantelă ca să-și ascundă fața de trecători.

Însă tot face, inevitabil, umbră, și i se vede clar conturul trupului prin țesătura transparentă; îmi vine să-i spun să plece din fereastră fiindcă n-aș vrea să le lăsăm impresia că suntem atât de încântați încât n-avem stare.

Mă așez la marginea canapelei de piele, lângă Chaya, și aștept. N-am rostit niciun cuvânt de când am plecat de-acasă și știu că nu e nevoie să spun nimic, totuși mă întorc înspre mătușa mea și o întreb, aproape în șoaptă, dacă vrea să rămână cu mine câteva clipe după ce vin ei și să nu mă lase singură cu el imediat, fiindcă am nevoie să mă orientez și n-aș suporta să fiu expediată imediat. Glasul îmi tremură puțin și-mi trădează agitația.

Se aude un ciocănit scurt și apăsat la ușă, iar Chavie fuge să deschidă, surescitată la culme și netezindu-și din mers partea din spate a perucii. Ochii căprui îi strălucesc, iar zâmbetul ei e autentic; al meu e nervos și chinuit și mi se retrage imediat în colțurile gurii când uit să mi-l afișez.

Nu văd până în holul de la intrare, dar aud pașii grei ai unui grup de oameni, șoapte murmurate și pantofi ce sunt șterși rapid pe un preș înainte ca glasurile să umple casa.

O recunosc mai întâi pe femeia cu *shpitzel,* femeia căreia am să-i spun *shviger,* mamă-soacră, și apoi îl văd pe cel care e probabil soțul ei, la fel de scund și el, cu o barbă cenușie lungă și ochi duri, umbriți de o frunte plină de riduri. Nici urmă de fiică azi, observ în treacăt, cât de cât calmă. Zăresc între bărbat și nevasta lui un colț al unei pălării negre și turtite de catifea, borul lat al *plotchik*-ului ascunzând chipul pe care vreau să-l văd fără să fie evident că asta fac.

Un *plotchik,* mă gândesc brusc, șocată. Nu o căciulă înaltă de nurcă așa cum are unchiul meu, nici măcar un *krach-hit* cum are Zeidy, ci un *plotchik!* Cum de nu observă nimeni? Întrebarea mi se învârte panicată în minte și mi-o acaparează complet. Pălăria tip *plotchik,* o pălărie largă și plată de catifea, cu marginea abia sesizabil întoarsă, e semnul că ești un aronit, un adept al lui Aaron, fiul cel mare al rabinului. Zeidy nu m-ar da niciodată după un aronit! Toți cei din familia noastră sunt zaliți. Noi considerăm că Zalman Leib, cel de-al treilea fiu al rabinului, e adevăratul succesor al dinastiei Satmar. Ar fi trebuit să-mi dau seama, având în vedere că familia asta e din satul Kiryas Joel, și 90 la sută dintre cei de acolo îl susțin pe Aaron. Dar nici măcar nu mi-a trecut prin cap așa ceva. Chiar dacă Zeidy n-a lăsat niciodată politica să intre în casa lui și la masa lui nu s-a vorbit niciodată despre disputa dintre cei doi fii, a fost întotdeauna limpede, fără ca aceste cuvinte să fie rostite răspicat, că Zeidy nu e de acord cu Aaron și cu metodele lui extremiste. Și acum ce face, mă mărită cu un aronit?

Sunt total bulversată, dar nu pot să zic nimic cu toată lumea de față, cu ochii la mine. Băiatul are brațele

încrucișate, cu mâinile ascunse în mânecile *rekel*-ului său negru de satin și-și ține umerii aplecați și privirea în pământ, cum se cuvine să facă un băiat modest, de la yeshiva. Îi observ perciunii blonzi, tăiați îngrijit la nivelul bărbiei și răsuciți în inele bogate și lucioase. La orice mișcare, cârlionții i se leagănă ușor.

Văd vârful unei limbi ițindu-se timid și trecând discret peste două buze de un roz-palid, apoi retrăgându-se într-o clipită, de parcă nici nu s-ar fi întâmplat. Văd un puf auriu ce acoperă o bărbie osoasă, puf de adolescent pe chipul unui bărbat care știu că are 22 de ani. Nu cred că-și taie barba, deci probabil așa îi crește lui. Știu că îl cheamă Eli, are același nume pe care îl poartă toți ceilalți băieți de vârsta lui, numele primului și celui mai glorios rabin Satmar, acum răposat, pe al cărui tron se bate o familie divizată de patimă și lăcomie.

Acum lupta lor se duce în tribunalele laice, iar Zeidy spune că e o *shanda,* un *chillul Hashem,* o rușine în ochii lui Dumnezeu. (Când se supără, începe să strige și lovește cu pumnii în masă, iar vesela de porțelan se zguduie și cupele de sărbătoare zăngăne de la vibrații.) Nu-i place deloc când ne spălăm rufele murdare în public, să le vadă toată lumea. Când se va termina procesul și va fi ales un câștigător, zice el, nu va mai exista nimic de condus. Nimeni n-o să mai vrea să audă de Satmar. Poate că are dreptate, dar nu-mi pasă. Eu nu mă simt Satmar. În venele mele nu curge sânge Satmar, nu e un semn în ADN-ul meu. Dacă vreau, pot să-mi dezlipesc fără probleme eticheta asta de pe identitatea mea.

Mă întreb dacă Eli se simte Satmar, dacă simte că are Satmarul în sânge și dacă îl va avea toată viața. Îmi

spun să nu uit să-l întreb asta, când vom fi singuri. E o întrebare îndrăzneață, dar o pot camufla în cuvinte nevinovate. Trebuie să știu ce gândește, să văd dacă are propriile lui păreri despre lumea în care trăim sau dacă doar reproduce papagalicește opiniile celor din jur. Poate că nu am niciun cuvânt de spus în privința propriei mele căsătorii, dar aș vrea cel puțin ca atunci când am să intru în acest aranjament să fiu înarmată cu cât de multe cunoștințe și cât de multă putere e posibil.

Ne îngrămădim cu toții în mica sufragerie a lui Chavie, eu chiar în fața lui Eli, Chaya la dreapta mea și Bubby în stânga, cu Zeidy în capul mesei, Shlomeh, viitorul meu socru, la dreapta lui, alături de el soția lui, iar Chavie la celălalt capăt, încercând să-i servească pe toți cu sifon și tartă Linzer. Simt perna rigidă de catifea a scaunului tare sub fund.

Zeidy și viitorul meu socru încep, cum e obiceiul, cu câteva minute de *dvar Torah*, tachinându-se amical pornind de la fragmentul din Tora discutat în acea săptămână. Le urmăresc schimburile de replici, simțind cum îmi crește inima de mândrie când văd cât e de limpede că Zeidy are o superioritate spirituală de necontestat. La urma urmei, a existat vreodată un om mai învățat decât bunicul meu? Până și rabinul Satmar a zis că e un geniu în interpretarea Talmudului. Privind atent chipul banal și ochii rotunzi, mereu în gardă, ai viitorului meu socru, îmi dau seama că e un bărbat mărunt, și ca statură, și ca inteligență. Ar trebui să se simtă privilegiat că are șansa de a discuta cu bunicul meu. Sunt sigură că lui Zeidy i-ar fi plăcut să aranjeze o căsătorie cu o persoană cu mai mult prestigiu, dar,

din păcate, în ciuda succesului meu recent, din cauza situației mele familiale tot nu e destul ca să merit un aranjament mai acătării.

După ce discuția obligatorie se încheie, adulții se ridică de la masă și se retrag întreținându-se amical la bucătărie, lăsându-ne pe mine și pe Eli singuri la masă. Eu țin capul plecat și mă joc cu franjurii feței de masă din dantelă, mângâind obsesiv modelul. Băiatul trebuie să înceapă conversația, atâta lucru știu și eu. Dacă nu o face, eu trebuie să aștept pur și simplu în tăcere. Arunc o privire scurtă către ușă, care a fost lăsată ușor întredeschisă conform cutumei, și mă întreb dacă stau toți cu urechile ciulite. Știu că sunt în camera de alături.

Într-un final, el rupe tăcerea, după ce mai întâi se așază mai bine pe scaun și-și aranjează haina.

— Deci ești profesoară? Așa mi-a zis sora mea.

Eu încuviințez.

— Foarte frumos, foarte frumos.

— Și tu? întreb, dat fiind că acum am verde la vorbit. Ești încă la yeshiva? Cum e să mai fii la școală, la 22 de ani? Mai sunt și alții de vârsta ta?

Știu că vorbele mele, legate de vârsta lui, o să-l atingă într-un punct sensibil. Majoritatea băieților sunt deja însurați la maximum 20 de ani. Fiindcă Eli e cel mai mare și încă neînsurat, frații lui mai mici au fost nevoiți să aștepte să se însoare el ca să poată începe să se facă aranjamente și pentru ei, și oricine în locul lui s-ar simți vinovat pentru asta.

— Probabil că a trebuit să aștept până crești tu.

Îmi zâmbește cu căldură. Mi-a zis-o. O să-l întreb despre pălărie acum.

— Deci cei din familia ta sunt aroniți? Fiindcă văd că porți un *plotchik*.

— Ai mei sunt neutri, zice el după o clipă de gândire și-și trece iar vârful limbii peste buze, de parcă ar face un gest cu semnificație spirituală; un ritual de purificare.

Am sentimentul foarte clar că a repetat cu atenție un scenariu și că e gata să spună orice e nevoie ca să cred ce vreau să cred. De fiecare dată când îl întreb ceva, primesc răspunsuri atente și diplomatice. Când vorbește, se joacă cu perciunii lui aurii strălucitori, de parcă încă ar studia la yeshiva.

— Vrei niște sifon? întreb, fără să știu în ce direcție să îndrept conversația.

— Nu, e în regulă, nu mi-e sete.

Continuăm să vorbim; în general, eu pun întrebări și el răspunde. Îmi povestește despre călătoriile lui: tatăl său l-a luat cu el în tururi de durată ale Europei, pentru a vizita morminte ale unor rabini faimoși. Eli și cei nouă frați ai lui au străbătut Europa înghesuiți pe podeaua unei dube de marfă, oprindu-se doar ca să se roage la morminte.

— Ați fost în Europa și n-ați văzut decât morminte? întreb, străduindu-mă să nu las să mi se strecoare nicio urmă de dispreț în voce. N-ați văzut nimic altceva?

— Eu am încercat, zice. Însă tata nu ne-a prea lăsat. Dar vreau ca într-o zi să mă întorc singur și s-o văd cum trebuie.

Mă cuprinde brusc un val de simpatie. Firește că e vina tatălui său, un om îngust la minte, obsedat de latura spirituală, dar care nu pricepe cu adevărat importanța unui lucru sau a altuia. Dacă Zeidy și-ar duce fiii în Europa, nu le-ar interzice niciodată să o viziteze. El zice

mereu că lumea a fost creată ca să-i admirăm frumusețea. Poate că Eli și cu mine ne-am putea întoarce în Europa împreună; dintotdeauna mi-am dorit să văd lumea. Brusc, gândul că această căsătorie ar putea fi biletul meu de avion către libertate mi se pare extrem de îmbietor.

O să fim întrerupți din clipă-n clipă, dar înainte de asta, vreau să fac măcar o încercare de a purta o conversație adevărată cu Eli. Mă aplec ușor spre el, cu mâinile sub masă, puse pe genunchi.

— Știi, eu nu sunt o fată obișnuită. Adică sunt normală, dar sunt altfel decât alte fete.

— Mi-am dat deja seama, răspunde el zâmbind ușor.

— Ei bine, m-am gândit să-ți spun, ca să știi. Să te previn, cum ar fi. Nu sunt ușor de strunit.

Eli se relaxează brusc în scaun și-și întinde mâinile pe masă, în fața lui. Îi văd venele noduroase umflate sub încheieturile degetelor bătătorite și liniile din palmele întoarse, roșii și îngroșate. Sunt mâinile unui om deprins cu munca, masculine și totuși grațioase.

— Să știi că la asta mă pricep cel mai bine, zice el, privindu-mă cu sinceritate. Sunt genul de om care se poate înțelege cu oricine. Nu-mi fac griji. N-ar trebui să-ți faci nici tu.

— Cum adică, te poți înțelege cu oricine?

— Păi, sunt prieten cu mulți oameni dificili. Mi se par interesanți. Dau farmec vieții. Sunt prea mulți oameni plicticoși pe lume. Prefer să fiu cu cineva cu personalitate.

E ca și cum ar da probă să-l aleg drept mire, când știm amândoi că totul e deja hotărât. Dar are un ton rugător; parcă ar visa la o mare iubire, când știe precis că nu poate

fi cazul. Și totuși, cuvintele lui îmi iau o piatră de pe inimă, fiindcă mă simt ca și cum mi-aș fi îndeplinit un soi de obligație. Orice se va întâmpla în viitor, nu poate da vina pe mine. L-am avertizat. I-am spus că nu sunt ușor de strunit.

Când Chaya deschide ușa glisantă de la sufragerie și mă privește întrebător ca să vadă dacă am terminat, încuviințez. Îmi dau seama că nu știu decât foarte puține lucruri în afară de ceea ce știam cu o jumătate de oră în urmă, dar măcar am văzut că e blond cu ochi albaștri și are un surâs generos, ușor pieziș, care-i dezvăluie dantura frumoasă. În mod sigur, o să avem copii frumoși.

În hol, Chaya se uită la mine să-i confirm, așteptându-mi aprobarea de complezență înainte de a ne alătura și noi restului familiei. Îi strălucește privirea de nerăbdare — dar e singurul amănunt diferit de pe chipul ei. În rest, e la fel de demnă ca întotdeauna. Cum stau așa în picioare pe holul îngust și întunecos, n-am unde să mă duc decât în față, înspre lumina din bucătărie și cei care așteaptă să mă felicite. Nu există o altă cameră în care să mă duc dacă aș spune nu; nu există alte uși, dintre care să aleg. Trebuie să încuviințez și să zâmbesc, și asta și fac. Nu simt greutatea copleșitoare a momentului, așa cum credeam că se va întâmpla.

La bucătărie, lichiorul e deja pregătit în pahărele de argint, așezate în fața bărbaților, ca să bea *l'chaim* și să ne declare logodiți. Chaya începe să-i sune pe toți membrii familiei, sun și eu la câteva colege și le anunț și în curând casa e înțesată de oameni care ne sărută și ne felicită, pe mine și pe viitorul meu soț.

Shviger îmi oferă în dar o brățară oribilă de argint cu model floral și eu mă prefac că-mi place, iar prietenele

mele vin cu brațele pline de baloane umflate și cu obrajii îmbujorați de aerul rece al serii. Chaya face poze cu noua ei cameră foto Kodak.

Stabilim data pentru august, peste șapte luni. Până la nuntă n-am să-l mai văd decât o dată sau de două ori, și Zeidy nu e de acord ca un *chassan* și o *kallah* să vorbească la telefon. Îmi iau rămas-bun după ce pleacă toată lumea și încerc să-mi întipăresc chipul său în minte, fiindcă e unicul lucru pe care îl știu sigur despre el. Însă imaginea pălește treptat și, două săptămâni mai târziu, e ca și cum nu l-aș fi întâlnit niciodată.

Shprintza, sora mai mică a *chassan*-ului meu, se logodește la o săptămână după noi. Are 21 de ani și singurul motiv pentru care nu s-a putut logodi până acum a fost faptul că avea un frate mai mare încă necăsătorit. Nu înțeleg cum ar putea cineva să o vrea de nevastă pe fata pe care am cunoscut-o la supermarket, cu zâmbet dințos și privire aspră, cu voce groasă și fire bărbătoasă. Se dovedește că se mărită cu cel mai bun prieten al lui Eli și, după mine, o face doar ca să rămână cât poate de aproape de fratele ei, dat fiind că nu se poate mărita ea însăși cu el.

Ea și Eli sunt foarte apropiați, mi-a spus-o chiar ea în seara în care m-am logodit, după ce m-a tras deoparte, să facă poze cu mine. Mai apropiați decât au fost vreodată un frate și o soră. A spus-o cu un licăr de oțel în privire, ceea ce mi-a lăsat impresia că de fapt vrea să mă avertizeze, de parcă mi-ar fi spus: „Fratele meu n-o să te iubească niciodată cum mă iubește pe mine".

Dar sigur c-o să mă iubească. Pe mine o să mă pună întotdeauna pe primul loc. Sunt mai frumoasă decât ea,

mai veselă și mai haioasă și cum ar putea vreodată cineva să o pună pe ea pe primul loc, și nu pe mine?

Săptămâna viitoare avem *t'noyim*-ul, petrecerea la care Eli și cu mine vom semna contractul de căsătorie. Odată ce *t'noyim*-ul e semnat, nu mai există cale de întoarcere. Rabinii zic că e mai bine să divorțezi decât să rupi un contract de căsătorie. La petrecere, am să primesc inelul cu diamant (sper că va fi unul elegant, așa cum îmi place), iar eu am să-i dau lui Eli ceasul lui de *chassan*. Mă duc la magazinul de bijuterii să cumpăr ceasul împreună cu mătușa Chaya și aleg un Baume & Mercier de 2 000 de dolari, cu cadran plat de aur și brățară fină împletită, tot de aur. Fără nicio urmă de ezitare, Chaya completează cecul în alb pe care i l-a dat Zeidy. N-am văzut niciodată pe cineva cheltuind atâția bani în preajma mea și mai că nu-mi vine să cred. Deodată, banii nu mai sunt o problemă. Există fonduri nelimitate la dispoziția mea, pentru orice are legătură cu nunta. La magazinul de haine, Chaya alege o rochie de catifea în culoarea bronzului cu garnitură de satin arămie și o pune pe croitoreasă să mi-o ajusteze pe corp, ca să îmi vină perfect. (Chaya spune că o croială cum trebuie e cea mai bună prietenă a unei femei.) Tanti Rachel vine să-mi taie părul scurt, stil bob, de mi se vede gâtul deasupra gulerului înalt al rochiei. Îmi spune că o să-mi crească la loc până la nuntă.

În dimineața petrecerii, mă trezesc cu conjunctivită. N-am ce face; cu oricât de mult fond de ten mi-aș da în jurul ochiului, din cauza umflăturii am fața disproporționată. Alerg înnebunită la clinica de pe Heyward Street să-mi iau picături, dar seara tot mai am ochiul roșu. Trebuie să-mi adun tot curajul și să mă prefac că n-am nimic. Deși

zâmbesc tot drumul până la petrecere, mă simt ca năucă. Abia văd și îmi zvâcnește ușor tâmpla. Tot ce pot face e să mă rog să nu observe nimeni. Aș intra în pământ de rușine dacă Chaya ar începe să mă ia la rost că nu se cade să am un aer atât de nefericit la propria mea petrecere de logodnă.

Fotograful profesionist pe care l-am angajat sosește mai devreme, să ne pozeze pe mine și pe Eli, stând la un metru unul de altul, cu o vază cu flori tropicale în culori întunecate, absolut oribile, între noi. Viitoarea mea soacră a comandat buchetul pentru azi. Știu deja că îi detest gusturile. Sperasem să am parte de un aranjament floral aerisit, în stil japonez, așa cum fac în ziua de azi unele dintre florăriile din zonă, cu orhidee în nuanțe pastel și hortensii. Sunt însă nevoită să inhalez mirosul puternic de eucalipt. Nu mi se pare deloc adecvat pentru o logodnă.

În timp ce fotograful încearcă să ne așeze în diverse poziții cât mai atrăgătoare, am grijă să stau cu ochiul sănătos către aparat. Ne conduce la masa cu deserturi și mă pune să ridic o miniprăjitură de pe tavă și să mă fac că i-o dau lui Eli s-o mănânce. Văd în spatele lui expresia șocată de pe chipul mamei lui Eli. O văd cum strânge critic din buze în fața atitudinii noastre exagerat de degajate. Pun pariu că se bucură că încă n-a sosit niciun musafir, să asiste la scenă.

Cred că îmi place Eli, așa cum îl văd prin ceața picăturilor pe care mi le-am pus în ochi; cel puțin îmi place zâmbetul lui, îmi plac ochii albaștri, umerii agili, mâinile masculine, mișcările atente. Îmi place ce văd. Mă întreb dacă și lui îi place ce vede.

Când lumea începe să se strângă în sală, care e de fapt cantina unei școli de băieți, transformată cu ajutorul

unor ornamente de perete inspirate și al unor fețe de masă de dantelă, *chassan*-ul meu și tatăl lui se duc în zona pentru bărbați și dispar în spatele panoului de metal ce separă cele două sexe. Sper că fotograful o să facă o mulțime de poze în zona bărbaților, ca să văd și eu mai târziu ce s-a întâmplat acolo, în timp ce toate fetele de la școala mea vin să îmi ureze *mazel tov*, felicitarea tradițională pentru mirese.

După ce semnez contractul de logodnă, cu toate condițiile lui explicitate în ebraica veche, pe care abia dacă o înțeleg, ne strângem cu toții la capătul panoului, de unde se vede secțiunea bărbaților, și Zeidy sparge farfuria de *t'noyim*, cumpărată special pentru această ocazie, o farfurie delicată de porțelan, cu model cu trandafiri pe margini. Aceasta se face bucăți pe podea, simbol al legăturii puternice ce-i va uni pe cei doi soți, iar Bubby adună cioburile, să le arunce. Unele fete își fac un inel din ce rămâne din farfurie; poți cere unui bijutier să-ți decupeze frumos o bucățică de porțelan cu o floare pe ea, pe care s-o montezi pe un inel simplu de aur. Sau o poți face pandantiv. Nu cred că eu am să fac asta.

Soacra mea îmi dă acum inelul cu diamant și toată lumea se adună în jurul meu să-l vadă; mă bucur că e simplu, deși inelul e puțin prea lat și diamantul mic și cam banal. Știu că *chassan*-ului meu o să-i placă ceasul lui, măcar fiindcă l-am ales personal și am gusturi excelente; așa spune Bubby mereu.

Aurul arată frumos pe încheietura lui bronzată, acoperită de fire de păr blond. Citesc pe chipurile prietenelor mele ce gândesc, că am pus mâna pe un *batampte*, un tip atrăgător. Sunt mândră că măcar am un viitor soț arătos.

Mă uit la el și mă gândesc *Ce bucurie să am un soț atât de chipeș, să am în jurul meu chipul său frumos, pe care să-l pot etala cu mândrie tot restul vieții, ca pe un trofeu.* Îmi place mult cum îi iese gâtul fragil, auriu, din gulerul alb al cămășii.

După școală, Mindy și cu mine ne petrecem clipele libere uitându-ne pe fotografiile de la petrecerea de logodnă, în locul nostru obișnuit de la Lee Avenue Pizza, punându-ne înghețată moale în cafeaua fierbinte, uitându-ne la ea cum se topește în dâre de consistența siropului și grăbindu-ne să prindem clipa perfectă în care să o savurăm, chiar înainte de a se topi de tot. Mindy îmi spune că fratelui său i s-a propus, în fine, o fată, și e destul de sigură că se va logodi curând. Și imediat ce situația lui e rezolvată, Mindy e liberă, la rândul ei, să fie petită.

Pe de o parte, spune gânditoare, se teme să nu mă piardă în acel prim an de extaz de lună de miere, așa cum spune că și-a pierdut toate prietenele după ce s-au măritat. Pe de altă parte, îmi mărturisește deschis, e ușor invidioasă la gândul independenței pe care o voi avea. În curând, îi spun, o să te măriți și tu. E doar chestie de timp.

— Cu cine crezi că o să te cupleze părinții tăi? o întreb, dar ce vreau de fapt s-o întreb e: vei fi nevoită să porți și tu *shpitzel,* ca mama ta, sau o să opui puțină rezistență și o să te lupți să ți se găsească un petitor care să te lase să porți perucă și să te duci la bibliotecă?

Pentru Mindy, e posibil ca măritișul să nu însemne independența la care tânjește.

N-a zis niciodată nimic, dar mă întreb dacă e geloasă pe mine, care, la doar 17 ani, sunt pe punctul de a primi cheia către libertate și independență. Mindy e mai mare

decât mine și, chiar dacă se mărită curând, nu există nicio garanție că viața ei va fi altfel decât până acum. Sunt recunoscătoare că nu am fost obligată să mă căsătoresc cu un bărbat extrem de religios sau dominator. Nu mi-aș putea imagina cum ar fi să las în urmă disciplina strictă în care am crescut doar ca să ajung într-o situație și mai restrictivă.

— Crezi că vei putea alege? o întreb, curioasă dacă Mindy ar putea oare să-l roage pe tatăl ei să-i aleagă pe cineva care să înțeleagă felul ei de-a fi și necesitățile ei. Poate să intervină cineva din familia ta pentru tine?

— Nu știu, zice gânditoare, trecându-și degetele prin părul negru și strălucitor și lăsându-l apoi să-i cadă la loc pe fruntea înaltă, pătrată. Nu vreau să mă gândesc încă la asta, până n-o să trebuiască.

Încuviințez înțelegătoare, amestecând mecanic cu linguriță de plastic în cafeaua călâie, cu ochii la angajații mexicani de la bucătărie, care trântesc aluatul de pizza pe blat. Majoritatea femeilor pe care le cunosc și care s-au măritat duc aceeași viață pe care o duceau și înainte. Își petrec zilele făcând naveta între casa părinților și noul lor apartament, ocupându-și timpul cu îndatoririle lor de fiice și de soții. Dar poate că nici nu-și doresc altceva; poate că asta e viața pe care și-o doresc. Însă pentru femei ca Mindy și ca mine, acea viață nu va fi niciodată de ajuns. Mai ales pentru Mindy. N-o să se poată niciodată mulțumi să se așeze la casa ei și să fie o casnică și atât.

Mindy clatină cu putere din cap, de parcă ar vrea să scape de niște gânduri neplăcute și pe chip i se așterne un zâmbet familiar și strengăresc, ce-i încrețește ochii.

— Îmi promiți să-mi spui tot ce afli la cursurile pentru viitoarele *kallah*?

— Sigur că da.

Chicotesc.

— Duminică mă duc la primul curs. Te sun după.

Intuiția mea a funcționat corect. Peste doar un an, lui Mindy i-a fost găsit un soț și, ca toate surorile ei, și ea s-a măritat cu un bărbat profund religios. Acesta nu era de acord cu cărțile seculare și i-a fost mai greu să le ascundă de el decât fusese să le ascundă de familia ei. A încetat să mai citească și și-a ocupat timpul făcând copii. Ultima oară când am văzut-o, înainte de a ne înstrăina de tot, născuse deja trei copii și era gravidă cu al patrulea. Mi-a zâmbit din prag, jonglând cu un prunc așezat pe șold.

— Asta e voia lui Dumnezeu, mi-a zis, dând din cap timidă.

I-am întors spatele și am coborât scările blocului cu o senzație de greață în stomac. Femeia din pragul ușii nu era Mindy, cea pe care o știam eu. Femeia pe care o știam eu s-ar fi luptat pentru independența ei. Nu s-ar fi resemnat și nu și-ar fi acceptat pur și simplu soarta.

Replica ei, *asta e voia lui Dumnezeu*, m-a scos din minți. Omul face ce vrea el. Nu Dumnezeu a fost cel care a vrut ca Mindy să aibă copii. Oare ea chiar nu pricepea asta? Soarta ei era decisă de oamenii din jurul ei, și nu de nu știu ce intervenție divină. Nu-i puteam spune nimic. Soțul ei hotărâse deja că am o influență proastă asupra ei. N-aveam de gând să-i îngreunez viața insistând să o văd. Dar n-am uitat-o niciodată.

6

Lucruri pentru care nu merită să te lupți

Nu vreau să mă lupt pentru nimic. Vreau doar să fiu și să fac, fără să-mi spună cineva că îmi dă voie.

Din *The Romance Reader*, de Pearl Abraham

Niddah, spune profesoara care ține cursuri de pregătire pentru căsătorie, înseamnă textual „dată de-o parte", însă nu la propriu, se grăbește să mă liniștească. E pur și simplu cuvântul care se folosește când vine vorba despre „sorocul" femeii, cele două săptămâni din lună în care e considerată impură, conform legii iudaice. Asta învăț acum la cursurile de pregătire, legile referitoare la *niddah*.

Am rugat-o să-mi traducă cuvântul. La început n-a vrut să-mi răspundă, dar am insistat și, pe măsură ce se grăbea să-mi explice beneficiile legilor *niddah* într-o căsnicie, simțeam cum mi se ridică sângele în cap. Expresia *dată de-o parte*, fie și doar din cauză că ești considerată impură, e umilitoare. Nu sunt o nespălată.

Îmi spune că pe vremea Templului femeile nu aveau voie să intre în clădirea propriu-zisă din cauza pericolului să le înceapă menstruația și să pângărească astfel întregul

Templu. Chiar nu poți ști exact când va intra o femeie la menstruație. Femeile, spune profesoara mea de *kallah*, au cicluri foarte imprevizibile. De aceea e foarte important, continuă ea, ca atunci când crezi că s-ar putea să se întâmple, să te duci repede să verifici.

O femeie devine *niddah* sau „dată la o parte" imediat ce din pântecul ei curge fie și o singură picătură de sânge. Când o femeie e *niddah,* soțul ei nu o poate atinge, nici măcar ca să-i întindă o farfurie de mâncare. Nu are voie să vadă nicio părticică din trupul ei. Nu are voie s-o audă cântând. Îi e interzisă.

Acestea sunt câteva dintre lucrurile pe care le aflu la orele de pregătire pentru căsătorie. De fiecare dată când ies din blocul maroniu cu locuințe sociale unde stă profesoara mea de *kallah,* simt pornirea de a le împărți pe femeile de pe stradă în două categorii — cele care știu toate astea și cele care nu le știu. Eu mă aflu undeva la mijloc, încep să învăț despre pulsul acestei lumi în care trăiesc, dar încă habar nu am multe alte lucruri. Nu pot decât să mă uit acuzator la femeile măritate cu aer pios ce-și împing cărucioarele duble pe Lee Avenue. „Sunteți de acord cu asta?", îmi vine să le întreb. „Sunteți de acord că sunteți murdare, fiindcă sunteți femei?" Mă simt trădată de toate femeile din viața mea.

Nu m-am așteptat ca lucrurile să fie atât de complicate. Căsătoria trebuia să fie ceva simplu, o înțelegere prin care aveam să-mi fac, în fine, propriul meu cămin. Aveam de gând să fiu cea mai bună gospodină, cea mai bună bucătăreasă, cea mai bună soție.

După ce menstruația unei femei se încheie, îmi spune profesoara de *kallah*, trebuie să numere alte șapte zile de

curățire, în care să verifice de două ori pe zi, cu bucăți mici de bumbac, și să se asigure că nu mai există niciun pic de sânge. După aceste șapte zile „albe" consecutive, se scufundă în *mikvah,* baia rituală, și redevine o ființă neprihănită. Așa spune profesoara mea de *kallah.* Mi-e greu să mi le închipui pe toate verișoarele mele măritate făcând așa ceva.

Când ești neîntinată, de regulă două săptămâni dintr-o lună, totul este în regulă. Atunci când o femeie e „neprihănită", sunt foarte puține reguli. De asta, spune profesoara mea de *kallah,* căsătoriile evreiești durează mai mult decât toate celelalte. În acest fel, are loc o permanentă reînnoire a legăturii dintre soț și soție, mă încredințează ea. În felul ăsta, nu se va instala niciodată plictiseala. (Oare vrea să spună că bărbatul e ferit de plictiseală? N-ar trebui să o întreb așa ceva.)

Bărbații nu-și doresc decât ce nu pot avea, îmi explică ea. Au mereu nevoie de refuz, urmat de accept. Nu știu dacă îmi place să mă gândesc la mine în felul ăsta, ca la un obiect devenit disponibil, apoi indisponibil, aflat la cheremul bărbatului.

— Vrei să te măriți, da? mă întreabă agasată, după ce îi spun ce nu-mi convine.

Mă foiesc pe scaun stresată, pentru că, nu-i așa, ce i-aș putea zice? Dacă spun orice în afară de da, o să sară de trei metri. Și-o să mă știe tot orașul.

— Sigur că da. Sigur că vreau să mă mărit. Doar că nu știu dacă pot ține minte toate regulile astea.

Îmi arată bucățile albe de bumbac folosite la verificare. Sunt niște pătrățele de bumbac, cu margini în zigzag, și toate au niște codițe de material într-un colț.

— Astea pentru ce sunt? o întreb.

— A, astea sunt ca să le tragi afară dacă îți rămân înăuntru, zice ea.

Bucățelele de bumbac stau cuminți pe mușamaua unsuroasă de pe masă, fluturând vag în adierea ușoară de vară ce intră pe geamul de la bucătărie.

Trebuie să te verifici de două ori pe zi, o dată dimineața când te trezești și o dată înainte de *shkiyah,* de asfințit. Dacă uiți să o faci o dată, trebuie să-l suni pe rabin și să-l întrebi dacă trebuie sau nu să o iei de la început. Dacă într-o zi, când te inspectezi, nu e sânge, dar e o pată, trebuie să te duci cu ea la rabin ca să-ți spună el dacă e cușer sau nu. Dacă ți s-au murdărit chiloții, trebuie să te duci și cu ei la rabin. Sau îl poți trimite pe soțul tău.

La sfârșit, când ai 14 bucăți de bumbac curate adunate, te poți duce la *mikvah,* ca să te purifici și să vii acasă la soțul tău imaculată și proaspătă. De fiecare dată când vii acasă de la *mikvah,* e ca și cum ai fi din nou mireasă. Profesoara mea radiază toată când îmi spune asta și face ochii mari, cu o bucurie fără margini.

Am trecut de multe ori pe lângă *mikvah,* fără să știu ce e. Se află într-o clădire discretă ce ocupă o mare parte din Williamsburg Street, cu vedere înspre autostrada Brooklyn–Queens. Seara, bărbații știu că trebuie să evite acea stradă, dar oricum nu duce direct nicăieri, așa că e destul de liniștită și ziua. Aflu că femeile se duc la *mikvah* doar sub ocrotirea nopții, pentru a nu atrage atenția. La *mikvah* există îngrijitoare, toate femei mai în vârstă, la menopauză. Regula e că trebuie să certifice cineva faptul că ai trecut prin ritualul de purificare.

Am să merg la *mikvah* pentru prima oară ca mireasă cu cinci zile înainte de nuntă. Mi s-au prescris deja pilule contraceptive pentru a-mi controla ciclul, ca să nu îmi vină menstruația înainte de nuntă. Dacă se întâmplă așa ceva, îmi spune profesoara de *kallah,* o să fii întinată și căsătoria nu va putea fi împlinită. Va fi un dezastru, susține ea; o fată care nu e neprihănită în ziua nunții ei nu se poate ține de mână cu *chassan*-ul ei după ceremonia de nuntă și toată lumea din oraș va ști că e întinată. E o rușine pe care n-o vei putea uita niciodată. Și după nuntă nu poți nici măcar să dormi în același apartament cu mirele și trebuie să ai un *shomer,* un paznic, pe toată durata perioadei în care ești întinată, până când te vei purifica ritual.

Sunt puțin jenată la gândul de a mă dezbrăca în fața altei femei, o străină, îngrijitoare la *mikvah.* Îi spun asta profesoarei mele. Ea mă asigură că în timpul procesului de inspecție pot rămâne cu halatul de baie pe mine și că, atunci când te cufunzi în bazin, femeile nu se uită la tine până când intri în apă, iar când urci scările să ieși îți țin halatul în față, ca pe o draperie.

Și totuși, am trăit toată viața cu ideea că nici măcar mobila nu trebuie să-mi vadă trupul gol. N-am șters niciodată aburul de pe oglinda din baie. Nu m-am privit niciodată măcar, acolo, jos. Nu mi se pare în regulă.

Anticoncepționalele, prescrise de o moașă locală, mă fac să mă trezesc în toiul nopții și să mă țin cu mâinile de stomac, străbătută de valuri-valuri de greață. Încerc să mănânc biscuiți și pâine prăjită și vomit tot, într-o grămăjoară de bucățele moi, de grâu integral, nedigerate. Moașa zice că o să-mi treacă și că pot renunța la ele din clipa în care sunt măritată.

În săptămânile de dinaintea nunții, îmi petrec fiecare dimineață luptând cu greața permanentă, ca să-mi pot aduna forțele pentru a-mi face cumpărăturile pentru trusou.

Bubby și Zeidy sunt prea bătrâni și nu au energia necesară pentru planificarea nunții, așa că se ocupă Chaya de aproape tot. Cumpărăm așternuturile de la Brach's Bed and Bath de pe Division Avenue și vesela de porțelan și toate cele necesare de la magazinul de articole pentru casă Wilhelm. Aleg o față de masă frumoasă Villeroy & Boch, să meargă cu măsuța de melamină făcută la comandă, ca să se potrivească în bucătăria micuță a apartamentului pe care l-am închiriat. Am să locuiesc la etajul al patrulea al unui bloc imens de pe Wallabout Street, în fostul cartier comercial din Williamsburg. Zona e plină de depozite în paragină și de ateliere abandonate; la orice oră se aud hurducând pe străzi rulote remorcate.

Apartamentul are 55 de metri pătrați, o bucătărioară cu intrare boltită, un living/sufragerie și un mic dormitor. Ne cumpărăm două paturi de 1,10 metri, deoarece cele de 1,20 metri nu încap și Shaindy insistă să le iau cât mai late. Zice că va fi mai ușor când vor veni copiii. Facem saltelele pe comandă, la Regal Furniture din Borough Park. Livingul are un mic balconaș ce dă înspre Lee Avenue și, dacă ies afară, văd un șir lung de balcoane într-o parte și într-alta, ce duc în apartamente identice, toate locuite de cupluri proaspăt căsătorite. În stânga mea, un tânăr fumează o țigară, cu ciucurii șalului de rugăciune atârnându-i deasupra pantalonilor negri și cămașa albă scoasă din pantaloni și cu pete galbene pe ea.

Scrumul îi cade în barbă. Mă vede uitându-mă la el și-și stinge repede țigara și intră în casă.

Uneori mă duc la apartament, chipurile ca să organizez dulapurile și să pregătesc totul, dar mă mulțumesc să stau pur și simplu în living și să o ascult pe Hilary Duff la combina stereo, cu volumul dat la minimum ca să nu audă vecinii că ascult muzică păgână. Mângâi cu degetele striațiile parchetului natur și mă gândesc cum o să fie când o să pot trăi aici tot timpul și nu voi mai fi nevoită să mă întorc în casa din Penn Street.

Îmi aduc cărțile și le ascund în dulăpiorul de la baie. Bubby se întreabă ce fac atâta timp în noul meu apartament, unde nici măcar n-a fost încă adusă mobila. Stau chircită pe podeaua goală și citesc, și de data asta e o carte rău famată, o carte pe care n-aș vrea să fiu prinsă citind-o acasă. Mindy mi-a spus despre ea; mi-a împrumutat-o după ce a terminat-o. Se numește *Cititoarea de romane de dragoste*. E despre o fată evreică religioasă, exact ca noi, care vrea să citească în voie cărți și să poarte costume de baie. Mai mult de-atât, autoarea a fost ea însăși o evreică ortodoxă și s-a abătut de la *derech*, adică de la drumul cel drept. A renunțat la religie. Mindy spune că o cunoaște pe mama autoarei, care are o mercerie în centrul orașului. Poartă basma pe cap și tot ce trebuie. Lumea spune că nu mai vorbește cu fiica ei.

Chiar dacă se vrea a fi roman, citesc cartea ca pe o relatare jurnalistică brută care îți taie respirația, fiindcă poveștile pe care le descrie în detaliu sunt așa de actuale și de reale, că mi s-ar putea foarte bine întâmpla și mie, și știu că, dacă e roman, e sigur cel puțin inspirat din experiențele intime de viață ale autoarei. Ca și mine,

eroina are parte de o căsătorie aranjată. E îngrozită când descoperă că noul ei soț e un om total lipsit de voință și încet la minte. În cele din urmă divorțează, dar ajunge să locuiască iar cu familia ei. În lumea mea, asta e cea mai mare înfrângere. Dar de ce s-a întors în lumea de care încercase de la bun început să scape? Crezuse că măritișul îi va aduce independența; apoi că divorțul o va elibera cu adevărat. Însă poate că de fapt n-a existat niciodată un drum către libertare, nici pentru ea, nici pentru vreuna dintre noi.

Îmi alung nemulțumirea. Viitorul meu soț n-o să se dovedească nici lipsit de voință, nici încet la minte. O să lăsăm toată demența asta în urmă.

Pe lângă cursurile de *kallah,* Chaya m-a înscris și la ore de *hashkafah.* Și acestea sunt tot lecții de pregătire pentru căsătorie, însă nu se ocupă de aspectele legale. Mai degrabă, rostul lor este să ne pregătească emoțional pentru o relație de succes. Sunt ședințe de grup, la care participă mai mult de 12 viitoare mirese și, înainte de începerea orelor, fetele se îngrămădesc pe canapele în grupulețe, își compară bijuteriile și-și povestesc una alteia în amănunt cum a fost la cumpărături.

Femeia care ne predă aceste lecții e o *rebbetzin,* o soție de rabin. Ne roagă să ne găsim fiecare un loc în jurul mesei mari de stejar din sufragerie, în timp ce ea rămâne în picioare în fața tablei albe instalate în grabă în fața mesei. Pe parcursul lecțiilor, trece în revistă diverse scenarii și ne pune să ghicim soluțiile adecvate pentru diversele provocări ce pot apărea în calea fericirii maritale. Fata care ghicește soluția corectă primește o privire aprobatoare.

Însă pe măsură ce profesoara repetă diverse versiuni ale unei probleme ce pare să rămână mereu aceeași, mi se pare tot mai clar că nu există decât un singur răspuns. Ea îl numește compromis, dar mie mi se pare că, invariabil, cea care cedează e femeia.

Personajele din scenariile ei au în permanență un comportament protocolar și mi se pare greu de crezut că există pe lume cupluri în care partenerii să interacționeze unul cu altul în acest fel, ca niște străini. Totuși, chiar și cei cărora le este mai greu să-și depășească timiditatea se vor obișnui până la urmă unul cu altul, nu? Mi-e greu să cred că această *rebbetzin* și soțul ei încă se apropie unul de altul, după atâția ani, ca niște mecanisme ce au nevoie de manual de utilizare. Fetele din jurul mesei par să ia de bune instrucțiunile. Îmi vine să le scutur bine, să iasă din starea asta de automate. Nu vedeți, îmi vine să le strig, cât de orbite sunteți de bijuterii și de noile așternuturi de pat? N-ați înțeles lucrul cel mai important! În cele din urmă, veți rămâne doar cu șifonierele și dulapurile voastre pline de lucruri noi și cu un soț care vă va manevra din telecomandă!

Mă simt foarte sigură pe mine. În mod cert, eu n-am să vorbesc cu soțul meu în felul ăsta, cu răceală și respect, cum ne sfătuiește profesoara. Eli și cu mine o să ne tratăm unul pe altul ca pe niște ființe umane. N-o să fim nevoiți să mergem ca pe coji de ouă. Pentru ei, genurile par să fie specii diferite, sortite să nu poată comunica perfect niciodată. Când, de fapt, singurele diferențe care există între bărbații și femeile din comunitatea noastră sunt cele care ne sunt impuse. Dincolo de ele, suntem cu toții la fel.

Chaya mă întreabă întruna despre ce lucruri noi am învățat. E brusc entuziasmată în legătură cu orice întâmplare, cât de mică, din viața mea, și sună tot timpul la Bubby ca să stea de vorbă cu mine. Îmi spune că a ales aceste două profesoare special pentru mine; a știut că o să ne înțelegem perfect. Zâmbesc când o aud că spune asta, dar îi răspund doar printr-un sunet vag, afirmativ. O să ne înțelegem perfect? Cum să mă înțeleg perfect cu o babă ramolită, când ar fi putut să-mi găsească în locul ei pe cineva mai tânăr, mai plin de viață și mai realist? Nu încetez să mă minunez cât de puține știe Chaya despre mine, după toți anii ăștia pe care i-a petrecut controlându-mi viața.

La fiecare ocazie specială, la fiecare sărbătoare, familia viitorului meu soț îmi trimite un cadou. De fiecare dată, e împachetat în hârtie de ambalaj atrăgătoare și însoțit de bomboane sau flori. Prima oară, de Tu B'Shvat, Anul Nou al Pomilor, am primit un șirag de perle mari și strălucitoare, așezate pe un mic aranjament de fructe artificiale. Eu îi trimisesem deja viitorului meu soț o cutiuță sculptată de argint pentru *etrog*[21]-ul pe care o să-l ia cu el la sinagogă la viitoarele sărbători de Sukot. Am așezat-o într-o lădiță de lemn pe care am dat-o cu spray auriu și am umplut-o cu ferigi și lămâi, plus niște mici cadouri pentru surorile și frații lui. Acest schimb de daruri e o tradiție străveche și fiecare logodnă e marcată de

21 Chitră israeliană (citrus medica), fruct din familia citricelor, cu coajă foarte groasă și culoare galbenă sau portocalie când e copt. Poate ajunge până la 4–5 kg și este una dintre speciile originale de citrice din care s-au dezvoltat cele pe care le cunoaștem azi.

o adevărată frenezie a cadourilor, iar miresele și soacrele se întrec să ofere cele mai rafinate daruri, prezentate cât mai spectaculos.

De Purim, îi trimit soacrei mele o tavă de argint pe care sunt înșirate 20 de cupe miniaturale cu ciocolată, împreună cu o sticlă de vin scump și două pocale de cristal cu straturi de ciocolată cu lapte și *mousse* de ciocolată albă. O înfășor în celofan și o leg cu o fundă argintie uriașă. Una dintre verișoarele mele o s-o ducă cu grijă în Kiryas Joel, bine ancorată între scaunul din față al mașinii și bancheta din spate, ca să nu se răstoarne. Îi trimit de asemenea viitorului meu soț propriul lui *megillah*, fragmentul de scriptură care se citește de două ori cu voce tare în timpul sărbătorii și care istorisește povestea reginei Estera. Zeidy i-a plătit pentru el caligrafului 1 600 de dolari, iar pergamentul pe care e scris a fost făcut sul și așezat într-o casetă luxoasă de piele special creată pentru acest gen de documente. Am pus-o într-o frapieră cu o sticlă de șampanie și bucăți de zahăr candel, să pară că e gheață. Mă bucur că îi pot trimite logodnicului meu daruri frumoase; știu că băieții compară *megillah*-urile și casetele pentru *etrog* pe care le primesc și se dau mari cu ele la sinagogă, iar eu mă bucur să știu că Eli o să se poată mândri că a primit cadouri atât de scumpe. Zeidy e foarte generos când vine vorba despre viitorul său nepot prin alianță. Nu l-am văzut în viața mea aruncând cu atâta bucurie banii în stânga și-n dreapta. Pare că până acum n-a făcut decât să economisească pentru ocazia asta.

Zeidy spune că o să-mi dea voie să-mi sun *chassan*-ul de Purim, să-i urez sărbători fericite. Mă lasă să vorbesc de

la telefonul din bucătărie, cu fir scurt, și știu că n-o să am la dispoziție decât câteva minute, în care să ne spunem amabilități, dar cu toate astea abia aștept să-i aud vocea lui Eli. Cu câteva săptămâni în urmă, sora lui mi-a trimis o poză cu el zâmbind fermecător lângă cadoul pe care i-l trimisesem și am rămas cu ochii la brațul lui bronzat și la clavicula care se vedeau în poză. Am încercat să-mi închipui cum ar putea arăta dincolo de cămașa aia albă lejeră, dar n-am reușit. Nu-mi amintesc nici măcar glasul lui, așa că mă bucur să i-l pot auzi iar. Am să încerc să mi-l înregistrez în minte, ca să-l pot reasculta ori de câte ori simt nevoia, după sărbători.

Zeidy îi sună pe socrii mei pentru a le transmite urările sale de sărbători, după care îmi întinde telefonul ca să vorbesc cu soacra mea.

— Am primit minunatul cadou de la tine, spune ea protocolar. Iar aranjamentul a fost superb.

Al meu e pe drum, dar n-am să mă interesez ce e. Oare am să primesc un ceas ori o broșă? mă întreb.

Îmi spune să aștept puțin, până îl cheamă pe Eli la telefon.

— *Guten Purim*, îmi spune el vesel și îi aud zâmbetul strengăresc la celălalt capăt al firului.

Purim e sărbătoarea lui preferată, îmi spune. Costumele, muzica, băutura — ce să nu-ți placă? E singura zi în care toată lumea își poate da frâu liber în voie.

— Ai primit cadoul de la mine? îl întreb. Ți-a plăcut vinul pe care ți l-am trimis? L-am ales special pentru tine.

— Da, l-am primit, mulțumesc, e frumos. Dar să știi că vinul l-a luat tata; n-a vrut să mă lase să-l beau. Zice că nu e destul de cușer pentru el. Îl știi pe tata, nu cumpără

decât vin cu sigiliul rabinic Satmar pe el. Niciun alt vin nu e suficient de bun pentru el.

Sunt îngrozită. Bunicul era cu mine când am cumpărat vinul. Zeidy e un om cucernic, mult mai cucernic decât tatăl lui Eli. Cum îndrăznește viitorul meu socru să sugereze că Zeidy e mai puțin evlavios decât el! Mi-a sărit mustarul.

Eli rupe tăcerea stingherit.

— Ți-am trimis și eu ceva, zice. O să ajungă curând. Am ajutat și eu, dar practic surorile mele s-au ocupat de tot. Sper să-ți placă.

Îmi iau un ton indiferent. Nu se cuvine să-ți exprimi entuziasmul față de cadouri. La semnalul nerăbdător al lui Zeidy îmi iau la revedere, amintindu-mi brusc că toată lumea din încăpere aude ce spun.

— Purim fericit, Eli, zic, rostind firesc cele două silabe ale numelui său, după care îmi dau seama că e prima dată când i-am spus numele cu voce tare.

Mi se pare un lucru ciudat de intim, dar înainte de a putea adăuga și altceva, clicul de la capătul firului îmi risipește brusc senzația.

Cadoul meu de Purim sosește târziu în acea după-masă, livrat prin curier special tocmai din Kiryas Joel. Din cauza traficului a întârziat probabil atât de mult. Știe toată lumea că e imposibil să ajungi cu mașina în Williamsburg de Purim. Străzile sunt ticsite de mașini cu petrecăreți și oameni beți. Curierul abia reușește să urce scările cu pachetul uriaș în brațe, ambalat și legat ostentativ cu rafie mov ce atârnă în urma lui. E un tort uriaș în formă de vioară, cu corzi din fondant și chiar și un arcuș rezemat într-o parte, presărat cu note muzicale din

ciocolată. „Să-ți fie viitorul la fel de dulce precum cântecul de vioară", scrie pe cartonașul din vârful lui. Vreau să văd ce e în cutia neagră de catifea așezată inocent în pântecul instrumentului. O scot cu grijă de sub corzile comestibile și, când o deschid, găsesc în ea un ceas de aur solid, cu brățară din zale groase ce licăresc în lumină și cadranul încadrat de diamante, ca de o aureolă. Toată lumea se adună în jurul meu să-l vadă. Mi-l pun la mână și îmi alunecă greoi pe încheietura îngustă.

— Trebuie să-l dai la strâmtat, zice Bubby.

E cu câteva zale mai mare. Cobor privirea spre bijuteria străină de pe brațul meu. N-am avut în viața mea un ceas care să coste mai mult de zece dolari. Cel abia primit e de-a dreptul epatant; cadranul are mai mult de un centimetru grosime, iar pietrele incrustate în diverse modele strălucesc, în timp ce brățara e alcătuită dintr-o înlănțuire complicată de zale de aur care glisează ciudat la fiece mișcare a încheieturii. După mine, o bijuterie trebuie să fie delicată și feminină; ar trebui să atragă atenția asupra celei care o poartă, și nu asupra ei. Ceasul ăsta e o ființă în sine, și nu o podoabă.

Dar asta nu înseamnă că nu le arăt mândră încheietura tuturor verișoarelor și mătușilor mele, care se întrec în *oo*-uri și *aa*-uri și încearcă să estimeze cât o fi costat. Îmi vine brusc ideea să mă uit pe spate, să văd dacă are vreo inscripție, dar când îl întorc văd că nu e gravat. Când am cumpărat ceasul pentru Eli, am pus să fie gravat cu numele lui. Nimeni altcineva nu îl va putea purta. Dar nu mă deranjează că ceasul ăsta nu are numele meu scris pe el. N-a fost făcut pentru mine, așa cum a fost făcut ceasul lui Eli pentru el, cum a fost ales pentru personalitatea lui,

așa cum îmi place mie. Ceasul ăsta e pentru o fată care nu există, nora cu care crede soacra mea că se va alege. Fata pe care și-o dorește oricine, anostă ca terciul de ovăz dincolo de bijuteriile ei grele, care se pavoazează cu perle și brățări ca să capete un pic de farmec, căci dincolo de ele e banală ca o pietricică.

N-am nevoie de ceasul ăsta și nici de perlele lor. Sigur, în clipa asta nu-mi displace că le am, dar știu că n-o să-mi fie greu să renunț la ele într-o bună zi. Poate că, dacă ar fi fost alese special pentru mine, lucrurile ar fi stat altfel mai târziu. Mi-ar fi fost mai greu să mă despart de ceva care a fost ales cu grijă ca să fie potrivit cu stilul meu. Însă aceste cadouri au fost cumpărate fără niciun gând la cine sunt sau ce mi-ar putea plăcea. Și peste ani de zile, când am să mă despart până la urmă de ele, am să mă simt ușurată. Viața o să mi se pară mai ușoară pe măsură ce renunț la fiecare legătură cu trecutul.

În cel mai prost moment posibil, izbucnește un nou scandal. Rabinii interzic temporar comerțul cu peruci, deoarece s-a descoperit că părul pe care îl folosesc producătorii ca să facă *sheitel*-urile pentru femeile hasidice măritate provine, în cea mai mare parte, din India, din templele la care femeile se duc să se radă în cap și să-și ofere părul drept ofrandă. Ideea că femeile din comunitatea hasidică ar putea avea fie și cel mai mic câștig de pe urma închinării la idoli provoacă o groază de neconceput. E lucrarea diavolului, susțin rabinii, o pedeapsă pentru promiscuitatea femeilor noastre. Femeile măritate se vântură încoace și-ncolo cu peruci superbe din păr natural, iar asta, spun ei, l-a mâniat pe Dumnezeu și

astfel, prin intermediul vanității femeilor, am fost cu toții păcăliți și seduși de Satana. Ziarele de limbă idiș pe care le găsim în fiecare dimineață în prag conțin aceleași titluri furioase, cu fotografii de rabini ridicând pumnii indignați în toate sinagogile din Brooklyn.

Părul uman e interzis, anunță tribunalul rabinic. De acum încolo, nu mai pot fi cumpărate și vândute decât peruci din păr artificial. Până când comunitatea va găsi o sursă de păr uman adecvată, care să nu fie rezultatul închinării la idoli, asta-i tot ce poți cumpăra.

Blestem apariția acestei noi complicații chiar înainte de nunta mea. De ce nu puteau și ei să aștepte până după nuntă? Acum, în loc să-mi cumpere perucile scumpe, din păr mătăsos, pe care le primește orice fată înainte de măritiș, Zeidy o să-mi ia doar unele artificiale ieftine și știu că astea arată oribil, că au un luciu de plastic care nu poate semăna în veci cu părul adevărat și nu țin nici șase luni. Chiar și după ce perucile o să fie iar cușer, n-o să am nicio șansă să fac rost de bani să-mi cumpăr singură. O perucă din păr natural poate să coste și peste 3 000 de dolari.

Când Chaya mă duce la peruchieră ca să-mi ia măsurile, stau posacă în scaunul rotativ de la coafor, privind înciudată și iritată variantele expuse în fața mea.

— Singurul lucru care-mi lipsește, spune femeia căreia îi spunem *sheitelmacher,* ridicând perucile puse pe capete din spumă poliuretanică, e să simt vântul fluturându-mi părul. Din toate celelalte puncte de vedere e mult mai comod așa. Nu sunt nevoită să aștept să mi se usuce părul sau să petrec nu știu câte ore aranjându-mi-l. E o mare ușurare.

Mie părul nu mi-a făcut niciodată probleme, pentru că mi se usucă imediat, în șuvițe linse și cumințI, chiar de la duș. Și totuși sunt destul de emoționată gândindu-mă cum o să arăt cu noile mele peruci, pe care le pot comanda în orice culoare, cât de aprinsă doresc, și orice tunsoare îmi place.

Aleg trei peruci, una pentru Șabat, un pic mai lungă ca să se așeze bine sub *tichel*-ul alb, eșarfa tradițională purtată vineri seara, care se drapează peste perucă și se leagă la ceafă. Celelalte două sunt scurte și elegante, așa cum poartă femeile din familia mea; Zeidy nu ne lasă să purtăm peruci care să treacă de umăr.

În noaptea aia, în fața *shul*-ului Satmar se face un mare foc de tabără și toți bărbații aduc perucile nevestelor lor și le aruncă în foc, în timp ce oamenii se adună ciopor în jur și ovaționează zgomotos. Polițiștii instalează bariere ca să nu lase lumea să se reverse pe străzile din jur și să izbucnească revolte. Strigătele continuă până în zori și ziariștii fac nenumărate fotografii, spre furia tuturor.

A doua zi dimineață, când Zeidy aduce acasă *The Wall Street Journal*, pe prima pagină a acestuia e focul de tabără. „Pe vremuri se dădea foc la sutiene, azi se dă foc la peruci", e titlul și nu prea înțeleg la ce se referă, dar știu că e ironic. Zeidy clatină din cap dezamăgit în timp ce citește articolul.

— Chiar era nevoie de foc? murmură furios, pentru sine. De ce, ca să vadă *goii* ce facem? Nu puteam să rezolvăm în liniște? Of, tinerii ăștia, simt mereu nevoia să strige-n gura mare.

*

Sună Chaya să mă invite la prânz în noua ei locuință de pe Bedford Avenue. Când e vorba de Chaya, prânzul nu e niciodată un simplu prânz. E pretextul pentru o conversație stânjenitoare, așa că invitația mă neliniștește. Mă îmbrac elegant, cu una dintre bluzele mele noi de mătase, pe care mi-o aranjez frumos în talia unei fuste bleumarin până la genunchi.

Noul ei apartament se află la parterul uneia dintre clădirile recent ridicate în fosta zonă industrială din Williamsburg. Are o fațadă elegantă din cărămidă și holuri cu marmură veritabilă și mi se pare mult mai potrivită pentru stilul de viață al Chayei decât vechiul ei apartament de la ultimul etaj al casei în care am crescut. În bucătărie are bufete de mahon, iar gresia și faianța au o nuanță superbă, albastru-ardezie. Noua ei locuință are camere mari și goale, cu foarte puțină mobilă. Mă așez la masa lungă de sticlă, unde ne așteaptă un prânz elegant, pregătit, fără îndoială, chiar de Chaya în cursul dimineții.

Îmi învârt mâncarea în farfurie în timp ce ea face conversație. Aș vrea să ajungă mai repede la subiect, ca să pot scăpa de presentimentul neplăcut din stomac. De ce trebuie să facă mereu așa? De ce trebuie să facă un spectacol din orice, în loc să mă lase pur și simplu în pace? E ca și cum ar ști că mă chinuie și îi face plăcere.

— Așa, zice în fine Chaya, lăsându-și jos furculița și întinzând mâna după paharul de apă. A sunat mama ta.

Ei bine, nu mă așteptam deloc la așa ceva. Întind mâna după apă, apoi beau cu înghițituri mici, pentru a umple tăcerea jenată. N-am să-i dau satisfacția de a-mi vedea reacția.

— Vrea să vină la nuntă.

Ridic din umeri.

— Dar de ce vrea să vină la nunta mea? Nu pricep. N-am mai văzut-o de ani de zile.

— Ei bine, insistă că e dreptul ei. Știi, probabil e de părere că te poate împiedica să te măriți sau ceva de genul ăsta. Cu ea nu știi niciodată.

— Păi, dacă apare la nuntă, o să fie un dezastru. Toată lumea o să se uite la ea, o să vorbească despre ea. O să mă facă de râs și pe mine, și-o să facă de râs familia lui Eli. Știi ce vreau să spun, arată ca un *goi!*

Chaya își lasă paharul jos și-și strânge buzele.

— Ideea e că o să ne trezim cu ea aici, fie că ne place, fie că nu. Dacă acceptăm, putem măcar să stabilim noi condițiile. Pot să mă asigur că își pune o perucă și o fustă lungă și o să am grijă să stau lângă ea în permanență, ca să mă asigur că se poartă cum se cuvine. Dacă face ceva aiurea, o să am grijă să plece.

— Atunci n-am de ales.

Mă întreb de ce m-o fi chemat Chaya la ea, dacă deja s-a hotărât. Nici n-avea nevoie de părerea mea.

Mă duc pentru ultima oară la cursul de pregătire pentru căsătorie cu o săptămână înainte de nuntă. E momentul lecției mult așteptate, al acelei lecții speciale învăluite în mister, clipa despre care miresele vorbesc în șoaptă, dar despre care nu dau prea multe amănunte. Sunt deopotrivă circumspectă și curioasă. Mă întreb ce îmi poate spune ea și familia mea nu are curaj să îmi dezvăluie personal. Știu că trebuie să fie ceva important și savuros, dar și jenant, ceva atât de

tainic, încât doar ea, femeia aleasă de comunitate să îți spună tot ce ține de căsătorie, are voie să vorbească despre acest secret.

Mă cocoț stresată pe marginea tare a scaunului meu, privind în jur la bucătăria învechită după un indiciu — legat de acea taină, dar și de personalitatea ei, un mic amănunt care să-mi arate de ce ea, tocmai ea, e cea care a fost aleasă să împărtășească aceste învățături obscure. Pe masa din bucătărie sunt aruncate tot soiul de schițe enigmatice, ce seamănă cu desenele făcute de un inginer, doar că sunt mai puțin precise și cumva sinistre, cu modelele lor repetate, de joc în care arunci cu inele pe un suport de lemn. E mijlocul lunii august și apartamentul ei nu are aer condiționat; aerul e greu, stătut și înăbușitor și-l împărțim cumpătat între noi. Fața de masă e unsuroasă și murdară, iar eu am grijă să nu mă ating cumva de ea.

Când se așază în fine în fața mea și începe să-mi împuie capul cu sanctitatea căsătoriei, devin tot mai nerăbdătoare; abia aștept să ajungă la partea interesantă, ca să scap de aici, din bucătăria asta înghesuită cu miros de sudoare veche și de murături. Și, stând așa la masa ei, încep să înțeleg ce e cu această profesoară, cu viața ei deja trăită, cu felul în care îmi invidiază tinerețea. Simt că îmi detestă traiul fără griji, fericirea de viitoare mireasă, la fel de clar cum îmi dau seama și că abia așteaptă să mi-o calce în picioare. Când începe să-mi vorbească, privindu-mă sfredelitor, despre faptul că orice femeie are înăuntrul său un lăcaș sfânt începe să mă furnice pielea.

Trupul bărbatului și al femeii au fost create precum două piese de puzzle ce se unesc perfect, îmi spune. O aud descriindu-mi un coridor cu pereți, ce duc la o ușiță,

care se deschide într-un pântec, *mekor*, cum îi spune ea, „izvorul". Nu-mi pot închipui unde ar începea tot acest sistem. Îmi povestește despre intrarea subterană ce duce la „izvor" și despre cum se intră în acest pasaj, și încearcă să-mi demonstreze vârându-și degetul arătător în cercul alcătuit din degetul mare și arătătorul de la mâna cealaltă și făcând mișcări ridicole de împingere. Bănuiesc că acea mișcare se referă la partea în care cele două piese se unesc. Dar tot nu-mi dau seama unde ar putea exista acel loc, acea intrare, în propriul meu corp. Din câte știu, locul prin care fac pipi e destul de strâmt. În cele din urmă, o opresc.

— Îhm, eu nu am chestia asta, zic chicotind stresată.

Sunt sigură că nu am acea deschizătură și că, și dac-aș avea-o, în mod categoric n-ar fi suficient de mare să poată intra în ea ceva de mărimea acelui deget arătător durduliu sau ceea ce vrea să reprezinte el. Mă privește perplexă.

— Ba sigur că o ai. Toată lumea o are.

— Ba nu, vorbesc serios, eu nu am chestia asta.

Încep să fiu tot mai stresată. Încep să mă îndoiesc de mine. Oare e posibil să nu fi observat intrarea asta despre care vorbește ea? Oare e posibil să nu fi remarcat o deschizătură din corpul meu? Încep să intru în panică. Dacă o să mi se anuleze nunta, fiindcă mireasa s-a născut fără „izvor"? Ochii mi se umplu de lacrimi de frustrare în timp ce insist, încă o dată, că eu nu posed acest detaliu anatomic misterios pe care ea mi-l ilustrează cu atâta sârg. Vreau s-o fac să înceteze cu mișcările alea, care mi se par îngrozitor de obscene și de jignitoare.

— Eu nu am chestia asta despre care vorbiți. Cred că m-am născut fără ea. Cum aș fi putut s-o am și să nu știu de ea? Credeți că n-aș ști, dacă aș avea o gaură acolo jos?

— Bine, liniștește-te și ascultă-mă.

Profesoara de *kallah* oftează.

— Poate că tu crezi că n-o ai, dar o ai. Te asigur că nu te-ai născut cu cine știe ce defect ciudat. E posibil să n-o fi remarcat până acum, dar dacă o vei căuta, o vei găsi.

Nu am chef să caut nimic, în orice caz nu în casa asta, cu ea în camera alăturată, dar femeia asta mă intimidează, sau poate că amenințarea insinuată, că deficiența mea îngrozitoare va deveni un scandal public, atârnă ca un topor deasupra capului meu, așa că fac ce îmi spune. Mă duc în baie, unde rup o bucată de hârtie igienică din sul și mi-o răsucesc în jurul arătătorului. Îmi explorez șovăitoare trupul, începând din spate și înaintând încet în față, căutând vreo deschizătură. Nimic. Mai încerc o dată. În afară de adâncitura familiară pe care degetul meu o urmează delicat, nu mai găsesc nimic altceva. Poate chiar asta e, mă gândesc, poate că asta e piesa de puzzle în care se va potrivi perfect cea a bărbatului, care trebuie să aducă o ofrandă pe altarul pântecului meu.

Ies din baie încuviințând timidă. Poate că am găsit-o. Dacă așa e, mă simt trădată de descoperirea mea. Cum a fost posibil să-mi fie ascuns toți anii ăștia un lucru, care este, se pare, atât de important? De ce am fost abia acum, cu forța, obligată să aflu de el? Oare asta înseamnă că până acum nu s-ar fi cuvenit să știu că am un *mekor*, însă acum, că mă mărit, își poate în fine face marea intrare, devenind brusc „sacru"? Rămân în picioare în fața ei, mânioasă și confuză.

Simt o împunsătură în inimă când îmi amintesc de ziua aia. Vreau să fiu o femeie care știe totul despre ea

însăși, care își cunoaște corpul și puterea, dar acel moment mi-a împărțit viața în două. Înainte să merg la profesoară, eram doar o fată, după care am fost o fată cu *mekor*. Făcusem brusca și șocanta descoperire că trupul meu a fost creat pentru sex. Cineva concepuse o părticică din corpul meu special pentru activități sexuale. Crescând în Williamsburg, fusesem ferită cu succes de orice lucru care ar fi putut avea o cât de mică legătură cu sexul. Noi eram ființe spirituale, trupuri ce purtau în ele suflete. Ideea că acum voi fi nevoită să mă confrunt cu o zonă a trupului la care nu mă gândisem niciodată, ca să nu mai zic că nici *nu voisem* vreodată să mă gândesc, și asta în mod constant, până la sfârșitul vieții, era total opusă stilului cast de viață de până acum. Era un stil de viață cu care mă obișnuisem și în care mă simțeam confortabil, iar trupul meu se revolta împotriva acestei schimbări. Această revoltă avea să-mi submineze toată fericirea viitoare și să planteze primele semințe ce aveau să-mi distrugă în cele din urmă căsnicia.

Cu cinci zile înainte de nuntă, e momentul să merg la *mikvah*. Chaya vine cu mine. Am o răceală ciudată de vară și mă doare în gât, așa că îmi petrec toată ziua bând pahar după pahar de ceai tare Lipton arămiu făcut cu pliculețe pe care scrie în flamandă, pentru că Bubby e de părere că, dacă e produs în Belgia, e ceai adevărat.

Chaya îmi spune ce să-mi iau la mine; primești de la *mikvah* tot ce îți trebuie, dar e mai bine să vii cu halatul tău (ale lor sunt cam scurte, îmi spune), cu săpunul și șamponul tău. Îmi întinde o sacoșă de la Walgreens, din care iese o lufă.

— Ca să te poți spăla în locurile greu accesibile. Altfel te spală ele. N-aș vrea să te simți aiurea.

Mă cutremur de scârbă. Am auzit că unele femei evlavioase le lasă pe îngrijitoare să le spele, dar în ruptul capului n-am să las nu știu ce babă necunoscută să mă atingă măcar c-un deget.

Luăm un taxi *goyische* până la *mikvah*. Nu-l putem ruga pe Tovyeh să ne ducă el, fiindcă bărbații nu trebuie să știe niciodată când se duc femeile la *mikvah* și nu putem merge pe jos cu sacoșele în mâini, fiindcă am da de bănuit. Mă întreb dacă portoricanul care ne duce știe în ce loc important mergem și dacă tocmai din cauza asta primește multe comenzi.

Clădirea e din cărămidă galbenă și e construită într-un unghi ciudat, fiindcă e un bloc triunghiular. Intrăm dinspre o alee laterală, sunăm la sonerie și vedem o cameră video minusculă activându-se deasupra noastră, după care interfonul scoate un bâzâit și o ușă grea de metal se deschide automat, iar noi intrăm într-un hol bine luminat. La recepție se află o femeie în vârstă, cu un aer plictisit. Când mă vede intrând, se luminează la față.

— O *kallah!* zice, văzându-mi părul neacoperit. Mazel tov! Ce zi specială! Am să chem cea mai pricepută îngrijitoare a noastră; o să aibă ea grijă de tine.

Chipul îi freamătă de încântare și nu mă scapă din ochi cât vorbește.

Împinge spre mine o tavă imensă, plină cu diverse unghiere și instrumente de manichiură.

— Alege-ți, zice. Orice dorești.

De parcă mi-ar oferi să aleg între aur și argint, perle și diamante. Femeia continuă să mă fixeze avid, fără să

clipească, arcuindu-și sprâncenele rare cenușii deasupra ochilor de un albastru-deschis.

Chiar nu-mi pasă. Înșfac o mică unghieră și observ că are metalul ciobit și zgâriat. Mă întreb câte femei or fi folosit-o. O pun înapoi pe tavă.

— Nu-i nevoie, mi-am adus de acasă.

Aud o ușă deschizându-se în spatele meu și mă întorc. În prag stă o femeie cu ten măsliniu. Are mânecile capotului înflorat suflecate, dezvăluindu-și brațele subțiri și vânoase. Poartă un *shpitzel*, exact ca soacra mea. Doar cele mai evlavioase femei ajung să lucreze aici.

— *Mamaleh,* zice cu glas dulce, mieros, și îmi dau seama imediat că zâmbetul ei larg e fals, felul în care își înclină capul într-o parte când mă privește îmi spune că mă disprețuiește și că se crede mai bună decât mine, fiindcă femeile din familia mea nu poartă *shpitzel,* ci doar peruci.

Toate astea le observ în cele câteva clipe de dinainte să mă ia de umeri, cu același zâmbet onctuos, și să fluture o mână spre Chaya, în semn de rămas-bun.

— Puteți aștepta aici, doamnă Mendlowitz. Am să am foarte mare grijă de fiica dumneavoastră, nu vă faceți probleme.

Chaya nu o corectează, nu-i zice că sunt nepoata ei; ar fi o poveste prea lungă de spus pe hol unei străine care nici nu are nevoie s-o afle.

Doamna Mendelson (îmi spune cum o cheamă imediat ce intrăm pe ușile duble în holul principal, cu șezlonguri de catifea și buchete imense de flori de mătase) mă conduce pe un culoar lung de marmură, plăcut luminat cu aplice și candelabre delicate. Culoarul se bifurcă

în multe coridoare mai mici, dar trecem mai departe fiindcă, așa cum spune ea, eu am să merg în încăperea specială pe care o păstrează pentru mirese. Când ajungem acolo, nu-mi prea mai amintesc pe unde am venit sau cum să mă întorc, iar asta mă cam sperie un pic, fiindcă încăperea e micuță, cât o debara (mă întreb cele obișnuite cum or fi atunci) și mă apucă spaima când mă gândesc că am să fiu doar un punctuleț pe o hartă, o fată micuță ce se pregătește într-o odăiță, înconjurată de sute de alte femei aflate în alte odăițe, făcând mecanic aceleași mișcări.

— Știi ce să faci, *mamaleh*? mă întreabă cu un aer superior, stând în fața mea cu mâinile în șolduri și picioarele ușor îndepărtate, ca pentru a-și sublinia autoritatea.

Vrea să sugereze că e posibil să nu țin minte tot ce am fost învățată despre *mikvah,* dar nu-i așa — am recapitulat totul înainte de a veni aici și am avut întotdeauna o memorie excelentă — și-i răspund cu un zâmbet larg și fals, sugerându-i că știu ce vrea să facă și n-am de gând s-o las să mă umilească.

— Sigur că îmi amintesc. Am avut o profesoară de *kallah* de nota 10. Dar vă mulțumesc! îi răspund veselă, cu glasul subțiat și încordat de neliniște.

— Foarte bine, *mamaleh,* se dă ea bătută. Dacă ai nevoie de mine, doar apasă butonul din perete.

Luminița roșie de pe panoul de lângă cadă licărește. Pe un buton scrie Ajutor, pe celălalt Gata. Există și un mic interfon. Încuviințez din cap.

Când iese pe ușa din capătul opus al încăperii, îmi desfac grăbită bagajul și scot tot ce mi-am adus de acasă. Dau drumul la robinete, las cada să se umple și încep să-mi bifez lista. Mai întâi lentilele, în cutie cu ele. Îmi

șterg orice urmă de machiaj, îmi curăț urechile, apoi dinții, cu ață dentară, și îmi tai unghiile scurt. În cadă, mă spăl de două ori pe cap și mă pieptăn, și am grijă să mă spăl cu atenție în toate zonele cu pliuri ale corpului, așa cum a zis profesoara, ca să mă asigur că nu rămâne nimic între degetele de la picioare, în buric sau după urechi. Pliurile sunt foarte importante. „Nimic nu trebuie să rămână între tine și apă", mă avertizase ea. „Dacă găsești ceva mai târziu și există cea mai mică posibilitate să fi existat pe tine când erai la *mikvah,* trebuie să te întorci și să te mai speli o dată." Nu vreau să fac asta, așa că mă asigur că sunt curată, conform legilor noastre.

După ce m-am îmbăiat și degetele mi s-au înroșit și mi s-au încrețit ca niște curmale, ies din cadă, mă îmbrac în noul meu halat albastru din pluș gros și apăs pe butonul Gata de pe panou. Imediat aud la interfon, printre pârâituri, glasul doamnei Mendelson, de parcă era lângă panou și abia aștepta să răspundă.

— Așa repede, *mamaleh*?

Nu-i răspund. O clipă mai târziu intră în cameră, alunecând ușor pe papuci. Mă vede așezată cuminte, în halat, pe marginea vasului de toaletă și flutură iritată din mâini.

— Nu, nu, *mamaleh,* nu te pot verifica așa, în halat, nu se poate așa! Trebuie să fii în cadă; nu așa se procedează!

Îmi iau foc obrajii și îmi desfac picioarele încrucișate. E ridicol. De ce să fiu în cadă? Profesoara mea de *kallah* mi-a zis clar că verificarea se va face îmbrăcată. Dau să zic ceva, dar nu reușesc să scot niciun cuvânt. Chipul îngrijitoarei mă fixează încruntat, dar simt în mișcările

ei o undă de triumf în timp ce gesticulează impacientată spre mine să intru în cadă, zicând:

— N-am timp de pierdut, *mamaleh*. În seara asta am multe fete. Nu te speria, scumpa mea, nu ți-a spus profesoara de *kallah* ce să faci? Mai ții minte tot ce te-a învățat, da?

Mă provoacă, încercând să-mi demonstreze c-a avut dreptate, că nu mai țin minte, dar eu jur că țin. Revăd toate punctele în minte, fiindcă nu-mi vine să cred că aș putea uita așa ceva, dar era atât de cald în apartamentul profesoarei mereu, că, cine știe, poate la un moment dat am ațipit. E îngrozitor, dar e limpede că n-am de ales și trebuie să fac ce zice ea, așa că îmi dau repede halatul jos și într-o clipită sunt deja în apă, cu genunchii îndoiți și strânși la piept. Mă mănâncă pielea și văd că pe brațe mi s-a făcut pielea ca de găină. Doamna Mendelson îngenunchează lângă cadă și are o mină atât de satisfăcută, că nu pot să nu simt că a câștigat, că își dorise să câștige, că asta e puterea ei. Ceea ce mă înfurie și mă face să mă simt neputincioasă și îmi dau ghes lacrimile, dar, mai mult decât orice, vreau să rămân impasibilă, doar ca să-i arăt că nu-mi pasă, că atitudinea ei nu mă afectează, că sunt tare ca piatra și că nimeni nu mă poate face să mă simt rușinată de nimic.

Lumina e extrem de albă. Pielea mea pare aproape albastră în lumina aspră din baie și silueta mi-e deformată de apă, degetele par groase pe fundul căzii și disproporționat de subțiri la suprafață. Stau cu mușchii rigizi și încordați, cu genunchii lipiți de brațe și brațele încercuind strâns genunchii, folosindu-mă de acest efort fizic pentru a uita de emoții, în timp ce ea verifică să n-am mătreață în păr și râie pe piele.

— Bine, *mamaleh,* ești gata. Pune-ți halatul și papucii și o să te conduc la *mikvah.*

Nici măcar nu se întoarce ca să pot ieși din apă. Nu mă mai uit deloc la ea acum și îmi țin gura strânsă și dreaptă, iar nările îmi freamătă de la efort. Îmi simt creierul înfierbântat și inflamat în cap, parcă ar vrea să-mi iasă pe ochi.

O urmez pe hol orbecăind, fiindcă am privirea încețoșată de lacrimile pe care mă străduiesc să mi le țin în frâu. Ajungem într-o sălița cu o mică piscină albastră. Partea asta o știu și îmi dau jos halatul și i-l întind, după care cobor treptele ce duc până la baza piscinei, încercând să nu mă grăbesc, deși îi simt privirea fixată asupra mea, fiindcă nu vreau să vadă că aș fi în vreun fel rușinată. Nimeni nu mă poate atinge. Indiferent ce ar face, nimeni nu mă poate atinge. Sunt de fier.

Când ajung la apă, simt o mare ușurare. Văd binecuvântarea ebraică scrisă pe faianța de pe peretele din stânga mea. „Îți mulțumesc, Hașem, pentru că mă sfințești cu porunca ta de a mă cufunda în apă", murmur în șoaptă. Mă cufund o dată, apoi ies la suprafață ca s-o aud că spune „cușer", apoi de încă două ori, asigurându-mă că tălpile mele nu ating pământul în fracțiunea de secundă în care trebuie să fiu total cufundată în apă. Am grijă să nu îmi iasă părul din apă și ca trupul meu să fie astfel poziționat încât să fie acoperit complet de apă. După a treia oară, îmi încrucișez brațele pe piept așa cum am fost învățată și spun binecuvântarea cu voce tare. Am terminat.

Urc treptele cu fața spre ea și ea îmi întinde halatul așa cum a zis profesoara mea de *kallah* că trebuie să facă, dar îi văd ochii negri privind curioși pe deasupra

gulerului și în clipa aia o urăsc atât de tare, că mă podidesc toate lacrimile pe care m-am străduit atâta să le țin în frâu. Îmi pun halatul și îmi simt ochii umplându-se de lacrimi, iar și iar și iar și încerc să nu fac niciun zgomot și pășesc în urma ei ca să nu mă vadă, însă am uitat de sărutul tradițional pe obraz și, când se întoarce să-mi dea binecuvântarea, vede o lacrimă rostogolindu-mi-se din ochi și prelingându-mi-se pe obraz. Face ochii mari.

— *Mamaleh, shefaleh, bubeleh,* ce s-a întâmplat, scumpa mea, draga mea, mielușica mea? Ce-ai pățit? Cu ce te pot ajuta?

Acum face sluj în jurul meu, înrăutățind și mai tare situația. Îmi scapă un hohot puternic și, fără să mă mai pot abține, încep să plâng ca un copil căruia i-a fost furată inocența.

— *Oy, shefaleh,* e în regulă să ai emoții prima oară, e în regulă, dar, *mamaleh,* nu trebuie să plângi. Ar trebui să fii fericită; ar trebui să fie cea mai fericită noapte a vieții tale!

Nu-mi vine să cred că e convinsă că plâng pentru că am avut nu știu ce revelație spirituală. Ce nebunie mai e și asta? Și totuși, de ce să nu-i cânt în strună, s-o las să creadă că firea mea pioasă e de vină, s-o las să creadă că sunt o *frimmeh,* o fătucă ciudată copleșită de sanctitatea acestei piscine idioate?

Mă așteaptă cât mă îmbrac în grabă, după care mă conduce în sala de așteptare, unde Chaya stă și discută cu femeia de lângă ea. Îmi vede ochii înroșiți și chipul posac, însă doamna Mendelson îmi zâmbește iar larg și zice:

— *Oy,* fiica asta a ta e așa o *feineh maidel,* așa un suflet pur, așa un copil sfânt. Toată experiența asta a copleșit-o puțin, dar știi cum e prima oară...

Încuviințează din cap ca o marionetă și mă uit la ea cum își mișcă ritmic capul, în sus și-n jos, și preț de câteva clipe asta e tot ce văd, mișcarea rapidă, sus-jos, a capului ei. Oare mi se pare sau nervozitatea asta, pe care n-o avea până acum, e provocată de un vag sentiment de vină sau de teamă?

Chaya îi strecoară în mână un bacșiș, mă ia de braț și mă conduce spre ieșire.

— A fost chiar atât de groaznic?

Nu zic nimic. Știe și ea cum e, a trecut și ea prin asta, și încă mai trece, așa că nu e nevoie să-i răspund.

Am avut dreptate însă în legătură cu regulile. După ce m-am măritat, în afară de ea, niciuna dintre celelalte îngrijitoare de la *mikvah* nu m-a mai pus să stau în cadă. A dat dovadă de cruzime, m-am gândit mai târziu, poate încercând să mă întărească sau să adopte o atitudine mai religioasă, mai extremă. Nu mi-a trecut niciodată prin cap că doamna Mendelson ar fi putut avea motive mai dubioase, mai personale, pentru a face ce a făcut în acea seară. Mulți ani mai târziu, poliția avea să aresteze o îngrijitoare de *mikvah* care molestase toate miresele ce-i erau aduse, însă povestea avea să fie atât de șocantă, încât nimeni n-a putut s-o creadă cu adevărat. La urma urmei, când o femeie îți spune că trebuie să te supui pentru că așa a poruncit Dumnezeu, îi pui la îndoială vorbele? Ar fi ca și cum te-ai îndoi de Dumnezeu.

Taxiul e afară și ne așteaptă. Mă strecor pe bancheta rece de piele și Chaya trântește portiera în urma ei. Când ne oprim la culoarea roșie a semaforului de pe Marcy Avenue, îmi dau brusc seama cât de nepotrivită e prezența ei lângă mine. Practic, Chaya i-a luat locul mamei

mele și a participat alături de mine la cel mai important ritual la care participă împreună o mamă și o fiică în comunitatea noastră. Ce drept are ea să-și asume acest rol, când relația noastră nu e deloc una apropiată, când unica ei preocupare e să se asigure că mă port frumos și că nu fac familia de râs?

— Ce s-a întâmplat? o întreb.

— La ce te referi? zice Chaya mieros, întorcând spre mine un zâmbet amuzat, cu chipul parțial luminat de becul portocaliu al felinarului stradal.

— Cu mama mea. Ce s-a întâmplat?

Mașina demarează cu o smucitură și chipul Chayei iese rapid din lumină, reintrând în umbră.

— O cădere nervoasă. După ce te-a născut pe tine, a luat-o razna. N-am putut s-o lăsăm să aibă grijă de tine. A trebuit internată în spital.

— Parcă ziceai că pur și simplu m-a abandonat.

— Mă rog, e același lucru. Știi bine că, dacă voia, putea face un efort să-și vină în fire, să fie o mamă puternică, așa cum aveai nevoie. Dar a ales să nu facă asta.

Mă întreb: poți să-i spui unui om „nebun" să facă un efort și să-și vină în fire? Înainte de a-i putea răspunde, taxiul oprește în fața casei mele și Chaya îmi deschide portiera să cobor, după care pornește mai departe spre casa ei.

Chaya vine cu mine la *gemach*-ul pentru mirese, de unde îmi pot lua cu împrumut o rochie de mireasă. Sunt doar opt rochii de vară mărimea mea, toate pline de paiete și ștrasuri, drapate cu dantelă și tul și incrustate cu pietre semiprețioase sclipitoare. Parcă ar fi luat cineva

diverse bucăți din mai multe rochii de mireasă și ar fi făcut din ele o singură rochie. O aleg pe cea mai simplă, și ea destul de înzorzonată, cu o fustă plină de dantelă ce se sfârșește în colțuri ascuțite în jurul gleznelor și cu benzi suprapuse în talie, încărcate cu pietre semiprețioase aplicate în zigzag. Însă corsajul e alb și simplu, iar gulerul înalt coboară într-un mic anchior, chiar deasupra claviculei. Femeia de la recepție notează data nunții. Pot să țin rochia două săptămâni, după care trebuie să o returnez, curățată, la data stabilită. O duc acasă acoperită cu un sac imens și negru de gunoi, având grijă să nu o ating de trotuar. Acasă, stă frumos pe umeraș, îndreptată de greutatea propriei fuste și dimineața e primul lucru pe care îl văd și care mă privește ca un intrus ce a pătruns în casă în timpul nopții. Prezența ei e atât de copleșitoare, că mi-e teamă c-o să mă strivească sau că am să dispar cumva în ea și o să mă rătăcesc printre faldurile ei voluminoase.

În ultima seară de vineri de dinainte de nuntă, mă strecor în așternuturi chiar înainte de miezul nopții. Afară, străzile sunt tăcute, din fericire lipsite de traficul din timpul săptămânii, și licărul felinarelor stradale proiectează dungi compacte și nemișcate pe pereții camerei. Cearșafurile sunt încă reci când adorm și visul meu e luminat de licărul palid și învăpăiat al celor două lumânări de Șabat ce pâlpâie portocaliu-aprins, iar flăcăruile se fac tot mai mari și mai mari până când peste tot în jurul meu sunt flăcări. Le văd pe Bubby și pe mătușile mele Rachel și Chaya aplecate deasupra unei oale uriașe și amestecând pe deasupra capului meu. Îmi dau seama că în oală sunt eu și toate îmi acordă atenție de parcă aș fi cine știe ce fel de mâncare rafinat, pentru sărbători. Pereții de inox

ai oalei se ridică înfricoșător de înalți în jurul meu, iar chipurile de deasupra licăresc în depărtare. Au frunțile încruntate de concentrare și mânie și în jurul capetelor lor flăcările continuă să licărească într-o tăcere furioasă. Cum de nu-și dau seama că în jurul lor arde focul? mă întreb. Le văd amestecând tot mai repede și, între timp, le aud discutând despre mine, despre toate relele pe care le fac mereu și despre cum nu le fac niciodată să fie mândre de mine. Nu le-am auzit niciodată vorbind atât de deschis despre mine. Sigur, le-am simțit întotdeauna disprețul, am simțit că au față de mine o aversiune pe care doar eu o sesizam și nu știam cum s-o interpretez, însă nimeni nu s-a obosit niciodată să-mi spună care e motivul. Am presupus mereu că e din cauză că le amintesc că nu suntem o familie perfectă. Oare comportamentul meu chiar conta pentru ele, având în vedere că mă trăgeam din cine mă trăgeam?

De data asta, spun ele, de data asta o să iasă bine. De pe fruntea lui Rachel se preling stropi de sudoare în timp ce învârte linguroiul de lemn cu pricepere deasupra capului meu. Văd picăturile căzând cu zgomot în lichidul supei în care mă distilez. E ca și cum ar fi primit o a doua șansă cu mine, o soluție miraculoasă apărută din senin la vechea problemă a statutului meu rușinos. Iată că, de data asta, în ciuda sorții nefavorabile, au șansa de a face din mine un succes și pot închide în fine capitolul poveștii triste pe care o reprezint.

O să mă coacă la cuptor. Le aud contrazicându-se cât timp să mă lase ca să ies cum trebuie. Încălzesc cuptorul la 180 de grade și mă toarnă într-o tavă de aluminiu. Pandișpanul perfect, spune Rachel, are nevoie de numai

35 de minute ca să atingă combinația ideală între perfecțiunea aerată și consistența pufoasă vanilată. Când sunt gata, pot să ies din cuptor. Le văd prin geamul murdar al ușii de la cuptor, bătând cu degetul în ceasurile de la mână. Stau așa, întrebându-mă de ce oare nu simt arșița. În locul ei, am un sentiment de siguranță, cum stau așa, cuibărită în cuptorul cald și sigur, departe de privirile lor crude și calculate. Când sună alarma, ușa cuptorului e deschisă și simt că alunec de pe grilaj. Ridic privirea, așteptându-mă să văd chipuri surâzătoare, însă le văd șocate, cu gura deschisă. Sunt un purceluș de lapte rumenit, cu pielea aurie, crustă lucioasă și un mic măr roșu în gură. Până și eu sunt îngrozită de această rușinoasă răsturnare de situație.

Mă trezesc tresărind și îmi văd odaia cufundată încă în beznă. Văd în fața mea chipul furios al lui Rachel, înconjurat de flăcări vii portocalii, amestecând furioasă cu lingura de lemn. Simt din adâncul sufletului dorința de a fi pandișpanul perfect și rușinea umilitoare de a-mi avea adevărul chip dezvăluit.

Mă întorc pe o parte și îmi ridic părul de pe ceafa transpirată, încercând să mă îndepărtez de acea imagine oribilă și șocantă, de clipa în care am coborât privirea către mine și am văzut chipul trădării. În mod sigur, nu sunt așa. Sunt o fată bună, e un lucru sigur, și am să-i fac pe toți să fie mândri de mine. Pot să fac totul ca la carte, și în felul ăsta toată rușinea mea o să fie ștearsă cu buretele. Nimeni nu îmi va mai putea critica familia când am să fiu o soție supusă, o soție perfectă.

7

Ambiții mari

Căci plătim un preț pentru tot ce primim sau luăm în viața aceasta și, cu toate că e de folos să ai țeluri, ele nu sunt ușor de atins și implică partea lor de sârguință, renunțare, încordare și descurajare.

Din *Anne. Casa cu frontoane verzi*,
de Lucy Maud Montgomery[22]

Dimineața nunții mele e atât de senină și de luminoasă, că văd fiecare picătură de rouă ce strălucește pe frunzele bogate de arțar care se leagănă ușor în fața ferestrei mele și fiecare știras cusut pe betelia rochiei mele de mireasă sclipește în lumina zilei. Postesc toată ziua, cum e obiceiul, dar nu mi-e deloc foame. Iau o carte de psalmi și spun în șoaptă rugăciunile; datoria mea de mireasă e să folosesc această ocazie, când Dumnezeu își pleacă urechea către mine mai mult ca de obicei, ca să mă rog pentru toți cei care au nevoie de îndrumare și de mântuire.

Sunt extrem de încântată că o să fiu, pentru prima oară, machiată profesionist. Vine o femeie acasă la mine

22 Lucy Maud Montgomery, *Anne. Casa cu frontoane verzi*, vol. 2, trad. Aura Pandele, Editura Predania, București, 2017, pag. 195. (*N.r.*)

ca să mă fardeze; are o cutie plină de farduri de ochi cu sclipici și de diverse tipuri de luciu de buze. Până acum nu m-am dat decât cu fond de ten și puțin fard de obraz. Îmi întoarce genele cu o drăcovenie de metal și mi-e teamă să nu mi le reteze din rădăcini. În final, când mă uit în oglindă, abia dacă mă mai recunosc. Par neașteptat de matură și de sofisticată, am pleoapele grele de fard verde-închis, am atâta rimel pe gene că nu mai pot deschide bine pleoapele, așa încât ochii par să nu fie chiar deschiși cu totul, având un aer somnoros și delicat. Nu m-aș mira să existe fete care abia așteaptă să se mărite doar ca să poată purta tot machiajul ăsta. Numai mireselor li se permite să fie atât de pavoazate.

Mă urc în mașină, cu rochia de mireasă frumos aranjată în jurul meu, și pornim către salonul unde va avea loc nunta, găzduit de școala de băieți de pe Bedford Avenue. La 5 după-masa lumina e încă puternică și ne grăbim înăuntru, ca să evităm privirile trecătorilor. Sunt instalată în fotoliul meu special de mireasă, din ratan alb, cu flori de mătase împletite în jurul marginilor, și Bubby îmi răsfiră fusta de tul a rochiei uniform în jurul meu, astfel încât tivul de dantelă să alcătuiască un arc perfect pe podea. Aud un aparat foto făcând *țac*. Intru imediat în rol; într-o zi cum e cea de azi nu prea e timp pentru lucruri fără importanță. Un zâmbet cu gura închisă, o privire sinceră, printre pleoapele lăsate, și aparatul se mută în altă parte.

Încep să vină invitații, printre care și colegele mele de școală, întoarse mai devreme din vacanța de vară special pentru nunta mea, îmbrăcate în cele mai frumoase haine ale lor, ca să ia ochii petitoarelor care caută

fete tinere și zâmbitoare cu obraji trandafirii și glezne fine. Fostele colege se înșiruie să-mi trimită bezele, să mă felicite și să-mi ureze mult noroc. Bubby e așezată lângă mine pe piedestalul miresei și se smiorcăie într-o batistă, cu un surâs trist pe față. Vin foarte mulți oameni la mine, oameni pe care nu i-am văzut în viața mea, femei care spun că sunt prietene cu soacra mea sau că sunt soția unui prieten al viitorului meu soț și eu le zâmbesc binevoitoare tuturor, cu un surâs de încântare lipit de față.

Toate cumnatele lui Eli insistă pe rând să fac poze cu toți copiii lor și eu zâmbesc și-i gâdil pe cei mici sub bărbie, ca să-i facă să râdă spre aparat. O observ cu coada ochiului pe mama, care stă deoparte cu o mină dezorientată, strânsă de braț de Chaya, care are chipul încordat. Văd că mama poartă un soi de rochie mov și are peruca de culoarea mierii ușor strâmbă. Dat fiind că stă atât de departe de mireasă, e destul de probabil ca majoritatea invitaților nici măcar să nu-și dea seama că e mama mea. Chaya mi-a promis că n-o să fie lăsată să facă niciun fel de scenă. Bănuiesc că asta înseamnă și să se asigure că nu vom avea vreun contact.

După un interval care mi se părea că nu se mai termină, se aud acordurile muzicii și începe marșul nupțial. Femeile se dau în lături, de-o parte și de alta a mea, făcând loc pentru parada bărbaților ce intră în sală, pentru ceremonia de *badeken*. Zeidy aduce pânza albă ce îmi va acoperi în curând fața. După *badeken*, n-am să mai pot vedea nimic până la sfârșitul ceremoniei de chuppah, moment în care Eli și cu mine vom fi declarați în mod oficial căsătoriți.

În timp ce Zeidy rostește binecuvântarea pentru mine, urându-mi să fiu rodnică și să mă înmulțesc, îmi mușc buza ca nu cumva pe fața mea să se citească altceva decât seriozitatea pe care fac eforturi s-o afișez. Veselia ar fi cu totul nepotrivită în acest moment, cel mai sfânt dintre toate. Îl zăresc pe Eli, care pare ciudat de mărunțel sub *shtreimel*-ul lui de nurcă nou-nouț, ce-i stă ridicat în creștet, ca un animal stingher. Își ține umerii drepți și rigizi, sub haina nouă de satin negru. Încerc să nu mă uit în ochii lui, fiindcă mi-e teamă să nu cumva să m-apuce râsul.

În cele din urmă sunt acoperită și, stând așa sub prelata albă, zâmbesc în sinea mea, încântată să trăiesc plăcerea de a fi o anonimă în mulțimea de oameni care n-au ochi decât pentru mine. Mă fac că-mi trag nasul pe tot drumul până la baldachin și cineva îmi strecoară o batistă pe sub pânza care mă acoperă. O iau grațios și batista dispare cu un foșnet elegant.

În timp ce bărbații mă poartă pe sus, înconjurându-l astfel pe Eli, le privesc picioarele; îi dăm ocol de fix șapte ori, după care sunt așezată în picioare lângă el, fără să văd nimic. Pantofii lor sunt la fel: negri, cu șiret, și fac foarte puțin zgomot pe podea. Îmi aranjez puțin rochia, dar fără să las să se vadă vreo mișcare deasupra jupoanelor bătoase.

După ce *mesader kiddushin* rostește binecuvântarea pentru miri, Eli îmi pune verigheta pe deget, pe care îl scot de sub vălul greu. Aud zgomotul de sticlă spartă, după care Eli ridică vălul, mă ia de mână și pornim amândoi, prin mulțime, către odaia noastră de *yichud*. Aceasta e o cameră nupțială aranjată special pentru mire

și mireasă, face parte din tradiția de nuntă și e o încăpere în care vom mânca împreună în cadru intim; va fi primul loc în care vom fi singuri și nesupravegheați. E ceva simbolic, firește; nu vom încuia ușile. Peruchiera, așa-numita *sheitelmacher*, trebuie să vină să-mi pună peruca și să-mi reatașeze voalul. Abia avem timp pentru supă.

În odaia de *yichud,* așa cum cere obiceiul, Eli îmi dăruiește o pereche de cercei cu diamante aleși de mama lui. Îmi dau jos perlele simple, cu clips, pe care le port și le înlocuiesc cu cerceii grei și pătrățoși. Îmi atârnă ușor lobii. El se apleacă în față și am sentimentul că poate o să încerce brusc să mă sărute, dar îl opresc.

— Stai, îi zic. Poate să intre oricine. Așteaptă până mai târziu.

Lumina e prea puternică să stau atât de aproape de chipul său.

Și cum mă așteptam, peruchiera dă buzna înăuntru, cu o perucă frumos aranjată într-o cutie mare de piele. Începe să-mi îndese tot părul meu frumos și strălucitor într-o cască de dantelă albă, asigurându-se că nu-mi iese nicio șuviță. Acum, că sunt măritată oficial, niciun bărbat în afara soțului meu nu are voie să vadă nici măcar un singur centimetru din părul meu natural. Femeia îmi așază peruca în cap cu gesturi sigure, trăgându-mi-o peste urechi, astfel încât să fie bine fixată pe scalpul acoperit cu casca de dantelă. Nici nu pot să mă gândesc cum o să arate părul meu turtit când am să mi-o dau, în fine, jos. Eli e luat pe sus de frații lui să facă niște poze cu ei și eu îmi termin supa singură, rupând fără mare chef câte-o fărâmiță din pâinea împletită de lângă farfuria mea. Știu că ar trebui să mănânc, ca să nu leșin, dar simt că nu

îmi intră nimic. Mestec întruna bucățica de pâine, dar îmi simt gâtlejul prea uscat și prea încordat ca să lase să treacă ceva.

Deși mi-am ales niște pantofi albi comozi pentru dans, nu sunt pregătită pentru efortul de care e nevoie. Materialul rochiei e atât de țeapăn, încât, de fiecare dată când trebuie să mă răsucesc, mi se freacă de corp la umeri, pe coate și chiar la încheieturile mâinilor. Fac un efort uriaș să-mi păstrez zâmbetul în timp ce toată lumea insistă să mă învârtă pe ringul de dans. Mă ridică pe mese și mă împing prin tunele umane, răsucesc deasupra mea panglici și buchete de flori, iar eu mă străduiesc din răsputeri să-mi țin ochii deschiși și veseli.

Formația cântă cu foc până la ora 1 dimineața, după care majoritatea invitaților încep să se retragă, luându-și rămas-bun cu efuziuni sentimentale, și doar familia extinsă rămâne pentru *mitzvah tanz*. Am și eu în fine ocazia să-mi trag sufletul și beau pahar după pahar de apă; mă postez în fața aparatului de aer condiționat din camera nupțială, rugându-mi trupul să se răcorească. Îl aud pe pianist începând să cânte un arpegiu și mă alătur familiei afară, în sala principală, unde au fost așezate șiruri de scaune de o parte și de a alta a încăperii, pentru bărbați și pentru femei. Însă mirele se va așeza lângă mine, chiar pe primul rând, pentru a vedea cel mai bine. Noile mele nepoate îmi aduc struguri pe o farfurie, să-i împart cu el.

Toate fetițele ai căror părinți le-au lăsat să stea până la ora asta târzie se cuibăresc lângă mine și mă privesc cu coada ochiului, așa cum mă cuibăream și eu lângă miresele din copilăria mea, invidiindu-le statutul ca de prințesă. Zeidy îmi aduce *gartel*-ul negru, eșarfa lungă ce

mă unește cu dansatorii. Eu o țin de un capăt și diverși membri ai familiei o țin, pe rând, de celălalt. În vremea asta, poetul nunții îl laudă pe rând pe fiecare membru al familiei, cu rime pline de duh, cum e obiceiul.

— Eli, care mereu ajută un evreu la nevoie; puțini sunt generoși ca el de bunăvoie. E lăudat că învață tot anul, dar să sperăm că și bani va face cu toptanul. Mulți copii să aibă și bucurie să-i aducă multă, și în curând să joace la a fiului lui nuntă.

Rimele sunt simple și ritmul scârțâie, dar toată lumea e beată și suficient de obosită ca să le găsească amuzante.

Ultimul dans e rezervat pentru Eli și mine, dar nici nu e un dans propriu-zis, ci mai mult unul târșâit. Eli stă la două lungimi de braț de mine, cum e obiceiul, și mă atinge doar cu buricele degetelor pentru a sugera faptul că suntem căsătoriți, dar rămânem casti. Ne ținem capetele plecate fiindcă, dacă o să ne uităm unul la altul, sunt sigură că o să izbucnim în râs. Nici măcar nu e nevoie să-mi mișc picioarele, e suficient să-mi fac rochia să se scuture vag, ca să pară că mă mișc. Într-un final, muzica se oprește și respir ușurată. Nu știu cât timp mi-aș mai fi putut stăpâni râsul.

Sala începe să se golească treptat, pe măsură ce membrii familiei mele se retrag către casele lor. Cei mai mulți trebuie să fie la muncă peste câteva ore. Unii vin să îmi ureze un ultim „Mazel tov!", însă mă mulțumesc să le zâmbesc mecanic. Singurul lucru la care mă pot gândi e să ies cât mai repede din rochia asta. Am efectiv răni la coate. Când părinții lui Eli ne lasă la ușa de la intrarea în apartamentul nostru, mă foiesc înnebunită în timp ce își iau la revedere și, în clipa în care ușa se închide în urma

mea, îmi arunc din picioare pantofii albi cu toc zgâriați și încep să-mi desfac rochia la spate, în drum către baie. Aici, îmi dau jos cu grijă mânecile, fiindcă sunt lipite dureros de brațe. Urc cu blândețe cu degetul pe urmele roșii de pe antebrațe și umeri. Cine-ar fi crezut că rochiile de mireasă te pot răni atât de tare?

Las dușul să-mi spele fixativul din părul încurcat și îl las pentru ultima dată pe spate, abia trecând de umeri, cu apa scurgându-se pe vârfuri și usturându-mă pe spatele dureros.

Stau câteva clipe în fața oglinzii aburite, până când începe să mi se facă frig. După ce oglinda se limpezește, îmi văd reflexia fixându-mă cu ochi lipsiți de orice expresie și îmi întorc instinctiv privirea. Ies din baie în halat.

— Poți să faci duș acum, strig către apartamentul cufundat în beznă.

Eli e în bucătărie, îmbrăcat, și tocmai desface o sticlă de șampanie ieftină, cușer.

— Preferata ta. Știu de la Chaya, zice el.

Mă grăbesc să-i zâmbesc. Nu îmi prea place vinul.

În timp ce el face duș, mă duc în dormitor cu paharul de șampanie în mână și îl pun pe noptieră. Soacra mea a întins deja mai multe straturi de prosoape ieftine pe unul dintre paturi și văd și o sticlă de gel K-Y. Îmi pun o cămașă de noapte albă lungă.

Mă așez pe patul de lângă noptieră și deschid sticla de K-Y, din care storc curioasă pe deget o picătură de mărimea unui bob de mazăre. E surprinzător de rece și de vâscos. Mă așez cu grijă pe pat astfel încât să fiu cu șoldurile pe prosoape și întind mâna să mă ung prudentă cu gelul limpede și rece. Nu vreau să murdăresc

lenjeria cea nouă. E foarte întuneric, până când Eli deschide ușa de la baie și apartamentul se luminează slab. Vine din baie cu un prosop înfășurat în jurul șoldurilor și conturul trupului său e ciudat și necunoscut. Îmi zâmbește jenat, după care se așază peste mine, așa cum a zis profesoara, lăsând prosopul să-i cadă. Nu văd mare lucru. Îmi desfac genunchii și el vine mai aproape, lăsându-și greutatea în palme. Simt ceva tare pe interiorul coapsei. Pare să fie mai mare decât mă așteptam. Eli mă privește neliniștit în întuneric. Se tot împinge, așteptând să-l îndrum cumva, bănuiesc, dar eu de unde să știu ce trebuie făcut? Și pentru mine e un mister la fel de mare ca și pentru el.

În cele din urmă, mi se pare că a nimerit zona care trebuie și ridic bazinul pentru a veni în întâmpinarea lui, așteptând să se împingă în mine și să lase ofranda obligatorie. Nu se întâmplă nimic. Se împinge întruna, geme de efort, dar nu reușește să găsească nicio portiță. Și, sinceră să fiu, nici eu nu pricep unde ar trebui să fie. Oare cum ar trebui să procedăm?

După un timp renunță și se rostogolește pe o parte, cu spatele la mine. Rămân așa câteva clipe, cu ochii în tavanul întunecat, după care mă întorc spre el și-l înghiontesc ușor.

— Ești bine? îl întreb.

— Da. Sunt doar foarte obosit, murmură el.

În curând, îl aud sforăind ușor. Mă dau jos și mă duc în celălalt pat, unde rămân trează multă vreme, întrebându-mă dacă s-a întâmplat sau nu, și ce implică fiecare dintre posibilități.

Dimineață, când deschid ochii, soarele strălucește slab printre jaluzele și aerul condiționat huruie alene în aerul umed de august. Împing puțin geamul în sus și scot capul spre strada invadată de smog, privind camioanele și autobuzele care saltă peste panourile metalice ce acoperă gropile și șanțurile de pe Wallabout Street. Ușile de la garajul depozitului de vizavi sunt deschise, iar muncitorii se precipită în toate direcțiile pe rampele de încărcare.

Eli se îmbracă repede și-și ia filacterele, exact în clipa în care tatăl său bate în ușă, strigând *„Men geit davenen"*. E timpul pentru rugăciunile de dimineață. Eu mă plimb în voie prin apartamentul tăcut și curat ca lacrima, în capotul meu de dimineață din organdi, cu model cu maci. Părul mi s-a uscat țeapăn și casant. Deschid dulapurile de lenjerie și mângâi prosoapele și fețele de masă nou-nouțe ce miros intens a levănțică, de la săculețele parfumate pe care le-am pus printre ele. Deschid bufetul și mă uit la noile mele tacâmuri de argint și la vasele de porțelan fin, îmbătată de gândul că toate aceste lucruri îmi aparțin.

La scurt timp după asta, sosește Chaya cu un aparat electric de ras și punem un taburet în fața oglinzii de la baie. Sunt mirată de cât de ușor accept ideea de a mă despărți de părul meu. Dacă simt ceva, simt că sunt pe punctul de a deveni o ființă adultă, gata să fie inițiată într-o nouă viață. E ciudat să mă uit la părul meu căzând în găleată, dar iată-l, în grămăjoare maronii pufoase. Totul se termină atât de rapid, de parcă n-aș fi avut niciodată păr, iar scalpul meu strălucește efectiv în lumina puternică din baie. Nu m-am mai gândit niciodată la forma capului meu, însă acum, că îl văd așa cum e cu adevărat, mă minunez de proporțiile lui

perfecte și de simetria neașteptată a chipului meu. Mă simt ușoară și lipsită de orice povară, aproape ca și cum aș putea levita datorită imponderabilității, și simt o nevoie ciudată de a mă ține de ceva ancorat în pământ, ca să nu mă ridic și să plutesc în spațiu. Chaya îmi aduce un turban de pluș într-o nuanță magenta splendidă, care miroase cum miros prosoapele abia spălate și, deși îl simt moale și delicat pe frunte, mă ține la locul meu, ca un prespapier.

Aș vrea să-i spun câteva cuvinte pline de miez Chayei, dar nu-mi vine în minte nimic de bun-simț, așa că mă mulțumesc să zâmbesc și să spun „Am făcut-o și pe-asta. N-a fost chiar așa o tragedie, nu?" și mă simt foarte curajoasă și matură că sunt în stare să vorbesc cu atâta calm.

— De ce o tragedie?

Chaya ridică din umeri, în timp ce strânge firul în jurul aparatului și îl pune bine.

— E ceva firesc.

Ridic mâna spre capul meu devenit imponderabil și mângâi scurt nodul turbanului. Nu-i o tragedie, e ceva firesc.

Aud pași pe hol. Cred că e Eli, însă e soacra mea, cu buzele strânse și mâinile încrucișate în poală, care tocmai s-a uitat pe vizor.

Chaya pune aparatul de ras înapoi în geanta neagră imensă de umăr și îi trimite o bezea din mers soacrei mele înainte de a dispărea grăbită pe hol. Îi ofer mamei lui Eli cafea, ceai, în căutarea unui pretext pentru a-mi folosi noile vase și, când ea refuză politicos, insist să aranjez frumos câteva bomboane pe un platou de argint.

— Deci cum a mers? mă întreabă.

Zâmbesc politicoasă, dar sunt nedumerită. Nu fiindcă n-aș ști la ce se referă, ci pentru că nu-mi vine să cred că mă poate întreba atât de direct. Îngaim „A, foarte bine" și flutur din mână, de parcă aș vrea să scap de o muscă enervantă. Mă gândesc *Asta e ceva care ne privește pe Eli și pe mine, ne putem rezolva singuri problemele; el în mod sigur nu și-ar dori să afle și altcineva despre ele.*

Soacra mea mă fixează și mai încordată și-și retrage mâinile de pe fața de masă.

— Mi-a spus soțul meu că nu s-a rezolvat.

Rămân tablou. Nu o întreb nimic. Rămân pur și simplu încremenită și îngrozită și mă cuprinde iar acel sentiment de imponderabilitate: dacă nu mă țin de piciorul mesei, o să mă ridic spre cer, ca un balon cu heliu.

Ușa se deschide înainte să apuc să mai zic ceva, iar în prag sunt Eli și tatăl lui. Soacra mea se ridică și se întinde să-mi trimită o bezea. Nu mă aplec către ea și ea pleacă împreună cu soțul ei, închizând ușa în urma ei. Îl pironesc cu privirea pe Eli, dar el se uită în pământ. Îmi simt corpul ca de piatră la exterior, dar moale în interior. *Dacă se sparge coaja, umplutura se va revărsa,* mă gândesc când mă uit la bomboanele de ciocolată neatinse de pe masă.

— Ce s-a întâmplat? îl întreb pe Eli. Ce i-ai spus tatălui tău?

Se înfioară când aude insistența din tonul meu.

— Nu i-am spus nimic; el m-a întrebat! protestează grăbit. M-a luat efectiv ca din oală, așa că pur și simplu i-am zis adevărul. Nu m-am gândit că o să spună cuiva!

— I-ai spus tatălui tău? Știe și mama ta! O să le spună tuturor! Probabil că la ora asta știe deja toată familia ta!

Probabil că știe deja și toată familia mea! Ce-a fost în mintea ta?

— Nu știu, *nu* m-am gândit, m-a luat prin surprindere!

— Nu crezi că e problema *noastră* și doar a noastră? Nu crezi că e ceva personal, un lucru pe care un cuplu trebuie să-l rezolve singur? Nu te-ai gândit că o să fiu extrem de jenată, și tu la fel, dacă toată lumea o să știe ce facem noi între patru pereți?

Acum intru în panică, imaginându-mi toate scenariile posibile, oameni care șușotesc între ei, cum se răspândesc cu viteza fulgerului bârfele în lumea mea și tot ce văd acum e un viitor în care mă plimb pe Lee Avenue și toată lumea mă arată cu degetul și șușotește despre mine, fata care n-a fost în stare s-o facă. Vai, ce coșmar! N-am să pot uita niciodată rușinea asta.

Eli intervine, cu o expresie chinuită pe față.

— O să fie bine. Tata zice că e în regulă dacă o facem în seara asta. O facem și, după ce o facem, nimeni n-o să mai poată zice nimic. O să încercăm să plecăm imediat ce se termină *sheva berachos,* ca să nu fim prea obosiți. Poate că asta a fost problema azi-noapte, poate că eram prea obosiți!

— Poate, zic, dar știu că nu-i așa.

Asta nu explică refuzul pântecului meu de a-și deschide porțile în ciuda bătăilor extrem de zgomotoase și insistente. Pântecul meu ciudat și rebel, care nu dorește musafiri.

După-masă, Eli propune să tragem un pui de somn ca să fim odihniți pentru mai târziu, însă eu rămân trează

și-i privesc chipul adormit, lipsit de orice expresie, și mâna ce i se odihnește sub pernă. Se aude soneria de la intrare și mă grăbesc în sufragerie, să apăs butonul interfonului. E Chaya și o las să intre.

— Am auzit ce s-a întâmplat, zice după ce se așază la noua mea masă de sufragerie și-și încrucișează elegant picioarele cu dres fin sub scaun.

Aștept să sară în apărarea mea, să spună ceva liniștitor.

Când continuă, are o expresie severă pe chip.

— Dacă există un lucru care face să funcționeze o căsnicie, spune, acesta e faptul că bărbatul trebuie să fie rege în dormitorul său. Dacă e rege în dormitorul lui, atunci simte că e rege oriunde, indiferent ce se întâmplă.

Tace și mă fixează intens, ținând strâns de mânerele genții negre, tip sac.

— Înțelegi ce spun? mă întreabă, așteptând să-i confirm.

Dau din cap că da, prea șocată să pot spune ceva.

— Bine, zice ea apăsat, ridicându-se și netezindu-și fusta. Atunci totul o să se rezolve. N-am să le spun nimic lui Bubby și lui Zeidy; ce rost are să le dau alte vești proaste, la vârsta lor și cu sănătatea lor șubredă?

Înțeleg unde bate și mă simt imediat vinovată.

După ce ușa se închide în urma ei, aștept să înțeleg ce-a vrut să spună. *Cum anume o să se rezolve totul?* mă întreb. Are ea vreun plan? Fiindcă eu, una, n-am.

Cea mai plăcută parte a celor șapte zile de binecuvântări de după nuntă e faptul că îți poți etala noile ținute. Mireasa e întotdeauna persoana cea mai elegantă

în cele șapte seri de petreceri și de urări de bine, obicei menit să aducă noroc noului cuplu. În fiecare seară port alte haine, atent cumpărate și modificate de o croitoreasă ca să mi se potrivească perfect. Am perucile pregătite și date cu fixativ.

Pe tot parcursul petrecerilor, noua mea cumnată Shprintza, ea însăși recent măritată, în urmă cu două luni, fiindcă n-a mai vrut să stea după noi cum e obiceiul, stă încruntată și posacă într-un colț, fremătând de un soi de amărăciune tristă. Nu prea înțeleg ce e cu ea. Dar n-o iau în seamă fiindcă, din păcate, sunt la rândul meu concentrată să rezolv problema căreia n-am reușit să-i dăm de cap toată săptămâna.

Zilele de după nunta mea, care ar trebui să fie cele mai fericite din viața mea, sunt profund marcate de efortul pe care-l facem ca să ne îndeplinim îndatoririle de soț și soție. Însă pe măsură ce fiecare nou efort se sfârșește cu un eșec, familia lui exercită tot mai multă presiune să rezolvăm odată situația. După a treia încercare, Eli nu mai e în stare să invoce nicio urmă de dorință, iar eu nu mă pot supune dacă n-am cui. El îmi spune cum e cu excitația și stăm treji până la 5 dimineața, încercând să facem în așa fel încât să se liniștească și să fie suficient de relaxat ca să mai încerce încă o dată, însă spre sfârșitul săptămânii am ajuns amândoi aproape la limita disperării.

La yeshiva, îmi spune Eli, băieții se masturbau adesea reciproc. Fiindcă nu erau decât bărbați în jur și nicio fată, simpla vedere a unui băiat îl putea excita. E destul de greu să schimbi brusc macazul, îmi explică oftând.

— Nici măcar nu știu dacă mă poți excita. Habar n-aveam cum arată o fată înainte să te văd pe tine.

Mă simt brusc îngrozitor de jenată. Eram convinsă că se va excita automat, la vederea mea. Însă acum îmi văd corpul prin ochii lui — un lucru străin, misterios și bulversant.

La sfârșitul săptămânii, rabinii spun să ne oprim fiindcă sângerez din cauza iritației și, medical vorbind, nu se poate spune precis dacă sângele nu vine de la himenul sfâșiat, ceea ce mă face automat impură. Regula spune că acum sunt *niddah* și că trebuie să procedez ca orice altă femeie măritată și să număr șapte zile de curățire, sau 14 bucăți de fașă, înainte de a mă cufunda iar în apa de la *mikvah.*

Procesul de curățire, până când voi putea încerca din nou, ține două săptămâni, dar cu o săptămână înainte să mă duc la *mikvah* mă trezesc cu o mâncărime cumplită pe brațul stâng. Mă gândesc c-o fi vreo pișcătură de țânțar și mă scarpin furioasă toată noaptea, ațipind în reprize scurte, dar când mă trezesc dimineața, descopăr pe tot brațul și pe umăr un lung șir de pustule. N-am văzut în viața mea așa o iritație bizară și îmi fac o programare de urgență la clinica locală de pe Heyward Street. În mod normal, nu merg niciodată la centrul medical ODA, deoarece clinica, administrată de comunitatea hasidică, dar finanțată de guvern, e accesibilă oricui și e mereu aglomerată și infectă. Însă nu-mi pot face o programare rapidă nicăieri în altă parte.

Doctorul Katz mă examinează din cap până-n picioare și se uită atent la iritație, dar ezită să-mi dea un diagnostic clar. Într-un final, îmi spune că e 80 la sută sigur că e o formă de varicelă, însă nu poate fi absolut

sigur și îmi prescrie un tratament antiviral, pentru eventualitatea că despre asta e vorba.

— Tratamentul nu are efect decât dacă îl începi la maximum 48 de ore de la infectare, zice el, dar sunt destul de sigur că te afli chiar la debutul bolii. N-o să scapi de virus, dar medicamentele o să reducă severitatea și durata bolii.

Nu-mi vine deloc să cred că am varicelă. Când eram mică am fost vaccinată și de atunci am mai fost expusă la boală, așa că de ce tocmai acum? Mă simt aiurea să-i spun lui Eli. Însă acum nu mă pot duce la *mikvah,* de care oricum îmi era groază, așa că pot să-mi iau o mică vacanță de la stresul cu care m-am luptat. Dacă ai varicelă, asta e.

Îmi apar bubițe și pe piciorul stâng, apoi pe partea stângă a abdomenului și, într-un final, și pe partea stângă a feței. E ca și cum ar fi trasat cineva cu carioca roșie o linie pe mijlocul corpului meu și le-ar fi spus bubițelor să apară doar pe o singură parte. Mă mănânc înfiorzitor; fac baie în zeamă de fulgi de ovăz și mă dau cu mai multe straturi de creme anti-mâncărime pe zonele afectate. Mi-e rușine să mă vadă lumea în halul ăsta, așa că stau izolată în casă până o să-mi treacă.

— E bine că ești *niddah* acum, zice Eli. Oricum nu te pot atinge.

Trei săptămâni mai târziu, bubele încă n-au dispărut, deși au început să facă coajă. Mă trezesc în toiul nopții cu dureri abdominale puternice și vomit ore întregi până când Eli își sună un prieten, care lucrează la salvare, și-l întreabă ce e de făcut.

Michoel face parte din organizația locală Hatzolah, care are propriile ambulanțe și paramedici. El zice că atunci

când o femeie are dureri abdominale, regulamentul prevede să fie dusă imediat la spital, pentru eventualitatea că ar fi ceva legat de uter. Ne lasă la camera de urgențe de la NYU, plină de pacienți din zonă în căutare de analgezice. O vreme nu mă bagă nimeni în seamă, mi se dă doar ceva pentru febră, dar când mă vede în fine un doctor, acesta îi trimite un mesaj pe pager unui specialist în boli infecțioase, să vină să mă examineze. Medicul, un asiatic mărunțel cu fruntea ridată și ten gras îmi spune că am zona zoster oftalmică, pe care am contractat-o probabil la baia ritualică, spune el după ce se uită la veșmintele religioase ale lui Eli.

Când mă gândesc la piscina cu apă călâie pe care am împărțit-o probabil cu sute de alte femei, mă înfior. Nu mi-a trecut niciodată prin minte că ar fi posibil să iau vreo boală în timp ce mă supun uneia dintre poruncile lui Dumnezeu. Mi s-a spus mereu că e imposibil să pățești ceva atunci când îndeplinești o poruncă divină; în acele clipe ești sută la sută protejat.

Mă simt blestemată. De când m-am măritat cu Eli, totul a mers anapoda. Am moștenit firea superstițioasă a lui Bubby, așa că mă întreb: să fie un semn? Dacă e, a venit puțin cam târziu. Mi-ar fi prins bine un avertisment ceva mai din timp. Pentru că acum nu mai pot schimba nimic.

Blocul meu are opt etaje și cam 20 de apartamente la fiecare etaj, iar în majoritatea lor locuiesc tineri căsătoriți, exact ca Eli și cu mine. Ce șanse erau să se mute Golda chiar vizavi de noi?

Vechea mea prietenă, cea cu care am fost prinsă în *gan yehudah* în urmă cu nu știu câți ani, e azi o femeie

frumoasă, așa cum am crezut mereu că va fi. Are ochii și mai strălucitori decât îi avea pe vremuri, trupul i s-a rotunjit, dar mijlocul i-a rămas la fel de fin ca întotdeauna. Ca atitudine, e total schimbată: e sfioasă, vorbește cu glas blând, nu mai e deloc cum mi-o aduc eu aminte. Mă invită la o cafea după ce soțul ei pleacă dimineața la *shul*. Ca toate femeile proaspăt căsătorite, îmi arată vasele și așternuturile și albumul cu fotografii de la nuntă, pe care mi le comentează de la prima la ultima poză. Mă duce în dormitor să-mi arate mobila superbă de mahon, șifonierul apăsător și masa de toaletă masivă. Mobila grea face odaia să pară și mai mică.

Golda se așază pe unul dintre paturi și netezește cuvertura cu mâna ei îngustă și grațioasă. Ridică privirea spre mine, cu chipul schimonosit.

— S-o fi văzut în noaptea nunții, îmi șoptește. A fost... atât de mult sânge.

Rostește ultimele cuvinte cu glasul gâtuit. Nu-mi dau seama dacă înțeleg exact ce încearcă să-mi spună. Dacă vorbește despre cum și-a pierdut virginitatea, nu sunt sigură că vreau să aflu. Nu mai suport să aud vorbindu-mi-se despre încă o noapte a nunții încununată de succes, când eu nici acum n-am sângerat încă.

— A fost sânge peste tot — pe pat, chiar și pe pereți. A trebuit să mă ducă la spital.

Are o grimasă bruscă și am senzația că o să înceapă să plângă, însă trage aer în piept adânc și zâmbește curajoasă.

— A nimerit în locul greșit. Mi-a provocat ruptură de colon. Vai, Devoireh, nu-ți poți imagina ce durere. A fost insuportabilă!

Sunt absolut șocată. Probabil am rămas cu gura căscată. Cum adică, să-i provoci cuiva o ruptură de colon?

— Mai știi, se grăbește ea să-mi explice, cum la orele pregătitoare pentru căsătorie ni se spune să nu pierdem nicio clipă, ca ei să nu-și piardă curajul și noi, fetele, să nu intrăm în panică? Așa că bietul de el s-a tot împins, înțelegi? Doar că în locul greșit. De unde să știe, săracul? Nici măcar eu nu știam precis unde e locul cu pricina.

— Și acum cum te simți? o întreb, extrem de mișcată de povestea ei.

— Ei, acum sunt bine!

Îmi surâde larg, însă ochii nu îi mai râd ca odinioară și gropița abia dacă i se mai zărește.

— Soțul meu o să se întoarcă din clipă în clipă, așa că probabil ar trebui să pleci.

Dintr-odată, se grăbește să mă conducă la ușă, de parcă i-ar fi teamă să nu fie prinsă discutând cu o vecină.

Când mă întorc în apartamentul meu, mă duc în baie și închid ușa. Plâng în hohote într-un prosop, 20 de minute. Vreau să știu, cum a reacționat familia Goldei? De ce nu a luat nimeni atitudine, după atâta amar de ani, după toate aceste greșeli?

Pe strada noastră se deschide un restaurant chinezesc cușer. Rabinii tună și fulgeră împotriva intruziunii culturii păgâne în viața comunității, însă tinerele cupluri ce trăiesc în cartierul nostru se bucură de șansa de a încerca ceva nou și, deși nu avem curajul să ne ducem să mâncăm efectiv acolo, comandăm mâncare la pachet și seara, după rugăciune, Eli se duce și o ia.

Pun coastele de vită cu un sos roșu-aprins și gelatinos pe farfuriile noastre noi de porțelan, cu bordură argintie. Eli și cu mine ne așezăm, unul în fața celuilalt, la masa de la bucătărie; îl privesc cum rupe carnea de pe oase în timp ce eu abia dacă mă ating de mâncare. În ultima vreme vomitam orice mâncam, așa că am încetat să mai mănânc. Mă gândesc că, deși aproape am scăpat de zona zoster, poate am cine știe ce altă boală ciudată care ar putea să aibă legătură cu vaginul meu blocat.

Chaya vorbește cu rabinii, care ne trimit la un terapeut sexual agreat de ei. De fapt, la un cuplu de terapeuți căsătoriți. Doctorița vorbește cu mine, iar medicul, cu Eli. După asta ne adunăm cu toții într-o încăpere și ne arată diverse părți ale corpului omenesc, din plastic, ce se unesc cu benzi de scai. Medicul ne explică amândurora în detalii minuțioase fiecare părticică din sistemul meu reproducător. Nu văd la ce ne-ar ajuta asta. Nu suntem studenți la medicină.

În timp ce ea îi explică lui Eli totul despre zona mea intimă, mă simt puțin mai bine că nu sunt singura care pare să fie considerată vinovată pentru situație.

Apoi medicul ne anunță că mă va examina ca să se asigure că totul este așa cum trebuie să fie. Inițial, protestez. Dat fiind că nu mi s-a mai făcut niciodată vreun consult ginecologic, intru în panică și refuz să mă sui pe pat. În cele din urmă, medicul spune că îmi va face anestezie locală; îmi aplică niște lidocaină, după care începe să mă examineze cu degetul înmănușat. După câteva clipe de disconfort, în care mâna lui încearcă să se edifice, medicul ne anunță concluzia sa.

— Ai două himene. Ai nevoie de operație.

Asta înseamnă că sunt de două ori fecioară. Eli îi spune mamei lui ce a zis doctorul, însă ea pufnește în râs. Când e vorba de operație, zice ea, nu-l crezi pe medic pe cuvânt. Mai ceri încă o părere. Îi dă lui Eli numărul medicului ei ginecolog din Manhattan, o specialistă în situații de mare risc, care a asistat-o la toate nașterile.

Biroul doctoriței Patrick se află pe Fifth Avenue și dă spre Central Park, care e acoperit de zăpadă. Uitându-mă pe geam, văd taxiurile croindu-și drum pe străzile pline de zloată, unele oprindu-se în față la Pierre, la semnul valetului. Mă simt foarte mică în biroul ăsta, în zona asta de fițe din Manhattan, pentru că știu precis că medicii și asistentele mă privesc cu dispreț fiindcă m-am măritat la 17 ani, cu un bărbat care poartă pălării negre de catifea și redingote lungi de mătase și are *payos* care se leagănă energic la fiecare mișcare.

Chipul doctoriței Patrick e sever și extrem de concentrat în timp ce împinge înăuntrul meu dilatatorul de inox și-l mișcă în diverse direcții.

— E posibil să ai un sept, zice. Se pare că există o cicatrice și așa se întâmplă uneori când o rană se cicatrizează. E ca un fel de perete suplimentar în vagin. O să te trimit să faci un RMN, pentru confirmare.

Când zice asta ridică privirea spre mine, dar pare să nu aștepte nicio reacție. E ca și cum ar fi deja convinsă că n-am nicio părere despre subiect. Iese intempestiv din încăpere și, în timp ce mă îmbrac, intră asistenta, care îmi dă o rețetă, fără să schițeze măcar un zâmbet. Nu știu de ce mă simt în biroul ăsta insuportabil de jenată de simplul fapt că exist, așa cum nu m-am simțit niciodată în Williamsburg.

Când fac primul meu RMN, descopăr că sunt claustrofobă și plâng cu asemenea hohote în tubul în care sunt sechestrată, că tremur din tot corpul, iar medicii nu reușesc să obțină o imagine clară și țipă întruna la mine la interfonul de legătură: „Nu te mișca!" RMN-ul nu e concludent, zice doctorița Patrick. Uneori, septul longitudinal nu se vede la RMN. N-am ce face, zice, decât să vă trimit la altcineva, și îmi dă numele altui medic.

Eli nu se mai apropie de mine așa cum o făcea la început, când fiecare nouă seară ne aducea o nouă speranță ca lungul nostru șir de eșecuri să se încheie și el să fie cumva în stare să-și adune cioburile masculinității spulberate și să facă ceva pentru căsnicia noastră. În timp ce mergem de la un medic la altul, simte că nu mai are niciun rost să încerce până când nu aflăm care e problema. Am sentimentul că e posibil să spere că e ceva deosebit de serios, ceea ce ar muta atenția tuturor exclusiv asupra mea și el ar respira ușurat. Deși eu n-am fost niciodată convinsă cu adevărat că e vina mea, cred că el a fost. Ia tot ce spun ai lui foarte serios.

Acum se întoarce acasă de la muncă mai târziu în fiecare zi și imediat ce ajunge acasă fuge la rugăciunile de seară. La început, nu se ducea aproape niciodată la rugăciuni, doar ca să stea cu mine. Nu mă deranjează, îl las să se ducă, însă atunci când se întoarce, îl dojenesc că m-a lăsat singură. Vreau să fiu lăsată în pace, dar nu vreau să mă simt neiubită. Ce ar trebui să fac?

Cât timp e plecat, fac baie și stau mult în cadă. Noua mea baie a devenit o mare consolare pentru mine, după toate chinurile prin care am trecut în ultimele câteva

luni. Are o cadă mare și faianță lucioasă și scumpă și, cu ajutorul unor lumânări parfumate așezate strategic de jur împrejur, baia devine oaza mea personală de liniște și pace.

Uneori, când se întoarce acasă, Eli mă găsește încă în cadă.

— O să te stafidești toată, zice.

Mă uit la buricele degetelor și nu mi se pare că mi s-au încrețit peste măsură. De fiecare dată, după ce ies în fine din baie, mă simt slăbită și ametită. Probabil e de la apa prea fierbinte.

Într-o seară, mă bag în cadă ca de obicei și dau drumul la robinetul de apă caldă, iar picioarele mele, mereu reci, se bucură de fierbințeala apei. Însă după doar câteva clipe, simt că îmi ia foc întregul corp. Simt că îmi ia foc și fața, care nici măcar nu se află lângă apă. Ies din cadă și încerc să mă răcoresc, dar nu reușesc deloc să scap de această senzație. Mi se ridică în valuri către piept și cap și, fiindcă nu înțeleg ce se întâmplă, încep să mă panichez și îmi crește foarte tare pulsul. În câteva clipe, tot ce am mâncat la cină mi se ridică violent în esofag și vomit în vasul de toaletă, cu forța unei fântâni arteziene. E prima oară în viață când vomit fără să fi simțit vreo problemă la stomac. Habar n-am de ce s-a întâmplat și după un timp conchid că a avut ceva mâncarea, deși Eli nu a pățit nimic. El zice mereu că are un stomac de fier.

După un timp, Eli își reînnoiește eforturile. I-au zis rabinii să continue să încerce, indiferent de ce spun doctorii. Viețile noastre sunt acum clar marcate de zilele de puritate și cele interzise: două săptămâni în care ne

apropiem cu grijă unul de altul, știind că nu vom avea sorți de izbândă, și două săptămâni în care ne evităm cu grijă, asigurându-ne că nu încălcăm legile *niddah*. Acest ritm mă destabilizează complet. La capătul fiecărei perioade de intimitate forțată, când am sentimentul că m-am adaptat în fine noului ton al relației noastre, mă trezesc aruncată iar în starea de *niddah* și mă simt o ființă defectă și nedorită.

Din punctul meu de vedere, Eli trece la rândul lui printr-o adevărată tortură psihologică, fiind obligat să alterneze dorința de a fi cu mine cu cea de a fi cât mai departe de mine. Nu pricep deloc care sunt sentimentele lui reale față de mine dacă îi e atât de ușor să treacă de la o stare la alta, cum apeși pe butonul de oprit și pornit. De ce nu pot și eu să dau dovadă de aceeași autodisciplină? Eli trăiește după litera legii; se pare că singura lui iubire adevărată e cea față de poruncile lui Dumnezeu. Nu mă dorește decât atunci când mă integrez în parametrii devotamentului său pios față de *halacha*.

Sentimentele mele sunt niște vietăți extrem de fragile și de speriate; trebuie să fie ademenite cu mare grijă să iasă din vizuina în care stau ascunse și, în clipa în care se simt, în sfârșit, în elementul lor, sunt trimise iar în ascunzătoare. La scurt timp, nu mai reușesc să mă apropii deloc de soțul meu, fiindcă mi-e groază de ziua în care mă va alunga iar. Îmi dau seama că am devenit foarte rece; cu fiecare zi ce trece, oamenii se retrag tot mai departe de mine, până când devin niște simple puncte în zare. Mă detașez chiar și de propriul meu trup, care e acum în stare să facă anumite lucruri fără ca eu să mă simt prezentă.

Vărsăturile din senin sunt tot mai dese în ultima vreme și constat că singurul mod în care le pot face să înceteze e să nu mai consum deloc mâncare. Nu pot vomita dacă n-am ce. Nu îmi e greu să renunț la mâncare, fiindcă mi-am pierdut total apetitul. Vederea unui baton de ciocolată, pe vremuri o tentație irezistibilă, îmi face intestinele să mi se strângă ghem. Fiindcă nu mănânc, slăbesc. Nu observ asta decât atunci când mi-o spun alții, care fac remarci despre cât de mari îmi sunt acum hainele cumpărate în urmă cu doar câteva luni, fuste ce îmi alunecă în jos pe șolduri, mâneci ce-mi vin până la jumătatea palmei și nu doar până la încheieturi. Toată lumea a făcut mereu mișto de obrajii mei durdulii; acum sunt palizi și scobiți.

Dacă sunt înconjurată de multă lume, inima începe să-mi bată repede, mă ia cu tremurat și mă clatin pe picioare. Mi-e teamă să nu am o boală cumplită. Dacă fac un efort și mănânc ceva, câteva clipe mai târziu îmi vărs și mațele și nu mă opresc din gâfâit ceasuri întregi. Îmi simt corpul epuizat și neputincios, de parc-aș avea o mie de ani.

Medicul meu îmi face multe analize, mă trimite la radiografii și ecografii. Într-o zi, când ne aflăm în biroul lui, îmi oferă o mână de pastile albe, cu o privire plină de blândețe.

— Uite niște Xanax. Ia câte una când simți că ți se face rău. O să te ajute să te simți mai bine.

— Pentru ce sunt? îl întreb șovăitoare.

— Pentru anxietate, îmi răspunde el.

— Dar nu sunt îngrijorată! protestez eu. De ce-aș avea nevoie de ele?

— Poate că tu nu te simți îngrijorată, îmi explică el, însă corpul tău se simte și simptomele tale nu vor dispărea până când nu rezolvi problema.

Nu am de gând să iau pastilele din mâna lui, așa că mă ridic și-mi pun haina, gata să plec din biroul lui.

— Bine, dacă nu vrei să iei pastilele, măcar lasă-mă să te trimit la altcineva.

Îmi întinde o carte de vizită.

— E o bună prietenă de-a mea; e posibil să te poată ajuta.

„Biofeedback", citesc pe cartea de vizită. „Jessica Marigny."

Biroul acesteia se află într-o clădire cu portar de pe Upper East Side, chiar unde se termină Park Avenue, în cel mai neevreiesc cartier din New York. În sala de așteptare, sunt asaltată de reviste cu coperte țipătoare, ale căror pagini sunt răsfoite de femei cu unghii lungi, cu manichiură perfectă și gambe dezvelite, lucioase.

Când Jessica mă invită în sala de consultație din spate, sunt mirată să constat lipsa echipamentului obișnuit. Nu există pat ginecologic, ci doar un fotoliu confortabil. În dreapta văd un soi de aparat, însă nu de genul celor ce se găsesc de obicei în biroul unui medic.

Jessica îmi atașează niște fire în palme cu ajutorul unor bucățele de scotch gri și apasă pe niște butoane ale aparatului la care sunt conectate. Imediat, pe micul ecran al acestuia apare un număr, 98, însă se schimbă rapid — 99, 102, 105.

— Ești cam stresată, așa-i? spune Jessica zâmbind și aranjându-și o șuviță scurtă după urechea stângă.

Îi răspund cu un zâmbet, neștiind ce se așteaptă să-i răspund.

— Numerele astea reflectă nivelul stresului tău, îmi spune ea cu blândețe. Biofeedbackul înseamnă să înveți să-ți citești semnalele corpului și să înțelegi cum să reacționezi. O să te învăț cum să le recunoști când ai o stare de anxietate și cum să ți le reglezi ca să nu ți se mai facă rău.

Vreme de o oră în fiecare săptămână stau pe fotoliul din cabinetul ei și învăț cum să respir ca să pun presiune pe glandele mele suprarenale, cum să-mi golesc mintea de gânduri neplăcute și să-mi relaxez mușchii, până când numerele de pe ecran scad de la sine.

— Ține minte, tu deții în permanență controlul. Anxietatea nu poate pune stăpânire pe tine decât dacă o lași tu, îmi spune.

Când îmi iau rămas-bun de la ea, la ultima noastră ședință, Jessica îmi spune, ca de fiecare dată:

— Mintea controlează trupul, zice, bătându-se cu degetul pe frunte. Mintea controlează trupul.

Îmi petrec serile întinsă pe canapea, concentrându-mă asupra exercițiilor de respirație, în timp ce Eli mă privește. Prezența lui îmi stârnește valuri-valuri de anxietate cu care trebuie să mă lupt în permanență, contracarând fiecare val uriaș cu o respirație din rărunchi. Mă simt ca și cum aș duce o luptă inegală, lupta cuiva aflat sub asediu, care știe că va rămâne fără energie mult înaintea inamicului și că înfrângerea e inevitabilă. Și totuși, continui să fac exercițiile. Anxietatea nu dispare complet niciodată, însă reușesc să o țin la distanță și sunt mereu cu ochii asupra ei, ca nu cumva să îi vină

ideea să se apropie de mine pe furiș și să mă prindă nepregătită.

Câteodată, noaptea, mă trezesc din cauza unui coșmar violent, în care păturile și cearșafurile încearcă să mă devoreze. Fug din pat și mă ascund în bucătărie până când sentimentul că sunt atacată dispare parțial, însă acum simt că aerul însuși încearcă să mă sufoce. Camera pare că se încovoaie și se răsucește, încercând să mă facă una cu pământul; până și scaunul de sub mine mi se pare șubred. Pare că nu am unde să-mi găsesc un adăpost. Ce blestem să nu te simți în siguranță în propriul tău trup, când toate celelalte lucruri din viața ta au luat-o razna! Corpul meu ar trebui să fie singurul lucru pe care să mă pot baza; însă tocmai el mi-a devenit cel mai mare dușman, și-mi subminează orice efort.

Eli asistă la toate atacurile mele de panică, dar nu le înțelege. Poate că e convins că am înnebunit și că n-o să mă fac bine niciodată. Într-o zi din luna iunie nu se întoarce acasă de la slujbă și, când îl sun pe mobil, nu-mi răspunde. Aștept până seara târziu, dar el tot nu mă sună, așa că o sun pe mama lui să văd dacă știe unde e, însă înainte să apuc s-o întreb de el, ea îmi spune cu răceală:

— Eli nu vine acasă în seara asta.

— Cum adică?

— Adică nu mai vrea să se întoarcă acasă la tine. Și nici să mai vorbească cu tine.

Închid telefonul șocată. O sun pe mătușa mea Chaya, care e deja la curent. Spune că soacra mea e de părere că Eli ar trebui să divorțeze de mine fiindcă nu putem avea contact sexual. Nu înțeleg cum a putut Eli să hotărască

asta din senin, să o aleagă pe mama lui în locul meu, fără măcar să mă anunțe.

Brusc, simt că mi se ridică în piept un val de mânie, care mă face să uit complet de orice frică. Nu știu pe cine sau pe ce sunt furioasă, dar efectiv nu mai suport nedreptatea pe care am îndurat-o toată viața mea de până acum și m-am săturat să se dea vina pe mine pentru absolut orice.

— Bine, zic, pe un ton tăios. N-am de gând să mă opun. Dacă vrea cu adevărat să divorțeze, poate să divorțeze. Nu-mi pasă.

Închid telefonul înainte să apuce să răspundă ceva.

Însă în adâncul sufletului îmi pasă, fiindcă mi-e teamă să rămân singură. Dacă soțul meu divorțează de mine, n-o să mai am nici casă, nici prieteni. Probabil n-am să pot niciodată să mă mărit din nou. Însă nu la lucrurile astea mă gândesc, fiindcă trădarea lui e mult mai dureroasă decât orice altceva și rămân trează până în zori, amorțită.

E corect, mă gândesc, *ca, din simplul motiv că eu am vagin, eu sunt receptorul, să trebuiască să fiu cea care face totul? Dacă aș fi avut penis, oare ar fi dat cineva vina pe mine, pentru că nu sunt în stare să mi-l bag undeva? Și nopțile alea în care am stat până dimineață cu Eli liniștindu-l pentru că nu-și putuse păstra erecția suficient timp? Și pentru asta, tot eu sunt vinovată?*

Toate gândurile astea mă înnebunesc, dar nu știu pe cine să-mi vărs mai întâi mânia: pe Chaya, care mi-a zis mereu ce să fac fără ca măcar să aibă dreptul de-a o face; pe Zeidy, care a fost suficient de naiv să creadă că aș putea fi fericită dacă mă mărit cu un băiat dintr-o

familie de fanatici tembeli, în care eu eram singura femeie măritată ce nu purta *shpitzel* sau basma; pe Eli, pentru că a fost un soț total lipsit de coloană vertebrală de la bun început și pentru că i-a spus imediat totul despre noi tatălui său, fără să ne dea cea mai mică șansă la o viață privată; pe soacra mea, care s-a băgat întruna în viața noastră și m-a bârfit pe la spate cu fetele ei și care l-a însurat pe Eli cu mine și pe urmă i-a spus că putea găsi o partidă mai bună; pe socrul meu, care pare peste măsură de încântat că nu ne-am consumat căsătoria și care folosește orice ocazie ca să-i țină lui Eli prelegeri despre practicile sexuale halahice. Lista continuă la nesfârșit, până când, în întunericul de dinainte să se crape de ziuă, am sentimentul că mi-am epuizat toate resursele de mânie. Plâng cu capul în pernă, ca să nu-mi trezesc vecinii.

La ora 7 dimineață, Eli se întoarce acasă. Se prosternează în fața mea cu mii de scuze, dar eu nu-l pot asculta. Îi văd doar buzele mișcându-se și nu mă pot gândi decât la lipsa lui de caracter și de putere. Mi l-am scos deja de la inimă și știu că, dacă rămân măritată cu acest bărbat, am să pozez zi după zi în soție perfectă și iubitoare, însă, ca om, n-o să mai însemne niciodată pentru mine nimic. Încuviințez fără vorbe tot ce spune și el mă îmbrățișează recunoscător când accept să-l reprimesc acasă.

Mama lui i-a spus să nu mă mai lase să citesc cărți de la bibliotecă, de parcă toate problemele noastre ar fi fost cauzate de faptul că mi-am aruncat ochii pe furiș în câte-o carte. Dacă o să mai vreau vreodată să citesc, trebuie să apelez iar la tertipurile din copilărie și gândul că va trebui să mă ascund iar mă obosește. La vârsta mea,

nu e normal să mă mai lupt pentru libertăți atât de mici. Nu așa trebuia să fie.

Trebuie să renunț la toate cărțile mele. Eram atât de fericită când le vedeam așezate frumos pe masa de lângă canapea, de faptul că acum trăiesc în propria mea casă și nu mai sunt nevoită să ascund dovada hobby-ului meu preferat. Acum nu-mi pot permite să le vadă cineva, care să-i raporteze soacrei mele. Le pun pe toate într-un sac mare de gunoi, pe care Eli o să-l arunce în pubela din fața biroului său.

Răsfoiesc cu degetul mare exemplarul uzat din *Anne. Casa cu frontoane verzi*, după care o bag în sac, alături de *Watership Down* și *Jane Eyre*. Ca toate personajele îndrăgite ale adolescenței mele, Anne era o fire neliniștită, însă ea era preferata mea, fiindcă, în ciuda energiei debordante și a răutăților pe care le făcea, a reușit să câștige dragostea nepieritoare a celor din jurul ei, așa cum am visat mereu și eu. Crezusem că, într-un final, Eli va fi cel care mă va iubi în ciuda incapacității mele de a fi o ființă banală, așa cum mi-a promis când ne-am întâlnit prima oară și l-am avertizat că sunt greu de strunit. Dar poate că, atunci când a zis că e în stare să mă strunească, nu s-a gândit la dragoste, ci la faptul că are puterea de a mă face să mă supun dorințelor lui și să mă conformez lumii lui.

Eli îmi spune că sora lui, Shprintza, e de vină pentru dispariția lui bruscă. Acum, că e sigur că mi-a recâștigat bunăvoința, e nerăbdător să arunce asupra altcuiva vina pentru toate neplăcerile. Îmi spune că a aflat că Shprintza m-a vorbit întruna de rău în fața tuturor celor din familie, inventând tot soiul de minciuni despre mine. Așa că

l-au convins să mă părăsească, pentru că au crezut-o. Îmi amintesc expresia ei înciudată și furioasă de la petrecerea mea de *sheva berachos* și, brusc, totul capătă sens.

— Crezi că a fost pur și simplu geloasă pe faptul că am văduvit-o de atenția generală? îl întreb pe Eli.

La urma urmei, o femeie proaspăt măritată se bucură un an întreg de solicitudinea familiei și a prietenelor sale, după care trebuie să cedeze scena miresei următoare. Însă ea a fost uitată când m-am măritat eu. Dar asta a fost alegerea ei; ar fi putut să aștepte și să atragă asupra ei atenția tuturor, iar eu să fiu uitată. Nu cred că m-ar fi deranjat.

— Nu știu, răspunde el. Poate fi asta, dar e posibil să fie geloasă că ești mai apropiată de mine decât e ea. Când locuiam cu ai mei, eram foarte apropiați. Poate că te percepe ca pe o amenințare la adresa relației mele cu ea.

— Dar are și ea soț! Care e cel mai bun prieten al tău! N-ar trebui să te simți și tu amenințat că se bagă între voi?

— Nu, în cazul meu e diferit. E ca și cum s-ar fi măritat cu cel mai bun prieten al meu ca să poată rămâne toată viața cât mai aproape de mine. Știi, pusese de mult ochii pe el. Ea i-a spus pețitoarei să facă propunerea.

Nu-mi vine să cred că sora lui Eli poate fi atât de manipulatoare. Din spusele lui, pare că a fost mereu obsedată de Eli. Gândul mă face să mă simt aiurea, dar nu știu de ce. Însă tot nu am să arunc toată vina asupra ei. Faptul că Eli n-a fost capabil să vadă că familia lui îl manipulează mă îngrijorează. Cum e posibil să se dovedească un om atât de lipsit de voință, cum eram sigură că nu e așa? Și de ce, după ce a descoperit că Shprintza e de vină, nu le-a cerut socoteală, și ei, și familiei lui, pentru

faptele lor? Putea măcar să-și facă datoria *lui* de soț și să-mi ia apărarea.

Pentru că i-am promis lui Eli că am să găsesc o cale de rezolvare a problemei noastre, îmi stabilesc o programare la terapeuta sexuală recomandată de doctorița Patrick. Terapeuta îmi spune că își dă seama din felul în care mă foiesc pe patul ginecologic că totul e doar în capul meu. Capul meu, îmi spune ea, are mai multă putere decât cred asupra trupului meu. Vaginul meu se închide dacă așa vrea mintea mea și indiferent cât de tare m-aș convinge că vreau să se deschidă, subconștientul meu știe mai bine și deține controlul.

Se numește vaginism. Îmi dă o carte despre asta. Citesc că această afecțiune e cel mai întâlnită la femeile care cresc în medii religioase represive. Încep să înțeleg că toți anii în care m-am ferit de corpul meu l-au învățat să se ascundă de mine.

Există ceva care se numește memorie musculară, spune cartea, pe care corpul o folosește pentru a păstra anumite deprinderi, ca mersul și înotul. Există un motiv pentru care nu poți uita mersul pe bicicletă. Deși tu nu-ți mai amintești cum se face, mușchii tăi își amintesc. Și intră în funcțiune în clipa în care pui picioarele pe pedale.

Dacă mușchii picioarelor au învățat să meargă, nu mai pot uita. Nu pot șterge niciodată această amintire fără să treci printr-o traumă majoră. La fel, explică autorul, dacă mușchii tăi vaginali au fost învățați să se închidă, acel tip de memorie musculară va fi greu de șters. Așa că nu doar mintea ta trebuie să fie convinsă, ci și mușchiul în sine.

Primul lucru pe care trebuie să-l fac, spune cartea, e să fac rost de un set de dilatatoare de plastic, care sunt mai multe tuburi de diverse grosimi, pe care să ajung să mi le inserez confortabil. Ideea e să-ți antrenezi mușchii vaginului să se relaxeze natural. Simultan, trebuie să faci anumite exerciții speciale de respirație și musculare.

Ar trebui să mă duc la terapeută și să o fac în fața ei, dar e mult prea umilitor, așa că găsesc un set de vânzare pe internet și cer să-mi fie livrat acasă. Sosește o săptămână mai târziu într-o cutie albă pe care nu scrie nimic, iar tuburile sunt băgate unul într-altul, într-un săculeț de catifea cu șnur. Sunt de culoare bej și au vârfurile vag îngustate. Instrucțiunile spun că trebuie să folosești lubrifiant din belșug.

În fiecare seară, în timp ce Eli se află la rugăciunile de seară, mă întind în pat și exersez. În primele două săptămâni e un adevărat chin să fac să intre chiar și cel mai îngust tub, cel de grosime cât degetul, și trebuie mai întâi să rămân o vreme cu el în mine, după care să încep să-l fac să alunece înăuntru și-n afară în timp ce respir cât pot de relaxată. E o treabă istovitoare și plicticoasă.

În fiecare noapte, când vine acasă, Eli mă întreabă dacă am făcut progrese. Îmi ia trei luni ca să ajung la cel mai gros dilatator, însă indiferent cât de mult exersez cu el, continuă să mă doară la fel de tare. Mi se pare că fac tot ce trebuie fizic, dar mental și emoțional nu s-a schimbat încă nimic și încep să înțeleg care e de fapt miezul problemei.

La un an de la căsătorie, Eli și cu mine ne ducem la un spectacol de hipnoză în Las Vegas. Nu spunem nimănui unde mergem, pentru că cei din jur n-ar fi de acord;

Eli îi spune mamei lui că plecăm în California, fiindcă eu am nevoie de odihnă. După spectacol, hipnotizatorul se oferă să-i ajute pe spectatorii care-și doresc să se lase de fumat sau să slăbească. Când ne întoarcem la hotel, am revelația că poate asta e exact ce îmi trebuie: mi-aș putea face vaginul să se deschidă, prin hipnoză!

Când ne întoarcem la New York, îmi fac programare la o hipnoterapeută din centrul Manhattanului. Costă 250 de dolari, spune ea, dar e sigură că mă poate vindeca. Mă așez pe fotoliu, apoi ea pune o muzică plăcută în surdină și îmi cere să respir adânc. Ședința durează o oră. Nu mă simt hipnotizată, dar cu lucrurile astea nu știi niciodată, așa-i?

Îi spun lui Eli că o să încercăm iar. Când mă duc la *mikvah,* femeia care mă inspectează m-a mai văzut aici și se uită curioasă la abdomenul meu plat.

— *Shefaleh,* zice, nu-ți face griji, scumpa mea. Uneori e nevoie de timp.

Arborez un zâmbet recunoscător.

Acasă, mă schimb într-o cămașă de noapte cu dantelă, fiindcă vreau ca Eli să fie relaxat și nu prea agitat, dat fiind că după atâta chin nu e nici el prea sigur pe el. Încerc să-mi imaginez că penisul lui e tubul de plastic, și chiar funcționează, deși mă doare rău, mă ustură și mă arde în timp ce se împinge în mine ritmic, dar mă bucur că se termină iute și că a fost atât de expeditiv. E așa de fericit, că râde și plânge simultan minute în șir, și trupul său se cutremură violent deasupra mea.

După asta, se rostogolește pe spate și-și pune brațele sub cap, cu un surâs satisfăcut pe chip. Continuă să respire precipitat.

— Cum te simți? îl întreb cu blândețe.

Sunt sincer curioasă.

— Ce vrei să spui? Cum e, efectiv, când o faci?

— Da.

Se întoarce și mă privește, încercând să găsească cuvintele potrivite.

— E cel mai plăcut sentiment din lume.

Are lacrimi în ochi.

— Hmmm.

Nu mai zic nimic, dar mă întreb: dacă pentru el e cel mai plăcut sentiment din lume, pentru mine de ce nu e? De ce e atât de nemaipomenit pentru bărbat și pentru femeie atâta chin? Oare o să-mi placă vreodată?

Mă rog, în fine, mă bucur c-am reușit. A doua zi o sun pe Chaya și-i spun, iar ea îi sună pe toți să le dea vestea cea bună. Nu îmi mai pasă că e un lucru intim. Nu îmi mai pasă de nimic.

Vineri noaptea, Eli vrea s-o facem iar. E superîncântat de chestia asta nouă din viețile noastre. Vine în pat după masa de Șabat și respirația îi miroase ciudat, a Coca-Cola.

— Ai băut suc acidulat? îl întreb. Miroși a cola.

— Nu! Ce tot spui aici? N-avem niciun suc în casă. De unde să beau cola?

— Dar miroși a cola! Miroase de te trăsnește! Du-te măcar să te speli pe dinți.

Când se întoarce, tot are un miros înțepător, ca sucul cald care și-a pierdut acidul. Nu suport să stau lângă mirosul ăsta. Crede că inventez, dar pentru mine e ceva mai real decât cearșafurile în care dorm.

A doua zi dimineață, când se întoarce de la sinagogă, îmi spune:

— Poate că ești gravidă. Prietenul meu de la *shul* zice că uneori femeile însărcinate simt mirosuri ciudate, care nu există.

Nu se poate să fi rămas gravidă atât de rapid. Oare e posibil? E chiar atât de simplu? Nu pot să cred. Dar, pe de altă parte, ca să rămâi însărcinată nu e nevoie să faci sex timp îndelungat; e suficientă o singură dată. De ce să nu se fi întâmplat chiar atunci, prima oară? Bănuiesc că e posibil.

După ce se termină Șabatul cumpărăm un test și nici cinci minute mai târziu apar două liniuțe roz. Se pare că, da, vom avea un copil. Simt imediat că va fi băiat. A doua zi mă duc țintă la librărie să-mi cumpăr cărți despre sarcină și îmi petrec toată săptămâna citind pe canapea. Iau decizia să nu beau deloc alcool, deși cumnata mea e de părere că puțin alcool nu strică. O să am cea mai sănătoasă sarcină posibilă și cel mai sănătos copil. Iată, în fine, un lucru pe care-l pot controla.

Nu iau în seamă faptul că nu simt niciun pic de emoție, mai cu seamă că Eli practic plânge de fericire și-și smulge părul din cap gândindu-se cui ar trebui să-i spună și dacă ar trebui să aștepte cele trei luni stabilite de tradiție până putem anunța pe cineva. Eu îmi fac de lucru gândindu-mă la chestiuni practice, cum ar fi cum și de unde să ne cumpărăm toate cele necesare și cum, în curând, n-o să mai încap în nicio haină.

Îl aud pe Eli vorbind cu mama lui la telefon, din cealaltă cameră. Zâmbesc în sinea mea. Văd că n-a putut să păstreze secretul. Se întoarce curând în sufragerie, se așază lângă mine pe canapea și-mi pune o mână pe burtă.

— A plâns, îmi șoptește. E așa de fericită, păcat că n-ai auzit-o cum făcea. Era sigură că n-o să mai vadă niciodată ziua asta.

Aha. Fiindcă am 18 ani și mai am doar câțiva ani fertili în față. Probabil credea că n-o să ne „reglăm" mica problemă până nu fac 40 de ani. Ei bine, Chaya a rămas gravidă a șasea oară la 42 de ani. Clatin din cap indiferentă. Ce mai pereche fac Chaya și soacră-mea: amândurora le place enorm să se dea în spectacol.

— Știi, zice Eli încet, acum, că ești gravidă, ești curată. Pentru următoarele nouă luni. Și nu mai trebuie să te duci la *mikvah*. Te pot atinge oricând.

Pufnesc în râs.

— De-asta ești așa de fericit? De când te deranjează pe tine că merg la *mikvah*? Că eu mă duc, nu tu.

— Știu, zice el, dar îmi spui mereu că nu-ți place deloc. Mă bucur pentru tine.

Se bucură pentru el. Tocmai a descoperit cum e să faci sex și acum va avea parte de nouă luni fără nicio opreliște. Vai de mine, ce-o să am de tras.

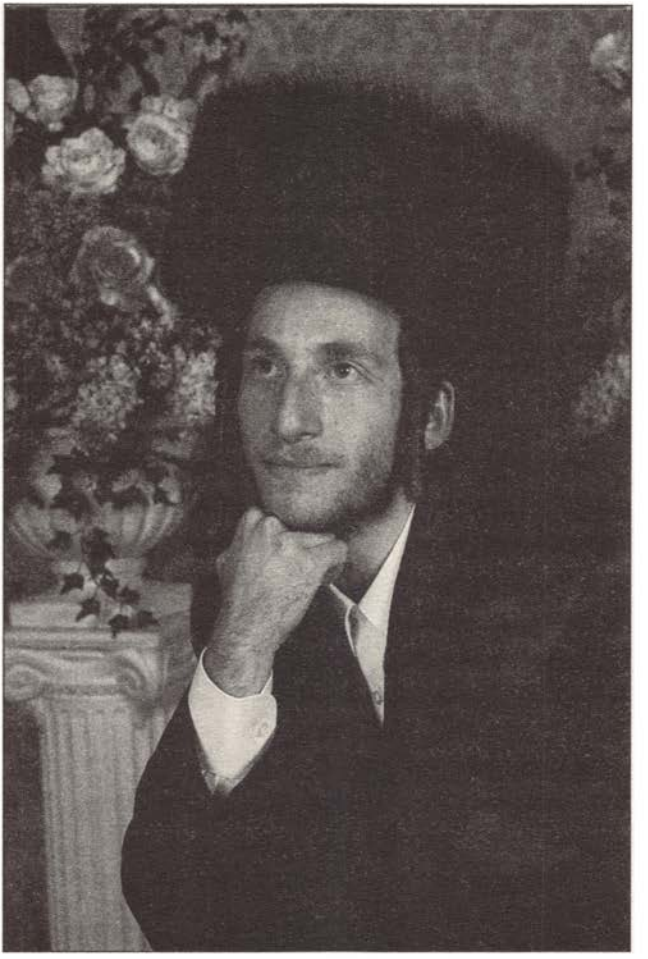

8

Dreptatea învinge

Talmudul afirmă că însuși Dumnezeu se roagă.
— Și care e rugăciunea lui Dumnezeu?
— Fie ca mila Mea să triumfe asupra dreptății Mele!

Din *A Treasury of Jewish Folklore*,
ed. Nathan Ausubel

Hotărăsc că mi-ar fi imposibil să cresc un copil în apartamentul nostru din Williamsburg. E prea mic; n-avem loc de pătuț și nici de jucării. Vreau o curte și copaci; chiar și în copilăria mea la oraș am fost răsfățată, crescând într-o casă cu grădină proprie, în timp ce majoritatea prietenelor mele locuiau în apartamente sociale ieftine.

Mi s-a acrit efectiv de Williamsburg. Nu-mi vine să cred că încă sunt nevoită să suport toate privirile curioase și critice, bârfa nesfârșită a vecinilor, imposibilitatea de a ține un secret. Nici la bowling nu ne putem duce fără să ne temem că o să se ia cine știe ce băgăreț pe urmele noastre. Nu asta e ce mi-am dorit. Am vrut ca, prin căsătorie, să am parte de mai multă libertate, însă în Williamsburg fie că ești femeie adultă căsătorită, fie că ești copil, toți sunt în permanență cu ochii pe tine. Nici măcar Eli nu e

obișnuit cu traiul înghesuit din Brooklyn; în zona în care a crescut el, oamenii erau ceva mai răsfirați. Dacă-ți lipeai urechea de perete, nu auzeai cuplul de alături certându-se despre cine ce-a uitat să cumpere.

Mă gândesc în permanență cum să facem să ne schimbăm locuința. Eli se obișnuiește greu cu schimbările; nu e deloc genul care să-și asume riscuri. Săptămâni la rând pregătesc terenul, amintindu-i cât de obositoare e naveta de două ore pe care o face zilnic pentru a ajunge la serviciu și cât de puțin timp îi va rămâne ca să stea cu copilul. Toți frații și toate surorile lui locuiesc în nordul statului, îi spun. Nu-l ține nimic aici.

Eli îl sună pe fratele lui să vadă ce părere are. Firește că Aaron se entuziasmează pe loc și începe să-i înșire lui Eli o lungă listă de motive pentru care ar fi bine să se mute. Știe chiar și un apartament disponibil și se poate asigura că îl obținem la un preț excelent. Când Eli și cu mine ne ducem să vedem apartamentul, nu sunt prea încântată de starea lui, dar mă gândesc că, mai târziu, pot găsi o locuință mai bună. Din clipa asta, sunt pur și simplu încântată la gândul că voi putea lăsa în urmă tot ce am urât în Williamsburg.

Când îi spun mătușii Chaya, am împachetat deja jumătate dintre lucruri. Și totuși, nu știu de ce, simt că trebuie să o anunț oficial. Spre mirarea mea, pare să fie de acord cu ideea. Când îi dau vestea, mă cântărește din cap până-n picioare, după care spune:

— Monsey? Cred că ar putea fi o idee extraordinară să vă mutați acolo.

Parcă simt o mică îndoială în afirmația ei, dar măcar bine că pare deschisă la idee. Poate că a obosit să aibă

mereu grija mea. În Airmont, un orășel de lângă Monsey, o să fiu departe de toți și, pentru prima oară, o să fiu, în fine, cu adevărat independentă.

Noul nostru apartament se află la parterul unei case cu un singur etaj aflate pe o mică alee chiar lângă New York State Thruway. Sufletul meu de orășeancă găsește alinare în sunetele traficului de noapte, combinate cu țârâitul greierilor.

Îmi place mult la țară. Nu-mi pot închipui cum ar fi să mă mut iar în oraș, unde mă simt mereu sufocată și hăituită de priviri iscoditoare. Mă plimb pe lângă Route 59, până la zona comercială, de unde îmi fac cumpărăturile, dar după un timp îmi fac griji că atunci când o să-mi crească burta n-o să mai pot merge pe jos peste tot și știu că unele femei din Monsey conduc. Până și cumnata mea are carnet de conducere, pentru urgențe, deși, oficial, cei de la școala fiului ei nu îi permit să conducă. Însă eu nu sunt la fel de religioasă ca ea și încă n-am copii la școală, așa că mă hotărăsc să iau lecții de șofat. Îl conving pe Eli că ne-ar prinde bine; la drum lung, am putea conduce cu schimbul.

Pe instructorul meu auto îi cheamă Steve. E evreu, zice, dar nu e genul religios; e un bărbat neînsurat, de vârsta a doua, și stă în subsolul unei case cu un etaj care aparține unei bătrâne, bea bere la doză și se uită la fotbal. Nu-i spun că sunt gravidă, fiindcă face remarci jignitoare despre femeile hasidice care sunt niște mașini de făcut copii și nu vreau să mă vadă și pe mine așa. Mă trezesc dimineața devreme ca să termin în timp util cu vomitatul și, la ora la care el claxonează în fața casei, stomacul mi s-a liniștit suficient cât să pot să-mi ascund greața.

Aștept să facă bancuri pe seama șoferițelor, dar, în loc de asta, mă învață să fiu hotărâtă și agresivă și să nu-i las pe ceilalți șoferi să mă intimideze. După ce-i zgârii mașina în parcare, mă gândesc să mă laș păgubașă. Am auzit toată viața istorioare batjocoritoare despre șoferițe neîndemânatice și simt că poate nu am dreptul să mă aflu pe șosea. Steve vine la mine, insistând să ne urcăm înapoi în mașină imediat și, deși sunt îngrozită, îl ascult și ieșim pe autostradă. Nu-mi vine să cred că se simte suficient de în siguranță cu mine ca să forțeze limita de 100 de kilometri la oră.

Când ne întoarcem, Eli e așezat pe un șezlong de pe peluza din față și mă așteaptă, iar Steve se uită la el și zice:

— E soțul tău?

Dau din cap că da.

— Îhâm. Arată ca un hipiot.

Când intru în casă, îi spun lui Eli ce-a zis Steve și râdem cu lacrimi la gândul că cineva l-ar putea face pe soțul meu, cu perciunii lui lungi și răsuciți, „hipiot".

Dau examenul auto cu un moș ursuz care murmură ceva în barbă la fiecare cotitură și mă privește fioros tot timpul, dar îl iau. Îmi dau seama că până și Steve e surprins.

Sunt atât de fericită că mi-am luat permisul, încât îmi vine să merg cu mașina întruna și conduc chiar și după ce pântecul îmi atinge volanul, ghidându-mă după hărți, până în Orange County și după aceea înapoi în New Jersey, doar de dragul de a explora cât mai multe locuri. Duminica o luăm în sus pe Route 9W și pozăm fluviul Hudson, care se încolăcește ca un șarpe sub noi.

Lui Eli îi place mult să facă fotografii, însă mie nu-mi place să apar în poze. Nu vreau să-mi amintesc cum arătam când eram gravidă.

Mergem în vizită la soacra mea în Kiryas Joel și o văd că se strâmbă când vede câta mai burta am. Îmi trage întruna tivul fustei peste genunchi ori de câte ori trece pe lângă canapea, de parcă ar spune că nu se cuvine să arăt în așa hal de gravidă în casa ei. Adevărul e că sunt imensă; lumea mă tot întreabă dacă o să am gemeni. Doctorița Patrick spune că e din cauză că atunci când am rămas însărcinată eram sub greutatea normală, ceea ce așa și era, însă doar cu 3–4 kilograme. Din cauza stresului din primul an, slăbisem destul de mult.

Acum sunt atât de masivă, că nu reușesc deloc să găsesc haine care să-mi vină bine și *shviger* tot insistă să port rochii-sac, dar eu mă gândesc *Chiar dacă sunt gravidă, nu vreau să arăt oribil.* Uneori am migrene și nu suport să stau prea mult timp cu peruca. Am început să-mi las părul să-mi crească sub perucă, fiindcă nu mai trebuie să merg la *mikvah* și nu mă verifică nimeni. E încă scurt, dacă are 5 centimetri.

După consultul lunar la biroul doctoriței din New York, mă opresc la un coafor. Îmi dau jos peruca și o întreb pe coafeză dacă poate face ceva cu părul meu, poate niște șuvițe și o tunsoare scurtă drăguță.

— Dumnezeule mare, părul tău e virgin! țipă ea.

Părul ei are șuvițe roșii și e dat pe spate, în stil băiețesc.

— Cum adică? o întreb râzând.

— Adică părul tău n-a fost niciodată vopsit sau tuns într-un fel mai special, așa că e ca o pagină albă.

Nu pomenește nimic de peruca mea, dar mai târziu, când mă tunde, îmi spune că la salonul ei vin o mulțime de paciente care au avut cancer și cărora le-a crescut iar părul, așa că are multă experiență cu părul de lungimea asta și că nu trebuie să-mi fac griji.

La final, am o tunsoare roșcată, foarte scurtă la spate și mai lungă în față, cu șuvițe de culoarea mierii la vârfuri. Arăt altfel, Zeidy ar spune ca o destrăbălată, dar mie îmi place.

Eli nu pare să remarce nimic schimbat la mine, dar mai târziu mă întreabă dacă am de gând să mă rad iar în cap, fiindcă, zice el, îmi iese părul din turban și vede lumea, iar el nu vrea să spună cineva ceva rău despre mine sau despre noi.

— Cine să ne vorbească de rău? îl întreb.

Și deși flutură din mână, refuzând să răspundă, știu că se referă la sora lui. Lumea ne spune întruna că ea răspândește tot soiul de bârfe despre noi, însă noi nu i-am zis nimic și pentru că ne e milă de ea. Știu că o face din gelozie, dar zău că nu pricep de ce-ar fi cineva gelos pe noi. Shprintza a rămas însărcinată imediat după nuntă și are deja un băiețel dolofan, căruia i-a dat numele de Mendel, după bunicul lui Eli.

— Ce nume să-i dăm copilului? îl întreb pe Eli. Știi că primul nume îl alege soția, dar trebuie să fie numele unei rude care nu mai trăiește, așa că nu prea avem din ce alege. Hai măcar să alegem un nume drăguț și nu exagerat de serios. Unul de care să nu râdă ceilalți copii.

După ce trecem în revistă arborele genealogic al familiei mele, mă opresc asupra unchiului meu de gradul al doilea, fratele lui Zeidy. Îl chema Yitzhak Binyamin

și toată lumea povestește despre cât era de inteligent și de prietenos. Definiția ebraică a acestui nume este „cel care aduce bucurie, fiul, mâna dreaptă". Posibilitățile de diminutivare a lui sunt nesfârșite: Yitzy, Binny, Yumi, toate perfecte pentru un bebeluș.

Când medicul care a făcut ecografia ne-a spus că e băiat, Eli a plâns. Mi-a luat mâna și mi-a zis că și-a dorit dintotdeauna un fiu căruia să-i poată oferi tot ce n-a primit el niciodată de la tatăl lui. Tatăl lui Eli e omul cel mai rece și mai distant pe care l-am întâlnit vreodată și mă bucur că Eli vrea să fie altfel decât el, dar mă întreb dacă înțelege cât de mult seamănă el cu familia lui, cum, fără să vrea, se poartă exact ca tatăl lui. Îmi promite c-o să fie cel mai bun tată pe care mi-l pot imagina și în clipa aia îl cred, fiindcă lacrimile lui sunt adevărate.

Mă minunez la vederea pozei pe care ne-o printează asistenta, la mica formă asemănătoare cu un bebeluș care stă cu mâna curbată către gură, cu degetul mare în apropierea buzelor. E foarte greu de crezut că în burta mea neștiutoare poate crește ceva atât de palpabil și real.

Încep să-mi apară semne roșii pe tot abdomenul. Arată ca niște vene. Sunt vergeturi, însă nu cum sunt cele obișnuite, de pe picioare. Acestea arată ca și cum cineva mi-ar fi plesnit sute de elastice pe piele.

Când copilul începe să dea ușurel din picioare, mă întind pe canapea și-mi ridic puloverul ca să apăs cu degetul în movila tot mai mare pe zi ce trece și împing ușor micile proeminențe ce-mi apar în diverse zone din abdomen. Câteodată mă întreb *Chestia asta care se apasă în burta mea o fi un cot, un călcâi sau poate e căpșorul lui?*

Uneori mă apucă tristețea și mă urc în pat plângând, iar când Eli mă întreabă de ce plâng îi zic că e din cauză că pianul vecinului se aude prea tare și nu pot să dorm sau fiindcă n-avem cadă și mi-e dor să mai fac o baie. Eli îmi spune că fratele lui i-a zis că femeile gravide plâng mult și că nu trebuie să-mi fac griji, fiindcă se pare că nu sunt nici pe departe atât de rău cum a fost Shprintza, care a plâns în fiecare zi, vreme de nouă luni. Dar nu știu dacă zice asta doar ca să mă facă să mă simt mai bine.

Bărbaților hasidici le e interzis să se masturbeze, îmi spune întruna Eli. Ca urmare a acestei legi, îmi explică el, eu sunt obligată să-l satisfac sexual, astfel încât să nu acumuleze frustrare. Dacă refuz, am să-l forțez să facă un păcat, deci am să port povara fărădelegii lui.

Ori de câte ori Eli simte că are chef de sex, ceea ce în ultimul timp se întâmplă destul de des, se apropie de mine așa cum îmi imaginez că se apropie un câine de un picior de mobilă și mi se freacă insistent de corp, de parcă aș fi o bucată de lemn menită să fie folosită la producerea plăcutei senzații de fricțiune. Nu-i pot explica de ce mă încordez ca o chitară în fața încercărilor lui bâjbâite de a se elibera de tensiunea acumulată, fiindcă nu poate înțelege de ce aș vrea să-i refuz plăcerea. Însă mi-e chiar mai groază de momentele în care se freacă de mine decât de încercările lui concrete de a mă penetra; în momentele în care încremenesc dezgustată de mișcările hârșâite ale trupului său, simt cum mi se scurge orice urmă de demnitate și stimă de sine.

Cu cât îmi crește mai tare burta, cu atât am mai multe pretexte ca să evit sexul. Până și Eli se teme să nu-i

facă rău copilului. Are ideea asta bizară că bebelușul l-ar putea vedea de acolo, dinăuntru, și, deși știu cât e de ridicolă, nu-i spun ce am citit în cărțile despre sarcină; prefer să îl las să creadă asta în continuare și să mă bucur de o pauză bine-venită.

Și totuși, dacă vreau ceva, știu că cea mai bună cale de a obține acel lucru e să accept avansurile sexuale ale lui Eli. Sexul îl îmblânzește pentru o vreme, îl face să accepte mai ușor să mă lase să fac ce vreau eu și îmi place să-l văd zâmbindu-mi așa cum îmi zâmbește după ce o facem, mult mai mult decât atunci când se uită urât la mine și îmi reproșează tot ce fac greșit. Când îl refuz, devine morocănos.

Imediat ce termină, Eli se îmbracă și pleacă. Întotdeauna. În clipa în care și-a astâmpărat pofta, e ca și cum ar uita automat de ce a venit în pat și iese grăbit din casă, de parc-ar fi întârziat la o întâlnire importantă. Contrastul dintre clipele în care n-are ochi decât pentru mine și cele în care dispare brusc e deconcertant. Am sentimentul că tot ce vrea de la mine e să îl satisfac fizic și, în clipa în care a obținut ce-a vrut, mă părăsește. Îl urăsc că mă face să mă simt atât de neînsemnată, dar când îi zic cum mă simt, râde. Ești ridicolă, îmi spune. Și ce-ai vrea să fac, să rămân cu tine, ca să-ți țin de urât? Dacă am terminat, e normal să mă duc să mă întâlnesc cu amicii mei la *shul*. Ai vrea să fac altceva? mă întreabă. Te rog, spune-mi. Dar, dacă n-ai ceva concret de zis, nu mă face să mă simt vinovat pentru cea mai mică mișcare pe care-o fac în casa asta.

Adevărul e că nu vreau să rămână acasă. Și, în primul rând, nu-l vreau la mine în pat. Dar mi-aș dori să nu mă

facă să simt, atât de clar, care e rolul meu în căsnicia asta. Mi-aș dori să fiu o naivă care crede că soțul ei nu o prețuiește doar pentru simplele plăceri fizice pe care i le poate oferi trupul său.

Când sunt gravidă în șase luni, vine în oraș rabinul Chaim de la Yerushalayim. E un cabalist celebru din Israel care vine în America de câteva ori pe an și atunci toți se dau peste cap să fie primiți de el. Anul ăsta, Eli mi-a obținut o întâlnire cu el printr-un amic de-ai lui, pentru că sunt gravidă. Nu am cine știe ce dorință să mă văd cu un cabalist, fiindcă în general sunt sceptică în legătură cu tot ce ține de misticism și de la o vreme am început să-mi pun la îndoială și propria credință în Dumnezeu. Și, în adâncul inimii, mi-a fost mereu cam teamă de cei care se pretind a fi atotvăzători; nu știu dacă vreau să fiu văzută.

Pântecul mi s-a rotunjit ca o minge perfectă sub pulover și mi-l mângâi protector cu mâinile din buzunare, în timp ce aștept să intru la rabin. Când îmi vine în fine rândul, e ora 2 dimineața și soția rabinului e așezată în colțul încăperii, ca să nu încălcăm legile separării genurilor, dacă am rămâne doar noi doi.

Rabinul Chaim îmi cere să-mi scriu pe o hârtie data nașterii și petrece câteva minute făcând tot soiul de calcule.

— Unde îți sunt părinții? întreabă. De ce nu sunt cu tine? Văd că nu ești orfană, dar nu sunt prezenți.

Îi povestesc pe scurt despre părinții mei.

— Există un secret în legătură cu nașterea ta, îmi spune. Legăturile de sânge nu sunt de sânge. Odată cu

nașterea pruncului tău, totul se va limpezi. Adevărul va ieși la lumină. Vei ajunge să te cunoști pe tine prin intermediul fiului tău.

Mă întreabă ce nume vreau să-i dau copilului și îmi aprobă alegerea.

— Ține minte, îmi spune, privindu-mă drept în ochi, sfredelitor, acest copil îți va schimba viața așa cum nici nu bănuiești. Chiar și atunci când vei avea impresia că lucrurile nu au niciun rost, să nu uiți că drumul tău a fost deja trasat. Ești un suflet foarte bătrân; toate lucrurile din viața ta sunt pline de înțelesuri. Nu ignora semnele. Ține minte cifra 9. E o cifră foarte importantă pentru tine.

Încuviințez din cap serioasă, în timp ce-mi spun în minte că e ridicol, că e imposibil ca acest bărbat, care acum m-a văzut prima oară, să știe cum sunt eu cu adevărat.

Înainte să ies, ridică privirea și îmi cere să aștept.

— *Shadchan* a ta, petitoarea ta, nu e fericită. Simte că nu a fost plătită destul pentru munca ei. Spune întruna lucruri rele despre familia ta și familia soțului tău, și amărăciunea ei atârnă ca un nor deasupra căsniciei tale. Tu și Eli nu puteți fi fericiți și nici binecuvântați până când nu e ea împăcată.

Nici măcar nu știu cine ne-a fost *shadchan*. Trebuie să-l întreb pe Eli dacă vorbele rabinului au vreun sens. Acasă, Eli mă așteaptă ca pe ace, curios să afle cum a decurs întâlnirea mea cu rabinul Chaim. E luat prin surprindere când îi spun despre supărarea petitoarei.

— Va trebui s-o întreb pe mama, zice el gânditor. Nu m-am gândit niciodată la asta.

A doua zi, Eli își sună mama să-i spună ce-a zis rabinul Chaim. Ea începe imediat să se scuze și zice că i-a dat petitoarei 1 000 de dolari, adică prețul mediu al pieței. Dar a fost destul de greu de găsit o mireasă pentru Eli, dată fiind vârsta lui înaintată.

Mai târziu, soacra mea îl sună pe Eli și-i spune că a întrebat în jur și a aflat că e adevărat, petitoarea noastră se plânge tuturor că a fost plătită prea puțin. Știe toată lumea că o petitoare nemulțumită îți poartă ghinion. Eli zice că noi trebuie s-o împăcăm, însă nu avem bani să-i dăm.

Mă întreb dacă ea o fi motivul pentru care am fost atât de blestemată încă de la începutul căsătoriei, dacă amărăciunea ei nu e direct legată de toate nenorocirile noastre. Oare Dumnezeu e de acord ca un sistem atât de simplu de făcut dreptate să poată funcționa în cadrul sistemului, mult mai complex, de răsplată și pedeapsă? Nu e posibil ca o singură nemulțumire a cuiva să aibă puterea de a provoca atâta rău. Dacă Eli și cu mine am fost pedepsiți pentru ceva, nu a fost din cauza unei petitoare nemulțumite. Aș putea face o listă lungă de motive mult mai întemeiate.

Către sfârșitul celui de-al doilea trimestru, iau 5 kilograme și jumătate într-o singură săptămână. Burta mi se face ca un balon și e atât de grea, că sunt nevoită să mi-o țin cu ambele mâini ca s-o susțin atunci când merg. Greutatea pântecului îmi trage în jos spatele și umerii, provocându-mi niște dureri cumplite. Când intru în al treilea trimestru, mă mișc tot mai puțin, incapabilă să fac lucruri dintre cele mai simple fără să depun un mare

efort. Stând toată ziua pe canapea, mă simt plictisită și frustrată. Momentul culminant al zilei sunt bârfele cu care vine Eli în fiecare zi acasă de la serviciu. Am ajuns exact casnica *yenta* pe care am urât-o de când mă știu, care abia așteaptă să afle cine ce face.

Într-o seară, când Eli vine acasă după rugăciune încruntat, ard de curiozitate să aflu ce s-a întâmplat. Sperând că o să-mi dea o veste interesantă, care să-mi mai anime ziua, îi fac un ceai și-l întreb ce mai zic bărbații la *shul*.

— Îl știi pe Bronfeld, tipul de peste drum? Fiul lui a fost dat afară de la yeshiva.

— De ce? întreb mirată.

— Fiindcă a fost agresat sexual.

Eli are glasul trist.

— Cum adică? Spune-mi tot, insist eu.

— Îl știi pe individul ăla ciudat, care merge șchiopătând, de la *shul*-ul de peste drum?

— Moșul ăla? Da, îl știu. Ce-i cu el?

Dau din cap nerăbdătoare.

— Ei bine, băiatul lui Bronfeld se purta ciudat la yeshiva, așa că directorul l-a chemat la el în birou și l-a întrebat ce se petrece, iar băiatul i-a zis că bătrânul ăsta, care îi dă lecții de pregătire pentru bar mitzvah, îl agresează sexual de luni de zile.

— Nu se poate! zic șocată, dar și avidă să aflu mai multe. Dar de ce l-a dat afară pentru asta? N-a fost vina lui.

— Ei bine, directorul i-a spus tatălui că nu-l mai poate accepta pe băiat la yeshiva fiindcă i-ar putea corupe și pe ceilalți. Și acum am înțeles că nicio yeshiva nu vrea să-l primească.

Eli rămâne tăcut o clipă, amestecând în ceai.

— Mă gândesc uneori, știi, că de fapt nu poți să fii niciodată în siguranță. Ar putea fi oricine. Vecinul tău de alături. Un vechi prieten de familie. Cum îți protejezi copiii de așa ceva?

— Mie tot nu-mi vine să cred că babalâcul ăla agresează copii. De unde știu ei așa de sigur?

— Adevărul e că toți bărbații de la *shul* zic că e foarte posibil. Adică de ceva vreme am ajuns cu toții la concluzia că e gay, din cauza felului în care se așază mereu mult prea aproape de tine... În afară de-asta, ne povestea mereu despre ce cadouri scumpe și alte chestii i-a cumpărat acestui băiat. Cum să zic, era ciudat, înțelegi? Era cât se poate de ciudat.

— Și o să facă plângere la poliție? îl întreb.

— Cred că tatăl băiatului nu dorește să facă povestea publică. Dacă află toată lumea, o să fie și mai greu pentru băiat. Dar o să vezi, cineva o să rezolve cumva situația.

Și într-adevăr, peste câteva zile, bătrânul dispare în chip misterios și se zvonește că a fost forțat de familie să stea ascuns. În timp ce el e plecat, câțiva membri ai comunității se furișează în casa lui și-i scotocesc prin lucruri. Eli îmi povestește că au găsit cutii de pantofi cu poze de copii mai mult sau mai puțin dezbrăcați. Probele demonstrează, spune el, că a molestat copii toată viața. Ar putea fi sute.

Cel acuzat de pedofilie se întoarce acasă după câteva săptămâni, când familia lui e de părere că zvonurile s-au stins, și îl văd în fiecare zi plimbându-se, mișcându-și cu greu trupul fragil și încovoiat. Sunt deopotrivă scârbită și uimită că un bărbat de vârsta lui încă mai poate da curs unei obsesii atât de respingătoare. De fiecare dată când

trec cu mașina pe lângă el, îmi vine să-mi cobor geamul și să-l scuip, dar tot ce reușesc să fac e ca atunci când iau curba să încetinesc și să mă uit fix în ochii lui. De fiecare dată se face că nu mă vede și zâmbetul lui, de om mulțumit de sine, mi se întipărește în minte.

— E prea bătrân ca să fie trimis la închisoare, zice Eli și mă înfurii pe loc.

— Adică nu e prea bătrân ca să molesteze copii, dar e prea bătrân să facă închisoare?

Hasidicii spun mereu că sunt recunoscuți pentru mila pe care o arată față de semenii lor evrei. E o formă foarte liberală de compasiune, după mine, dacă poate fi extinsă orbește și asupra unor oameni care se fac vinovați de fărădelegi îngrozitoare. Și totuși, exact acesta este genul de iubire pe care hasidicii susțin că o împărtășesc unii cu alții, o iubire care nu face discriminări și care nu trebuie să fie justificată. Din punctul de vedere al acestei comunități, dreptatea e un apanaj al divinității; menirea noastră e să trăim cât mai armonios unii cu alții pe cât e posibil. Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face și, atunci când celălalt nu-și îndeplinește partea de înțelegere, lasă-l pe Dumnezeu să facă ce crede de cuviință.

În fiecare săptămână, Eli invită alți oameni la noi acasă de Șabat. Întindem masă mare și eu pregătesc o oală mare de *cholent*[23] gras, cu oase pline cu măduvă și obraz de vită, exact așa cum le place tuturor bărbaților. Nu mă deranjează să muncesc mult dacă asta înseamnă că o să avem musafiri. E întotdeauna mult mai interesant

23 Tocăniță (idiș, în orig.).

să ascult ce au aceștia de spus decât să stau cu soțul meu la masă și să facem o conversație chinuită. Vecinii noștri nu seamănă deloc cu oamenii mărginiți la minte cu care am crescut eu. Mulți dintre ei sunt rebelii din familiile lor și s-au mutat aici exact din același motiv pentru care m-am mutat și eu, ca să scape de priviri iscoditoare. În plus, faptul că trăiesc în Airmont înseamnă că nu sunt un ghimpe în coasta părinților și nu le amintesc acestora în permanență de faptul că odraslele lor n-au nici cea mai mică dorință să se conformeze așteptărilor pe care ceilalți le au de la ei. Când se duc în vizită la părinți, se comportă cât e nevoie de evlavios, însă aici, în acest mic orășel, nu vede nimeni ce fac și, în mod sigur, nu duce vorba.

Firește că săptămâna asta toată lumea vorbește doar despre bătrânul pervers. Nimănui nu-i vine să creadă că individul molestează copii. Unii spun că au existat totuși indicii în acest sens; alții zic că-i cunosc pe copiii lui și că e imposibil. Vecinul meu Yosef spune că bărbatul a supraviețuit Holocaustului în copilărie fiindcă a trăit sub protecția unui paznic nazist din lagăr, chipurile făcându-i curat în casă, dar în realitate fiind molestat în repetate rânduri de protectorul său. Cum era blond și avea ochi albaștri, nemților le-a fost ușor să treacă cu vederea. Yosef crede că de-asta a devenit și bărbatul agresor sexual și că ar trebui să ne fie milă de el. Ascult cu atenție toate amănuntele. Nu-mi iese deloc din minte cutia de pantofi plină de poze. Cine poate fi atât de pervers încât să facă acele fotografii? Și cum e posibil să fii atât de idiot încât să le păstrezi, ca dovadă? Cum ajunge un bărbat să facă asemenea lucruri? Însă cel mai tare mă minunez de *halacha*. Există câte o lege evreiască pentru orice. Tora

prevede pedeapsă pentru orice infracțiune, indiferent cât e de neînsemnată. Dar cum rămâne cu agresarea sexuală a copiilor? Cum rămâne cu pedofilia? Există oare o *halacha* pentru asta? Există un regulament pe care să-l aplice rabinii?

Dar se pare că Tora nu spune ce preț va plăti un bărbat care vrea să facă sex cu copii. Vorbește despre bărbați care fac sex cu alți bărbați și despre bărbați care fac sex cu animale. Acestea sunt păcate de neiertat. Dar nu se spune nimic despre agresarea sexuală a copiilor.

La masă, când îmi exprim indignarea, Eli încearcă să-mi explice. Spune că în vremurile străvechi, oamenii se căsătoreau foarte tineri. Și nu exista o diferențiere clară între un copil și un adult, așa cum există azi. Femeile erau măritate la nouă ani, așa că nu avea rost să se dea legi împotriva coabitării cu copii, nu-i așa? Pe atunci nu exista tabu social.

Astăzi, toată lumea e extrem de sensibilă la subiect, zice el ironic. Acum ești considerat copil până în clipa în care împlinești 18 ani și după aia devii brusc adult? E doar chestie de semantică, susține el, fluturându-și mâna cu dispreț. Ceilalți i se alătură și ei, aprobându-i spusele. Îi privesc pe bărbați sorbind supa de pui pe care am făcut-o cu atâta drag de dimineață, trântindu-și năut și felii de ridichi în farfurii și amestecându-le pe toate cu tăițeii și făcându-le terci. Mănâncă din mâncarea mea, la masa mea, dar e ca și cum aș fi invizibilă. Femeile nu au ce căuta cu adevărat într-o discuție. Ele ar trebui să-și vadă de servit mâncarea și de spălat vasele.

Mă uit în farfurie, simțind că roșesc jenată. Eli mă ceartă mereu că mă ambalez prea tare la masa de Șabat.

De ce trebuie să fii tu mereu furioasă pe câte ceva? se plânge el mereu. Ești singura femeie care se poartă așa. De ce nu te poți relaxa și tu?

Dar adevărul e că îmi fac griji. Îmi fac griji că, dacă nimeni dintre cei din jur nu ia în serios nimic din ce spun, atunci cine o s-o facă? Talmudul spune: „Dacă nu eu, atunci cine? Dacă nu acum, atunci când?" Dacă mi se spune că trebuie să ascult orbește sfaturile rabinilor noștri, n-ar trebui oare să țin seama și de aceste vorbe?

Se pare că singurul lucru la care e bună sarcina e să-mi amplifice anxietatea. Cu cât aflu mai multe despre grozăviile lumii în care trăiesc, cu atât sunt mai nesigură că doresc să aduc un copil în lumea asta. Cu doar câțiva ani în urmă, nu știam nimic din toate astea; abia de curând am aflat cât de periculoasă e de fapt viața reală, dar nu și cum să navighez în siguranță printre pericolele ei. Cum aș putea, oare, să protejez un copil?

Câteva săptămâni mai târziu, chiar fratele lui Eli devine subiect de bârfă locală. Numai despre asta se vorbește la masa de Șabat. Știe toată lumea despre relația lui clandestină, de peste trei ani, cu o fată sefardă din Williamsburg, însă acum a aflat și tatăl ei, care nu vrea s-o mai lase să iasă din casă.

Cumnatul meu Yossi e rebelul familiei, băiatul cel rău care fumează Marlboro, îi răspunde cu tupeu tatălui său și-și poartă perciunii *payos* ascunși după ureche. Comportamentul lui scăpat de sub control i-a oripilat pe toți.

De acest Șabat suntem musafiri la socrii mei și îl urmăresc pe Yossi bând coniac după coniac, înainte de începerea mesei de dimineață. În clipa în care socrul meu

e gata să binecuvânteze vinul, Yossi se prăbușește lat la podea.

— Respiră? întreabă netulburat socrul meu și Cheskel, fratele lui Eli, se apleacă să verifice, la fel de puțin stresat ca tatăl lor.

Când se ridică, e livid.

— Trebuie neapărat să-l ducem la spital.

Ambulanța Hatzolah vine să-l ia și rămânem cu toții așteptând acasă până se termină Șabatul, fiindcă nu avem voie să folosim telefonul. În clipa în care se încheie Șabatul, ne sună Cheskel și ne spune că lui Yossi i s-a făcut lavaj stomacal la spitalul Cornwall, dar că e bine. Eli și cu mine plecăm cu mașina să-l luăm de la spital și Yossi iese pe ușile duble îndoit de burtă, de parcă nu poate sta drept din cauza durerii. Are chipul palid și posomorât. Refuză să vorbească.

Știm cu toții de ce a băut prea mult. A băut enorm în ultima vreme fiindcă e deprimat, fiindcă e vremea să se însoare, dar singura cu care vrea să se însoare e acea fată. E o frumusețe cu păr brunet și ochi verde-deschis, cu gene lungi, iar tatăl ei vrea ca ea să se mărite cu un băiat sefard, serios și cu tenul măsliniu.

Yossi ar provoca un mare scandal dacă s-ar însura cu Kayla, fiindcă în comunitatea Satmar sefarzii sunt considerați o clasă inferioară, iar evreii așkenazi nu se căsătoresc cu persoane care nu fac parte din clasa lor.

Yossi rămâne o săptămână la pat și refuză să se scoale, așa că mama lor îl sună pe Eli și-i cere să vină să discute cu fratele lui și să-l convingă să uite definitiv toată povestea. În noaptea aia, Eli vine acasă târziu, clătinând din cap cu uimire.

— Nu vrea deloc să renunțe la fata asta. Zice că nu se dă jos din pat decât când e lăsat să se însoare cu ea.

— Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, spune-i pur și simplu maică-tii să-l lase să se însoare cu ea! Ce-i așa de încăpățânată? Pe bune acum, ce mare chestie?

— Toată lumea o să vorbească despre asta. Dacă Yossi se însoară cu o sefardă, o să aibă de suferit întreaga familie. Toată lumea o să creadă că Yossi a înnebunit.

— Deci maică-ta e în stare să-l lase pe Yossi să se omoare doar ca să nu o bârfească lumea?

Eli acceptă, fără prea mare chef, să discute cu mama lui. În cele din urmă, ea își dă acordul și spune că, dacă și cealaltă parte consimte, ea n-o să se opună. Eli se întâlnește într-o seară cu frații lui, la noi în sufragerie, și stabilesc să pună pe cineva să discute cu tatăl Kaylei. Îmi imaginez că bătălia s-a încheiat, dar după Șabat aud că Yossi e iar la pat și nu vrea să discute cu nimeni.

Eli cu mine ne ducem la el și mă minunez cât de tare seamănă, doar că Yossi își poartă perciunii răsuciți după ureche și-și taie barba blondă foarte scurt. Până la urmă, reușim să-l facem să vorbească. Se pare că tatăl Kaylei a dus-o pe aceasta la un cabalist, care i-a spus că, dacă se mărită cu Yossi, o să i se întâmple o mulțime de nenorociri, o să-i apară negi și o să facă tot soiul de boli, după care prietenul lui Yossi a aflat că tatăl Kaylei l-a plătit pe cabalist ca să spună așa, însă Kaylei i s-a făcut frică și nu mai vrea nici măcar să discute cu Yossi.

Mă așez pe scaunul de lângă patul lui Yossi, îmi trag cămașa peste pântecul de gravidă și-l privesc sincer în ochi.

— Uită-te la mine, îi spun apăsat. De cât timp o cunoști pe Kayla? De trei ani? Și crezi că un singur moment

de frică o să șteargă pur și simplu totul cu buretele? Nu așa merg lucrurile. Dacă și ea te iubește la fel de mult, o să treacă peste povestea asta cu cabalistul. Las-o câteva zile și o să te sune chiar ea, ai să vezi.

Yossi se ridică într-un cot, cu părul blond-roșcat ciufulit sub yarmulka neagră de catifea, și mă fixează cu o privire stăruitoare.

— Așa crezi tu?

— Sigur că da! Dacă e iubire adevărată, îți promit că niciun cabalist n-o să vă poată despărți.

Și, așa cum speram, trei zile mai târziu ea îl sună și îi promite c-o să i se opună tatălui ei. Frații lui Eli își pun cunoștințele să facă presiuni asupra tatălui Kaylei și acesta cedează, acceptând să permită căsătoria.

Logodna e rapidă și fără tam-tam, iar data nunții e fixată peste șase săptămâni, ca scandalul să nu apuce să capete prea mare amploare. Circulă zvonuri că viitoarea mireasă e gravidă. Sunt sigură că e doar bârfă nefondată.

În weekendul în care se căsătoresc stăm acasă la Shprintza, în Kiryas Joel. Detest să stau la ea, fiindcă e numai lapte și miere cu mine când e Eli prin preajmă, după care, în clipa în care el pleacă la *shul*, schimbă imediat macazul. Mă dezgustă să o văd atât de cu două fețe și deloc jenată de asta.

Sunt nevoită să-mi târăsc burta imensă în rochia mea oribilă de gravidă pe străzile în pantă ce urcă spre sinagoga în care soacra mea ține *sheva berachos*. În ultima vreme nu mi-a fost prea bine — m-am simțit rău și obosită mai tot timpul — și îmi e greu să zâmbesc după un drum atât de dificil. Vineri noaptea, când ne întoarcem în camera noastră, nu reușesc deloc să dorm, fiindcă am

crampe la stomac și îmi e rău. În cele din urmă, la 3 dimineață, mă dau jos din pat și mă duc la baie, unde și vomit. Forța jetului de vomă e atât de puternică, încă îmi iese și pe nas și îmi simt micile vene din jurul ochilor încordându-se, mai să-mi plesnească.

Eli mă aude și vine să îmi țină capul, lucru pe care s-a obișnuit deja să-l facă. Durerea din stomac nu vrea deloc să-mi treacă. Sunt gravidă în șase luni. Îi spun lui Eli că trebuie să sunăm la doctor, chiar dacă e Șabat. Dacă e o problemă de viață și de moarte, avem voie să folosim telefonul. Sunăm de pe mobilul meu și ne lăsăm datele pe robot, după care aștept să ia legătura cu mine.

Doctorița de gardă mă ascultă înșirându-i simptomele și îmi spune să venim la spital, fiindcă acele crampe stomacale și vărsăturile în timpul sarcinii sunt de obicei semn de intrare în travaliu, dar pentru mine e prea devreme pentru așa ceva. Eli zice să întreb dacă putem aștepta 12 ore, până se termină Șabatul. Doctorița spune că e decizia noastră, noi simțim mai bine ce trebuie să facem. Îmi dau seama că nu înțelege de ce-am sunat, dacă nu voiam să mergem la spital. Din Kiryas Joel până la spital e cel puțin o oră de mers cu mașina.

Când las telefonul jos, Eli mă roagă să așteptăm până la încheierea Șabatului.

— Dacă plecăm acum, o să știe toți, și mama o să înnebunească de grijă, și toată lumea o să-și piardă tot *simchah*-ul de la nuntă.

Îmi vine să-l strâng de gât. Oare el își dă seama ce spune? Cum să mă împac cu felul lui de a vedea lucrurile? E limpede că lui nu i se pare că-mi cere mare lucru. Oare e doar naiv și ignorant și nu-și dă seama de gravitatea

situației? Sau e vorba de faptul că și-a pus din nou familia pe primul loc, înaintea mea?

Fiindcă nu vreau să-i trezesc pe Shprintza și pe soțul ei, sunt de acord să aștept cât am să pot. Nu vreau să mă cert cu Eli și să-i dau surorii lui și mai multă muniție cu care să tragă în mine. La sfârșitul Șabatului, ne facem bagajele ca și cum totul ar fi normal și ne ducem la spital. La început, asistenta mă conduce într-un salon plin de femei gravide care cred că sunt în travaliu, însă probabil nu sunt; mă cuplează la un aparat și-mi spune că revine imediat. Câteva clipe mai târziu, aud că sună alarma care cheamă asistentele și femeia revine lângă mine și se uită pe monitor. Îmi arată o hârtie îngustă cu tot soiul de linii demente, în zigzag.

— Le simți? mă întreabă, cu gura căscată.

Dau din cap că da.

Sunt dusă imediat cu patul pe roți într-o rezervă cu un mic incubator de plastic lângă pat, cu găuri în partea de sus, cum sunt cele pentru bebeluși născuți prematur. În acel moment, nu înțeleg cu adevărat care-i rostul lui aici.

Medicul îmi face niște mici injecții în coapsă ca să oprească contracțiile, iar medicamentele mă amețesc îngrozitor. Încep să am halucinații sau să visez, nu-mi dau seama exact.

Eli unește două scaune de spital, din plastic, își face din ele un pat și adoarme imediat. Eu mă foiesc toată noaptea printre firele la care sunt cuplată și mă trezesc de fiecare dată când vine asistenta să-mi verifice tensiunea. Inima bebelușului face *bum-bum* pe monitor și afară se aud întruna pași. Mă uit la o femeie gravidă care trece

agale pe lângă ușa mea, cu o mână pe șale. Pare tristă și singură.

Două zile mai târziu, când medicul mă externează prescriindu-mi terbutalină și repaus la pat, nu povestim nimănui despre acest episod și ne reluăm rutina, însă Eli e ceva mai drăguț cu mine acum și nu se mai plânge dacă vasele sunt nespălate sau nu-l aștept cu masa pusă când vine acasă.

Îmi petrec următoarele câteva săptămâni la pat. Vineri, Eli vine acasă mai devreme să se ocupe de pregătirile pentru Șabat, să facă curat și să încălzească *challah*-ul pe care l-a cumpărat, fiindcă eu nu am putere să mai gătesc. Într-o zi de vineri ploioasă, când stau în pat și citesc pentru a enșpea oară *La ce să te aștepți când ești însărcinată*, îl aud pe Eli vorbind agitat în bucătărie. E la telefon și vorbește în șoaptă, dar pare foarte îngrijorat. Mă întreb despre ce-o fi vorba.

După ce închide telefonul, mă târăsc cu greu până la bucătărie și mă așez încet pe un scaun.

— Cine era mai devreme la telefon? îl întreb nevinovată.

— Fratele meu Cheskel. Știi că e paramedic, membru Hatzolah. A primit un telefon chiar înainte de Șabat și, la ora la care a ajuns la locul cu pricina, băiatul era deja mort.

— Ce băiat? Cum adică? Ce s-a întâmplat?

— Mi-a zis că i-au spus să nu discute cu nimeni, însă el m-a sunat totuși pe mine, pentru că era traumatizat. Nu știe cum o să doarmă la noapte.

— De ce? Ce s-a întâmplat?

Mă îndrept de spate, așteptând urmarea.

— Când a ajuns, tatăl i-a făcut semn spre subsol, iar băiatul zăcea acolo, într-o baltă de sânge. Avea penisul retezat cu un ferăstrău mecanic și gâtul tăiat. Și tatăl nu era nici măcar supărat. A zis că și-a surprins fiul masturbându-se.

Îmi trebuie câteva clipe să pricep grozăvia celor descrise de Eli.

— Adică și-a omorât propriul fiu, pentru că se masturba? Și pe urmă a chemat Hatzolah? Nu pricep!

— Nu! Nu trage concluzii pripite. Cheskel mi-a spus că nu știe sigur ce s-a întâmplat. A zis că i-au povestit vecinii că au auzit certuri violente din casă. Când a sunat la dispecerat, i s-a spus să se ducă acasă și să nu povestească nimănui, și că se vor ocupa ei. A zis că într-o jumătate de oră era deja îngropat și nici măcar certificat de deces nu i-au scos.

— Deci n-au de gând să raporteze? O să lase un posibil criminal în libertate, doar ca să-și protejeze reputația?

Simt un junghi în șale și-mi amintesc brusc că ar trebui să stau culcată, pentru copil.

— *Oy*, zic. Ce lume mai e și asta, în care pedepsim doar pentru fleacuri, cum ar fi să porți fustă scurtă, dar când cineva încalcă una dintre cele zece porunci nu zicem nimic?

— Ei, nu poți fi sigur. Tora spune că trebuie să existe doi martori ca o persoană să poată fi judecată pentru crimă. Ce poți face? Pe băiatul mort nu-l mai poți oricum învia. Și te rog să nu povestești despre asta nimănui, fiindcă Cheskel ar putea avea mari probleme pentru că mi-a spus. Te rog, nu-l băga în bucluc; nu știi de ce sunt în stare oamenii ăștia.

— Ba știu. Știu exact de ce sunt în stare.

Ard de nerăbdare să spun cuiva. La masa de Șabat mă abțin, fiindcă știu că Eli nu m-ar ierta niciodată dacă aș aduce vorba despre subiect, dar săptămâna asta se pare că nimeni n-are nimic interesant de împărtășit, așa că nu pot să nu mă întreb dacă nu cumva știu și alții, dar își țin gura.

Am să păstrez mult timp în suflet acest secret, dar o să am multe coșmaruri legate de el, doar că în vis băiatul e chiar fiul meu, iar Eli stă deasupra trupului inert, din care s-a scurs tot sângele, cu o expresie de satisfacție răutăcioasă pe chip. În vis, sunt mereu paralizată, am membrele brusc înțepenite și limba îmi atârnă fără viață. Mă trezesc în toiul nopții și-mi duc imediat mâinile la burtă, să simt loviturile copilului. Mi-e teamă ca nu cumva, din cauza stresului, să sfârșesc la fel ca mătușa Chavie, care era în luna a noua când bebelușul i-a murit din senin în burtă. Caut întruna semne de viață în burta mea. Ce mediu ostil crede bietul copil probabil că e acest trup al meu! Îmi imaginez că n-o să mi-o ierte niciodată.

Comunic fără vorbe cu bolboroselile din pântecul meu. *Nu vreau să te aduc într-o lume în care tăcerea adăpostește cele mai îngrozitoare crime,* îi spun. *Mai ales dacă nu te pot proteja de toate relele. Dar n-o să păstrez la nesfârșit tăcerea, scumpul meu copil, îți promit. Într-o zi, am să încep să vorbesc și n-am să mă mai opresc niciodată.*

Capăt asemenea proporții, că dintre toate hainele de gravidă nu-mi mai vine bine decât o bluză cu flori roz. Trebuie să-mi cumpăr alte haine pentru sarcină, dar trebuie să iau unele decente, de la magazinele evreiești, care sunt scumpe, iar noi n-avem atâția bani.

Mă enervez când Eli îmi spune asta, fiindcă, dacă nu ne permitem haine de gravidă, cum o să ne permitem haine pentru bebeluș? Și toate celelalte cheltuieli legate de copil?

Sunt încă adolescentă. Predau engleza de bază unor fete de liceu și din asta abia câștig cât dăm pe mâncare. Eli lucrează ca muncitor la un depozit și nu reușim întotdeauna să ne plătim la timp facturile. Cum crede el, îl întreb, că o să ne fie mai bine ca familie?

— Niciunul dintre frații mei nu e antreprenor sau om de afaceri, zice Eli. Feldmanii au fost mereu muncitori și salariați; nu ne pricepem la altceva. Fac tot ce pot.

Nu reușesc deloc să înțeleg felul ăsta de a te privi, considerându-te din start incapabil să depășești realizările familiei tale. Eu îmi fixez întotdeauna standarde foarte înalte; el de ce nu poate face la fel? Dacă n-are de gând să facă planuri pentru viitor, pentru viitorul copilului meu, atunci trebuie să fiu eu cea care va schimba lucrurile.

Știu că, fiind femeie, n-am să fiu niciodată plătită nici măcar jumătate din cât e plătit un bărbat, dacă lucrez în comunitatea hasidică, dar nu pot obține o slujbă în altă parte decât dacă urmez o facultate. Poate că atunci aș putea să devin asistentă sau profesoară adevărată. Sunt slujbe acceptate în comunitatea noastră. Îmi promit că, după ce nasc, am să văd ce trebuie să fac pentru a putea obține o diplomă, ca să-i pot oferi copilului meu o viață mai bună.

Nu știu cum am să-l conving pe Eli să mă lase, dar sunt hotărâtă s-o fac, într-un fel sau altul. Însă înainte să pot începe măcar să mă documentez pe tema asta, doctorița Patrick îmi spune că e timpul să merg la spital. La unul dintre consulturile noastre de rutină, mă bate

pe genunchi cu un mic ciocănel de metal și piciorul îmi zvâcnește puternic.

— Hmm... mișcare reflexă extremă.

Îmi ia tensiunea.

— 135 cu 85.

Îmi desface manșeta aparatului de pe braț, dezlipind-o rapid, dintr-o singură mișcare.

— Cred că e timpul să scoatem copilul.

Iau liftul uluită și ies în stradă, unde Eli a parcat în paralel cu altă mașină.

— Trebuie să mergem la spital, îi spun.

— Ce vrei să spui? Ce s-a întâmplat? Ai pățit ceva?

— Nu s-a întâmplat nimic, cred, zic încet, dar se pare că am nu știu ce problemă cu tensiunea arterială, nu știu despre ce e vorba, dar nu poate să fie ceva foarte grav, fiindcă altfel ne-ar fi trimis imediat cu ambulanța, nu crezi?

Eli încuviințează. Îi spun pe unde s-o ia ca să ajungem la spitalul St. Luke's–Roosevelt și luăm liftul până la etajul 6, unde se află sălile de naștere și maternitatea. Trecem pe lângă centrul de pregătire pentru naștere, unde femeile se străduiesc să stea în echilibru pe niște mingi uriașe de plastic și să respire în timpul contracțiilor. Fără voia mea, pufnesc în râs.

Sunt internată într-o cameră drăguță cu tapet cu flori și cuvertură roz, cu vedere spre Midtown. Doctorița vine imediat ce m-am schimbat în halat. Are părul blond, foarte scurt, și o pereche de ochelari fără ramă așezați pe vârful nasului.

— Medicul tău m-a rugat să vorbesc cu tine, zice ea, și să-ți spun că motivul pentru care te-am internat e faptul că ai preeclampsie, care e periculoasă pentru copil. Ca să

înțelegi, e ca și cum corpul tău ar avea o reacție alergică la omulețul din tine. Îl vede ca pe o amenințare și nu putem accepta așa ceva, fiindcă bebelușul tău are nevoie de un mediu prietenos.

— Aha, zic pierită. Și ce facem?

— Păi, zice ea veselă, o să-ți provocăm nașterea, ceea ce e în regulă, fiindcă sarcina e suficient de avansată. Pentru început, o să-ți administrăm niște medicamente injectabile direct în cervix, ceea ce ar trebui să ți-l dilate puțin în timpul somnului. Dimineață o să-ți facem perfuzie intravenoasă cu Pitocin, care ar trebui să-ți provoace contracții. Când acestea vor deveni dureroase, nu te teme, o să-ți facem anestezie epidurală.

— Bine, zic. Deci mâine nasc?

— Da, doamnă! zice ea cântat în timp ce îmi dă cu gel pe pântecul deformat și mi se pare că vorbește cu accent sudist.

Nu-mi vine să cred că mâine, la ora asta, în loc de burtă gravidă o să am un bebe adevărat.

Doctorița pleacă. Fran, care îmi spune că ea va fi asistenta mea, începe să-mi introducă datele medicale în computer. Se întoarce spre mine, în timp ce-și dă părul brunet peste umăr.

— Câți ani ai, scumpo? mă întreabă. Pari atât de tânără!

— Nouăspe ani.

— Dumnezeule! Credeam că ai 20 și ceva, dar ești și mai tânără.

Face o scurtă pauză.

— Ei, bravo ție, ai început devreme.

Schițez un zâmbet, fiindcă știu că nu asta gândește; mă judecă.

Douăzeci și patru de ore mai târziu, doctorița Patrick mă trezește cu un zâmbet larg pe față.

— E timpul! zice cântat, aproape strigând.

Un asistent de culoare mă apucă de un picior, fiindcă Eli nu mai are voie să mă atingă; mâinile lui par șocant de negre lângă pielea mea albă și mă simt efectiv îngrozită, de parcă tocmai am încălca un tabu. Mă întreb de ce e normal ca un bărbat de culoare să-mi poată vedea părțile cele mai intime, și propriul meu soț nu. Dar acum sunt întinată și nu despre mine e vorba, ci despre Eli, care trebuie să rămână neprihănit.

Deodată, simt că îmi smulge cineva burta cu totul, de parcă ar vrea să-mi scoată dintr-o singură mișcare toate măruntaiele. Uriașa greutate din abdomenul meu alunecă din mine într-o fracțiune de secundă și pântecul mi se prăbușește atât de rapid, că mă simt ca și cum tocmai aș fi căzut de la o mare înălțime. Forța mișcării îmi taie pur și simplu respirația.

Doctorița Patrick mă întreabă dacă vreau să văd copilul acum sau după ce e curățat.

— Nu, mai întâi curățați-l. Încă nu vreau să-l văd.

Zăresc o chestie rozalie și murdară, care mă face să-mi vină să vărs. Eli e deja lângă pătuț și se uită printre umerii a doi medici. Vreau să țin minte senzația asta, de măruntaie scoase cu violență, dar încep deja să o uit. N-am simțit în viața mea așa ceva. Am să mă întreb ani la rând dacă acea clipă n-a fost cumva unicul moment din cei cinci ani de căsătorie când am simțit că trăiesc cu adevărat. Prin comparație, toate celelalte clipe de trezie aveau să mi se pară ireale, un soi de paralizie, o

halucinație. Cred că aceea a fost clipa în care s-a activat un semnal de alarmă, care m-a făcut să reîncep să lupt.

Doctorița Patrick bagă mâna și scoate placenta, pe care o pune pe masa de lângă ea. Îl întreabă pe Eli dacă vrea s-o ia, fiindcă unii evrei îngroapă placenta, întru cinstirea ei. Când el se uită la mine, clatin din cap că nu. Talmudul o numește „arborele vieții", pentru că, într-adevăr, chiar arată ca un copac și pentru că din ea s-a născut un copil. Mă apucă greața când o văd cum tremură pe tavă. Nu luăm chestia aia acasă cu noi.

Câteva clipe mai târziu îmi e adus copilul, înfășat în păturele curate albastre și îi zăresc creștetul, cu câțiva zulufi minusculi blonzi, întunecați la culoare de umezeală. Are fața schimonosită, dar cea mai aurie piele pe care am văzut vreodată la un nou-născut. Eli e topit tot lângă mine, dar eu sunt calmă.

— Bună, zic către ghemotoc. Cum te simți?

O oră întreagă doar asta fac. Vorbesc cu el, trăncănind despre tot ce-mi trece prin cap, în timp ce bebelușul ridică ochii negri și strălucitori spre mine, fără să și-i desprindă nicio clipă de chipul meu. În timp ce vorbesc, încerc să stabilesc o legătură între ființa asta mică din brațele mele și trupul din care tocmai a ieșit, însă nu pot deloc scăpa de ideea că bebelușul mi-a fost dat în grijă în mod arbitrar și că în pântec am avut până acum doar o simplă umplutură.

N-ar trebui să mă simt copleșită de sentimente materne? De ce simt că bebelușul ăsta e o ființă străină, când am petrecut luni întregi jucându-mă cu burta mea și chicotind ori de câte ori piciorușele sau mânuțele lui se loveau de peretele uterului? Continui să vorbesc, gândindu-mă

că m-aș putea convinge cu ajutorul cuvintelor, l-aș putea convinge pe el și i-aș putea convinge pe toți că îl iubesc.

După un timp, asistenta vine să vadă ce fac și se încruntă când îmi vede burta. Spune că nu mă contract cum ar trebui și îmi face masaj la burtă ca să pună în mișcare procesul. Carnea de pe abdomenul meu îmi amintește de o saltea cu apă — pielea îmi atârnă flască în timp ce ea o frământă ca pe aluatul de *challah*.

Durerea post-partum e mai groaznică decât mi-am imaginat. Cusăturile pe care mi le-a făcut doctorița Patrick după ce a scos tot din mine mă dor cumplit, iar asistenta nu vrea să-mi dea decât cel mult ibuprofen. Încerc să-mi țin copilul la sân ca să-l alăptez, dar mă străbate un val de durere atât de puternic, că mai că-l scap. Mi se încețoșează privirea și cad înapoi pe pernă.

La sfârșitul celor două zile de recuperare, Eli mă conduce la căminul în care stau proaspetele mămici, din New Square. Am să rămân aici două săptămâni, iar Eli o să vină să ia copilul când va trebui circumcis și apoi o să mi-l aducă imediat înapoi.

Eu n-am voie să merg la *bris*, fiindcă nu vor ca mama să sufere un șoc emoțional — ba chiar mai rău, să devină isterică — văzându-și fiul rănit. Eli n-a vrut să-mi spună nici măcar cum a fost, dacă a plâns, dar când mi-l aduce înapoi, bebelușul doarme opt ore. Stau în picioare tot acest timp lângă nou-născutul pe nume Yitzy și-l păzesc ca un șoim, îngrozită că nu se va mai trezi deloc. În camera alăturată era un copil care se învinețise tot fiindcă rabinul înfășurase bandajul prea strâns. Verific și răsverific tifonul ce acoperă rana, asigurându-mă că e destul de lejer ca să nu-i întrerupă micuțului circulația sângelui.

Îngrijitoarea îmi spune să nu-mi fac probleme, fiindcă cele câteva picături de vin care se folosesc ca anestezic pot fi cauza acestui somn profund.

— Du-te să te culci, mă îndeamnă ea. Îl păzesc eu. Nu-ți mai face atâtea griji.

Toate celelalte femei din cămin stau în salonul comun și mănâncă, susținând că au nevoie de calorii suplimentare pentru că alăptează. Eu n-am nici poftă de mâncare, nici lapte. E nevoie să fie adusă o specialistă în probleme de lactație, dar Yitzy nu reușește deloc să sugă, fiindcă, și dacă încearcă, tot nu iese nimic. Stau ceasuri întregi cu el la sân, încercând să-l fac să mănânce, dar fără succes. În cele din urmă, îngrijitoarele trebuie să-i dea lapte praf și mă simt rușinată, fiindcă niciuna dintre celelalte mame nu are nicio problemă. Eu sunt singura aflată la prima naștere de săptămâna asta; restul au deja experiență. Sunt, de asemenea, și singura care are la ea o carte și mă privesc toate uimite când mă retrag pe o canapea să citesc în loc să mă alătur conversațiilor lor, la o gustărică.

Când părăsesc centrul de convalescență, nu mai sunt umflată și sângerările aproape mi s-au oprit. Îmi pun trenciul negru lucios pe care-l purtam înainte de sarcină și îmi vine destul de bine. Mă obișnuisem atât de tare cu deformările permanente ale trupului meu, că nici nu-l mai recunosc când îl văd așa plat. Dar îmi place că, atunci când merg pe stradă, mă simt din nou ușoară și tălpile mele pășesc fără efort pe aleea de asfalt.

Eli a făcut curățenie lună în apartament și, când ajungem acasă, văd că a pregătit tot ce trebuie pentru copil. Am primit cadouri de la unii dintre prietenii lui — un balansoar și un coș pentru bebeluș, plus o mulțime de

animăluțe de pluș. Îl pun pe Yitzy în balansoar și îi cade imediat capul într-o parte. Ne străduim să i-l fixăm cu păturele. Cum stă așa, cu ochii închiși, are o fețișoară perfectă, relaxată în somn, cu obraji aurii durdulii și frunte netedă. Când deschide ochii, arată ciudat: se strâmbă foarte tare și se încruntă, cu gurița în formă de O chinuit. Eli glumește că arată ca un moș, cu fața asta atât de îngrijorată. Îmi place să mă uit la copilul meu când e liniștit. Asta mă liniștește și pe mine.

Fiindcă atât Eli, cât și eu, ne tragem din israeliți, când Yitzy împlinește patru săptămâni, trebuie să aibă loc ceremonia de *pidyon haben*. Este un vechi obicei ce datează de pe vremea când israeliții au fost nevoiți să-și răscumpere fiii cei mari de la preoții Templului, care aveau dreptul de a-i păstra pe primii născuți ai tuturor israeliților ca lucrători la Templu.

Astăzi, e ceva mai mult simbolic, dar cu toate astea e considerat foarte important. Soacra mea a închiriat o sală elegantă și a angajat o firmă de catering care să ofere un meniu rafinat tuturor invitaților la sfârșitul ceremoniei. Ne trimite un costumaș în care să îmbrăcăm copilul, o chestie scumpă, albă ca laptele, concepută special pentru această ocazie. După ce sosește toată lumea, inclusiv *Cohenul* obligatoriu, un bărbat ce se trage din neam de preoți, Yitzy e așezat pe o tavă de aur și toate femeile își scot bijuteriile și le pun pe el, cum e obiceiul. Copilul, acoperit de coliere din perle și broșe de aur, e dus apoi în partea de sală în care stau bărbații, unde va avea loc ceremonia. Îl văd cum își întoarce fețișoara chinuită către mine și ochii lui mari și vioi mă urmăresc în timp ce e dus de lângă mine.

Șase bărbați apucă tava cu fiul meu nou-născut și o ridică deasupra capetelor lor. Yitzy stă cuminte și liniștit și toate femeile se minunează de calmul lui. Ceremonia se desfășoară rapid și după ce *Cohenul* rostește binecuvântarea specială asupra copilului, Eli și frații lui mi-l aduc înapoi. Odată aflat în brațele mele, bebelușul ridică privirea spre mine și începe să se foiască, iar soacra mea face o remarcă despre cât a fost de cuminte când trebuia.

La șase săptămâni de la naștere, Eli deja începe să mă bată la cap să merg la *mikvah*. Eu nici măcar nu m-am gândit să încep să număr cele șapte zile de curățire. Din câte știu, nu prea mai sângerez, dar n-am avut curajul necesar să mă uit cu atenție care e situația acolo jos. Bănuiesc că e foarte schimbată, și nu în bine.

Mi se pare odios să reîncep să număr cele 14 bucăți de bumbac curate, mai ales că viața mea se învârte acum în jurul programului neregulat al bebelușului. Mi-e teamă că va fi cu siguranță un proces cu o mie de întreruperi și vizite la rabin de fiecare dată când îmi va apărea o pată ciudată pe chiloți. N-ar trebui să fiu pregătită psihic să-mi privesc vaginul înainte de a decide să-l pun iar la treabă? Și pe urmă mai e și întrebarea ce măsuri anticoncepționale pot să folosesc. Evident, nu am voie să iau pastile, dar toate mătușile mele mi-au spus că dacă „alăptez corect" — adică să-l hrănesc consistent și să nu am menstruație —, e destul de puțin probabil să rămân iar gravidă. Însă nu știu dacă sunt dispusă să risc.

Îi spun lui Eli că vreau să obțin aprobarea doctoriței Patrick înainte de a hotărî ce să fac. Las copilul cu el în sala de așteptare, ca să pot discuta între patru ochi

cu doctorița. Pe afișul de pe ușa sălii de consultații sunt înșirate cel puțin 20 de metode anticoncepționale. În timp ce-mi completează fișa, doctorița Patrick mă vede uitându-mă la ele. Îmi întinde câteva mostre gratuite.

— Pentru orice eventualitate, îmi spune.

Eu le bag în buzunar, recunoscătoare.

După consult, își dă jos mănușile și-mi zâmbește.

— Ești bine, zice. De la mine ai undă verde.

În glasul ei e mai multă căldură decât a fost până acum și mă întreb dacă o fi din cauză că de-acum fac și eu parte din clubul mamelor sau fiindcă îi e milă de mine. Se gândește probabil că o să tot vin, 20 de ani de acum încolo, în cabinetul ei, făcând copii pe bandă rulantă și rotunjindu-i frumos contul din bancă. Ei bine, mai vedem noi.

O săptămână mai târziu, mă duc la *mikvah*. Sunt destul de jenată când mă dezbrac în fața îngrijitoarei. Încă mai am burtă și pe coapse am mici vergeturi roșiatice. Am senzația că întreaga structură a corpului meu s-a modificat; parcă șoldurile mi s-au realiniat și spatele mi s-a curbat altfel. Nu îmi mai recunosc nicio mișcare. Înainte de sarcină, aveam un trup de adolescentă anorectică. Noul meu corp e un corp de femeie bătrână.

Dar m-am stresat degeaba. E limpede că îngrijitoarea a văzut situații mult mai grave, fiindcă are un aer cât se poate de placid. Îmi plac mult mai mult îngrijitoarele de aici, din Monsey, decât cele din Williamsburg. Se bagă mai puțin în sufletul tău și sunt mai eficiente. Nu stau niciodată la *mikvah* mai mult de o oră.

Dacă Eli observă vreo schimbare la corpul meu, nu o arată. Îmi dau seama cât e de nerăbdător când ajung acasă și mă întâmpină cu casa cufundată în penumbră

și petale de trandafir pe pat. Râd în sinea mea, abia așteptând să aflu ce frate sau soră i-a dat acest sfat. E imposibil să-i fi venit chiar lui ideea și e amuzant, fiindcă legile spun că tot ce se întâmplă între un bărbat și femeia lui trebuie să rămână privat, dar la noi se pare că, indiferent despre ce e vorba, se consideră tot o chestiune de familie.

Pe noptieră se află o sticlă de șampanie cușer, iar lângă ea paharele de plastic cu picior înalt pe care le-am ales împreună de la magazinul Walmart din zonă. E prima gură de alcool pe care o beau după un an și mă ametesc instantaneu. Mâinile lui Eli îmi urcă pe coapse. Îi simt barba gâdilându-mă pe gât. În timp ce mă întind pe spate și încerc să mă relaxez, mă liniștesc la gândul că Eli va fi super drăguț cu mine în următoarele zile. Așa se întâmplă mereu după ce face sex.

Dar am o problemă. Mă trezesc cu o mâncărime acolo jos. În următoarele zile, mâncărimea e tot mai insuportabilă, până când e ca și cum ar fi făcut cineva un foc în chiloții mei. În scurt timp îmi apar umflături și iritații, iar Eli trebuie să mă ducă iar la doctorița Patrick, la doar o săptămână și jumătate de la ultimul meu consult. Pare mirată să ne vadă, dar mă examinează cu Eli încă în cabinet. Când scoate capul de sub cearșaf, nu zâmbește.

— Ai o infecție, zice.

Își mișcă taburetul pe roți spre birou, unde îmi scrie o rețetă. I-o întinde lui Eli.

— Trebuie să iei pastila asta, îi spune. Ar trebui să te scape de ce ai.

Se întoarce spre mine și mă bate pe picior.

— Lasă tratamentul să acționeze o săptămână și problema ar trebui să dispară definitiv.

— Stați, zic, el de ce ia pastile?

— Păi, indiferent ce ai, de la el ai luat. Dacă te tratez doar pe tine, o să te tot reinfecteze.

Nu-mi oferă nicio altă explicație.

Sunt bulversată. Nu mi-a trecut niciodată prin cap că aș putea avea o infecție. Până acum, problemele mele erau strict psihosomatice. Și, cel mai important, izvorau din propriul meu corp și nu erau rezultatul contaminării de la altă persoană. Nu reușesc deloc să înțeleg acest nou concept, că am putut lua nu știu ce bacterii de la Eli. În acel moment, nici măcar nu-mi trece prin cap că infecția ar fi putut veni de undeva din afara relației noastre.

Sunt indignată că în viața noastră sexuală a apărut încă o complicație. De ce sunt mereu eu cea care suferă? Eli e cel care mi-a dat boala, și el n-are niciun simptom! Mi se pare extrem de nedrept.

Îmi dau brusc seama că e posibil să nu fiu eu singura care are secrete în căsnicia asta. Am devenit atât de preocupată de propria mea persoană, că nu m-am gândit niciodată că e posibil ca nici lui Eli să nu-i fie ușor să-mi împărtășească gândurile și sentimentele lui. Dar în clipa în care am revelația faptului că e posibil ca Eli să mă înșele, îmi dau seama și că mi-e indiferent. Dacă el a găsit ceva care să-l facă să se simtă bine, nu poate fi decât în avantajul meu. Cu cât îmi voi putea petrece mai mult timp departe de privirea lui vigilentă, cu atât mai bine o să-mi fie.

9

Cu arma în mână

Și-acum privirea-mi arată, luminoasă,
Mașinăria însăși cum pulsează;
O ființă cu suflare-ngândurată,
Drumeț ce dinspre viață-n moarte pașii-l poartă.[24]

Din *She was a Phantom of Delight*,
de William Wordsworth

După ce toată agitația legată de nașterea copilului se potolește, încep să-mi dau seama că sunt mamă. Până acum n-am avut timp să înțeleg cu adevărat asta, fiindcă eram prea ocupată și n-aveam timp nici să respir. În adâncul sufletului sunt stresată la maximum, fiindcă nu *mă simt* ca o mamă și cum e posibil să fiu o persoană atât de îngrozitoare, să mă uit la propriul meu fiu și să nu *simt* absolut nimic?

Cu cât încerc să mă apropii mai mult de copil, cu atât mai detașată mă simt. Nu înțeleg cum s-ar putea naște vreun soi de iubire între mine și sfrijitura asta cu mâini și picioare ca niște grisine, care nu face decât să plângă și apoi să doarmă în brațele mele. Dacă nu am niciun pic de dragoste de dăruit? Oare e posibil să fiu atât de distrusă de

24 Traducere de Bogdan-Alexandru Stănescu.

tot ce-am trăit în copilărie, încât să-mi fi pierdut definitiv capacitatea de a iubi? Una e să nu reușești să-l iubești pe cel cu care te-ai măritat, în urma unei căsătorii aranjate. Dar cu totul alta e să nu simți nimic față de propriul tău copil.

Întotdeauna am crezut că, atunci când am să devin mamă, am să simt în fine cum e să iubești din tot sufletul și cu toată ființa ta. Și totuși acum, deși îmi joc rolul de mamă iubitoare, sunt dureros de conștientă de pustiul din sufletul meu.

O parte din mine se teme să nu mă atașez prea tare. În ultima vreme m-am tot gândit să mă despart de Eli și de viața pe care am dus-o până acum. Dacă într-o zi n-am să mai vreau să fiu hasidică? Voi fi nevoită să-mi părăsesc și copilul. N-aș putea suporta să-l iubesc și apoi să-l părăsesc. Fac tot ceea ce trebuie să facă o mamă, însă chiar în timp ce-l hrănesc și-l schimb, chiar și noaptea, în timp ce-l liniștesc ceasuri în șir, continui să protejez acea parte din mine care vrea să se abandoneze total maternității și totuși să-și păstreze sufletul neschimbat.

Ce mai actrițe sunt și proaspetele mămici, mă gândesc, după ce încă o străină de pe stradă se oprește și se extaziază în fața copilului meu. Afișez un zâmbet plin de mândrie și joc rolul pe care se așteaptă să-l joc, dar îmi simt sufletul cât se poate de gol. Oare își dă seama cineva că nu simt nicio emoție? Își dau seama că nu simt pic de căldură, că nu mă atinge nimic?

În timpul verii mă întorc la Williamsburg, să-i fac o vizită lui Bubby și să-i arăt copilul; port peruca lungă cu bucle și o rochie frumoasă pe care am cumpărat-o de la Ann Taylor și am pus să fie lungită ca să-mi acopere genunchii. Însă e cambrată pe corp și îmi place felul în

care bumbacul ei subțire îmi scoate în evidență rotunjimea șoldurilor.

În timp ce merg pe Penn Street cu căruciorul pe care l-am primit cadou, aud un băiețel, de maximum șase ani, șoptind către tovarășul lui de joacă: *„Farvus vuktzi du, di shiksa?"*— „Ce caută femeia asta care nu-i evreică aici?" Îmi dau seama că se referă la mine, care sunt prea bine îmbrăcată față de femeile hasidice pe care le cunoaște el.

Amicul lui, ceva mai mare, îi răspunde grăbit „Ba nu, nu e *goi*. Doar arată ca o *goi*" și răspunsul uimit, dar sincer al primului băiat, „Cum e posibil? Evreii nu arată așa" mă face să tresar. Are dreptate, îmi dau seama. În lumea noastră, evreii nu arată ca neevreii. Arată cu totul altfel.

Îmi amintesc când eram mică și mă jucam vara pe stradă. Cu transpirația lipită de multele straturi de haine, mă așezam pe treptele verandei alături de copiii vecinilor și sorbeam din câte-o înghețată de fructe topită, cu ochii la cei care treceau pe lângă noi. De fiecare dată când vedeam câte-o femeie îmbrăcată indecent, cântam în urma ei un cântecel răutăcios:

„Ce rușine, ce rușine... Pune, măi, ceva pe tine..."

Eram atât de obișnuiți cu cântecelul ăsta batjocoritor, că nu m-am gândit niciodată până acum la ce înseamnă cuvintele lui; îmi amintesc doar că disprețul pe care-l împărtășeam cu toții față de cei din afară ne-a apropiat și ne-a făcut să ne simțim speciali pentru că eram diferiți de ceilalți. Eram o ceată numeroasă de puști religioși, apărători ai decenței. Chiar și la propriu: uneori aruncam cu diverse chestii, nu cu pietre, ci cu pietricele și, uneori, și cu gunoaie. Activitatea noastră preferată era să aruncăm

de la ferestrele de la primul etaj găleți cu apă peste trecători nevinovați. Când aceștia ridicau privirile, șocați și furioși, noi eram deja bine ascunși în casă și râdeam ca nebunii.

Iată că, după mulți ani, situația s-a inversat. Acum eu merg pe străzile din Williamsburg și-i aud pe puști făcând mișto de mine, nu destul de tare ca să mă întorc la ei și să-i cert, dar suficient cât să mă înroșesc la față. Când am fost exilată? Brusc, nu mai aparțin acestui loc; sunt o străină.

Până și cei mai mici pași în direcția independenței au consecințe. Nici nu-mi pot închipui ce-ar zice oamenii din orașul meu natal dacă ar ști ce planuri am pentru viitorul meu.

Nu m-am mai dus la *mikvah*. În săptămâna de dinainte, aveam dureri de burtă de la emoții. Cel mai mult uram întrebările, le uram pe femeile care țineau să afle cât mai ai până la ciclu, dacă ai pierdut vreo sarcină, dacă încerci să rămâi iar gravidă și care mereu voiau să știe totul despre tine. Plus felul în care te priveau dacă erai machiată sau aveai ojă pe unghii, de parcă ele erau, cumva, niște ființe superioare fiindcă nu pierdeau timpul cu asemenea prostii.

Așa că acum, în seara de *mikvah,* plec pentru câteva ore și-mi iau cu mine o revistă, să nu mă plictisesc. Uneori, parchez pur și simplu mașina în față la Starbucksul de pe Route 59 și mă uit la fetele ortodoxe moderne care învață pentru examene.

Legea spune că Eli nu poate întreține relații sexuale cu mine dacă nu mă duc la *mikvah,* dar el n-a ezitat niciodată, așa că nu știu dacă e pentru că puterea dorinței

îi depășește spaima religioasă sau pentru că nu bănuiește că l-aș putea înșela într-un mod atât de îngrozitor și de neiertat. Tora spune lucruri cumplite despre femeile ca mine; sunt o Jezebel, o corupătoare cu adevărat diabolică, o păcătoasă care-și trage soțul după ea în păcat. Dacă aș rămâne gravidă, copilul ar fi impur toată viața.

Dar n-am să rămân gravidă. Fiindcă iau anticoncepționale și nu am de gând să renunț niciodată la ele.

Lui Eli îi place preludiul mai mult decât mie. Înainte de sex, vrea să sărute, să atingă și să se simtă iubit. Dar, dat fiind că mereu ori ne certăm, ori tăcem îmbufnați, clipele de dinaintea sexului nu sunt tocmai romantice.

— Dacă știi că nu e ceva autentic, zic, de ce mai vrei s-o faci? Tu chiar crezi că genul ăsta de afecțiune poate fi una venită din inimă, dacă tocmai ne-am certat la masa de seară?

Începe să strângă în bucătărie în timp ce crede că sunt la *mikvah,* așa ca, atunci când vin acasă, să fiu încântată că nu mai am treabă. Ce ființă rudimentară are impresia că sunt, să creadă că am să devin brusc docilă și fericită dacă am mai puține de făcut în casă!

Așa că, înainte de sex, ne sărutăm. Nu prea mult timp. Dintr-un motiv pe care nu-l înțeleg, începe să-mi placă să-l mușc, iar el încearcă să mă învețe să sărut fără grabă, însă mie nu-mi plac săruturile lungi și umede, în care tuleiele lui îmi irită bărbia și pielea de deasupra buzei. După câteva clipe de mușcături, se lasă păgubaș și trece mai departe.

El vrea ca partida de sex să dureze cât se poate de mult. Eu vreau doar să se termine cât mai repede posibil, iar el știe și nu-i pasă.

*

Încep să mă întreb dacă sunt pe punctul de a deveni atee. Pe vremuri am crezut în Dumnezeu, pe urmă am crezut în el, dar l-am urât, iar acum mă întreb dacă nu cumva toate lucrurile se întâmplă fără nicio logică și nimic nu contează. Sunt atâția oameni pe lume care nu sunt hasidici și care își văd de viețile lor, iar *pe ei* nu-i pedepsește nimeni.

Mă uit la un documentar luat de la bibliotecă despre evreii ortodocși gay care se străduiesc să-și împace credința cu sexualitatea. Cei intervievați vorbesc despre faptul că-și doresc să poată fi și evrei, și gay deopotrivă și despre lupta lor cu conflictul interior inerent al acestei identități, iar eu mă întreb de ce țin morțiș să facă parte dintr-o comunitate religioasă atât de intolerantă și de opresivă. La sfârșitul filmului, în timp ce curge genericul, recunosc numele mamei mele în lista celor care au asigurat comentariul. Rachel Levy. Și când derulez filmul înapoi, o și văd preț de câteva clipe, coborând de pe trotuar și zicând: „Am părăsit Williamsburgul fiindcă eram gay".

La asta s-a referit Chaya când a zis că a luat-o razna? Rămân perplexă. Partea cea mai aiurea e că sunt sigură că știa toată lumea în afară de mine. Oare au fost semne, pe care n-am vrut să le văd? Pur și simplu, nu mi-a trecut niciodată prin cap așa ceva.

Înainte de Șavuot, îi caut adresa și comand un buchet imens de flori care să ajungă la ea de sărbători, cu un cartonaș cu urări. Nu sunt încă pregătită să vorbesc cu ea, dar vreau să fac ceva frumos, ceva ce mi-aș dori să facă pentru mine fiica mea.

Mă sună după câteva zile, dar nu răspund, așa că îmi lasă un mesaj pe robot, mulțumindu-mi pentru flori. Are în glas uimirea unui copil surprins, dar și inflexiuni mai aspre, de adult trecut prin viață.

Femeia asta e mama mea, mă minunez eu, reascultând mesajul cu pârâituri de pe robot. Femeia asta, cu care nu semăn absolut deloc, e cea care mi-a dat viață. Nu simt nimic. Mă întreb dacă e doar vina mea, dacă sunt incapabilă să simt ceva pentru cineva, chiar și pentru copilul meu.

În toamnă, după ce reușesc să scap de majoritatea kilogramelor puse în timpul sarcinii și Yitzy începe să doarmă toată noaptea, încep și eu să caut facultăți. Sunt hotărâtă să ne asigur o viață mai bună. Hannah, vecina de alături, care e o evreică ortodoxă modernă, mă sfătuiește să caut o facultate care să aibă și cursuri pentru adulți — ar fi mai ușor pentru mine, ca mamă, decât la o facultate tradițională, la zi. Ea s-a înscris la Ramapo College din New Jersey, iar cei de acolo au fost foarte flexibili în privința programului.

Caut facultăți din apropiere și găsesc ca variante Pace, Sarah Lawrence, Bard și Vassar; toate au și cursuri pentru adulți. Descarc cereri de înscriere, dar pe site-ul de la Sarah Lawrence găsesc și un număr la care poți suna să te programezi la un interviu, așa că nu pierd nicio clipă. Femeia de la capătul firului pare calmă și indiferentă și îmi spune să vin în prima zi de luni din martie, fiindcă acum e prea târziu să depun cerere de înscriere pentru sesiunea din toamnă.

Îmi pregătesc eseurile din timp; le scriu întâi de mână, apoi le bat la computer. Primele două sunt autobiografice.

Mă gândesc *Ăsta-i shtick*[25]*-ul meu. Trebuie să mă folosesc de tot ce am.*

Nu-i spun lui Eli că vreau să dau la facultate; îi spun că vreau să fac niște cursuri de afaceri, dar că probabil n-am să fiu admisă. El nu obiectează. Sunt sigură că se gândește *Cine ar accepta un* hasidisher *la o facultate de* goi*?*

În ziua în care mă duc cu mașina la campusul facultății Sarah Lawrence, vremea e umedă după ploaia de cu o zi înainte și înnorată. Pe crengile stejarilor atârnă grele frunze abia răsărite, din care apa se prelinge pe aleile de ciment. Grupuri de studenți cu cizme de cauciuc străbat în grupuri peluzele verzi, cu iarbă bogată, cărând după ei rucsacuri de piele prelucrată artizanal și etalând atitudini degajate. Îmi las mașina în parcarea principală și traversez cu capul plecat Wrexham Road, îndreptându-mă spre adresa pe care am primit-o la telefon.

Cu peruca mea scurtă brunetă și fusta lungă, arăt mai diferit decât m-am așteptat; toată lumea e în jeanși. Mă gândesc că, dacă aș avea voie să mă îmbrac în jeanși, n-aș mai purta niciodată nimic altceva. Ce bine-ar fi dacă mi-aș putea arunca toate fustele și aș putea purta pantaloni tot restul vieții!

La interviu, Jane mă ia direct.

— Ne-ar face plăcere să devii studenta noastră, spune ea, dar totul depinde de talentul tău la scris. Suntem o facultate de scriere creativă; nu există examene, nici note, ci doar eseuri și evaluări. Ar fi o cruzime din partea noastră să te acceptăm dacă am ști că nu ai capacitatea de a face față cerințelor.

25 Talent, stil individual, deprindere sau comportament ce caracterizează o persoană, diferențiind-o de altele.

Încuviințez înțelegătoare.

— Categoric. Înțeleg perfect.

Îi întind cele trei eseuri scrise cu multă grijă și o întreb când crede că am să aflu dacă am intrat sau nu.

— Vei primi o scrisoare prin poștă, în câteva săptămâni.

Așa se și întâmplă — două săptămâni și jumătate mai târziu sosește scrisoarea, pe hârtie alb-gălbuie cu antetul facultății Sarah Lawrence. „Ne face plăcere să vă anunțăm că ați fost acceptată în cadrul programului de Educație continuă de la Sarah Lawrence College." Țin scrisoarea în mâini toată ziua, imaginându-mă studentă la Sarah Lawrence, poate chiar îmbrăcată în jeanși și un sacou J. Crew asortat.

În cele din urmă o sun pe mama să-i spun că am intrat, fiindcă sunt sigură că e un lucru pe care ar dori să-l afle. Știu că nu e de acord cu viața mea printre evreii hasidici și cred că e modul meu de a-i spune că vreau mai mult. Îi aud mândria din glas când mă felicită și întrebarea nerostită dacă faptul că am ales Sarah Lawrence are legătură cu sexualitatea mea. Spune doar:

— Am înțeles că e un mediu foarte prietenos cu gay-ii.

Nu e ceva genetic, îmi vine să-i spun.

Cursuri de afaceri, îi spun lui Eli. Am să învăț contabilitate, marketing și chestii de genul ăsta, ca să pot obține o slujbă bună undeva sau poate să-mi deschid, într-o zi, propria afacere. El nu vrea să știe decât cât timp o să mă țină ocupată și dacă o să ajung acasă la timp ca să-l iau pe Yitzy de la creșă și să pregătesc masa, ca de obicei.

În aprilie, facultatea organizează ziua porților deschise, ca să ne prezinte profesorilor care ne vor preda în

cursul verii. Știu deja, după ce m-am uitat în programă, că am să aleg cursul de poezie, fiindcă dintotdeauna mi-am dorit să fiu în stare să citesc, să înțeleg și să vorbesc despre poezie și poeți celebri și n-am cunoscut niciodată pe nimeni care să se priceapă cât de puțin la asta.

James, profesorul care va ține cursul de poezie, are păr grizonant și îngrijit, ce i se ridică drept în sus din fruntea înaltă, o strungăreață abia vizibilă și un trup lung și subțire îmbrăcat într-un pulover tricotat cu aer școlăresc; poartă genul de jeanși pe care-i poartă lumea atunci când se duce să călărească în New England — cel puțin, așa mi se pare mie. Pare exact genul de persoană care citește poezie și, atunci când vorbește, o face cu un glas lipsit de grabă și îngroșat, ca mierea ce se prelinge dintr-o lingură, glasul perfect pentru a recita o poezie.

La sfârșitul evenimentului, îl întreb dacă are vreo importanță că n-am mai studiat niciodată poezia sau dacă pot face ceva pentru a mă pregăti, însă el îmi răspunde că mulți dintre cei care vin la cursurile lui nu știu nimic despre poezie.

— Lumea știe mult mai puține decât ai crede despre subiectul ăsta, zice schițând un zâmbet.

Mă simt privilegiată pentru simplul fapt că vorbesc cu el.

Îmi comand de la biblioteca locală *Antologia Norton de poezie*. În prima zi de luni din iunie îmi pun cel mai fin dres bej și espadrilele Prada pe care mi le-am luat de la reduceri, îl las pe Yitzy la creșă și trec cu mașina peste podul Tappan Zee, sub care se întinde Hudsonul, îndreptându-mă către Westchester County. Soarele se reflectă cu mii de sclipiri în apa alburie și în acoperișurile caselor

de pe țărm, iar asfaltul șoselei licărește în oglinda retrovizoare. Aerul condiționat din mașină se aude în surdină, acoperit de zgomotul boxelor, din care răsună muzica postului Europop. Cobor geamul și-mi las brațul să atârne afară în aerul văratic, dând din cap și bătând ritmul cu degetele în volan. Îmi sug burta rămasă după sarcină, încercând să-mi amintesc talia de altădată, dincolo de tricoul cu mânecă lungă.

Clasa mea are lucarne micuțe ce proiectează pătrate de lumină solară pe o masă mare și rotundă, dar atunci când profesorul începe ora, în jurul ei suntem doar trei. Nu mi-aș fi imaginat niciodată că o să fim atât de puțini.

James se prezintă și apoi ne cere să spunem câteva cuvinte despre noi. Singurul meu coleg e un tip de vârsta a doua pe nume Bryan, oacheș la față și cu piele măslinie, cu cercel într-o ureche și brațe slăbănoage ce i se bălăngănesc dintr-un tricou cu un imprimeu dement. Povestește despre cum a călătorit el cu un tip pe nume Mick Jagger și despre o emisiune care se cheamă MTV, dar nu prea înțeleg ce spune, doar că iubește muzica și fumatul. Se scuză întruna și se mai duce să tragă un fum afară, ceea ce mă face să mă întreb ce-o fi cu el de nu rezistă nici măcar o oră fără să fumeze.

Eu nu spun prea multe despre mine, în afara faptului că sunt hasidică, iar James se întoarce spre mine mirat și vizibil interesat.

— Ce chestie, zice. Socrul meu e hasidic. Nu s-a născut așa, ci așa a hotărât la un moment dat, să treacă la hasidism.

— Ce fel de hasidism? îl întreb.

Sunt mai multe feluri de hasidism, de pildă cel maghiar, în care bărbații poartă *shtreimel*, și cel rusesc, cu pălării de fetru ascuțite și perciuni la vedere.

— Cred că Lubavici.

Adică rusesc.

— A, zic. Eu sunt Satmar. Sunt chestii total diferite, dar ar fi destul de greu de explicat.

Nu înțeleg de ce ar renunța cineva la libertate și ar alege o viață plină de lipsuri și opreliști. Mă întreb ce părere are James cu adevărat despre socrul lui.

Începem ora citind o poezie de William Wordsworth intitulată „Anecdote for Fathers". James o citește cu voce tare și simt din felul în care rostește cuvintele cât de mult le respectă, iar asta mă face să le ascult și eu cu atenție și să descopăr că fiece cuvânt devine un univers de înțelesuri. Limbajul lui Wordsworth e înflorit, însă rimele sunt bine calibrate și perfecte, și fiecare strofă e încesată de sensuri, ca o pernuță plină ochi de ace. Povestea unui tată ce se plimbă cu fiul său pare suficient de simplă și de limpede și încep să mă gândesc că, la urma urmei, poezia nu e chiar atât de greu de citit. James ne cere să descifrăm taina poeziei, în care Wordsworth vorbește despre un băiețel ce alege țărmul plin de verdeață al mării în detrimentul dealurilor împădurite ale unei ferme pentru simplul motiv că pe țărm nu există giruetă care să indice direcția vântului. Auzind motivația fiului său, tatăl din poezia lui Wordsworth spune fericit: „Și de-aș putea preda, la rândul meu, măcar o mie de miime / Din ce învăț acuma de la tine".

— Ce anume din alegerea fiului său și explicația dată l-a mișcat atât de tare pe tatăl său? întreabă James. Chiar

e acea giruetă o explicație mulțumitoare pentru preferința sa?

La început nu pricep, dar James spune că într-o poezie totul e intenționat. Nimic nu e aruncat la întâmplare, așa cum s-ar putea întâmpla într-un roman. De aceea, dacă un lucru îți captează atenția, există întotdeauna un motiv. Acesta este primul și cel mai important lucru de știut despre poezie.

Poezia, spune James, vorbește despre copilărie și despre ce-i pot învăța cei mici pe adulți, și despre faptul că în viață nu trebuie totul despicat în patru: nu ai nevoie decât de instinct, de un impuls. Nu totul trebuie să fie explicat.

Nu m-aș fi așteptat la o asemenea concluzie de la această poezie, și anume că ar trebui să punem mai mare preț pe instinct decât pe logică și că emoția e mult mai importantă decât inteligența. Însă, dacă mă gândesc la copilăria mea și la faptul că întotdeauna am avut încredere în instinctul meu, chiar și în situații în care logica îmi spunea să fiu prudentă, îmi dau seama că așa e. Fiecare salt în necunoscut pe care l-am făcut în viață s-a bazat mereu pe un sentiment că trebuie neapărat să-l fac, care n-a avut nicio legătură cu gândirea rațională. De fapt, chiar și faptul că mă aflu aici, la Sarah Lawrence, se datorează unui impuls pe care l-am simțit cu multe luni în urmă. E adevărat, nu știu cât am să pot rămâne aici sau ce o să reușesc să obțin cu ajutorul diplomei, dar am încredere în lecțiile învățate în copilărie și aleg să nu-mi fundamentez logic decizia.

— Această poezie reflectă dorința lui Wordsworth de a se îndepărta de logică și de intelect și de a se apropia

de emoție și de romantismul ce începea să influențeze vizibil poezia timpului său. Wordsworth, spune James, a fost primul mare romantic.

Ridic mâna să pun o întrebare.

— Dar cum e posibil, întreb, ca un bărbat din acea perioadă să se simtă în largul său când se exprimă în termeni atât de înfloriți și totuși să-și păstreze masculinitatea intactă? Romantismul nu e însușire feminină?

James râde când mă aude folosind cuvântul *înflorit*.

— Nu cred că poate cineva să eticheteze stilul lui Wordsworth drept „înflorit", spune zâmbind, dar înțeleg ce vrei să spui. Tot ce pot să-ți spun e că, la ora respectivă, poezia era un univers prin excelență masculin. Indiferent cât de „înflorit" ar fi scris Wordsworth, făcea o muncă de bărbat. Nimeni nu vedea acest lucru drept feminin. Putem discuta mai mult pe tema asta la seminar, care va avea loc o dată pe săptămână după oră, ca să vorbim despre lucrările individuale și despre lista de lecturi.

Ce lucru minunat, mă gândesc, să nu îți pună nimeni la îndoială masculinitatea și, prin urmare, să nici nu te temi că ai putea fi văduvit de ea. Oare toate liniile ce separă bărbații și femeile din comunitatea mea au fost create pentru că, dintr-un motiv sau altul, a fost instaurată frica? Poate că, într-o lume în care femeile din afara comunității au mai multă libertate, masculinitatea poate deveni un lucru de care bărbații să poată fi, brusc, privați. La seminarul de după oră, James mă întreabă dacă am citit până acum poezie în idiș.

— Nici n-am știut că există, spun mirată.

— A, sunt o mulțime de poeți care scriu în idiș și majoritatea au fost și traduși în engleză. S-ar putea să fie

interesant să citești ambele versiuni și să vezi cât de bine sună traducerea.

În drum spre casă mă gândesc ce noroc extraordinar am că primul meu profesor de la Sarah Lawrence știe atât de multe despre mica mea lume. Mă așteptasem să nu știe nimeni absolut nimic.

Când mă vede în ușa de la creșă, Yitzy își întinde brațele durdulii către mine și se luminează la față de bucurie. Fericirea lui mă face să mă simt cu totul specială; nu pricep deloc de ce mă adoră atât de tare, dar e prima oară în viața mea când mă simt iubită cu adevărat. Râde întruna și mereu așteaptă să râd și eu cu el; nu pot să nu zâmbesc. Adesea îl privesc și mă întreb cum de a ieșit așa perfect; în mod sigur, nu e meritul meu. Mă gândesc uneori că mi-a fost dăruit ca semn că, de fapt, nu sunt deloc captivă.

Dar, în ciuda faptului că Yitzy e o minune de copil, ceea ce se petrece între mine și Eli continuă să mă rănească și să mă tulbure. Căsnicia noastră e o permanentă luptă; unul dintre noi e mereu supărat. Ne încontrăm din orice și certurile noastre se încheie la fel de imprevizibil.

Noaptea de vineri e cea în care Eli și cu mine trebuie să facem sex. E noaptea în care toată lumea face sex. Scrie în Talmud că un negustător care bate lumea trebuie să facă sex cu nevasta lui o dată la șase luni, un muncitor de trei ori pe săptămână, iar cel care studiază Tora trebuie să facă sex în nopțile de vineri. Fiindcă hasidicii pun atât de mare preț pe studiul Torei, aici ne încadrăm și noi. Nu-mi convine prea tare, fiindcă după cina de Șabat mă simt mereu plină și obosită. Însă Eli vrea să facă sex orice-ar fi,

chiar și dacă am fost extrem de reci unul cu altul cu doar câteva clipe înainte. Nu înțeleg deloc cum reușește să separe intimitatea fizică de tonul general al relației noastre.

În ultimul timp, Eli a tot criticat felul în care gătesc. E de părere că nu acord suficientă atenție legilor cașrutului, legilor alimentare evreiești. Uneori pun din greșeală cuțitul de carne pe blatul de lactate, dar știu că asta nu e chiar o încălcare a legii, ci doar un lucru la care se poate ridica critic din sprânceană. Încălcare a legii ar fi dacă aș pune un cuțit de carne într-o mâncare fierbinte, făcută cu lactate, cum ar fi o supă-cremă. Atunci ar trebui să arunc și supa, și cuțitul.

Îi spun lui Eli că orice rabin i-ar zice să pună legile *shalom bayis,* ale armoniei casnice, deasupra legilor cașrutului. De la criticile lui ajungem să ne certăm, iar asta mă împiedică să mă bucur de întreaga masă de Șabat, pe care m-am chinuit cu atâta efort s-o pregătesc, fiindcă, în loc să-mi spună cât de mult îi place ce-am gătit, așa cum trebuie să facă orice bun evreu căsătorit, el nu-mi vede decât greșelile. Apoi, după ce se termină masa de vineri seara, am dreptul de a refuza uneori să fac sex, fiindcă există și o altă lege, și anume că un bărbat nu poate face sex cu soția lui dacă se sfădesc; trebuie mai întâi să-i ceară scuze, iar Eli nu e mereu de acord să o facă.

Atunci când nu e supărat, Eli e foarte calm. Toată lumea e de părere că e un soț cât se poate de drăguț fiindcă, atunci când suntem în public, îmi aduce pahar după pahar cu apă, „că poate îți e sete". Acasă, trebuie să-mi iau singură apă.

Se înfurie din cele mai mici chestii, cum ar fi faptul că dulapul de la bucătărie nu se închide perfect, pentru

că am pus aiurea cutia de cereale când mă grăbeam să ajung la școală, și apoi începe să trântească ușile sau să arunce cu cărți pe jos, după care, mai târziu, nici nu-și mai amintește de ce s-a supărat.

Chiar înainte să împlinească doi ani, mă hotărăsc să-l învăț pe Yitzy să-și facă nevoile singur. Prietenele mele spun că e prea mic, dar eu am citit că asta e cea mai bună vârstă la care să începi, și, cu cât crește, cu atât îți va fi mai greu să-l înveți. Vecinii mei au băieți de trei și patru ani care încă poartă scutece.

Rămân acasă cu Yitzy două săptămâni. În prima zi, stau cu el cât pot de mult în baie și-i citesc cărți despre cum să-și facă nevoile la oliță și, când e în fine distras o clipă și face un mic jet de urină, ridică privirea spre mine, cu gurița încreștită de șoc, iar eu bat din palme fericită.

Deși a reușit o dată, să facă și a doua oară se dovedește o treabă și mai dificilă. Când îl rog pe Eli să mă înlocuiască o oră după ce vine de la serviciu, Yitzy începe să se agite și încearcă să se ridice de pe oliță, dar îi spun lui Eli să se asigure că nu se dă jos până nu face ce are de făcut.

Câteva minute mai târziu aud plânsete venind din baie și deschid ușa să văd ce se întâmplă: Eli îl strânge pe Yitzy de umeri și-l scutură violent, enervat.

— Termină imediat! zic văzând frica de pe chipul fiului meu. Ce-i cu tine? Are doi ani! Crezi că dacă-l amenințI o să facă ceva? De-aia m-am chinuit eu toată ziua?

După asta nu-l mai las pe Eli să mă ajute să-l învățăm pe cel mic la oliță. Nu-l las nici să-i facă baie sau să-l îmbrace pe fiul nostru, fiindcă dacă Yitzy începe să se zbată și încearcă să scape din strânsoarea tatălui său,

Eli o să-și iasă din minți. Când se întâmplă așa, are tot soiul de reacții ciudate, cum ar fi să-l împingă pe Yitzy cu putere, deși e doar un bebeluș. Asta mă înfurie foarte tare și mereu îl amenință c-o să chem poliția, dar n-o fac niciodată.

Singura dată când am sunat la poliția din Ramapo a fost când unul dintre vecinii de lângă noi a trecut cu mașina pe lângă casa noastră și a strigat la mine, pe geamul deschis „Care-i problema cu voi, băi, evreilor? De ce nu puteți și voi să fiți ca toți ceilalți?" și Yitzy a început să plângă. Dar polițistul nu m-a crezut, fiindcă, a zis el, îl știe de ani de zile pe bărbatul cu pricina și e sigur că acesta n-ar spune niciodată asemenea lucruri.

Polițiștilor nu le place că evreii hasidici locuiesc în Airmont. Când vin alegerile, ne înghesuim să votăm, avem grijă să bifăm ce ne spun rabinii noștri să bifăm și alegem politicieni care ne vor lăsa să încălcăm reglementările de urbanism locale și să deturnăm fonduri și resurse pentru propriile noastre interese. Nu-i condamn pe *goi* că ne urăsc. Aș vrea doar să existe o cale să le spun cât de mult îmi doresc să fiu altfel și cât de captivă mă simt în acest costum, în acest rol.

De când m-am mutat în Airmont, în urmă cu trei ani, comunitatea a tot crescut. Inițial, aici locuia doar un mic grup de familii hasidice ce migraseră din zone ca Williamsburg și Kiryas Joel, unde se trăia după legi prea rigide și prea extreme ca să poată fi fericiți. Câteva cupluri tinere, ca noi — soții cu peruci lungi, din păr uman, și fuste de denim, soți care beau bere și fumau marijuana în serile de poker. Cineva considerat un „terchea-berchea" în Williamsburg era acum, în comunitatea

evreiască diversificată aflată în plină dezvoltare din Rockland County, doar un hasidic care nu mai era practicant. Singura diferență între a trăi în Airmont și a trăi în Williamsburg e că, atâta timp cât nu vorbești despre asta, poți să încalci regulile. Poți avea parte de intimitate și poți trăi viața pe care o alegi atâta timp cât nu atragi atenția asupra ta. Eu conduc, îmi vopsesc unghiile de la picioare cu ojă roșie, uneori mă mai furișez la câte-un film, dar nimeni nu observă ce faci când trăiești pe bucățica ta de pământ și-ți vezi de treaba ta. Și totuși, nu-i destul. Eli e de părere că o să găsesc mereu un motiv să mă plâng, indiferent câtă libertate aș avea. E de părere că sunt incapabilă să fiu fericită.

Problema e că, ori de câte ori mi se ridică o restricție, găsesc în spatele ei încă una. Și nu pot să nu îmi amintesc în permanență că sunt anumite lucruri pe care nu le voi putea trăi niciodată. Nu pot suporta gândul că, în toată viața mea pe planeta asta, nu am să pot face toate lucrurile pe care visez să le fac, pentru că pur și simplu îmi sunt interzise. Nu cred că o să-mi fie vreodată de ajuns această variantă de libertate până când nu va fi absolută. Nu cred că pot fi fericită decât dacă sunt cu adevărat independentă.

De Șabat, îl pun pe Yitzy în cărucior și mă duc la sinagogă să-l iau pe Eli după rugăciuni, iar când încep să se reverse pe ușa de la intrare, bărbații se holbează cu nerușinare la mine, la rochia mea neagră strâmtă și la pantofii mei negri cu toc. Dacă te îmbraci elegant, atragi atenția. Hasidicii de aici nu coboară privirea în pământ când trece o femeie. Dar nici nu sunt mai breji, fiindcă în loc să fugă de tine ca de o ciumată, fac remarci

libidinoase și bancuri porcoase. Cam la asta se rezumă emanciparea lor.

Vecina mea Chavi, care stă la zece minute de mers pe jos de noi, e cea care îmi coafează perucile. Tocmai mi-am cumpărat de la ea prima mea perucă de păr foarte lung, făcută din păr uman virgin, care n-a fost niciodată tratat chimic, așa că îmi cade moale și ondulat peste umeri. Și totuși, cu oricâtă grijă ar tăia-o și oricât de profesionist mi-o aranjează în jurul feței, tot văd cât se poate de clar linia părului meu de dedesubt și nu-mi pot închipui că ar putea crede cineva că ăsta e părul meu natural.

Uneori, când mă duc la mall cu Yitzy în cărucior, simt că părul lui blond, ochii albaștri și fața nevinovată, de american get-beget, încă nemarcată de perciuni laterali, scurtează puțin distanța dintre mine și ceilalți oameni din mall. Cu fața lui perfectă de bebeluș și mânuțele și picioarele durdulii, Yitzy îi face pe toți să se oprească și să se minuneze, în timp ce eu stau lângă el cu peruca mea și fusta lungă, încercând să par o ființă normală, ca și ei.

Am început să-mi dau peruca jos când sunt la facultate, chiar dacă părul de sub ea e întotdeauna puțin încâlcit. Peruca mă jenează, ca și fustele, însă nu am haine normale și până acum mi-a fost frică să fiu văzută cumpărându-mi. Mă duc la magazinul T.J. Maxx din White Plains și mă uit stresată la raftul de blugi, fără să înțeleg diferențele dintre diversele nuanțe de denim și toate stilurile și modelele de buzunare. Îmi aleg o pereche cu niște spirale brodate maro pe buzunare și cu urme decolorate pe șolduri și îi încerc. Sunt puțin lungi, dar cu tocuri o să fie perfecți. Mă minunez cât de diferit arată

corpul meu în acești jeanși — atât de voluptuos și de puternic.

Miercuri, când mă duc la curs, îmi scot fusta lungă neagră în mașină. Pe sub ea port jeanșii. În clasă, prietena mea, Polly, țipă încântată:

— Dumnezeule, porți jeanși! Sunt de la Sevens?

— Poftim?

— Firma... e Sevens, așa-i?

— Habar n-am. Mi i-am luat de la T.J. Maxx cu cinșpe dolari. Mi-a plăcut culoarea.

— Ai dat foarte bine pe o pereche de blugi Sevens. Îți stau foarte mișto!

Când începe ora, nu aud nimic din ce spune profesorul, fiindcă mă uit întruna la picioarele mele și mângâi denimul cu degetele. La ieșire, grădinarii care lucrează afară fluieră când trec pe lângă ei și cobor automat privirea în pământ, dojenindu-mă că am atras atenția. În mod sigur asta nu li se întâmplă tuturor fetelor care poartă jeanși, mă gândesc.

Acasă, îi fac ghem și-i ascund sub saltea, unde Eli n-are cum să-i găsească. Nu sunt sigură dac-o să scap cu bine din povestea asta.

Polly, de la Sarah Lawrence, e noua mea cea mai bună prietenă. Are un păr blond superb și un zâmbet cu gropițe, se îmbracă frumos și vorbește cu însuflețire despre orice. Zici că e un personaj desprins chiar din cărțile pe care le citeam cu jind când eram mică și mă doare sufletul că n-am și eu păr la fel de auriu ca ea, ochi la fel de albaștri, dinți albi ca laptele. Când am făcut cunoștință și ne-am prezentat, i-am spus că sunt hasidică și ea

s-a uitat la mine și a râs, de parcă aș fi făcut o glumă. Dar pe urmă și-a dat seama că nu glumesc, și-a dus imediat mâna la gură și nu s-a mai oprit din cerut scuze, dar nu m-am supărat. Am fost flatată că nu și-a dat seama că sunt diferită. Crezuse că peruca e părul meu adevărat.

Dacă aș avea un nas ca al lui Polly, viața mea ar fi cu totul alta, sunt convinsă. Totul se rezumă la nas. Bubby spune că așa i-a deosebit Hitler pe evrei de neevrei. În mod sigur, ar fi fost floare la ureche să mă identifice. Am viața pe care-o am pentru că am acest nas. Viața lui Polly se potrivește perfect cu nasul ei, așa că e logic. Ai nasul în vânt, ți se întâmplă doar lucruri bune.

În ianuarie, Polly mă duce în cartierul din Manhattan în care stă și mergem la un restaurant. Iubește mâncarea; înainte să-și deschidă împreună cu soțul ei o fabrică de ciocolată, era maestru bucătar. Mă gândesc *Am să mănânc tot în afară de pește și de carne, și n-o să fie chiar așa de rău, chiar dacă nu e cușer.* Când ajungem, văd că tavanul e atât de înalt fiindcă oamenii dinăuntru au picioare lungi și nasurile pe sus, și sunt deopotrivă fascinată și ușor intimidată de locul în care mă aflu. Până și chelnerul e chipeș din cale-afară și are un mers unduit și grațios.

— E gay, îmi spune Polly pe mutește în urma lui și eu încuviințez, întrebându-mă cum de a reușit să-l identifice atât de ușor.

Plasatorul vine la masa noastră să ne întrebe dacă totul e în ordine, iar Polly flirtează cu nerușinare cu el, tachinându-l în legătură cu tunsoarea lui ciudată. Asist rușinată, ferindu-mi privirea. După ce pleacă, Polly se apleacă spre mine încântată.

— S-a uitat întruna la tine! N-ai văzut?

— Ce să văd? întreb uimită.

— Ei, lasă că-nveți tu.

S-a uitat la mine? De ce? Arunc o privire către bărbatul înalt și brunet ce stă în fața restaurantului. Mi se pare că arată ca orice *goi*. Cu fețele lor rase și tunsorile lor scurte, mi se pare că arată ca niște extratereștri din aceeași specie. Un bărbat ca el n-ar putea fi niciodată interesat de o femeie ca mine, cu nas tipic de evreică. Bărbaților ca el nu le plac decât femei ca Polly.

Când vine mâncarea, e frumos aranjată pe farfurie și arată incredibil de exotic. Nu mă pot abține să nu-mi încalc regulă după regulă și mă trezesc încercând o bucățică de mezel care arată exact ca pastrama de curcan, însă pe urmă Polly îmi spune că e prosciutto, adică porc. Mă scuz să mă duc la toaletă, unde aștept să îmi vină să vărs, fiindcă așa îmi spuneau profesoarele mele că o să se întâmple cu cei ce mănâncă din carnea *chazer*.

Dar mă simt perfect. Îmi văd în oglinda de la baie peruca și bluza cu mânecă lungă și sunt aproape uimită de înfățișarea mea, de parcă m-aș fi așteptat să văd o femeie care arată la fel de bine ca toți ceilalți din restaurant. Fac un efort să-mi reprim sentimentul de insignifianță ce a început să mă cuprindă la vederea imaginii mele, ignor oglinda trădătoare și mă întorc în restaurant cu spatele dureros de drept.

Revin la masă și încep să gust și din celelalte feluri. Mănânc cu poftă, de parcă tocmai m-aș fi întors victorioasă de la război. Rulouri de primăvară cu miel, carpaccio de vită, ceviche de somon, ce mâncăruri ciudate mai mănâncă și neevreii ăștia! Nu înțeleg conceptul de carne și pește în stare crudă, dar le încerc și pe ele totuși.

E amuzant, îi spun lui Polly; majoritatea hasidicilor care deviază de la calea cea dreaptă se duc pur și simplu la McDonald's și-și iau un burger, dar eu încerc bucătăria gourmet *treif*.

— Și totuși, așa e mai normal, zice ea. Dacă tot încalci regulile, atunci fă-o cu ștaif.

Îmi place cum sună asta. O rebelă cu ștaif, asta sunt. Pe drumul de întoarcere, ne oprim la un magazin cu ochelari de soare și-mi cumpăr o pereche cu ramă de baga, făcuți de nu știu ce designer despre care Polly zice că e super și, când mi-i pun la ochi, arăt ca un top model în oglindă.

Arunc o privire furișă spre Polly și mă întreb dacă o să pot și eu să fiu la fel de sigură pe mine ca ea.

— Nu vreau să mai fiu hasidică, îi spun brusc, după ce ieșim din magazin.

— Păi, atunci, zice ea, nu trebuie să mai fii.

Și totuși nu știu ce altceva aș putea să fiu. E singura viață pe care o pot avea. Chiar dacă aș vrea să renunț la ea, cum am să găsesc o altă viață cu care s-o înlocuiesc?

Pe măsură ce crește Yitzy, îmi fac tot mai multe griji pentru viitorul lui. Când va împlini trei ani, va avea propriii *payos* și va începe să se ducă la *cheder*, o școală la care băieții învață Tora de la ora 9 dimineața la 4 după-masa, în fiecare zi. Nu cred că am să suport să-i văd perfecțiunea copilărească mutilată de perciunii și de șalul de rugăciune pe care va fi obligat să-l poarte sau faptul că viața lui va fi brusc plină de influențe masculine, în timp ce eu am să fiu expediată undeva în fundal.

Cum mi-aș putea condamna fiul la o viață atât de măruntă și de limitată? Cum l-aș putea lăsa să devină

prizonier într-un *cheder* sau într-o yeshiva tot restul copilăriei lui, în timp ce eu îmi permit să profit de ocazia de a-mi lărgi propriile orizonturi limitate? Nu mi se pare corect. Mi se pare de neconceput să-l abandonez unei asemenea vieți meschine și sufocante, când eu îmi doresc atât de mult să mă bucur de libertate.

Și totuși, suntem amândoi captivi. N-am unde să mă duc în altă parte și nici mijloace financiare sau resurse pentru a-mi schimba viața. Mă mulțumesc să-mi trăiesc cealaltă viață în taină, ținându-mi gândurile și părerile bine încuiate în acea parte a creierului pe care mi-am rezervat-o pentru noua mea identitate, de rebelă.

În ochii celorlalți, respect tot ce ține de legile cușer, mă îmbrac modest și mă port ca o femeie hasidică extrem de credincioasă. În adâncul sufletului, tânjesc să scap din tot ce mă încorsetează, să dărâm toate barierele ridicate vreodată care mă împiedică să văd, să știu, să trăiesc experiențe noi.

Viața mea e un permanent exercițiu de păstrat secrete, cel mai mare dintre ele fiind încercarea de a fi eu însămi, și a devenit un lucru de cea mai mare importanță să-mi ascund de Eli acest chip autentic al meu. Când eram mai tânără îmi notam gândurile în jurnale, dar după ce m-am măritat am renunțat, fiindcă m-am temut să nu mi le găsească cineva și să le citească și că Eli ar putea vedea în paginile lor cum sunt eu cu adevărat. Prioritatea mea este acum să-mi ascund de el descoperirile; nu vreau să las în jurul meu dovezi care să mă incrimineze, dezvăluind schimbările ce au loc în sufletul meu.

Mi se bat atâtea gânduri în minte, încât scrisul devine o necesitate. Mă hotărăsc să-mi lansez un blog

anonim, ca să pot posta online și să folosesc internetul ca pe un jurnal intim. Mă asigur că nu-mi poate nimeni afla identitatea. Îmi intitulez blogul „Hasidic Feminist" și e în general inspirat de ceea ce studiez la Sarah Lawrence, frânturi de scrieri provocate de lecturile mele feministe de la ora de filosofie și fragmente de eseuri scrise la cursurile de teatru și scriere creativă.

Primul lucru despre care aleg să scriu e chinul meu de a întreține relații sexuale cu soțul meu. Până acum, nu am vorbit niciodată cu nimeni despre lunga mea perioadă de virginitate și în mod normal nici nu mi-ar trece prin cap să fac așa ceva, dar un telefon primit în urmă cu o săptămână m-a făcut să mă răzgândesc. M-a sunat o femeie din Williamsburg, fără să-și dezvăluie identitatea, mi-a spus că are numărul de la mătușa mea Chaya și mi-a mărturisit că fiica ei, recent măritată, nu reușește de opt luni să-și consume căsnicia și m-a întrebat: am cumva vreun sfat să-i dau?

Solicitarea ei m-a luat prin surprindere, fiindcă întotdeauna mă considerasem un caz problematic singular în perspectiva largă a sănătății vaginale, o anomalie nu doar în comunitatea mea, ci și în lume. Și totuși, iată că exista o mamă îngrijorată de incapacitatea fiicei ei de a întreține relații sexuale și de faptul că nu pare să existe un motiv concret pentru asta, care caută disperată o explicație, de orice fel, și un ajutor, oricât de mic. I-am dat toate sfaturile pe care i le-am putut da, deși nici eu însămi nu am reușit încă să înțeleg în totalitate de ce am pățit tot ce am pățit.

Simt o senzație ciudată, de eliberare, să postez pe internet, la adăpostul anonimatului, firește, povestea

uriașului meu defect. După ce o postez, apar o mulțime de comentarii, majoritatea scrise de oameni ca mine, hasidici rebeli, dar și de foști hasidici, de câțiva evrei ortodocși și chiar și de câțiva neevrei. Nu știu cum au descoperit toți acești cititori micul meu blog, un fir de praf în spațiul virtual, însă cu toții par să aibă o mulțime de lucruri de spus.

Unii nu mă cred. Nu pricep cum e posibil ca o fată să treacă prin toată perioada de adolescență fără să observe că are vagin. Alții sunt plini de compasiune. Dar sunt și femei care vorbesc despre experiențe asemănătoare. Cititorii dezbat între ei, folosindu-se de blogul meu ca de un forum, iar cititul discuțiilor este o experiență captivantă pentru mine. Mă simt cumva în miezul unui lucru important și totuși în siguranță în spatele ecranului meu de computer, fără să mă poată vedea cineva sau fără să pot fi trasă la răspundere.

„Și cum o să-ți poți păstra copilul?" mă întreabă cititorii. Nicio comunitate de genul ăsta n-o să-ți permită să pleci cu tot cu copil, dacă nu ești religioasă, îmi spun ei. „Sunt avocat", scrie cineva într-un comentariu, „și știu sigur că nu s-a întâmplat niciodată așa ceva."

Mă avertizează cu toții că nicio curte rabinică nu mă va lăsa vreodată să plec cu tot cu copil. Chiar dacă aș respecta toate legile, tot n-aș fi considerată suficient de credincioasă pentru a putea primi eu copilul. Îmi dau exemple, nume de femei care au încercat, însă comentariile lor nu mă sperie. Știu că eu sunt altfel decât celelalte, că eu am ceva ce ele nu aveau. Nu știu cum, și nu știu când, însă într-o zi o să fim liberi, și eu, și Yitzy. Băiatul meu se va putea duce la o școală adevărată și va putea

citi cărți fără teama că-l va vedea cineva. În subconștient, deși încă nu am un plan concret, am început să îmi iau rămas-bun de la oamenii și obiectele din viața mea, de parcă m-aș pregăti de moarte. Simt cât se poate de clar, din adâncul ființei mele, că nu mi-e scris să rămân aici.

Îi vizitez pentru ultima oară pe Bubby și Zeidy în martie 2009, de Purim. Încă nu știu dacă am să reușesc vreodată să plec cu adevărat, dar cred că, în eventualitatea că am să hotărăsc să îmi iau tălpășița, o să fie mai ușor dacă tai orice legături mai din timp.

Casa în care am crescut e în paragină. Nu știu dacă e din cauză că Bubby și Zeidy au rămas fără bani sau pur și simplu le lipsește energia de care e nevoie pentru a întreține genul ăsta de casă. Mă întristează că o clădire atât de frumoasă, cu atâta istorie, e lăsată să devină o ruină. Cât de adecvat mi se pare ca, în timp ce fundația însăși a credinței mele aproape s-a prăbușit, să se dezintegreze și fundația casei în care am copilărit. O iau drept încă un semn că mă aflu pe drumul pe care mi l-a stabilit o forță mai mare decât propria mea voință. Dumnezeu vrea ca eu să plec. Știe că locul meu n-a fost niciodată aici.

Vopseaua de pe holuri se cojește și linoleumul de pe scări s-a ros complet în multe locuri. Bubby vrea să vândă casa unui dezvoltator care le-a oferit deja o sumă cu șapte cifre, dar Zeidy e prea mândru să cedeze altcuiva controlul asupra celei mai bune investiții pe care a făcut-o vreodată. Încearcă să găsească o cale de a întoarce situația în folos propriu.

Văd că de la multe lucruri nu va mai trebui să-mi iau rămas-bun, fiindcă ele nu mai există. Bubby și Zeidy, cei din copilăria mea, au îmbătrânit enorm. Bubby nu

mai are acea energie debordantă pe care o avea altădată; merge încet, cu pași târșâiți și cu privirea sticloasă și dezorientată. Zeidy e mai distrat ca niciodată și, când vorbește, nu mai are zelul și precizia cuvintelor din urmă cu niște ani. Tot ce am îndrăgit în copilărie s-a destrămat.

În timpul mesei festive de Purim, apare tata, cu ochii injectați, evident beat. Mă vede și vine spre mine, iar eu înghit în sec, pregătindu-mă pentru salutul său zgomotos. Însă el se mulțumește să se prăbușească greoi peste mine într-un soi de îmbrățișare și-și trântește brațul în jurul gâtului meu. E greu și și-l încordează. Zici că ar vrea să mă sugrume, iar damful de băutură e atât de puternic, că mi se taie respirația. Murdăria lui mă face să mă simt și eu murdară, genul de murdărie de care nu poți scăpa niciodată, oricât te-ai freca. Am să fiu fericită când am să pot scăpa de îndatoririle mele față de el; n-am înțeles niciodată de ce trebuie să joc rolul de fiică pentru un bărbat care nu a încercat niciodată să-mi fie tată.

Eli urmărește întreaga scenă fără să spună nimic și îmi doresc ca, o dată-n viață, să pună și el piciorul în prag și să fie bărbat, măcar să-i distragă atenția tatălui meu, în loc să mă lase să mă apăr singură. Apoi mă privește cu gura deschisă de surpriză, dar îmi păstrez chipul impenetrabil.

E ciudat să mă uit în jur la masa din sufragerie, ce geme sub greutatea farfuriilor cu carne afumată și a carafelor de vin, la toți cei pe care îi numesc familia mea — mătuși, unchi, veri și veri îndepărtați — și să mă gândesc că poate peste un an vor deveni cu toții o amintire îndepărtată. E evident că li se pare normal să mă aflu acolo, că la ora asta sunt o femeie din familie ca oricare alta,

măritată, cu un copil mic de care să aibă grijă și o perucă grea pe cap. Practic, sunt legată de mâini și de picioare. Dar adevărul e că toate acestea există doar dacă mintea le crede, iar dacă mintea mea nu poate fi silită să se supună, dacă visurile mele nu pot fi spulberate, atunci nicio lege nu mă poate obliga la o supunere tăcută.

Mă întreb ce-or să spună despre mine când am să plec. O să se prefacă șocați sau o să dea din cap cu subînțeles și o să spună că au știut tot timpul că nu sunt întreagă la cap? Un copil ca mine, distrus de la bun început — ce altceva m-ar fi putut aștepta?

Femeile din programul pentru adulți de la Sarah Lawrence se duc în oraș să mănânce după cursuri. Majoritatea sunt femei albe și bogate, de 30–40 de ani, care își permit să plătească taxe de școlarizare uriașe și să-și cumpere genți Prada. Eu sunt anomalia, femeia de 21 de ani cu copil, care de fiecare dată se schimbă în aceeași pereche de blugi în mașină și al cărei păr încă se mai obișnuiește cu razele soarelui.

Constat că materialismul e la fel și în lumea seculară. Mi le amintesc pe fetele cu care mergeam la școală când eram mică și care purtau pantofi Ferragamo și haine asortate de la Ralph Lauren ce fuseseră modificate pentru a răspunde cerințelor de decență. Și acum tânjesc după aceleași simboluri ale statutului social ca și atunci, poate pentru simplul motiv că înțeleg că acele simboluri impun genul de respect pe care lumea nu pare să mi-l acorde niciodată.

Uneori, dacă am timp, mă duc și eu la masă cu colegele mele de la Sarah Lawrence și le ascult în tăcere

descriindu-și viețile, discuțiile despre vacanțe de lux, grijile pentru școlile private ale copiilor, nemulțumirile legate de costul unui abonament la sală și mă întreb dacă într-o bună zi am să fiu și eu atât de norocoasă să am asemenea probleme, un soț care muncește prea mult, o casă prea mare și greu de întreținut, un zbor spre Europa, care chiar și la clasa întâi e cumplit de obositor.

E limpede că o persoană obișnuită, ca mine, nu poate avea mari pretenții de la viitor. Dacă plec și renunț la părțile vizibile ale identității mele hasidice, ce viață o să am, printre neevrei? O mamă singură, care se chinuie să își crească fiul în cel mai scump oraș al lumii, fără ajutorul familiei, fără un soț care să ducă gunoiul, fără un dolar în bancă și fără bonuri de masă în buzunar. Fiindcă mi-am jurat că, dacă și când am să plec, n-am să fiu o persoană ce trăiește din ajutor social, așa cum se întâmplă în lumea pe care am lăsat-o în urmă și în care mamele care au mai multe guri de hrănit decât pot vin la Jewish Financial Exchange cu bonuri de masă și primesc în schimbul lor bani.

Polly, al cărei păr blond i se revarsă în cascadă pe umerii bronzați, îmi mărturisește că și ea a trăit toată copilăria din asistență socială, în Utahul sărac și prăpădit, cu o mamă care s-a alăturat Martorilor lui Iehova și un tată care strângea în pumn, tremurând tot, câteva grame de cocaină.

— Tu? zic uluită. Dar tu pari să ai o viață perfectă.

— A devenit perfectă acum vreo șapte ani, zice ea. După ce ne-am deschis fabrica de ciocolată, a fost, în sfârșit, raiul pe pământ. Dar am știut mereu că o să vină și ziua mea, știi ce zic? Am așteptat multă vreme să-mi

primesc și eu partea *mea*, răsplata *mea*, după ce o viață întreagă i-am privit pe alții trăind în lux și fericire. Până la urmă a sosit și acea clipă, dar până când a sosit, simțeam că n-o să mai vină niciodată.

Am trecut de 20 de ani acum. Cine știe ce se poate întâmpla în zece ani? Chiar dacă am să fiu săracă lipită și o să-mi fie cumplit de greu zece ani, măcar știu că există posibilitatea unui miracol, genul de miracol care li se întâmplă oamenilor ca Polly, care *merită* să fie fericiți. Oare chiar aș putea să renunț definitiv la șansa de a trăi și eu o minune?

— Trebuie să fii convinsă de asta, îmi spune diva blondă cu înțelepciune. Mi-am petrecut ani de zile crezând, din adâncul inimii, că o să mi se întâmple. Și azi, când mă trezesc dimineața, știu că mă așteaptă lucruri și mai bune. Dacă o crezi cu toată ființa ta, se împlinește. Asta e puterea universului.

Deși și ea, ca și mine, a lăsat religia în urmă, încă mai are propriul ei sistem de credință, pe care l-a purtat cu ea. Oare poate cineva să supraviețuiască fără credință, oricum s-ar numi ea? Se pare că, indiferent cum îți trăiești viața, pentru a merge mai departe ai nevoie de credință.

Dar la ce viață aspir? Oare chiar vreau să renunț la viața mea de acum în schimbul vieții pe care o trăiesc aceste femei? Oare aceste casnice sunt cu adevărat altfel decât mine? În afară de diferențele evidente dintre noi, ca locuințele lor mai spațioase și hainele mai frumoase, în multe privințe aceste femei se simt la fel de captive ca și mine. Toate am venit la Sarah Lawrence din același motiv, ca să găsim calea spre o viață care să ne aducă mai multe satisfacții.

O pereche de blugi și niște ochelari de soare de firmă n-or să mă facă niciodată să mă simt total împlinită. Sigur, e plăcut să le ai, dar eu vreau să fac ceva în viață, să-mi las amprenta asupra lumii. Cât un crater de mare, am scris în cererea de înscriere la facultate. Poate că o să mă chinui toată viața, dar niciodată nu m-a interesat luxul. Luxul e cel care duce la păcat, zicea mereu Zeidy, fiindcă te face comod și leneș, îți ia toată vlaga și îți amorțește mintea.

Au existat și alți rebeli înaintea mea. Când eram eu mică, ici și colo mai era câte unul care încălca legile fățiș și toată lumea vorbea despre el. Dar unde erau acești rebeli acum? Nu știe nimeni. Pleacă pentru a se putea duce în cluburi, să bea, să se drogheze și să uite de orice inhibiții, dar într-o asemenea viață nu ai parte de pace sufletească, de *menuchas hanefesh*. Zeidy îmi spunea mereu că pacea sufletească e cel mai important lucru pe care îl poți obține în viață, că ea e secretul fericirii. Nu cred că a simțit vreodată că a atins-o, dar poate că a ajuns destul de aproape de acel punct. Pentru fiecare, zicea el, drumul către aceasta e diferit. Încotro trebuie să pornesc, pentru a găsi pacea în sufletul meu?

Zeidy și-a petrecut toată viața încercând să-și lărgească orizontul cunoașterii, să atingă starea de armonie interioară, așa-numita *harchavas hadaas*. Dar cum să-mi lărgesc orizontul cunoașterii într-o lume atât de restrictivă, atât în plan social, cât și personal?

La începutul primăverii anului 2009, când Eli e plecat o săptămână, sunt singură în casă, pentru prima oară. Dacă nu reușesc să rezist singură o săptămână, n-are rost

să mai visez la o viață întreagă de independență, așa că îmi adun tot curajul de care sunt în stare. Mi-a fost mereu destul de rușine de spaimele mele nocturne; când se lasă întunericul, cel mai mic foșnet sau scârțâit îmi zbârlește părul pe mine și rămân trează, strângând pătura la piept până se crapă de ziuă.

O mare parte din mine crede că nu mă pot descurca singură, din cauza anxietăților mele. Sunt convinsă că, fiindcă sunt femeie, sunt fragilă și o să am întotdeauna nevoie de cineva care să aibă grijă de mine, mai ales că am și un copil. Mă gândesc: *Cum am să pot avea grijă de el dacă mă îmbolnăvesc? Cine-o să mă ajute, dacă n-am un soț? Oare chiar mă gândesc serios să renunț la traiul sigur de acum doar de dragul libertății?*

Dar în după-masa de Șabat, în timp ce stau pe peluză înconjurată de vecini și le ascult bârfele, îmi amintesc de golul uriaș pe care îl simt în viața mea, de foamea mistuitoare ce mă roade atunci când nu reușesc să mi-o potolesc. Cred că prefer să-mi fie frică și să mă simt singură decât să fiu plictisită. Cred că universul o știe și el. Cred că soarta care mi-a fost scrisă nu este cea pe care o trăiesc acum.

În ultimul timp, am petrecut multe ceasuri așezată între teancurile de cărți de la bibliotecă, gândindu-mă la viitorul meu. Uitându-mă la cărțile așezate pe rafturi, îmi amintesc cât de mult mi-am dorit în copilărie să am privilegiul de a citi, cât de mult am riscat pentru a putea afla cât mai multe despre lume și viață și cum bucuria lecturii a cântărit mereu mai mult decât teama. Mă minunam întruna cum simt acești autori că sunt îndreptățiți să spună tot ce gândesc, în orice formă au ei chef, să-și

pună pe hârtie cele mai intime gânduri, când eu nu îmi puteam imagina nicio singură zi în care să nu mă simt obligată să-mi ascund bine secretele.

Am obosit cumplit să îmi tot ascund fața adevărată. Toți anii pe care i-am petrecut jucând rolul unei fete evlavioase și dojenindu-mă pentru lipsa mea de credință m-au stors de toată puterea. Vreau să fiu liberă — da, însă nu doar fizic, ci liberă în toate sensurile cuvântului, liberă să recunosc deschis ceea ce sunt, liberă să-mi arăt lumii chipul meu real. Vreau să fiu și eu pe acest raft de bibliotecă, alături de toți ceilalți autori, pentru care adevărul e un drept din naștere.

Polly a tot trimis linkuri la blogul meu tuturor celor pe care-i cunoaște din lumea editorială și sunt hotărâtă să răspund imediat, la cea mai mică urmă de interes. Am primit deja un e-mail de la un agent literar și imensitatea acestei șanse și posibilitatea înfricoșătoare ca ea să dispară brusc mă copleșesc pur și simplu. Cum voi putea dovedi că merit să fiu publicată?

Mă duc în oraș să mă întâlnesc cu Patricia, al cărei birou se află în zona la modă din Upper East Side. Îmi dau jos în mașină fusta lungă și neagră de jerseu și rămân în pantalonii cei noi pe care mi i-am cumpărat de la The Limited, iar sub puloverul cu mânecă lungă am o cămașă de mătase cu mânecă scurtă și imprimeu cu floricele. Când mă dau jos din mașină și iau tichetul de la bărbatul din parcare, simt țesătura răcoroasă și fină a pantalonilor fluturându-mi în jurul gambelor și acoperindu-mi pantofii negri cu toc. Tocurile mele răsună tare și încrezător pe pavaj și simt că pantalonii îmi permit să fac pasul mai mare și mai relaxat. În vitrinele de pe Madison Avenue

arăt incredibil de înaltă și de puternică, așa cum n-am arătat niciodată într-o fustă demodată.

O văd deja pe Polly în colțul străzii, discutând cu o brunetă subțirică, la una dintre mesele de afară ale cafenelei. Mă apropii și le salut și, în vreme ce Polly mă salută cu același entuziasm dintotdeauna, în primele momente Patricia pare să nu știe cine sunt. După câteva clipe își dă seama că, într-adevăr, eu sunt femeia hasidică în căutare de agent literar și rămâne cu gura căscată.

— Nu ești deloc cum mă așteptam să fii, zice cu ochii mari. Ești extrem de modernă.

— Ei, Polly e de vină pentru asta. Ea m-a corupt.

Zâmbesc, extrem de bucuroasă în adâncul sufletului s-o aud confirmându-mi propria impresie, să știu că mă integrez perfect aici și că arăt exact ca toți ceilalți. Dacă stau să mă gândesc, aici, în clipa asta, în Upper East Side, știu în fine cum e să nu ieși în evidență așa cum am ieșit mereu. Polly întinde mâna către părul meu și ezită ușor deasupra lui.

— Ai perucă? mă întreabă în șoaptă. Nu-mi dau seama.

— Nu, e părul meu, răspund râzând. Peruca e-n mașină.

Mă amuză faptul că nu vede diferența, când peruca mea e bogată, toată numai bucle, și părul meu adevărat e subțire și drept.

— Zici că sunteți Betty și Veronica, zice Patricia zâmbind către noi.

— Cine? întreb inocentă.

— O, Doamne, nu știi nici măcar cine sunt Betty și Veronica? Personajele din benzile desenate cu *Archie*? întreabă Polly.

Nici după atâta timp, încă nu-i vine să creadă când vede că anumite referințe culturale nu-mi spun nimic.

Patricia îmi dă niște titluri de cărți pe care ar fi bine să le citesc, despre scris, despre ce înseamnă publicarea unei cărți. Următorul pas, zice ea, e să scriu o propunere. Va fi un soi de prezentare a cărții pentru vânzare. Vom folosi această propunere pentru a vinde ideea și, odată vândută, o voi putea scrie. Mă duc acasă hotărâtă să-mi folosesc fiecare minut liber pentru a lucra la propunere. Patricia a zis că poate să-ți ia și un an să scrii o propunere ca lumea, minimum trei luni, dar eu sunt hotărâtă să-mi scriu propunerea mai rapid decât și-a scris-o vreodată cineva. Dacă această carte e biletul meu de ieșire, vreau să profit de el cât mai curând posibil. Simt deja că am crescut prea mult ca să mai pot încăpea în vechea mea lume.

Pe 8 septembrie 2009, rămân până târziu la Sarah Lawrence, cu niște prieteni. Ideea de a lăsa totul în urma mea mă umple de energie. Am pus lucrurile în mișcare și acum doar de mine depinde să fac acel prim pas. Știu că se va întâmpla foarte curând; poate că pur și simplu aștept ca Eli să facă un ultim gest care să încline balanța sau poate un alt fel de semn, dar de la cine? Pe de altă parte, e ridicol să continui să fiu și acum acea fată din Williamsburg pentru care totul era un mesaj divin.

Sunt atât de agitată, că simt brusc nevoia să fumez, pentru prima oară, o țigară. Mă străduiesc cât pot să nu tușesc, fiindcă doar amatorii tușesc și eu vreau să par că fumez de când lumea, așa că inspir micul rotocol de fum și îl țin o clipă în gură înainte de a-l sufla într-un firicel, așa că practic nici nu mi-a intrat în plămâni.

Stau în fața bibliotecii facultății cu țigara atârnându-mi nonșalant între două degete și mă uit la oamenii care trec pe lângă mine, în toate direcțiile. Pășesc atât de hotărâți, că mă apucă invidia. Aș vrea să merg și eu clipă de clipă la fel de lipsită de ezitare; aș vrea să-mi pot înfrunta viitorul cu aceeași siguranță și aceeași îndreptățire precum acești bărbați și aceste femei ale căror priviri mă cântăresc în treacăt, dar nu se opresc în ochii mei.

Sunt îmbrăcată în jeanși și o bluză cu anchior; părul lung și drept mi se încolăcește în jurul umărului și îmi atârnă într-o parte, ca o panglică groasă și neagră. Probabil că arăt ca toți ceilalți de aici. În fine, sentimentul binecuvântat al anonimatului, al apartenenței; nu e, de fapt, același lucru? Oare îmi observă cineva, dincolo de nonșalanța atitudinii, freamătul bucuriei din suflet?

Sunt atât de fericită că am locul meu aici! Îmi vine să strig către stejarii impozanți ce mărginesc intrarea în campus. Îmi vine să fac piruete cu mâinile în aer și să țopăi în jurul peluzei. N-o să mai fiu niciodată acea fată jenată, fata cu perucă și fustă și o purtare dureros de timidă. O să fiu normală, atât de normală, că nimeni n-o să-și poată da seama. Am să uit că am fost vreodată altfel decât ceilalți.

O să fac o oră până în Airmont, așa că plec înainte de a fi prea obosită. Șoseaua e cufundată în beznă și pustie și pun CD-ul cu potpuriul de melodii făcut de o prietenă de la școală. Trupa The Pierces cântă în surdină în timp ce țin ritmul cu degetele pe volan. Chiar în clipa când ies de pe podul Tappan Zee și virez pe New York State Thruway, aud un pocnet asurzitor și, înainte să apuc să mă uit ce s-a întâmplat, mașina începe să se învârtă necontrolat. Aud

scrâșnete de protest pe asfalt și mașina se răsucește atât de rapid, încât culorile nopții devin o ceață prin parbriz. Mă împing cu mâinile în volan și mă uit cum parbrizul se sparge spectaculos în clipa impactului, când mașina izbește parapetul și se răstoarnă greoi, fiecare lovitură aducând un nou val de durere în corpul meu încordat. În ultimele câteva clipe, îmi e clar că o să mor și mă gândesc că e un mod adecvat de a-mi încheia viața, că e normal să mor exact în clipa în care mă aflu pe punctul de a-mi câștiga libertatea. *Chiar există un Dumnezeu, și mă pedepsește.* Ăsta e ultimul meu gând înainte să se întunece totul.

Mă trezesc și am nevoie de câteva secunde ca să-mi dau seama că sunt răsturnată, cu capul pe asfalt. Mașina e turtită, așa că nu pot deschide portierele, dar peste tot în jur e sticlă spartă, de la geamul pasagerului. Îmi desfac încet centura și încep să pipăi în jur, căutându-mi poșeta. În clipa în care ochii mi se obișnuiesc cu întunericul îi văd conținutul revărsat peste tot, și BlackBerry-ul meu rămas fără butonul rotund din mijloc. Încerc să-mi dau seama cum aș putea să folosesc telefonul fără el, dar sunt prea șocată să pot fi în stare să sun pe cineva. Îmi dau brusc seama că, dacă mai rămân în mașină, s-ar putea să explodeze și îmi spun *Trebuie neapărat să ies.* La miezul nopții, șoseaua e cufundată în tăcere, nu se aude decât câte o mașină trecând în viteză. Nu s-a oprit nimeni. Îmi iau portofelul, telefonul și cheile și încerc să ies din mașină, târându-mă încet pe burtă în întuneric și simțind cum bucățile de sticlă îmi taie genunchii și palmele. După ce, într-un final, reușesc să mă extrag cu totul și să ies pe pavajul acoperit cu resturile mașinii mele distruse, mă pipăi peste tot ca să văd dacă sunt întreagă. „Sunt

bine", îmi spun, iar și iar, încercând să mă liniștesc. „Sunt bine." Și apoi o spun interogativ „Sunt bine?". O spun întruna, fără să mă pot opri. După câteva minute, cineva mă vede rezemată de parapet și oprește.

Polițiștii mă tot întreabă dacă sunt beată și eu râd în hohote, fiindcă în viața mea n-am suportat alcoolul, dar ei cred că râd fiindcă sunt beată criță și mă tratează cât se poate de aspru. Mă doare îngrozitor tot corpul, dar motivul pentru care nu sunt deloc atentă la întrebările lor e că nu pricep cum de mai sunt în viață. De ce mi s-a întâmplat acest accident dacă nu mi-a fost scris să mor?

Îi urmăresc de pe șosea cum tractează ce a mai rămas din mașina mea. E ca și cum mi-aș lua rămas-bun de la propriul meu trup lovit. Când mă privesc, îmi simt pielea nou-nouță, de parcă mi-ar fi fost jupuită și mi-ar fi crescut la loc. Noile mele membre bionice sunt în chip miraculos intacte, după un accident care ar fi trebuit să mă rupă în două.

Nu mă pot gândi la altceva la spital. Sunt copleșită de o nedumerire arzătoare. Să mi se întâmple așa ceva, cu doar câteva zile înainte de momentul când urma să-mi las definitiv trecutul în urmă, n-ar avea sens decât dacă ar fi trebuit să mă împiedice. Ar trebui să mă înspăimânte și să mă facă să mă supun? Îmi privesc corpul și mă minunez de capacitatea lui de a supraviețui unui lucru atât de înfricoșător; mă uit îndelung la brațele și picioarele mele, de parcă prin vene mi-ar curge sânge fermecat. Cât e de extraordinar să fii în viață când ar trebui să fii mort!

Accidentul s-a petrecut chiar când ceasul a bătut de miezul nopții și data s-a schimbat, devenind 09.09.09. Nouă, așa mi-a spus cabalistul; nouă, numărul morții și

al renașterii, al sfârșiturilor și al începuturilor, e semnul după care trebuia să mă uit. De acum, de fiecare dată când am să mă gândesc la ziua asta, ea va fi mereu cea care mi-a împărțit viața în două.

Eli vine să mă vadă la spital și mă înfurii. Îmi spusese că roțile aveau cauciucuri prea subțiri, dar refuzase să le schimbe. Susținea că nu-și permite.

— Dar îți permiți să mă pierzi? îl întreb cu amărăciune. Putea să fie și Yitzy în mașină.

Însă Eli nu pare să aibă nicio remușcare. Refuză să-și asume vreo vină pentru accident. Nu vreau să-l mai văd. Îi spun să se ducă acasă, am să sun o prietenă să stea cu mine. Nu mai vreau să-l văd în viața mea.

Atunci, ăsta e oare semnul de la Dumnezeu? Despărțirea tranșantă de trecut pe care o speram, separarea clară dintre viața de până acum și cea care va urma? Poate că faptul că n-am murit e marea minune pe care am fost mereu convinsă c-am s-o trăiesc. Abia acum, după ce-am trecut peste ce a fost mai rău, mă simt cu adevărat invincibilă. Nu mai sunt neliniștită și nu mai am ezitări. Nu am niciun trecut de care să mă agăț; ultimii 23 de ani aparțin altcuiva, cuiva pe care nu-l mai cunosc.

A doua zi semnez un contract prin care accept să scriu o carte de memorii despre o persoană care nu mai există și căreia am să mă asigur că-i arăt tot respectul într-un ultim memento. Cele două identități ale mele s-au separat în sfârșit și am ucis-o pe cea de altădată, am omorât-o cu brutalitate, dar corect. Aceste memorii vor fi ultimele ei cuvinte.

Înainte de a pleca pentru totdeauna din Airmont, Eli și cu mine ne ducem împreună la un consilier marital religios, ca să vedem ce mai putem face pentru căsnicia noastră sau, mai precis, pentru ce a mai rămas din ea. Eli e de părere că, acceptând să meargă la consiliere, dă în sfârșit dovadă de dorința de a ne salva relația, însă e prea târziu. Știu deja în sufletul meu că n-am să mă mai întorc niciodată.

Și totuși, fac tot ce mi se cere. Îi povestesc consilierului despre primul nostru an de căsnicie, despre cum m-a părăsit Eli pentru că nu puteam întreține relații sexuale și cum nu mi-a luat niciodată apărarea când familia lui mă critica. Spun că n-am să-l pot ierta niciodată pentru asta.

Consilierul marital, care e practic un simplu rabin și nu un terapeut, îi spune lui Eli că e nevoie să mergem la un specialist.

— Problemele voastre, spune el, nu sunt conflictele normale, superficiale, care au loc într-o căsnicie. Voi nu vă certați în legătură cu cine să ducă gunoiul sau cine nu îi arată suficientă dragoste celuilalt. Nu știu cum să vă ajut să treceți peste așa ceva. E destul de grav.

După asta, Eli se întoarce spre mine și-mi spune:

— Ar trebui să divorțăm pur și simplu, așa-i? Nu cred că relația noastră are vreo șansă.

Ridic din umeri.

— Dacă asta vrei, putem divorța.

Îmi închiriez un Kia alb minuscul și îndes în el tot ce intră. Îl pun pe Yitzy în scăunelul lui și îl văd cum se uită în jurul lui, la toate cutiile și toți sacii de gunoi pe care i-am îngrămădit oriunde era puțin loc. Nu zice nimic,

doar își bagă degetul mare în gură și adoarme imediat ce ieșim pe autostradă. Când traficul aglomerat ne blochează pe podul Tappan Zee, apuc strâns volanul, retrăind pe loc sunetele și senzațiile accidentului din urmă cu doar câteva zile.

Îmi duc inelul cu diamant și câteva dintre cadourile de nuntă la un bijutier din Westchester, care îmi dă în schimbul lor un teanc de bancnote. Îl privesc cum pune la păstrare ultimii cinci ani din viața mea, de parcă aș putea veni cumva într-o zi să iau totul înapoi, și-l întreb ce-are de gând să facă cu bijuteriile. Probabil o să le dăm la topit, zice el. Răsuflu ușurată. Îmi face bine să știu că n-o să apară la un moment dat la încheietura sau gâtul altcuiva, că o să dispară pentru totdeauna. N-ar fi trebuit să le accept.

La început, mă întristează că sunt nevoită să las în urmă unele lucruri. Cu bijuteriile a fost simplu, însă de altele mi-e mult mai greu să mă despart — de vesela și lenjeriile pe care mi le-am cumpărat cu atâta dragoste în urmă cu cinci ani, de prietenii pe care mi i-am făcut cu atâta efort, de întreaga rețea a familiei mele extinse. E un sentiment nou și ciudat să fiu nevoită brusc să mă descurc cu atât de puțin și simt o ușoară panică la gândul că am doar atât de puține bunuri fizice care să mă ancoreze. Îmi simt dezrădăcinarea până în adâncul fibrelor musculare, asemenea durerii pe care ți-o provoacă exercițiile fizice intense. Tânjesc să mă simt iar stabilizată într-un loc și să nu mai trăiesc această stare de nesiguranță, în care simt că plutesc fără țintă, care îmi aprinde flăcări de groază pură în suflet.

La plecare, mi-am schimbat numărul de telefon și nu am spus nimănui noua mea adresă. Nu puteam risca

să se știe unde sunt. Aveam nevoie de o perioadă pentru sufletul meu, în care să mă acomodez, să-mi regăsesc sentimentul de siguranță. Cu toate astea, primul lucru pe care-l remarc e apropierea care se naște brusc între mine și Yitzy în acest nou spațiu. Aici, în această lume străină în care nu cunoaștem pe nimeni, trebuie să ne cunoaștem bine unul pe altul. Mă simt ca și cum până acum, când nu mai e nimeni care să ne împiedice să avem o relație autentică, nu mi s-ar fi permis să-i fiu cu adevărat mamă.

Primul lucru pe care-l fac e să-l învăț pe Yitzy engleză. Citim împreună cărți și ne uităm la *Sesame Street*. Învață repede și sunt fericită că pot face asta acum, când e destul de mic ca să se adapteze fără probleme. Mă îngrozesc când mă gândesc ce l-ar fi așteptat dacă aș fi fost obligată să mai rămân.

În doar câteva săptămâni, Yitzy e de nerecunoscut — vorbește o engleză fermecătoare, de copil. Dormim în patul mare pe care l-am cumpărat după plecare și, înainte de a adormi, avem niște discuții extrem de plăcute. Îmi dau seama că-și face griji pentru mine, din felul în care îmi face complimente din senin.

— Ai păr frumos, zice, observându-l acum neacoperit.

Știu că efortul lui de a mă face să mă simt bine înseamnă că înțelege că trec printr-o perioadă dificilă și faptul că e conștient de asta îmi sfâșie inima. E prea mic ca să observe asemenea lucruri și să-și facă griji pentru soarta noastră pe lume.

Încă nu m-a întrebat despre tatăl lui. O singură dată a ridicat privirea spre mine, după ce s-a dat pe toboganul de la locul de joacă, s-a uitat adânc în ochii mei și m-a întrebat serios:

— Tu și cu tata nu vă mai certați, așa-i?

— Nu, nu ne mai certăm, i-am răspuns zâmbind. Mami e fericită acum. Tu ești fericit?

El a dat repede din cap că da și a fugit la ceilalți copii, să se joace la bare. Cu noua lui tunsoare scurtă, fără perciuni, arăta exact ca orice copil american și am simțit o mare satisfacție văzându-l că e la fel ca toți ceilalți, știind că se simte în largul lui oriunde, așa cum eu nu m-am simțit niciodată.

În acel prim an, rușinea a fost cea care m-a ținut cât de departe am putut să fiu de Williamsburg. De câte ori zăream costumul hasidic familiar pe trotuarul vreunei străzi aglomerate, mă crispam toată, de parcă eu aș fi fost cea care ieșea în evidență. Nu puteam suporta gândul de a mi se aminti de trecut. Am descoperit rapid părerile sincere ale străinilor care aveau de-a face cu hasidici; oamenii vorbeau despre ei ca despre niște ființe agresive, jignitoare și cu igienă precară, fără să-și închipuie că aș putea lua cuvintele lor personal. Eram prea îngrozită să spun cuiva de unde vin, dar adevărul iese mereu la iveală în cele din urmă și în momentul acela intram în panică.

Durează mult până poți trece peste rușine, dar în mod surprinzător, ea se va transforma încet în mândrie. Când m-am întors, în sfârșit, în Williamsburg, o cu totul altă persoană, purtam eșarfă și ochelari de soare pentru a nu fi recunoscută, dar m-am plimbat în jurul vechiului meu cartier uluită de cât de străine mi se par toate lucrurile care altădată alcătuiau unica lume pe care o cunoșteam. Mi-am văzut în sfârșit viața cu alți ochi și, deodată, trecutul mi s-a părut extraordinar de plin de culoare și

de exotic. Ceea ce altădată mi se păruse cea mai insuportabilă versiune a vieții de pe pământ se transformase acum într-o istorie bogată și misterioasă. Îmi petrecusem copilăria visând la lumea americană de suburbie a unei copilării tipice americane, pentru că nimic nu mi se părea mai străin la vremea aceea; mai târziu, am descoperit că fetele americane căutau înnebunite experiențe unice care să le definească drept diferite, într-un efort care li se părea veșnic frustrant. Mă priveau cu oarecare gelozie, fiindcă, în ciuda tuturor greutăților, viața mea mă marcase definitiv cu însemnele singularității.

Acest gând, că situația s-a inversat pur și simplu, mi-a venit în timp ce mă plimbam pe Kent Avenue, recent modernizat. Peisajul copilăriei mele se schimbase radical. Depozitele părăsite fuseseră înlocuite de blocuri de apartamente cu fațade sclipitoare din sticlă și tineri hipsteri în jeanși strâmți se aplecau deasupra bicicletelor lor când treceau în goană pe lângă mine. Mi-am dat seama că tot ce visasem în copilărie devenise realitate. Pe vremuri, stăteam pe malul fluviului și visam să ajung de cealaltă parte a lui. Visasem să ajung cineva în acea lume cu înălțimi amețitoare și strălucire orbitoare și să mă rup definitiv de Brooklyn. Din acest motiv, nici acum nu-mi place să mă duc în Brooklyn, indiferent unde. Dacă petrec prea mult timp aici, încep să mă simt captivă. Dar îl vizitez uneori, pur și simplu pentru acel fior extrem de plăcut al amintirii și pentru satisfacția de a ști că, într-un fel, ceea ce face finalul de basm al poveștii mele atât de spectaculos este chiar faptul că e aproape imposibil. Nici Roald Dahl nu și-ar fi putut imagina o astfel de călătorie. M-am eliberat din chingile trecutului, însă nu am renunțat la el. Îmi

amintesc cu drag momentele și experiențele care m-au format. Mi-am trăit din plin povestea.

Cine își poate spune, la 24 de ani, așa ceva, că i s-au împlinit toate visurile? Ce aș putea cere mai mult de la viață? Sunt zile în care simt că sunt pe punctul de a exploda de recunoștință că am ajuns atât de departe, mai departe decât am îndrăznit vreodată să sper. Și, deși emoția de a încerca lucruri noi își pierde din intensitate prin repetiție, bucuria de a fi liberă nu încetează să mă încânte. De fiecare dată când fac un nou exercițiu de libertate, simt cum fericirea îmi scaldă trupul, ca un sirop. N-am să renunț niciodată nici măcar la o fărâmă din această minune.

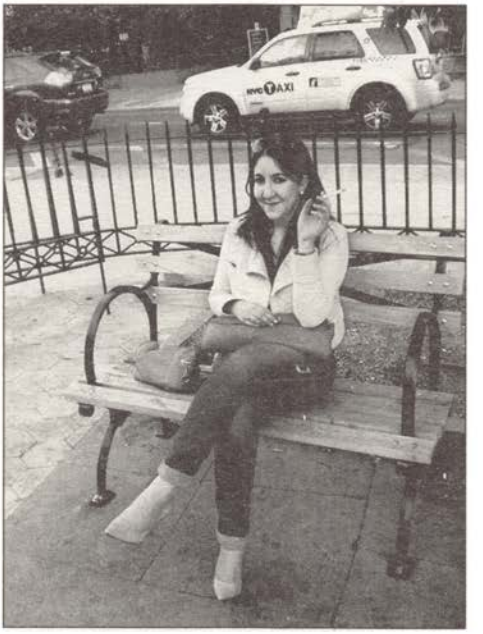
NYC TAXI

Epilog

În februarie 2012, când a fost publicat, *Neortodox* a stârnit reacții furioase din partea evreilor ultraortodocși. Pe forumuri și site-uri create special pentru a mă desființa și ataca, hasidicii au postat comentarii înverșunate, în care mă acuzau că mint, iar cei religioși au afirmat că am făcut un mare deserviciu comunității evreiești din întreaga lume, dezvăluindu-ne rufele murdare. Un editorial hasidic m-a comparat cu Joseph Goebbels și a avertizat că aș putea fi un catalizator pentru un alt Holocaust. Am fost numită cea mai mare antisemită din lume și mulți au spus că sunt iubita lui Mel Gibson.

Puțini dintre criticii mei citiseră de fapt cartea, însă pentru ei conținutul acesteia avea mai puțină importanță decât faptul că eram o femeie care îndrăznise să vorbească. De ce atâta mânie? Oare chiar provocasem atâta teamă, doar spunându-mi povestea? Adevărul e că sunt printre primii care au ridicat vălul ce proteja o sectă evreiască foarte izolată; membrii ei sunt extrem de hotărâți să-și păstreze secret stilul de viață, iar existența acestei comunități e o chestiune jenantă, pe care mulți evrei preferă s-o ignore. Recunosc, nu mă scuz pentru că am făcut dezvăluiri publice. După controversă, urmează inevitabil o discuție și am sperat mereu din tot sufletul că un astfel de dialog va aduce progres și schimbări în cultura evreiască fundamentalistă. Sunt foarte preocupată de drepturile femeilor și ale copiilor și sunt extrem de conștientă cum sunt încălcate acestea în comunitatea în care am crescut. Am convingerea că transformarea

acestor grupuri radicale e în interesul întregii societăți care le susține.

De ce m-am hotărât să vorbesc? Cineva tot trebuia s-o facă și s-a întâmplat ca acea persoană să fiu eu. Deși primul meu impuls a fost păstrez taina trecutului meu, mă bucur că am publicat *Neortodox*. Nu mai sunt nevoită să mă lupt cu rușinea și angoasa pe care le simte orice fost hasidic. Ba dimpotrivă, faptul că mi-am spus povestea mi-a dat putere. Mă simt bine că am spus tot ce aveam pe suflet și când știu că le-am dat curaj și altora să facă la fel. A fost o bucurie pentru mine să văd, după publicarea cărții, cum au ieșit la rampă și alți rebeli, unii au scris articole pătrunzătoare în sprijinul reformei în educație, alții au fost de acord să dea interviuri despre abuzuri. Eforturile lor mă încurajează și știu că acesta e doar începutul.

Pe vremea când eram hasidică, auzeam mereu povești despre femei care au părăsit comunitatea religioasă și și-au pierdut copiii în bătălii cumplite pentru custodia lor. Când m-am hotărât să plec, am știut că n-am să las să se întâmple asta. Decanul Facultății de Drept Columbia mi-a spus că șansele mele sunt de la slabe la zero și, deși președinta Asociației Avocatelor a fost de acord să mă reprezinte, nici ea nu era prea încrezătoare. Cu toate astea, cu o combinație de planificare atentă, strategie juridică riscantă și publicitate masivă, am reușit să obțin atât un divorț religios, cât și unul civil, plus custodia fiului meu. Am obținut hotărârea de divorț chiar în ajunul Paștelui 2012. M-am dus la un Seder și mi-am serbat eliberarea, odată cu eliberarea poporului evreu. La 25 de ani, la trei ani după ce am plecat și la doi ani după ce mi-am terminat de scris memoriile, eram în sfârșit liberă.

Cum am reușit să-mi fac o nouă viață pornind de la zero? Nu aveam absolut nimic. Consiliera mea de la Sarah Lawrence m-a avertizat că divorțul e cea mai rapidă cale către sărăcie; m-a întrebat dacă sunt gata să fac acel salt uriaș în necunoscutul înfricoșător și să devin o mamă singură fără niciun sprijin pe care să poată conta. Avea dreptate să mă întrebe asta; în clipa în care aveam să plec, urma să-mi pierd definitiv familia și comunitatea pe care le cunoșteam de o viață. Deși au fost și alții care au părăsit comunitatea hasidică, aceștia erau în general bărbați, fără copii, care erau iritați de dorința mea de a ajunge rapid acolo unde voiam, în loc să o țin doar într-o petrecere.

Bruma de experiență în muncă pe care o aveam nu-mi era de niciun folos. Nu făcusem nicio facultate. Trebuia să-mi iau o diplomă, să-mi cresc fiul și să câștig bani, toate astea în timp ce învățam să navighez într-o lume străină. Căutam un loc în care să mă integrez, dar nu voiam să înlocuiesc un trecut represiv cu un viitor la fel de represiv. Am străbătut întreaga Americă pentru a încerca să aflu mai multe despre țara în care mă născusem și peisajele ei, pe care nu le văzusem niciodată. Am căutat o comunitate de oameni care să mă înțeleagă și să mă accepte. În cele din urmă, m-am întors la New York și am descoperit că acesta era orașul cel mai potrivit pentru mine.

Prețul pe care îl vei plăti atunci când te rupi de o religie, de o comunitate, de o familie e foarte mare. A trebuit să învăț să-mi găsesc liniștea sufletească chiar și în fața urii și a agresivității cu care am fost atacată de fosta mea comunitate. Am găsit sprijin acolo unde îl găsisem și în copilărie: am citit cărți și poveștile lor m-au ajutat să trec cu bine peste greutăți. Mi-am găsit prieteni

și rude care să-i înlocuiască pe cei pe care i-am pierdut. Acum mă simt iubită și apreciată așa cum nu mi-am imaginat niciodată că ar fi posibil. Încă mă mai consider evreică, fiindcă asta e moștenirea mea culturală, însă nu mă hrănesc spiritual din iudaism. Mă străduiesc să-mi las fiul să decidă singur pentru sine, mai târziu; nu vreau ca experiențele mele să-i influențeze percepția. Când îl văd cum explorează lumea fără teamă sau confuzie, sunt extrem de fericită că se poate bucura de copilăria la care am visat mereu. Dacă, mai târziu, va hotărî să se facă rabin sau exeget al Talmudului, am să știu că a ales iudaismul pentru că așa a vrut el și asta e tot ce contează pentru mine. Pentru moment, ne bucurăm amândoi de faptul că suntem independenți și putem face orice dorim.

Deși primii mei ani în viața de afară au fost destul de dificili și încă mi se strânge inima când îmi amintesc anumite momente, mi-e cât se poate de clar că sunt capabilă să navighez în societatea seculară. Mi-am găsit locul în lume și, deși nici nu aș fi îndrăznit să sper, orașul zgârie-norilor cu fațade sclipind în soare pe care le priveam cu atâta jind a devenit adevărata mea casă. Oamenii vor să știe dacă mi-am găsit fericirea, dar am găsit ceva cu adevărat neprețuit: autenticitatea. Sunt în sfârșit liberă să fiu eu însămi, iar asta mă face să mă simt extraordinar. Sper ca, dacă vreodată cineva încearcă să te oblige să fii ceea ce nu ești, vei avea și tu curajul de a protesta și de a spune deschis ce gândești.

Aprilie 2012,
New York

Postfață

Acum fix zece ani, stăteam pe canapea în apartamentul meu de două camere de la mansardă din New York, în timp ce fiul meu de trei ani dormea pe patul dublu înghesuit în micul nostru dormitor, și mi-am deschis laptopul hărtănit la începutul manuscrisului ce, în doar câteva luni, avea să devină cartea *Neortodox*.

Scriam când apucam, în general seara, când colegii mei de facultate se duceau prin baruri și restaurante, iar eu, neavând cu cine să-mi las copilul, rămâneam acasă. Îmi amintesc că viitorul mi se părea comprimat într-un mod bizar, ca un acordeon pliat la maximum. Nu îmi puteam imagina decât cel mult săptămâna următoare; în cel mai fericit caz, luna viitoare. Eram singură și speriată. În timpul zilei, faptul că trebuia să am grijă de un copil mic mă ajuta să uit, dar în serile lungi și pustii singura mea salvare era manuscrisul, pe care îl simțeam deopotrivă ca pe o binecuvântare și ca pe un blestem.

În noiembrie 2009, scrisesem circa 20 000 de cuvinte; munca cea grea abia acum urma. Aveam 23 de ani și nu mai scrisesem niciodată ceva care să poată fi publicat, nici măcar un articol de ziar sau o povestire. Simțeam că mi-am fixat un țel imposibil.

Scrierea cărții făcea parte dintr-un plan mult mai important, era o necesitate dacă chiar voiam să fiu liberă să încep o nouă viață alături de fiul meu, în afara comunității. Publicitatea pe care avea să mi-o aducă urma să-mi servească drept instrument, îmi explicase avocata, oferindu-mi puterea de a negocia cu cei care în mod normal m-ar

fi redus la tăcere și neputință. Trebuia pur și simplu să-i convingem să mă lase în pace și că nu merit atâta bătaie de cap.

Firește că știam că sunt o tânără extrem de norocoasă dacă am semnat un contract pentru a scrie o carte la vârsta și, mai ales, la lipsa mea de experiență. Cu toate astea, îmi amintesc că m-am gândit că, dacă aș fi avut de ales, mi-ar fi plăcut să devin scriitoare doar atunci când aș fi fost pregătită adecvat pentru asta. De atunci, am aflat că, dacă vrei să te pregătești să devii scriitor, trebuie pur și simplu să scrii. Dar la ora aceea, motivele concrete pentru care trebuia să scriu cartea mă împovărau așa de tare, încât scrisul părea mai puțin un act creativ de exprimare și semăna mai mult cu împletitul unei scări de frânghie care avea să mă ducă într-un loc sigur. Nu era o scriere adevărată, m-am gândit. Adevărații scriitori nu scriu ca să-și asigure supraviețuirea — și în mod sigur cititorii mei o să-și dea seama de asta.

Și totuși, în acea seară de toamnă cu vânt puternic din urmă cu zece ani, fiindcă oricum n-aveam altceva mai bun de făcut, mi-am deschis laptopul și am început să scriu, spunându-mi că eu trebuie să-mi fac treaba și de restul se va ocupa soarta. N-am scris ce intenționam să scriu în seara aceea, nu mi-am schițat un plan cronologic strict. Am plonjat direct într-o amintire din copilărie și am scris ca și cum aș fi fost iar copil. Apoi mi-am amintit de altceva și apoi de altceva și am început să simt că ar fi mai bine să mă las purtată de intuiție, să uit de planul general, de capitole și de personaje și de toate lucrurile pe care le-am învățat la seminarele de scriere și să mă las pur și simplu condusă de o voce interioară, demult pierdută. Și, patru ore mai târziu, când am ridicat privirea, am văzut că era miezul nopții și jumătate de manuscris era deja gata.

Acum, după atâția ani, lucrând la primul meu roman în germană, mă trezesc așteptând săptămâni la rând, dacă nu luni, ca acel duh, acea fantasmă, să pună din nou stăpânire pe mine; am lungi perioade în care, atunci când mă așez la scris, rămân blocată în creierul meu logic și construiesc povești ca pe niște scări de frânghie, până când, în sfârșit, se întoarce și degetele mele se mișcă febril pe tastatură în timp ce restul corpului e paralizat, ca într-un soi de transă. Timpul pare să stea în loc și mă simt ca și cum aș pluti în afara trupului. Acea fantasmă s-a mai pogorât asupra mea de-a lungul anilor — nu atât de des cum aș fi vrut, dar în timp mi-am dat seama că ea a fost mereu pregătită și dispusă să mă ajute și că eu am fost cea care nu i-a tolerat întotdeauna prezența. Pentru că e ceva care vine din trecut și eu mă străduiesc să trăiesc în prezent, ca să nu mă simt împovărată de ce a fost înainte. Suntem două femei, una rătăcită și una regăsită, care încă încearcă să găsească o cale de a spune împreună o poveste.

În ultimele pagini din *Neortodox* scriu despre cum am simțit că mi-am ucis vechea identitate pentru a-i face loc celei noi; memoriile mele aveau să fie ultimele ei cuvinte. Însă în urmă cu zece ani, nu trăiam nici în trecut și nici în prezent. Trăiam undeva între două lumi, și *Neortodox* este ceea ce este fiindcă a fost scrisă când mă aflam între două lumi, într-un loc înspăimântător și totuși vrăjit, de imponderabilitate. Dacă mi-aș fi acordat timp de pregătire, dacă aș fi așteptat să o scriu când voi fi mai matură — să zicem, acum — aș fi făcut-o, fără îndoială, dar n-ar fi fost cartea care trebuia să fie și nu ar fi avut acel impact visceral și sfâșietor pe care îmi spun cititorii că l-a avut asupra lor. Motivul pentru care *Neortodox* pare atât

de lipsită de artificii literare e faptul că așa și e, că atunci când am scris-o mă aflam într-o perioadă de sinceritate absolută, aproape imposibil de recreat dacă ar fi trecut prea mult timp de la evenimentele relatate.

După ce am renunțat la vechea mea identitate, n-am descoperit brusc sub ea o versiune mai autentică. Atunci când te decupezi total din tabloul întregii tale vieți, nu mai rămâi cu mare lucru. A fost nevoie de un deceniu ca să-mi clădesc o nouă identitate și o viață pe măsura ei și, dacă mi-ar fi spus cineva cât îmi va fi de greu, s-ar putea să fi refuzat din start provocarea.

Dar nu m-am așteptat niciodată să fie ușor. În mintea mea, nu exista un final de basm și cred că asta m-a ajutat. Atunci când o cauți cu tot dinadinsul, fericirea se joacă de-a v-ați ascunselea, dar deseori îți apare în cale atunci când te așteptai mai puțin. Eu mi-am găsit fericirea la Berlin. Dacă mi-ar fi prezis cineva acest lucru în urmă cu zece ani, aș fi considerat ideea ridicolă, poate chiar smintită.

Trăiesc la Berlin de cinci ani. Nu sunt singura dintre cei ca mine care și-a făcut un cămin aici. În Berlin sunt tot felul de refugiați și fugari, inclusiv o comunitate de evrei foști hasidici sau religioși. În parte, e vorba chiar despre felul cum este Berlinul: un oraș despre care localnicii spun că a fost construit pe nisip și mlaștini, fără rădăcini, ceea ce îl face perfect pentru cei care au ales să se dezrădăcineze, ca și pentru cei dezrădăcinați fără voia lor. Și în parte pentru că trecutul devine mult mai suportabil când te îndepărtezi și fizic de el. Pentru mulți tineri, New Yorkul continuă să fie mirajul suprem, însă pentru mine era o curte din spatele casei plină de schelete, un labirint de chipuri și locuri familiare ce-mi stârneau

amintiri neplăcute. Ceea ce alții caută la New York eu am găsit la Berlin.

Vara trecută s-a terminat de filmat o miniserie de patru episoade inspirată din cartea pe care am scris-o în urmă cu zece ani. Serialul a fost filmat în idiș, limba mea maternă, pe platourile de filmare din Berlin, și a fost realizat de o echipă incredibilă de femei evreice din Germania și America și de nemțoaice. (În producție au fost implicați și bărbați.) Ideea de a transpune povestea din *Neortodox* pe ecran e un vis născut în Berlin și nu s-ar fi putut împlini, sunt convinsă, decât aici. Nu mi-aș fi închipuit niciodată, înainte de a veni în acest oraș, un loc în care practic oricine se poate exprima liber, fără a fi îngrădit de convenții, că voi găsi aici atâtea femei care să-și asume acest proiect cu atâta înțelepciune și pasiune și atât de dornice să exploreze noi teritorii.

Una dintre cele mai mari surprize pe care mi le-a adus serialul Netflix a fost faptul că a atras în mod miraculos atât de multe femei și atât de mulți bărbați proveniți din același mediu ca și mine. S-au implicat ca actori sau figuranți, consultanți și translatori, așa că la un moment dat, atunci când te aflai pe platou, te simțeai ca la o reuniune specială, plină de emoție. Până la urmă, deși e inspirată de evenimentele din viața mea, povestea din serial le depășește cu mult. Este povestea foarte multor oameni topiți într-unul singur, o poveste ce poate fi la fel de bine a mea sau a oricui altcuiva — chiar și a ta. Deși mici amănunte au fost modificate, tema durerii, a conflictului, a singurătății și a umilinței au rămas neschimbate. Drept urmare, urmărind transformarea cărții *Neortodox* în serialul cu același nume mi-am văzut propria viață devenind parte

dintr-un scenariu cultural mai amplu, iar acest lucru mi-a adus o enormă mulțumire sufletească. Când eram mai tânără, citeam cărți despre musulmani și creștini rebeli și mai târziu am văzut și filme despre ei, dar de fiecare dată îmi era greu să mă identific cu aceste personaje. Marea reușită a serialului *Neortodox* este capacitatea sa de a servi drept model generic pentru o călătorie pe care mulți au întreprins-o, dar pentru care încă nu există o hartă detaliată.

În ultimul deceniu, tot mai mulți s-au rupt de comunitatea ultraortodoxă, așa că nu se mai poate vorbi doar de cazuri izolate, ci de o adevărată mișcare. Pe vremuri, puteam să-i număr pe degete pe cei care au plecat. Acum, mii de oameni dispar în anonimatul orașelor din întreaga lume și fac eforturi să se reinventeze; unii dintre ei apar la Berlin și vin să lucreze ca figuranți pe un platou de filmare unde se vorbește limba lor maternă, unde pot fi siguri că vor fi recunoscuți imediat și unde au sentimentul că povestea la a cărei transpunere în film contribuie seamănă mult cu a lor. Pentru fostul rabin și pentru fugarul adolescent, pentru bursierul Fulbright și cel care tocmai trece prin criza vârstei a doua, în scenele pe care le filmam exista un adevăr ce ne vorbea fiecăruia dintre noi într-un mod cât se poate de primar.

Acum câteva săptămâni, când serialul a fost gata și am urmărit pentru prima oară cele patru episoade și mi-am dat în fine seama de anvergura realizării noastre comune, am înțeles că *Neortodox* nu îmi mai aparține. Povestea mea pornise să cutreiere lumea și eu eram, în sfârșit, cu adevărat liberă.

Noiembrie 2019
Berlin

Mulțumiri

Această carte este rezultatul eforturilor multor oameni, al meu fiind cel mai puțin important dintre ele. Nu aș fi scriitoarea care sunt astăzi fără ajutorul agentei și mentorului meu, Patricia van der Leun, ale cărei sfaturi m-au îndreptat în permanență în direcția corectă. Îi sunt recunoscătoare redactorului meu, Sarah Knight, care mi-a transformat manuscrisul într-o carte care să merite citită. Mă simt copleșită de întreaga echipă de la Simon & Schuster, care mi-a acordat tot timpul de care aveam nevoie pentru a face această carte cât se poate de bună. Îi mulțumesc lui Molly Lindley, căreia îi rămân îndatorată pe vecie pentru dedicare și eficiență; tu ești cea care ai descurcat toate ițele încâlcite de mine, autoare aflată la prima ei carte, care încă bâjbâiam în întuneric. Vă mulțumesc, Brian, Kate și Jessica, pentru entuziasmul și răbdarea voastră. Mulțumesc Nancy Singer, Monica Gurevich/Julie Metz Ltd., Sybil Pincus și Peg Haller, care ați făcut ca această carte să arate efectiv ca o carte. M-am simțit în permanență răsfățată de voi toți.

Mulțumesc, Carolyn Ferrell, pentru că mi-ai permis să-ți folosesc atelierul de scriere creativă drept pistă de încercare pentru primele pagini ale acestei cărți de memorii. Sfaturile tale, dar și comentariile pline de miez ale colegilor mei de la Sarah Lawrence, au fost neprețuite. Le datorez mulțumiri speciale lui Katherine Quinby Stone, Adam Singer și Juliei Sternberg, a căror relație sinceră cu cartea a însemnat enorm pentru mine. Voi ați fost primii mei cititori.

Recunoștința mea față de Sarah Lawrence, instituția care mi-a oferit prima șansă pe care am primit-o vreodată de a face ceva cu viața mea, nu se poate descrie în cuvinte. Îți mulțumesc, Joann Smith, pentru că mi-ai dat ocazia să beneficiez de o educație de calitate. Le mulțumesc minunaților profesori care m-au impulsionat mereu să descopăr tot ceea ce zace în sufletul meu, lui Carol Zoref, Ernest Abuba, Neil Arditi și Brian Morton. Îți mulțumesc, Paulette, că te-ai aflat în locul potrivit la momentul potrivit, astfel încât curajul și credința ta să mă inspire. Fără tine, azi nu aș fi unde sunt. Același lucru e valabil și pentru toate femeile minunate și toți bărbații minunați care mi-au fost primii prieteni și aliați într-o lume străină; am să vă fiu toată viața recunoscătoare pentru sprijin și înțelegere.

Îți mulțumesc, Diane Reverand, pentru că mi-ai convins agenta să îmi dea o șansă. Îți mulțumesc, Amanda Murray, pentru că ai fost prima persoană din lumea editorială care a crezut din adâncul sufletului în cartea mea. La fel și lui David Rosenthal, care și-a făcut timp să mă cunoască personal, gest care m-a mișcat profund.

Mulțumesc, Sandra și Rudy Woerndle și Kathryn și Jon Stuard, care mi-ați întins o mână de ajutor când încă nu știam încotro să pornesc. Le sunt recunoscătoare pentru susținere femeilor din grupul minunat pe care l-am întâlnit în Midland, Texas.

Aș vrea să-i mulțumesc Patriciei Grant pentru că a acceptat să mă reprezinte în justiție pro bono, deși sorții păreau să-mi fie împotrivă. Exemplul tău mă face să-mi doresc să fiu o femeie mai puternică și mai bună.

Mulțumesc, Juliet Grames, BJ Kramer, Joel Engelman, Malka Margolies, Claudia Cortese, Amy Donders și

Melissa D'Elia pentru că mi-ați fost deopotrivă prieteni buni și mentori. Le aduc de asemenea mulțumiri celorlalți rebeli, ale căror povești despre greutăți și succes mi-au alinat durerea izolării de familia și de comunitatea mea. A fost o călătorie extraordinară, una care nu ar fi fost posibilă în lipsa ajutorului pe care mi l-au oferit toți tovarășii mei de călătorie.

Sunt foarte norocoasă că am un fiu; din ziua în care s-a născut, el a fost cel care m-a motivat să întreprind această călătorie; dacă nu ar fi apărut în viața mea, nu aș fi găsit puterea și hotărârea de a face tot ceea ce am făcut. Abia aștept să te văd crescând și devenind un tânăr incredibil și sper să pot fi mama pe care meriți să o ai.

În cele din urmă, îi mulțumesc mamei *mele*, care m-a susținut în întreaga perioadă în care am scris această carte, deși știu că nu i-a fost deloc ușor. Mă consider norocoasă pentru libertatea de a scrie această carte și sper ca ea să aducă schimbări în bine în viețile altora. Vă mulțumesc.

La prețul de vânzare al cărții
se adaugă 2%, reprezentând
contravaloarea timbrului literar.

Tipar: ARTPRINT
E-mail: office@artprint.ro
Tel.: 021 336 36 33

DEBORAH FELDMAN s-a născut și a crescut în comunitatea hasidică din Williamsburg, Brooklyn, iar limba ei maternă este idiș. La 25 de ani, a publicat memoriile *Neortodox. Scandalul pe care l-am provocat renunțând la rădăcinile mele hasidice*, adaptate ulterior într-un scenariu pentru o miniserie Netflix difuzată în martie 2020. Serialul a fost nominalizat la opt categorii ale premiilor Emmy și a câștigat premiul pentru cea mai bună regie, iar cartea a fost tradusă în 25 de limbi.

Deborah locuiește la Berlin, împreună cu fiul ei în vârstă de 14 ani, și lucrează la finalul primului său roman în limba germană.

„Satu Mare, sau Satmar în idiș, e un oraș aflat la granița dintre Ungaria și România. Vă întrebați cum a fost posibil ca o sectă a hasidismului să poarte un nume inspirat de cel al unui oraș din Transilvania?"

Copil curios crescut în lumea izolată a hasidicilor Satmar din Brooklyn, Deborah Feldman s-a străduit să înțeleagă și să respecte restricțiile inflexibile care-i dictau viața de zi cu zi. De la ce putea citi până la oamenii cu care avea voie să vorbească, practic toate aspectele identității ei erau controlate strict. Măritată la 17 ani cu un bărbat pe care-l văzuse doar jumătate de oră și lipsită de o educație tradițională, nu a reușit să întrețină relații fizice cu soțul ei timp de un an.

În memoriile sale despre cum a crescut într-o comunitate hasidică rigidă, Deborah Feldman dezvăluie cum arată viața când ești prins în capcana unei secte religioase care pune mai mult preț pe tăcere și suferință decât pe libertățile individuale.

Cu o scriitură excepțională, Deborah Feldman își amintește cum clipele în care citea pe furiș despre personajele literare pline de forță create de Jane Austen și Louisa May Alcott au ajutat-o să caute un alt mod de viață — unul de care a știut că trebuie să profite atunci când, la vârsta de 19 ani, a născut un fiu și și-a dat seama că nu doar viitorul ei e în joc, ci și al lui.

Remarcabilă și fascinantă, *Neortodox* este o carte pe care nu poți s-o lași din mână.

www.edituratrei.ro
ISBN 978-606-40-0985-2

TREI